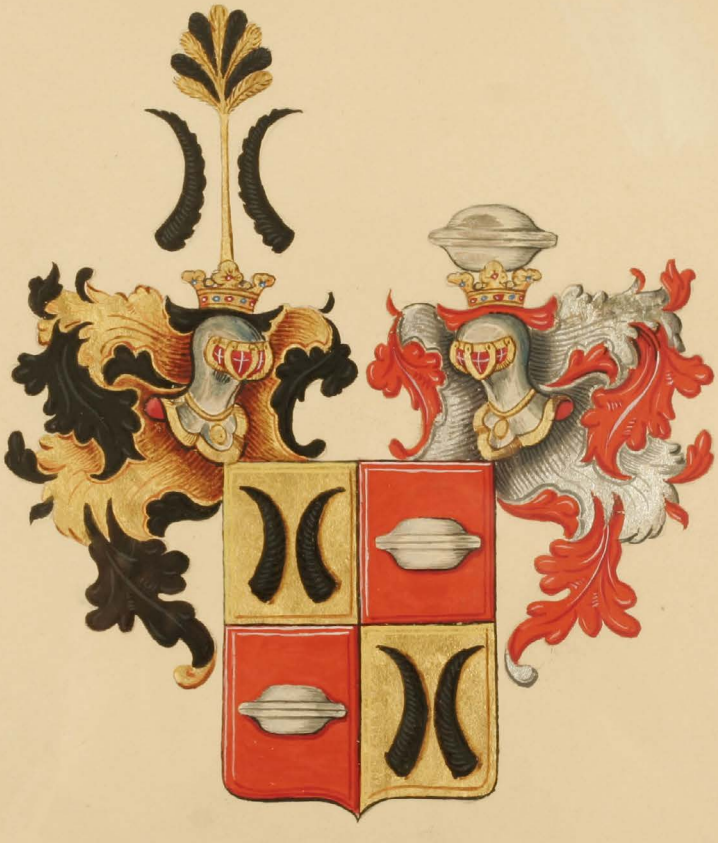
Thesaurus memoriae ∞ opuscula 12

Anton pl. HOHENWART

iz Valvasorjevega sorodstva in začetki muzealstva v Krškem

Boris Golec

Red. prof. dr. Boris Golec je zaposlen kot znanstveni svetnik na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU v Ljubljani. Leta 2000 je doktoriral na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, kjer je naslednji dve desetletji tudi predaval. Izpopolnjeval se je na univerzi v Gradcu in deloval kot gostujoči profesor na zagrebški univerzi. Pretežno se ukvarja z zgodovino zgodnjega novega veka, predvsem z razvojem urbanih naselij, z vprašanji iz slovenske kulturne zgodovine, kot so identitete in starejša slovenska uradovalna besedila, in z biografiko, zlasti z Janezom Vajkardom Valvasorjem. Njegova znanstvena bibliografija obsega več tiskanih in elektronskih monografij ter številne razprave in članke v domači in tuji periodiki in zbornikih.

Thesaurus memoriae
Opuscula 12

ZRC SAZU
Zgodovinski inštitut
Milka Kosa

Thesaurus memoriae
Opuscula 12
Urednik zbirke Matjaž Bizjak

BORIS GOLEC
Anton pl. Hohenwart iz Valvasorjevega sorodstva in začetki muzealstva v Krškem

Urednik knjige Matjaž Grahornik
Recenzenta Janez Mlinar, Jure Volčjak
Jezikovni pregled Jožica Narat
Prevod povzetka Ludvik Karničar
Oblikovanje in prelom Jernej Kropej
Fotografije Janko Dermastja, Boris Golec, Tomaž Ivešić, Tomaž Lauko, Mitja Mladkovič, Bojan Salaj, Jože Sinigoj, Nives Slemenšek, Ferdo Šerbelj
Izdajatelj Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU
Za izdajatelja Petra Svoljšak
Soizdajatelj Kulturni dom Krško, enota Mestni muzej Krško
Za soizdajatelja Tinka Vukič
Založnik Založba ZRC, ZRC SAZU
Za založnika Oto Luthar
Glavni urednik Aleš Pogačnik
Tisk Birografika Bori, d. o. o.
Naklada: 400
Prva izdaja, prvi natis / Prva e-izdaja
Ljubljana 2026

Monografija je nastala v okviru raziskovalnega programa Temeljne raziskave slovenske kulturne preteklosti (P6-0052) in temeljnega raziskovalnega projekta Materialna kultura plemstva na Slovenskem v poznem srednjem in zgodnjem novem veku (J7-50216), ki ju financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

Izid knjige so finančno podprli Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU in Kulturni dom Krško, enota Mestni muzej Krško.

Na naslovnici: Grb rodbine Hohenwart (SI AS 1071, Zbirka grbov in zastav, št. 78).

Prva e-izdaja je pod pogoji licence Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 (razen za tisto gradivo, ob katerem so posebej navedeni drugačni pogoji rabe) prosto dostopna:
https://doi.org/10.3986/9789610511847
V licenco ni vključena reprodukcija gradiva Posavskega muzeja Brežice. Za njeno samostojno uporabo je potrebno predhodno pisno dovoljenje muzeja.

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

ISBN 978-961-05-1183-0
COBISS.SI-ID 293613059

ISBN 978-961-05-1184-7 (PDF)
COBISS.SI-ID 293775363

Anton pl. HOHENWART

iz Valvasorjevega sorodstva in začetki muzealstva v Krškem

Boris Golec

Založba ZRC

Ljubljana 2026

Ob 180-letnici smrti Antona pl. Hohenwarta
in 200-letnici prve krške muzejske zbirke
v Hohenwartovi hiši, zmotno imenovani Valvasorjeva

KAZALO

Uvod 7

Rod in življenje Antona pl. Hohenwarta 11

Rod in družina 16

Hohenwartova življenjska pot 41

Krško v Hohenwartovem času 61

Hohenwartova zapuščina 85

Oporoka in delitev zapuščine 86

Muzejsko-arhivska dediščina 93

Dediči – Valvasorjevi potomci 131

Hohenwartova hiša in zmota o Valvasorjevem zadnjem domu 151

Viri in literatura 165

Zusammenfassung 175

UVOD

Ime Antona pl. Hohenwarta (1768, Podgrad pri Vranskem – 1846, Krško) še pred desetletjem in pol ni bilo navzoče niti v krški lokalni kulturni zavesti, kaj šele širše. Mož, ki je zadnja tri desetletja in pol preživel v Krškem in na katerega je spomin ugasnil, ko so legli v grob njegovi zadnji sodobniki, je mestu ob Savi dal pečat, ki se je v vsej svoji razsežnosti pokazal šele po dveh stoletjih. Hohenwarta smemo upravičeno imenovati začetnik krškega muzealstva, saj predmetov zgodovinske vrednosti, zlasti dokumentov, ni samo zbiral, ampak jih je vedoželjnim tudi pokazal. Hiša, v kateri je od upokojitve živel in v njej umrl, je bila tako prvi krški muzej, najpomembnejši predmeti iz Hohenwartove zbirke pa so v skladu z njegovo oporoko pristali v Kranjskem deželnem muzeju v Ljubljani.

V Hohenwartovem času so v habsburškem prostoru že nastajali prvi javni muzeji na deželni ravni, tako leta 1811 Štajerski deželni muzej Joanneum v Gradcu[1] in 1821 Kranjski deželni muzej v Ljubljani, ki je sicer zaživel šele deset let pozneje.[2] Tudi število izobraženih ljudi, ki so se podobno kot on ukvarjali s starinami, ni bilo več omejeno na redke posameznike.[3] Toda Hohenwart, najprej aktivni in nato upokojeni krški mitničar, ima v svojem času in zlasti v prostoru vendarle tudi posebno mesto. Za Krško je nesporno vreden pozornosti kot dolgo povsem pozabljena osebnost, še posebej zaradi tesne povezanosti z negovanjem spomina na svojega sorodnika Janeza Vajkarda Valvasorja (1641–1693). Ne nazadnje je Hohenwartovo premoženje podedovalo šest Valvasorjevih neposrednih potomcev, polihistorjevih praprapravnukov baronov Dienerspergov.

---

[1] Pakesch (ur.): *200 Jahre*.

[2] Lazar et al. (ur.): *Narodni muzej Slovenije*.

[3] Posebej gre omeniti sistematično zbirateljsko dejavnost kranjskega kulturnega zgodovinarja in mecena Jožefa Kalasanca barona Erberga (1771–1843), graščaka v Dolu pri Ljubljani. Arhivski fond graščine Dol je s 24 tekočimi metri gradiva danes eden najobsežnejših fondov v Arhivu Republike Slovenije (Umek, *Erbergi in dolski arhiv*).

Hohenwart se s kranjskim polihistorjem, svojim praprastricem, sicer nikakor ne more primerjati. Že zato ne, ker ni ničesar objavil ali, kolikor je znano, vsaj ni zapustil nič napisanega. Zato pa ga z Valvasorjem poleg daljnega sorodstva povezujeta dve ključni stvari. Prva je ta, da sta oba umrla v Krškem, in druga, da so Hohenwartovi hiši več kot poldrugo stoletje zmotno pripisovali istovetnost s hišo, v kateri naj bi Valvasor nazadnje živel in umrl. Leta 2006 se je potrdil sum, da to ne drži, potem ko so o kakršni koli povezanosti Hohenwartove hiše z Valvasorjem nekateri upravičeno dvomili že stoletje prej, med njimi v Krškem živeči in umrli pisatelj Janez Mencinger (1838–1912), ki je, ne da bi to vedel, v resnici sam prebival v Valvasorjevem zadnjem domu.[4]

Anton pl. Hohenwart, ki ga lahko upravičeno imenujemo prvi krški muzealec, pa je kot tak ostajal prezrt in pozabljen še do leta 2011,[5] čeprav je nanj leta 1977 v zborniku ob 500-letnici mesta Krško opozoril umetnostni zgodovinar Emilijan Cevc, ko je v svojem prispevku o kulturnih spomenikih kratko povzel potopis Henrika Coste. V tem Costovem besedilu, objavljenem leta 1848, je protagonist naše zgodbe omenjen kot »neki gospod Hohenwart«. Costa je malo po Hohenwartovi smrti poročal o njegovih raznesenih »oglednih predmetih«, ki bi morali najti mesto v Kranjskem deželnem muzeju.[6] To poročilo je slednjič privedlo do razkritja vsebine Hohenwartove zbirke, ki ni šla v pogubo, kot je zmotno mislil Costa. Leta 2013 je sočasno z odkritjem spominske plošče na pravi Valvasorjevi hiši, tj. na pročelju Mencingerjeve hiše, tudi zmotna Valvasorjeva hiša dobila pomnik, ki mimoidočim sporoča, kaj se je v njej in z njo v resnici dogajalo:

»V tej hiši je 20 let živel in umrl prvi krški muzealec Anton pl. Hohenwart (1768–1846), prapranečak J. V. Valvasorja. Najverjetneje od tod pomota, da je bila hiša Valvasorjev zadnji dom.«

»Naključno nenaključje« je hotelo, da je tik pred drugo svetovno vojno prav v tej hiši začel nastajati regionalni muzej za območje Posavja in da je bil v njej sedež novoustanovljenega muzejskega društva. Muzejska dejavnost ni zamrla niti med nemško okupacijo, ko se je celo okrepila, ampak je po volji politike prenehala v začetku leta 1949. Od leta 2010, ko se za Hohenwartovo delovanje na muzejskem področju še ni vedelo, pa v njegovi, tedaj temeljito preurejeni hiši domuje

[4] Spoznanja o zmoti, da je hiša nekoč pripadala Valvasorju, so bila prvič predstavljena 15. decembra 2006 na Valvasorju posvečenem kolokviju v Krškem, objavljena pa naslednje leto v Zgodovinskem časopisu (Golec, Neznano in presenetljivo, str. 331–337) in leta 2008 v zborniku kolokvija (Golec, Valvasorjevi v Krškem, str. 19–24).

[5] O njem je spregovoril prispevek v reviji Zgodovina za vse (Golec, Neprava Valvasorjeva hiša).

[6] Cevc, Kulturni spomeniki, str. 166; Costa, *Reiserinnerungen aus Krain*, str. 103.

Mestni muzej Krško.[7] Leta 2026 mineva tako natanko dvesto let, kar je hišo kupil Hohenwart, in najmanj toliko od začetkov njegovega zbirateljstva. Hohenwartova hiša je bila v zadnjih dveh stoletjih kar trikrat (tudi) muzej, za zdaj najdlje, dvajset let, prav v njegovem času.

Pričujoča monografija bo spregovorila o življenju in delu Antona pl. Hohenwarta, o katerem je dejansko zelo malo virov. Predstavljeni bodo predmeti, ki so jih njegovi dediči v skladu s Hohenwartovo oporoko prepustili Kranjskemu deželnemu muzeju, nadalje usode dedičev, Valvasorjevih potomcev, in geneza zmote o Hohenwartovi hiši kot Valvasorjevi. Zgodbi bo dal okvir oris Krškega v predmarčni dobi, posebej v luči poročil in opisov, ki so jih napisali sodobniki, med temi leta 1821 najobsežnejšega in zelo povednega Hohenwartov starejši brat, dolgoletni leskovški župnik in krški dekan Ignac pl. Hohenwart.

[7] Černelič Krošelj, Sledi Janeza Vajkarda Valvasorja, str. 50; Pacek, Novoodkrita dejstva (https://www.mestnimuzejkrsko.si/sl/imate-minuto/novoodkrita-dejstva-o-zgodovini-posavskega-muzealstva); https://www.mestnimuzejkrsko.si/o-muzeju.

ROD IN ŽIVLJENJE ANTONA PL. HOHENWARTA

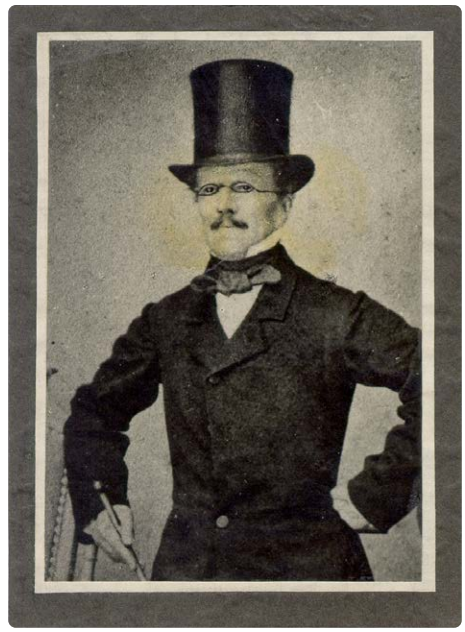
Anton pl. Hohenwart (1768–1846), rojen Štajerec iz Spodnje Savinjske doline, sicer pa zadnji poganjek svoje, perovske veje stare kranjske plemiške rodbine iz Spodnjega Perovega pri Kamniku, ni bil nikoli graščak in zemljiški gospod. Kljub plemiškemu naslovu si je zaradi razmeroma skromne dediščine moral poiskati službo, ki ga je slednjič privedla v Krško, na njegovo zadnjo in hkrati najdaljšo življenjsko postajo. Kot bomo videli, se je v mestu ob Savi znašel leta 1811 ali 1812, gotovo ne po naključju, saj se je okoli njegovega brata, leskovškega župnika in krškega dekana Ignaca pl. Hohenwarta (1764–1832), postopoma zbrala večina njegove ožje družine – mati in štirje tedaj še živeči sorojenci.

Hohenwart bi bil še bolj prezrt, če ga ne bi omenil zgodovinar in publicist Henrik Costa (1796–1870)[8] v svojih Popotnih spominih s Kranjskega (*Reiseerinnerungen aus Krain*), izdanih v knjižni obliki v revolucionarnem letu 1848 v Ljubljani in dokončanih leto prej.[9] Po devetih letih, kolikor je tedaj minilo od njegove poti na Dolenjsko, se Ljubljančan Costa, zgodovinar in publicist, niti ni več spominjal Hohenwartovega osebnega imena, ko je v opisu plovbe po Savi pisal o svojem kratkem postanku v Krškem leta 1838. Ker se je posebej zanimal za preteklost in krajevne posebnosti, je bil tedaj zlahka vsaj na kratko Hohenwartov gost. Zanj je vsekakor vedel že prej, saj je bil dolga leta zaposlen pri kameralni upravi,[10] pod katero je do svoje upokojitve

[8] Mal, Costa Henrik, str. 86 (z napačnima datumoma rojstva in smrti). O njem natančno: Janša Zorn, *Historično društvo*, str. 179–197.

[9] Predgovor h knjigi je avtor datiral septembra 1847 (Costa, *Reiserinnerungen aus Krain*, str. VI).

[10] Costo srečamo najprej leta 1819 kot enega od oficialov, nižjih uradnikov glavnega carinskega urada v Ljubljani (*Schematismus des Laibacher Gouvernements-Gebieths 1819*, str. 201), v letu 1838, ko je po Savi službeno potoval v Krško, pa je bil v Ljubljani eden od dveh komisarjev okrajne kameralne uprave (*Schematismus für das Laibacher Gouvernement-Gebieth 1838*, str. 69).

Zgodovinar in publicist Henrik Costa
(1796–1870) (Digitalna knjižnica Slovenije).

dvanajst let prej kot krški mitninski uradnik spadal tudi Hohenwart. O njem je v Ljubljani lahko slišal tudi od tvorcev deželnega muzeja, katerega duša je bil Antonov daljni sorodnik in skoraj vrstnik Franc grof Hohenwart (1771–1844).[11] In potem je od daleč spremljal usodo Hohenwartove zbirke in njenega ustvarjalca, vendar o njiju ni bil najbolje obveščen, saj je z obžalovanjem zapisal, da je njegova zapuščina izgubljena, kar ni bilo res.

Costovo poročilo pravi v slovenskem prevodu iz nemščine takole:

»Presenetljiv in vreden ogleda je bil tukaj v Krškem kabinet oglednih predmetov nekega gospoda pl. Hohenwarta, od katerih se jih je več nanašalo na deželno zgodovino Kranjske in bi jih bilo zato treba iskati in najti v deželnem muzeju. Gospod pl. Hohenwart je umrl lani[12] njegov kabinet pa so raznesli in je za deželo izgubljen.«[13]

[11] Mal, Hohenwart Franc Jož. Hanibal, str. 331. O njegovem delovanju na področju muzealstva natančneje: Kotar, Od ustanovitve, str. 31–56.

[12] Gre za časovno opredelitev od trenutka, ko je Costa besedilo dokončal, ne od leta izida knjige (gl. op. 9).

[13] »Ueberraschend hier in Gurkfeld und sehenswerth war eines Herrn v. Hohenwart Cabinett von Schaugegenständen, deren mehrere der Landesgeschichte von Krain angehören, und daher im Landes=Museum zu suchen und zu finden seyn sollten. Herr v. Hohenwart starb im vorigen Jahre, sein Cabinett wurde zersplittert und ging für's Land verloren.« (Costa, *Reiseerinnerungen aus Krain*, str. 103).

Po vsem sodeč bi se moralo zadnje dejanje zgoditi kmalu po Hohenwartovi smrti (1846), torej tedaj, ko so bili lastniki hiše bratje in sestre Dienersperg – njegovi mrzli nečaki in Valvasorjevi praprapravnuki – ali neposredno zatem. Costa je imel o usodi kabineta določene nepreverjene informacije, ki so najbrž temeljile samo na govoricah. Dedičev in kupcev hiše ni omenil, kot tudi ne kakršne koli povezave med Hohenwartom in Valvasorjem, o katerem je pri opisu svojega obiska v Krškem spregovoril na drugem mestu, pred kratkim opisom Hohenwartove zbirke.[14]

Gotovo ga je decembra naslednjega leta 1849 v časniku *Illyrisches Blatt* prijetno presenetila objava seznama Hohenwartovih predmetov, ki jih je dve leti prej kot darilo prevzel Kranjski deželni muzej v Ljubljani. Omenjeni ljubljanski časnik je izhajal dvakrat tedensko in bil tedaj v zadnjih izdihljajih, saj je s koncem leta ugasnil. Costa, sicer tudi sam sodelavec časnika, je v njem lahko prebiral obsežen popis Hohenwartovega volila muzeju, ki se je vlekel skozi šest številk in ga že zato ni bilo mogoče prezreti. Med skupno 65 darovalci muzejskih predmetov v letu 1847 je Anton pl. Hohenwart izstopal z daleč najobsežnejšim volilom več kot stotih dokumentov. Le redkokdo drug je sploh prispeval kaj zapisanega. Pri darovih drugih je šlo večinoma za antične, srednjeveške in novoveške novce, nemalo je bilo tudi fosilov, med peščico dokumentov pa kot najstarejši listina iz leta 1500. Plemstvo in novi neplemiški lastniki gradov se v tem času še niso odločali, da bi svoje arhive zaupali muzeju, zato je Hohenwartova zbirka predstavljala tem pomembnejšo pridobitev. Poleg Hohenwarta srečamo med darovalci le sedem plemičev in poplemenitencev – Otona grofa Barba, Karla grofa Hohenwarta, dva pl. Födransberga brez imena (morda gre za isto osebo), nekega pl. Savriloviča, Jožefa viteza Hauerja in znanega Antona viteza Laurina, avstrijskega konzula v Egiptu, od neplemiških graščakov pa edinole ribniškega Jožefa Rudeža.[15] Dve leti prej, junija 1847, je isti časnik objavil tudi kratko notico, da je baron Dienersperg – šlo je za Hohenwartovega mrzlega nečaka in dediča Ferdinanda barona Dienersperga – podaril muzeju enajst pfenigov iz Hohenwartove zapuščine, izkopanih na območju Krškega.[16] Costova trditev, da so Hohenwartov kabinet raznesli in da je za deželo izgubljen, se je tako k sreči izkazala za netočno oziroma vsaj za ne povsem pravilno.

V Krškem je zbirateljska dejavnost Antona pl. Hohenwarta potonila v pozabo prej kot on sam, ki so se ga starejši Krčani še spominjali pol stoletja po smrti, konec 19. stoletja, vendar – kot je običajno – po povsem trivialnih stvareh.

[14] Costa, *Reiseerinnerungen aus Krain*, str. 102.

[15] Verzeichniß der im Jahre 1847 dem Museum verehrten Geschenke. *Illyrisches Blatt*, št. 96, 1. 12. 1849, str. 384; št. 97, 4. 12. 1849, str. 388; št. 98, 8. 12. 1849, str. 392; št. 99, 11. 12. 1849, str. 396; št. 100, 15. 12. 1849, str. 400; št. 101, 18. 12. 1849, str. 404.

[16] Verzeichniß der im Jahre 1846 dem Museum in Laibach verehrten Geschenke. *Illyrisches Blatt*, št. 49, 19. 6. 1847, str. 196.

Učitelja Ivana Lapajneta je dosegel le negotov ljudski glas o Hohenwartovem domnevnem bogastvu, domovanju, »grofovstvu« in posebni navadi. V svoji monografiji *Krško in Krčani* je leta 1894 zapisal: »Do leta 1830.–1845. je bival v Krškem v hiši št. 85, kjer je sedaj hiralnica, bogati in plemeniti grof Hohenwart; ta je bil menda brat takratnega dekana, ki je bival tudi v Krškem, dokler se ni bilo v Leskovcu sedanje župnišče (1830) sezidalo. Omenjenega bogatina Hohenwarta, ki je baje vedno le v Kriegerjevo krčmo zahajal, so menda okradli leta 1841, pa denar so našli, toda tatu niso mogli zasačiti.«[17] Toliko Lapajne, po vsem sodeč zgolj iz pripovedovanja, saj ni poznal niti »grofovega« osebnega imena, ki ga očitno ni nikjer videl zapisanega.

Pri spremljanju Hohenwartove življenjske poti se nasploh srečujemo s pomanjkanjem pisnih virov, še posebej osebnih zapisov, naj gre za službeno ali zasebno plat njegovega 78 let trajajočega zemeljskega bivanja. Osebnega značaja, a še to strogo formalističnega, je samo njegova oporoka z dvema kodiciloma, sicer pa za zdaj ne poznamo nobenih drugih pričevanj te vrste, začenši s pismi osebne ali tudi uradne narave. Prav tako o njem niso veliko pisali sodobniki. Vsak le po eno omembo sta mu namenila soprog njegove sestrične in prvotne dedinje Franc Ksaver baron Dienersperg (1773–1846) in nečak slednjega Franc vitez Gadolla (1797–1866), Valvasorjeva potomca, ki sta se oba ukvarjala z rodbinsko zgodovino, Gadolla pa še posebej z domoznanstvom.[18] Dienersperg, graščak na Dobrni pri Celju, čigar družina je bila tesno povezana s Hohenwartovo sestro Nepomuceno (1758–1832), je v spominih leta 1835 zapisal, da sta bila ona in njen brat Anton 1824 v Celju krstna botra Dienerspergovi najmlajši hčerki Mariji Ivani Nepomuceni; dejansko je Hohenwarta pri krstu zastopal namestnik.[19] Gadolla pa je pri orisu Dienerspergovega rodu okoli leta 1855 navedel, da so Dienerspergi po Hohenwartu podedovali neko hišo v Krškem in jo medtem že prodali.[20]

V Krškem je Anton pl. Hohenwart pustil pisne sledove samo v cerkvenih matičnih knjigah, katastru in zemljiški knjigi. Sam sem na njegovo ime prvič naletel leta 2006 pri raziskovanju preteklosti hiše, ki je dotlej veljala za Valvasorjev zadnji dom, vendar mi podatek o njem v zemljiški knjigi mesta Krško[21] ni povedal nič več kakor ime enega od lastnikov. Šele Costov itinerar, izdan leta 1848, in naslednje leto objavljeni seznam predmetov iz Hohenwartove zapuščine sta mi pozneje vzbudila

[17] Lapajne, *Krško in Krčani*, str. 51.

[18] O Dienerspergovi rokopisni rodbinski zgodovini gl. zlasti Golec, *Vzpon in zaton Dienerspergov*, o Gadollovem genealoško-domoznanskem opusu pa Golec, Pozabljeni »mali štajerski Valvasor«.

[19] Golec, *Vzpon in zaton Dienerspergov*, str. 158.

[20] Golec, Neznano in presenetljivo, str. 337.

[21] SI ZAC 1031, Zbirka zemljiških knjig, knj. 1994, Grundbuch der Stadt Gurkfeld, pag. 511 (Urb. No. 78 in 79). Leta 2006 je bila knjiga še del danes neobstoječega arhivskega fonda SI ZAC/1476, Magistrat Krško.

zanimanje, kdo in kaj je bil mož, čigar hišo so pomotoma imeli za Valvasorjevo, njega pa za bogataša in grofa.

Za nameček se je pri raziskovanju Hohenwartovega izvora izkazalo, da je tudi sam spadal med Valvasorjeve krvne sorodnike, čeravno ne med potomce. Prvi krški muzealec je bil s polihistorjem v sorodu prek svojega prapradeda, Valvasorjevega polbrata Karla, čigar hči Ana Marija baronica Valvasor se je omožila s Francem Krištofom pl. Hohenwartom.[22] Antonu pl. Hohenwartu kot ljubitelju zgodovine to vsekakor ni ostalo neznano. Ne samo, da je ime svoje prababice Ane Marije, rojene baronice Valvasor, zlahka našel v Hohenwartovih rodovnikih in na rodovnem deblu Valvasorjev v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689),[23] ampak je hranil tudi krstni list svojega deda Jurija Sigmunda s podatki o njegovih starših.[24]

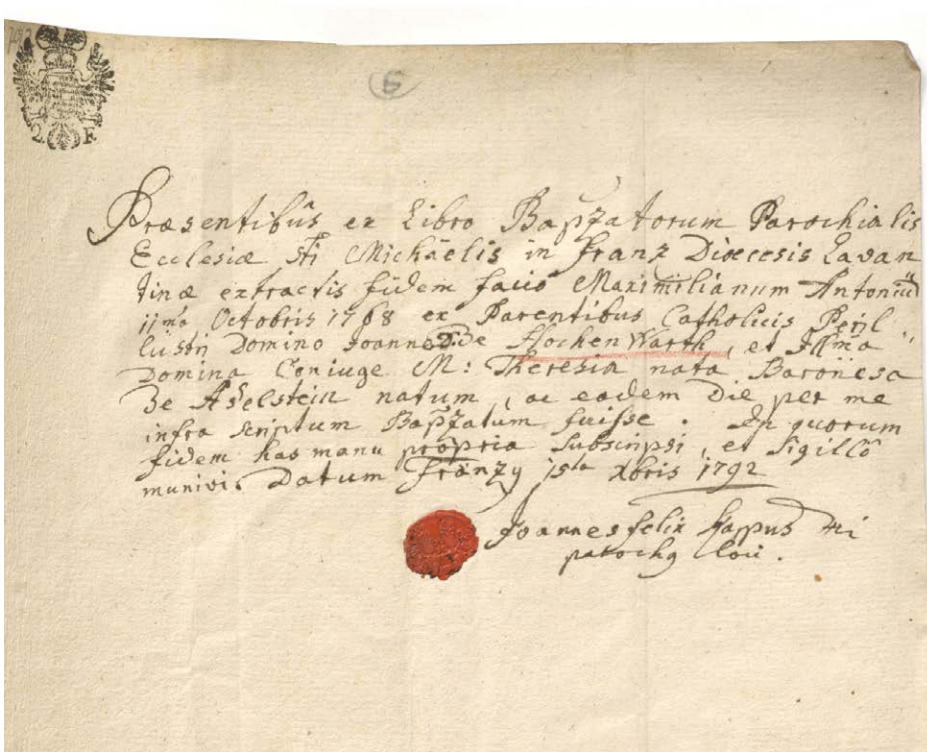
[22] SI AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 111, Hohenwart. – SI ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. XXV, Hohenwarth.

[23] Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109.

[24] Verzeichniß der im Jahre 1847 dem Museum verehrten Geschenke. *Illyrisches Blatt*, št. 100, 15. 12. 1849, str. 400.

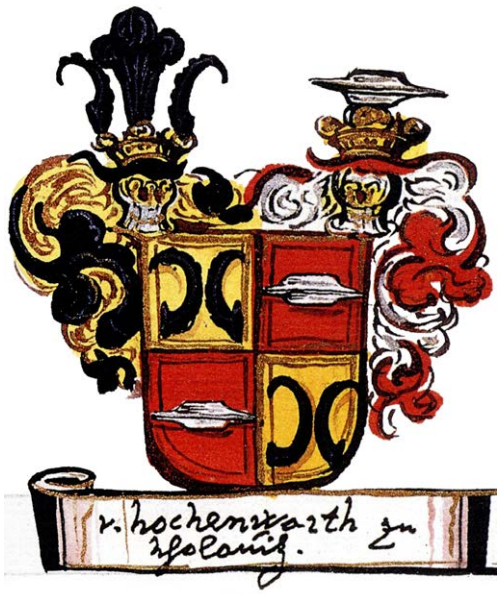
Rod in družina

Anton, kot se največkrat pojavlja v virih z enim osebnim imenom in kot so ga tudi klicali, se je rodil 11. oktobra 1768 ob devetih dopoldne v očetovem dvorcu Podgrad pri Vranskem in bil istega dne krščen bodisi v vranski župnijski cerkvi bodisi v podgrajski kapeli. Župnik Janez Feliks Kappus ga je v krstno matico vpisal s petimi osebnimi imeni: Marija Maksimilijan Ferdinand Valentin Anton, kot je bila v tem času nasploh navada pri plemstvu in tako tudi pri članih Hohenwartove družine. Starša Janez Ludvik in Marija Terezija sta vpisana kot prečastiti gospod gospod Janez pl. Hohenwart (*Illustrissimi Dni Dni Joannis De Hohenbart*) in prečastita gospa gospa Marija Terezija, rojena baronica Adelstein (*Illustrissimae Dnae Dnae Mariae Theresiae natae D. Bar. De Adelstein conjugis*). V vlogi krstnih botrov pa sta ob krstilniku stala gospod Valentin Hamer kot namestnik krščenčevega strica Antona (Karla) barona Adelsteina in teta, gospodična (*Domicella*) Marija baronica Adelstein.[25]

Hohenwartov krstni list, izdan na Vranskem 15. decembra 1792 (StLA, A. Hohenwart, K 1, H, 1, No. 18).

[25] Župnijski arhiv Vransko, Matične knjige, R 1754–1770, pag. 192.

Hohenwartov rodbinski grb po Valvasorjevi knjigi grbov, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium armorumque*, fol. 147).

Po očetovi strani je bil Anton potomec stare kranjske plemiške rodovine, katere korenine segajo vsaj v 15. stoletje in ki je imela vse do 19. stoletja za svoj matični grad Kolovec pri Kamniku in nato istoimenski dvorec.[26] Sicer pa med očetovimi predniki po ženskih linijah ne najdemo ne starih ne zelo pomembnih plemiških rodbin. Antonova veja Hohenwartov nikoli ni dosegla baronskega in grofovskega naslova, do katerega je del te razvejene rodbine prišel leta 1767.[27] Na drugi strani so se štajerski Adelsteini, rod Antonove matere, kljub poznemu poplemenitenju (1622) razmeroma hitro povzpeli v baronski stan (1689).[28] Poleg tega je materina družina, veliko manj razvejena od Hohenwartove, po gmotni plati pomenila več kot očetova. Medtem ko je Antonov zgodaj umrli ded Jurij Sigmund pl. Hohenwart (1678–1717) po svojem očetu Francu Krištofu podedoval samo dvorec Spodnje Perovo pred vrati Kamnika z zelo skromno posestjo,[29] je namreč ded po materini strani Franc Jožef baron Adelstein (1694–1767), ki je preminil malo pred Antonovim rojstvom, nakopičil v svojih rokah čedno posest v Šaleški dolini in na Celjskem.[30]

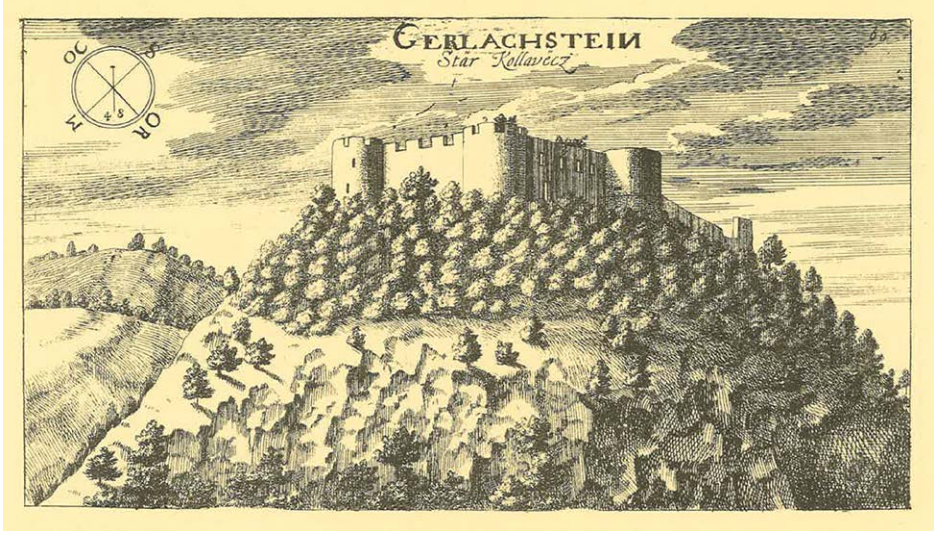
[26] Pirjevec, Hohenwart, str. 330–331; Jerschinovitz, Beiträge zur Geschichte. O Kolovcu: Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji*, str. 75–83.

[27] SI AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 111, Hohenwart; Pirjevec, Hohenwart, str. 330–331; Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 226.

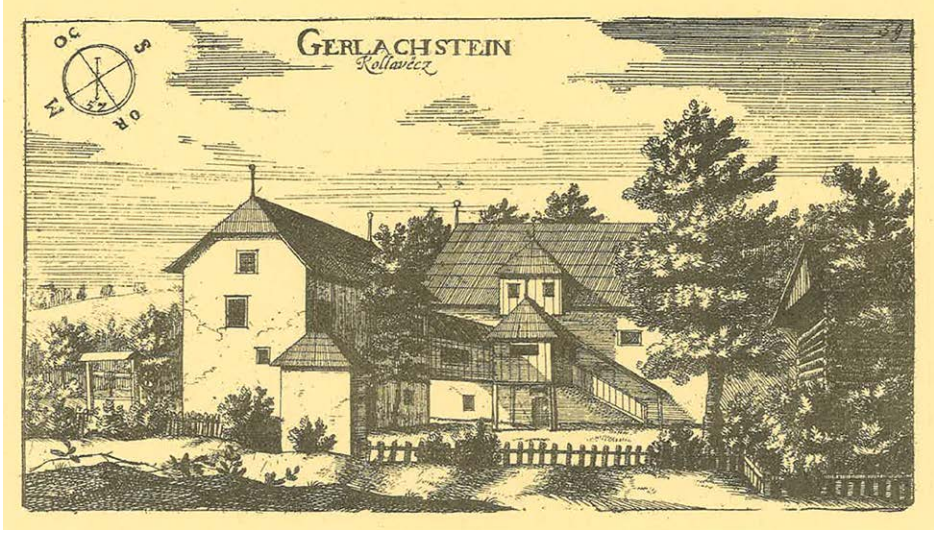
[28] Golec, Plemiški portreti, str. 6–10.

[29] Pirjevec, Hohenwart, str. 330–331; Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 344–345. O Spodnjem Perovem: Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji*, str. 123–125.

[30] Golec, Plemiški portreti, str. 15–16.

Kolovec pri Kamniku, matični grad kranjskih Hohenwartov, opuščen že v 16. stoletju, po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Modernae*, št. 60).

Kolovški grad je nasledil dvorec (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Modernae*, št. 59), za katerim po partizanskem požigu leta 1943 ni do danes ostala nobena sled.

Družbena veljava Hohenwartov je bila sicer večja od veljave Adelsteinov, ker so imeli veliko starejše plemiške korenine in opravljali visoke funkcije v deželni upravi Kranjske.[31] V času Antona pl. Hohenwarta jih je najbolj proslavil dunajski nadškof Sigmund grof Hohenwart (1730, Kolovec – 1820, Dunaj), prej škof v Trstu in St. Pöltnu,[32] ki je imel soimenjaka Sigmunda, škofa v Linzu in priznanega naravoslovca (1745, Celje – 1825, Linz),[33] Antonovega pravega bratranca. Pozneje je ime Hohenwartove rodbine ponesel v svet njen najvidnejši predstavnik, politik grof Karel Sigmund (1824, Dunaj – 1899, prav tam), med drugim kranjski deželni glavar in avstrijski ministrski predsednik, ob smrti svojega daljnega sorodnika Antona star 22 let,[34] sicer pa nečak vodilnega kranjskega muzealca tega časa in enega od Antonovih oporočnih dedičev Franca grofa Hohenwarta (1771, Ljubljana – 1844, prav tam).[35] Ne gre prezreti manj znanega, a za zgodovino Kranjske prav tako zaslužnega Franca Erazma pl. Hohenwarta (1650, Kolovec – 1714, prav tam), plemiškega genealoga in člana ljubljanske Akademije operozov.[36]

Med ženskimi linijami Antonovih prednikov je treba posebej omeniti Valvasorjevo, na katero je bil gotovo zelo ponosen. Njegova prababica in obenem očetova krstna botra Ana Marija pl. Hohenwart (1656–1725), ki jo je njegov oče Janez Ludvik kot otrok še poznal, saj je umrla v neposredni bližini Spodnjega Perovega, v Kamniku, ko mu je bilo osem let, je bila namreč hči Karla barona Valvasorja (1617/20–1697), leta 1667 pobaronjenega polbrata polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja (1641–1693). Pri 21-ih se je omožila s približno štirideset starejšim »večnim samcem« Francem Krištofom pl. Hohenwartom (ok. 1616–1696), ki je leta 1663 kupil manjši dvorec Spodnje Perovo tik pred Kamnikom, kjer si je precej pozneje z Ano Marijo Valvasor ustvaril družino. Njun zakon glede na veliko starostno razliko ni imel blagoslova, kot je v svoji oporoki (1694) dal vedeti oče oziroma tast Karel baron Valvasor. V Spodnjem Perovem se je šestdesetletniku in dvajsetletnici rodil edini otrok in dedič, sin Jurij Sigmund (1678–1717), ki je izgubil očeta pri 18-ih in dočakal le 39 let.[37] Ta Antonov ded je imel v zakonu s Kordulo Cecilijo baronico Apfaltrer (1686–1747) štiri odrasle sinove, od katerih je bil najmlajši Antonov oče Janez Ludvik (1716–1785), starejša dva, Janez Anton in Franc Anton, sta postala svetna duhovnika, Jurij Sigmund pa

[31] Pirjevec, Hohenwart, str. 330–331.

[32] https://de.wikipedia.org/wiki/Sigismund_Anton_von_Hohenwart; Wolfsgruber, *Sigismund Anton Graf Hohenwart*.

[33] https://www.dioezese-linz.at/dioezesanarchiv/bischoefe/hohenwart-sigismund-ernst.

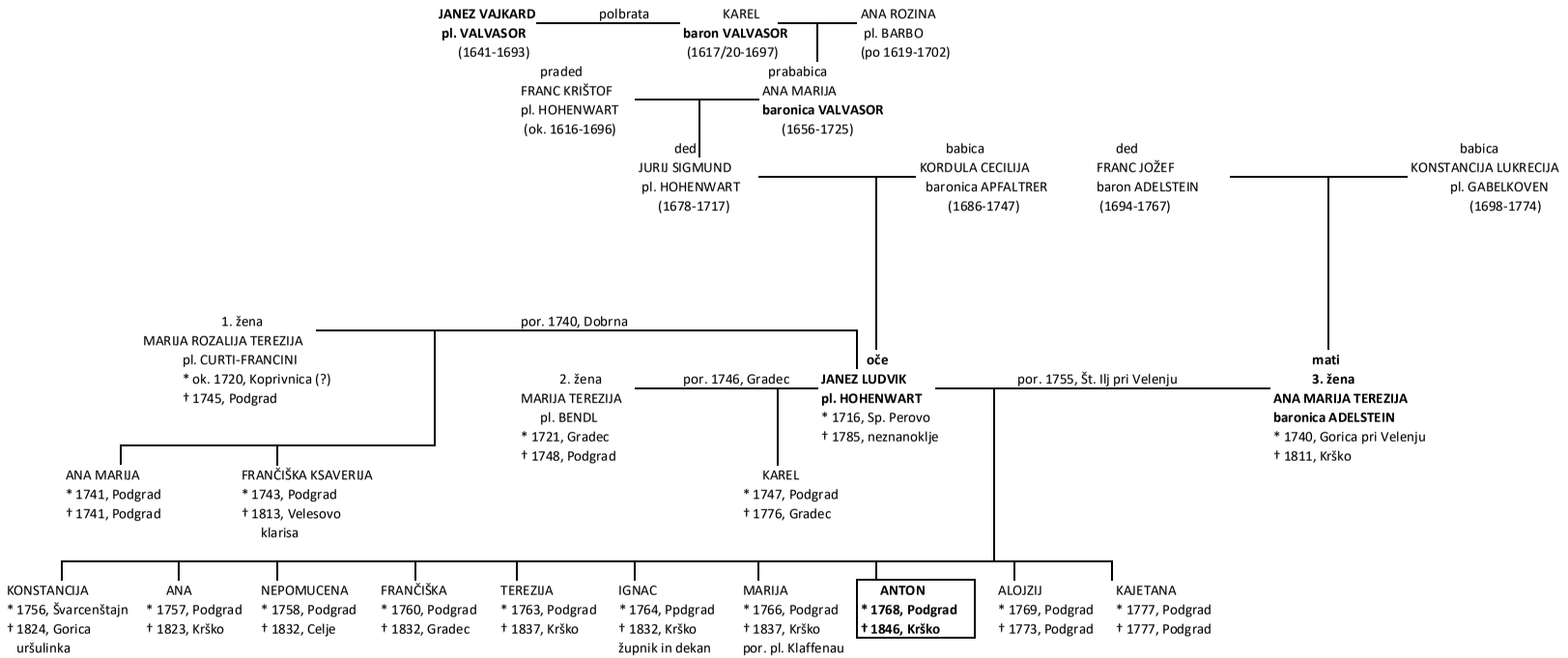
[34] Pirjevec, Hohenwart Karl Sigmund, str. 331–335.

[35] Mal, Hohenwart Franc Jož. Hanibal, grof, str. 331.

[36] Mal, Hohenwart Franc Erazem, str. 331.

[37] Golec, *Valvasorji*, str. 229–231. – O Ani Mariji, poročeni Hohenwart, kot krstni botri vnuku Janezu Ludviku 23. maja 1716 v Kamniku gl. NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige, R 1710–1727, fol. 75v.

RODOVNIK ANTONA PL. HOHENWARTA

naslednik v Spodnjem Perovem.[38] Tudi Apfaltrerji, pobaronjeni leta 1672, so bili stara kranjska rodbina, dvakratno v sorodu z Valvasorji, Kordula Cecilija, hči barona Jurija Sigmunda in Klare Suzane, rojene pl. Santpaur, pa je izvirala iz njene revnejše veje s sedežem v gradu Motnik ob kranjsko-štajerski meji.[39]

Janez Ludvik pl. Hohenwart od doma ni mogel pričakovati posebne popotnice, saj je spodnjeperovska posest njegovega deda in zgodaj umrlega očeta po kranjski imenjski knjigi obsegala le pičla dva goldinarja imenjske rente.[40] Sinovo eksistenco je tako s svojo dediščino rešila mati Kordula Cecilija, rojena baronica Apfaltrer, ki ji je po materini strani pripadel dvorec Podgrad pri Vranskem. Za dedovanje tega so prišli na vrsto sinovi pl. Hohenwarti, ker njena sestra Marija Ana, poročena pl. Straßberg, ni imela otrok. Ko je leta 1731 umrla, naslednje leto pa še njen soprog Janez Ferdinand pl. Straßberg,[41] so bili bratje Hohenwart še vsi mladoletni študenti,[42] zato nobeden ni prišel v poštev za prevzem. Stara mati Suzana Klara pl. Apfaltrer je zaradi tega na podlagi pogodbe iz leta 1721 sklenila pogodbo s Straßbergovim sinom iz prvega zakona Maksom Sigfridom pl. Straßbergom, da bo dvorec še naprej upravljal proti letni zakupnini.[43] Janezu Ludviku pl. Hohenwartu je bilo tedaj

---

[38] SI AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 111, Hohenwart. – Otroci Jurija Sigmunda in Kordule Cecilije, rojene baronice Apfaltrer, so si sledili takole: Ana Marija Jožefa, krščena 5. novembra 1709, je umrla že 27. februarja 1711, Jožef Anton, krščen 18. februarja 1711; Franc Anton, krščen 3. junija 1712; Janez Jurij Sigmund, rojen in krščen 8. avgusta 1714; Janez Ludvik Mihael, rojen in krščen 23. maja 1716; posthumni Franc Ksaver Jožef, rojen 8. in krščen 9. januarja 1718, o katerem ni znanega nič drugega (NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige, R 1700–1710, fol. 171r; R 1711–1727, fol. 8r, 29r, 58v, 75r in 94v).

[39] Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte. 1. Band*, str. 26; Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 306–307; Golec, *Valvasorji*, str. 68–70. Prim. rodovnika Antonovega brata Ignaca in sestre Ksaverije v: SI AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 111, Hohenwart.

[40] V imenjsko knjigo so Franca Krištofa kot lastnika kupljenega Spodnjega Perovega vpisali s tolikšno rento leta 1668; ta je ostala nespremenjena tudi v času sina Jurija Sigmunda, na katerega je bilo imenje preneseno leta 1707, in še vso prvo polovico 18. stoletja (SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko, knj. 6 (1662–1756), fol. 98v).

[41] Zapuščinska inventarja v: StLA, Altes Landrecht, K 1241/1, Straßberg, 2. 10. 1731; K 1241/2, Straßberg, 2. 10. 1732.

[42] Vsi štirje bratje so študirali v Ljubljani, kasnejša duhovnika pa pozneje tudi v Gradcu. V kongregacijski knjigi ljubljanske jezuitske kongregacije Marije Vnebovzete, v katero so vstopali dijaki petega ali redkeje zadnjega, šestega gimnazijskega razreda, najdemo leta 1726 Jožefa Antona kot petošolca na poetiki (SI AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 590 in 597), naslednje leto pa kot šestošolca na retoriki (pag. 600). Leta 1729 je bil na fiziki, na višjih jezuitskih študijih, njegov brat Franc Anton pa na poetiki, naveden samo kot Franc (pag. 603). Leta 1731 srečamo Jožefa Antona z imenom Jožef na moralni teologiji in Franca Antona kot Antona na fiziki (pag. 606). Jurij Sigmund je naveden med člani kongregacije, sprejetimi leta 1729 (pag. 671), Janez Ludvik pa kot Janez med novosprejetimi člani leta 1731 (pag. 671) in leta 1733 z drugim imenom Ludvik kot šestošolec, retorik (pag. 608). Franc Anton in Jožef Anton sta se leta 1733 v Gradcu skupaj vpisala na teologijo, označena kor deželana Kranjske iz Perovega (Andritsch, *Die Matrikeln*, str. 127).

[43] StLA, Altes Landrecht, K 1241/2, Straßberg, 1. 10. 1732.

16 let in je postal goden za prevzem Podgrada šele čez več let, potem ko je končal ljubljansko jezuitsko gimnazijo in dosegel primerno starost.

Dvorec Podgrad pri Vranskem je leta 1653 od Janeza Friderika grofa Schrattenbacha kupil njegov praded Janez Karel pl. Samburg, maloprej poplemeniteni knjigovodja kranjskih deželnih stanov s prvotnim priimkom Santpaur. Leta 1679 je posest po štajerski imenjski knjigi prešla na Samburgovega zeta Jurija Sigmunda barona Apfaltrerja in hčerko Suzano Klaro. Nato so jo leta 1727 prepisali na omenjeno hčerko Marijo Ano, poročeno pl. Straßberg, leta 1743 pa na njeno mater Suzano Klaro pl. Apfaltrer, ki jo je takoj izročila vnuku Janezu Ludviku pl. Hohenwartu.[44]

Podgrad, rojstni dvorec Antona pl. Hohenwarta in skoraj vseh njegovih sorojencev, je imel lepo posest – poleg dominikalne posesti ji je pripadalo 71 podložnikov na nekaj več kot 55 celih hubah (kmetijah)[45] –, ki jo je njegov oče glede na imenjsko knjigo še nekoliko povečal.[46]

Preden se je Janez Ludvik pl. Hohenwart leta 1755 oženil z Antonovo materjo, skoraj četrt stoletja mlajšo Ano Marijo Terezijo baronico Adelstein (1740–1811), je že dvakrat ovdovel, od druge ovdovitve do tretje poroke pa je minilo skoraj sedem let. Prvič je stopil pred oltar v grajski kapeli starega gradu Dobrna pri Celju (Schlangenburg) v februarju 1740 z Marijo Rozalijo Terezijo, rojeno pl. Curti-Francini (Curti-Franzini),[47] ki se je glede na starost 24 let ob pokopu 10. februarja 1745 rodila okoli leta 1720.[48] Poroko na Dobrni pojasnjuje dejstvo, da je bila nevestina starejša sestra Maksimilijana Karolina (ok. 1714–1766) poročena z dobrnskim graščakom Janezom Gašperjem vitezom Brandenauom (1702–1765).[49] Curti-Francinijeva je izvirala iz plemiške rodbine beneških korenin, sama pa se je rodila nemara v Koprivnici

---

[44] StLA, B 249/5, Sikora, Die steirischen Gülten, str. 50–51. – Po Pircheggerju je Janez Ludvik postal lastnik za (pokojno) teto leta 1737 (Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 190).

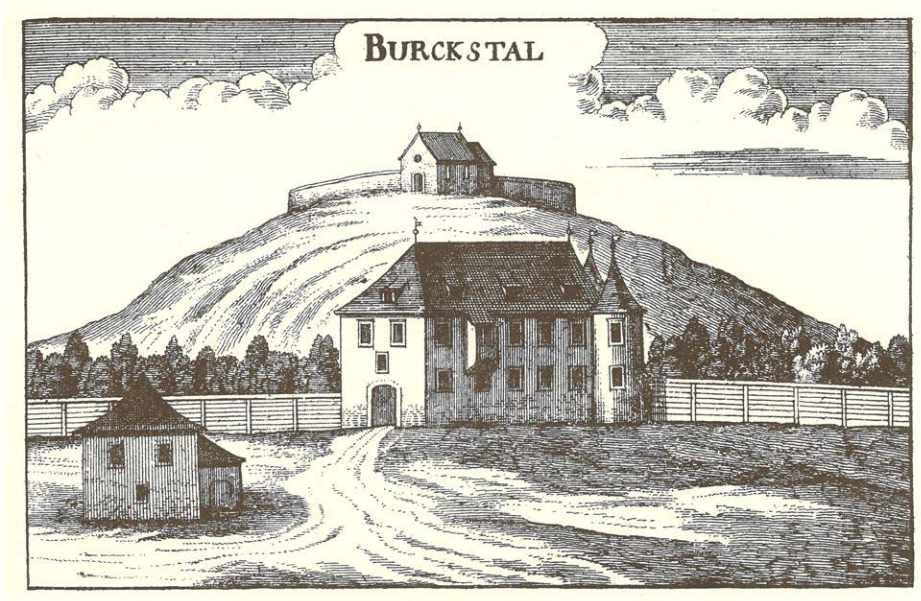
[45] StLA, Theresianischer Kataster, Cillier Kreis, H 122, Purgstall Gut, Subrepartitionstabell, 9. 9. 1757.

[46] Leta 1751 je imela posest dobrih 73 goldinarjev t. i. dominikalnega prispevka, ki se je čez dve leti povzpel na dobrih 84 in nato leta 1759 padel na dobrih 82 goldinarjev, rustikalni prispevek pa se je medtem povečal z dobrih 54 funtov na nekaj več kot 55 (StLA, B 249/5, Sikora, Die steirischen Gülten, str. 51 in 173).

[47] Po izpisu iz danes pogrešane krstne matice župnije Dobrna je bila poroka 5. februarja 1740 v grajski kapeli, ženin je prihajal iz Podgrada v župniji Vransko, nevesta pa je po vsem sodeč živela v dobrnski župniji; imen staršev ni (I. Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 338). V ženinem zapuščinskem inventarju je med listinami popisana njuna poročna pogodba, sklenjena 15. februarja 1740 na Dobrni (StLA, Altes Landrecht, K 439, Hohenwart, 29. 3. 1745, fol. 218r). Zanimivo je, da sta zakonca 5. decembra istega leta sklenila novo pogodbo, s katero je bila prejšnja razveljavljena in po kateri bo zdaj smel preživeli zakonec prosto razpolagati z vsem imetjem umrlega zakonca (razen s 1000 goldinarji za dušni blagor), ne glede na to, ali bo umrli zapustil potomce ali ne (prav tam).

[48] Župnijski arhiv Vransko, Matične knjige, M 1731–1771, s. p. 10. 2. 1745.

[49] Golec, Dobrna – eno stoletje, str. 425.

Dvorec Podgrad po Vischerjevi *Topografiji Štajerske*, 1681 (Vischer, *Topographia Ducatus Stiriae*, sl. 7).

Podgrad pri Vranskem danes (foto: Ferdo Šerbelj, maj 2026).

v Varaždinskem generalatu. Tam je njen oče Karel Krištof Jožef 22 let opravljal službo vojnega komisarja, bil kot tak leta 1718 povzdignjen v viteški stan in nazadnje postal graščak na Hompošu pod Pohorjem, kjer je leta 1738 umrl. Curti-Francini, poročen z Marijo Terezijo Rozalijo pl. Nirenberger, je imel poleg Hompoša še dve manjši posesti, Jamnik pri Konjicah in Brode pri Vranskem, slednjo v neposredni bližini Podgrada.[50]

Zakoncema pl. Hohenwart sta se v Podgradu rodili dve hčerki, Antonovi polsestri, Ana Marija, rojena 14. novembra 1741 in umrla dan po rojstvu,[51] ter Marija Ana Ksaverija, rojena 20. marca 1743,[52] ki je preživela svojo mater in je v njenem zapuščinskem inventarju skupaj z očetom navedena kot dveletna sodedinja.[53]

Vdovec Janez Ludvik se je dobro leto po ženini smrti vnovič oženil, in sicer 25. aprila 1746 v Gradcu z Marijo Terezijo, hčerko Karla Krištofa pl. Bendla, uradnika pri deželnostanovskem prejemniškem uradu, in Marije Katarine, rojene Sartori pl. Ehrenbüchel.[54] Njena rodbina je izvirala s Tirolskega ali z Dunaja, oče pa je opravljal navedeno funkcijo vsaj že leta 1725.[55] Marija Terezija je zagledala luč sveta ali bila krščena v štajerski prestolnici 10. julija 1721.[56] Kot poročena žena je v Podgradu preživela manj kot dve leti, saj so jo pokopali že 28. januarja 1748 v 27. letu starosti,[57] potem ko je slabo leto prej, 2. februarja 1747, rodila edinca Karla,[58] Antonovega polbrata.

Dvakratni vdovec Janez Ludvik pl. Hohenwart z dvema majhnima otrokoma, vsakim iz enega zakona, je potem dolgo okleval s tretjo poroko ali pa so se ga potencialne neveste nemara otepale, ker je tako hitro pokopal dve mladi ženi. Tretjo, Antonovo mater Terezijo baronico Adelstein, je našel bliže svojega doma kakor prejšnji dve in bila je veliko mlajša od svojih predhodnic. Par se je poročil 7. januarja 1755

[50] Naschenweng, *Der landständische Adel*, elektronska izdaja, [str. 406–407]. Prim. Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte. 1. Band*, str. 208. – Marija Rozalija Terezija je imela v Brodeh brata Jožefa Karla, ki se mu je tu 25. septembra 1755 rodila hči Marija Maksimilijana (Župnijski arhiv Vransko, Matične knjige, R 1754–1770, pag. 14).

[51] Otrok se je rodil 14. novembra zjutraj in bil krščen istega dne, ob pokopu naslednji dan pa je v mrliški matici zapisano, da je umrl star en dan, pri čemer sta imeni obrnjeni: Marija Ana (Župnijski arhiv Vransko, Matične knjige, R 1730–1754, pag. 184; M 1731–1771, s. p., 15. 11. 1741).

[52] Otrok je bil rojen 20. marca in krščen tri dni pozneje (Župnijski arhiv Vransko, Matične knjige, R 1730–1754, pag. 198).

[53] StLA, Altes Landrecht, K 439, Hohenwart, 29. 3. 1745, fol. 217v. – Malo pred smrtjo je Marija Rozalija Terezija 6. februarja 1745 v Podgradu sestavila oporoko (prav tam, fol. 218r).

[54] DAGS, PA Graz–Hl. Blut, Trauungsbuch XI 1741–1751, pag. 504–505. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 228.

[55] Naschenweng, *Der landständische Adel*, elektronska izdaja, [str. 66].

[56] DAGS, PA Graz–Hl. Blut, Geburtsbuch XIII 1721–1734, pag. 29. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, njenega rojstva ne pozna.

[57] Župnijski arhiv Vransko, Matične knjige, M 1731–1771, s. p., 28. 1. 1748.

[58] Prav tam, R 1730–1754, pag. 259.

Antonova mati Ana Marija Terezija baronica Adelstein (1740–1811) kot petletni otrok, delo Lovrenca Jožefa Stachla, 1745 (© Narodna galerija, Ljubljana, NG S 912; foto: Janko Dermastja).

v nevestini domači župniji Št. Ilj pri Velenju,[59] ko mladoporočenka še ni imela 15 let, ženin pa je bil v 39. letu. Marijo Terezijo, rojeno v očetovem dvorcu Gorica pri Velenju, so krstili krščena 2. maja 1740 v Šmartnem v Velenju,[60] bila pa je hči Franca Jožefa barona Adelsteina (1694–1767) in Marije Konstancije Lukrecije, rojene pl. Gabelkoven (1698–1774).

Adelsteini so pripadali štajerskemu uradniškemu plemstvu 17. stoletja. Plemiški naslov je leta 1622 skupaj z bratrancem prejel Jurij Adl, glavni prejemnik štajerskih deželnih stanov. Podelitvi predikata »von Adelstein« je leta 1689 sledilo pobaronjenje tretje generacije. Ded Hohenwartove tretje žene in Antonove matere Volfgang Ferdinand je v tem času postal graščak v Dobrnici pri Dobrni in se oženil s Katarino baronico Türndl, ki je tako kot on prihajala iz Gradca iz vrst uradniškega plemstva.[61]

[59] NŠAM, Župnija Št. Ilj pri Velenju, Matične knjige, P 1729–1770, s. p. Prim. I. Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 366. – Po poročni pogodbi, sklenjeni 30. decembra 1744 na Švarcenštajnu, je nevesta prinesla v zakon 1000 goldinarjev dote in 1500 goldinarjev dediščine, ženin pa 1000 goldinarjev zaženila (StLA, A. Hohenwart, K 1, H 1, 30. 12. 1744).

[60] I. Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 299. – Šmartno v Velenju je ime nekdanjega kraja in župnije.

[61] Golec, Plemiški portreti, str. 6–7 in 26.

Njun sin Franc Jožef baron Adelstein (1694–1767), ded Antona pl. Hohenwarta, se je že rodil kot prva baronska generacija Adelsteinov v malo prej kupljenem dvorcu Dobrnica pri Dobrni kot sin v Gradcu rojenih staršev Volfganga Ferdinanda pl. Adelsteina (1659–1719) in Katarine, rojene pl. Türndl (1670–1724). Pred oltar je stopil pri 38-ih 26. maja 1732 v župniji Šmartno v Velenju s štiri leta mlajšo Marijo Konstancijo Lukrecijo (1698–1774), hčerko pokojnega Janeza Jurija pl. Gabelkovna (1654–1724) in Eve Marije, rojene Deleo pl. Löwenburg († ne pred 1724).

Gabelkovni so bili sicer tipična plemiška rodbina zgodnjenovoveškega nastanka. Del rodbine se je leta 1630 povzpel med barone, vendar ne veja, iz katere je izšla Marija Konstancija. Ta je svojemu možu prinesla v zakon podedovani dvorec Gorica z gospostvom Ekenštajn v Šaleški dolini, Adelstein pa je nato najpozneje leta 1741 kupil bližnji Gaisruckov dvorec Švarcenštajn s posestjo in ga obdržal do leta 1766, ko ga je malo pred smrtjo prodal sinu Antonu Karlu. Zakonca sta najprej živela v ženinem dvorcu Gorica, kjer se jima je med letoma 1734 in 1740 rodilo šest otrok, kot zadnja Antonova mati Terezija. Nato se je družina v zgodnjih štiridesetih letih preselila na kupljeni grad Švarcenštajn in tam je leta 1743 prišel na svet še zadnji, sedmi otrok. Pozneje, ko je bila Terezija že omožena s pl. Hohenwartom, so se Adelsteini ustalili v Dobrnici pri Dobrni, od koder je Franc Jožef izhajal in kjer je do svoje smrti gospodaril njegov starejši brat Janez Karel (1692–1754), ki ni zapustil potomcev. Dobrnico je Franc Jožef leta 1760 kupil od ovdovele svakinje in tu, v svojem rodnem dvorcu, sedem let zatem preminil.[62]

Anton pl. Hohenwart je od svojih štirih starih staršev tako poznal samo babico po materini strani, Konstancijo Lukrecijo baronico Adelstein, ki je umrla, ko mu je bilo šest let, sicer pa je na Vranskem botrovala pri krstu dveh svojih vnukinj.[63] V družini staršev se je rodilo deset otrok, osem jih je preživelo. Prvorojena Konstancija je luč sveta zagledala še na domu svojih staršev, v Švarcenštajnu pri Velenju, očitno zaradi materine rosne mladosti, vsi drugi pa v Podgradu. Navedli jih bomo s klicnimi imeni, kot jih za živeče najdemo leta 1785 v očetovem zapuščinskem inventarju,[64] za oba umrla pa v vranski mrliški matici.[65] Sledili so si takole: Konstancija (Marija Konstancija Maksimilijana), rojena 10. januarja 1756;[66] Ana (Marija Ana Jožefa Nepomucena), rojena 17. julija 1757; Nepomucena (Marija Rozalija Nepomucena), rojena 2. septembra 1758; Frančiška (Ana Marija Frančiška Ksaverija Vincencija),

[62] Golec, Plemiški portreti, str. 15–17.

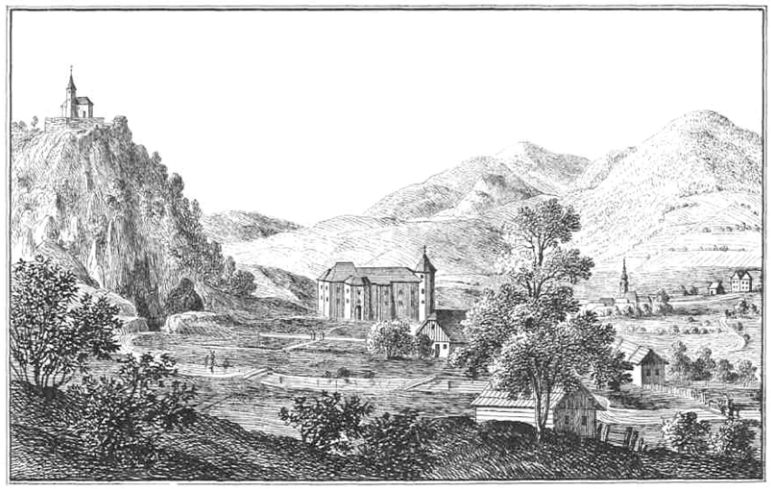
[63] Župnijski arhiv Vransko, Matične knjige, R 1754–1770, pag. 44 in 68.

[64] SI AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 44, fasc. XXII, lit. H–86, 11. 5. 1785.

[65] Župnijski arhiv Vransko, Matične knjige, M 1771–1824, pag. 27 in 58.

[66] NŠAM, Župnija Št. Ilj pri Velenju, Matične knjige, R 1752–1770, s. p. Prim. I. Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 366.

rojena 15. januarja 1760; Terezija (sic!) (Leopoldina Karolina Jožefa), rojena 12. aprila 1763; Ignac (Marija Ignac Ksaverij), rojen 8. julija 1764; Marija (Marija Ksaverija Barbara), rojena 29. novembra 1766; Anton (Marija Maksimilijan Ferdinand Valentin Anton), rojen 11. oktobra 1768; Alojzij (Marija Karel Valentin Alojzij), rojen 28. oktobra 1769 in umrl 29. aprila 1773, star tri leta in pol; Kajetana (Marija Alojzija Kajetana), krščena 11. januarja 1777 in umrla 15. aprila istega leta, stara tri mesece.[67] V otroštvu sta torej preminila le zadnja dva, pri čemer je med njunima rojstvoma minilo več kot sedem let. Hohenwarti so bili v vranski župniji najimenitnejša družina in so krstne botre raje vabili od drugod, tudi iz sorodstva. Tako so otrokom botrovali stari stric duhovnik Anton Jožef pl. Hohenwart (1757), babica po materini strani Konstancija (Lukrecija) baronica Adelstein (1757 in 1760), daljna sorodnika Leopold pl. Hohenwart (1763, 1764 in 1766) in Terezija pl. Hohenwart (1763 in 1764),[68] teta gospodična Marija baronica Adelstein (1766, 1768 in 1769), stric Anton (Karel) baron Adelstein (1760, 1768, 1769 in 1777, razen enkrat vsakič po namestniku) in njegova žena Kajetana, rojena grofica Attems (1777). Samo tretjerojenki Nepomuceni (1758) sta šla za botra navadna človeka, ker se je s krstom očitno mudilo, medtem ko je prvorojenka Konstancija, ki se je edina rodila v Švarcenštajnu pri Velenju, imela za botra dva dobrnska pl. Brandenaua, nečaka očetove prve žene, in sicer Janeza Kajetana in »gospodično« Marijo Maksimilijano.

Dvorec Podgrad po *Stari Kaiserjevi suiti*, 1824–33 (Kaiser, *Litografirane podobe*, št. 45).

[67] Župnijski arhiv Vransko, Matične knjige, R 1754–1770, pag. 44, 55, 68, 119, 132, 163, 192 in 208; R 1771–1795, pag. 66; M 1771–1824, pag. 27 in 58.

[68] Zakonca sta bila graščaka v Špitaliču (Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 490; SI AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 111, Hohenwart).

Interier dvorca Podgrad pred prvo svetovno vojno (zbirka razglednic Milana Škrabca).

Muzealec Anton je tako razen treh let in pol, ko je imel mlajšega brata Alojzija, in treh mesecev, ko je bil v devetem letu in so zibali najmlajšo Kajetano, odraščal kot najmlajši otrok v družini. Imel je še štiri leta starejšega brata in šest sester, od njega starejših od dve do dvanajst let. Tem je treba prišteti polsestro in polbrata iz očetovih prejšnjih dveh zakonov, ki pa sta odšla od doma še pred Antonovim rojstvom.

Polsestra Marija Ana Ksaverija, rojena leta 1743, je kot Frančiška – to ime je bilo sestavni del njenega krstnega imena Frančiška Ksaverija – vstopila v samostan klaris v Mekinjah, zelo verjetno že pri 18-ih leta 1761.[69] Po razpustitvi samostana leta 1782, ko ji je bilo 39 let, se je z drugimi redovnicami preselila v ukinjeni samostan dominikank v Velesovem, kjer je umrla dobra tri desetletja pozneje, 30. aprila 1813, stara 70 let.[70]

Malo stikov je moral imeti Anton tudi s Karlom, 21 let starejšim polbratom iz očetovega drugega zakona, rojenim leta 1747. Karla najdemo pri trinajstih leta 1760 v prvem razredu graške jezuitske gimnazije[71] in je potem najbrž ostal v štajerski prestolnici

[69] Da je že omenjenega leta postala klarisa, posredno potrjuje krstni list, ki ji ga je vranski župnik izdal 21. avgusta 1761 (SI AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 111, Hohenwart).

[70] Hančič, *Klarise na Kranjskem*, str. 55; NŠAL, ŽA Velesovo, Matične knjige, M 1784–1822, pag. 88–89. V zapuščinskem inventarju svojega očeta leta 1785 je navedena kot Frančiška, edina hči iz prvega zakona, štiridesetletna redovnica v Velesovem (SI AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 44, fasc. XXII, lit. H–86, 11. 5. 1785). Tudi v mrliški knjigi velesovske župnije je vpisana z imenom Frančiška (NŠAL, ŽA Velesovo, Matične knjige, M 1784–1822, pag. 88–89).

[71] Andritsch, *Die Matrikeln*, str. 269.

vse do smrti. Umrl je zgodaj, v 29. letu starosti 16. januarja 1776 v Gradcu,[72] njegov zapuščinski inventar in mrliška matica pa ne povesta, s čim se je ukvarjal. Sodeč po skromni knjižnici najverjetneje ni bil študiran, ampak si je našel kakšno uradniško službo. Umrl je v najetem stanovanju in ni premogel nepremičnin.[73] Antonu in njegovemu bratu Ignacu je naredil veliko uslugo, s tem ko ju je v oporoki imenoval za svoja glavna dediča, saj je vsakemu pripadlo dobrih 1841 goldinarjev, medtem ko je sedmim polsestram volil skupaj le nekaj več kot 240 goldinarjev.[74] Za tedaj še ne 12-letnega Ignaca in dobrih sedem let starega Antona je bila polbratova dediščina več kot dobrodošla popotnica za šolanje, saj očetovo gospodarjenje v Podgradu očitno ni bilo posebej uspešno.

To je bil najverjetnejši razlog, da je podgrajski graščak Janez Ludvik pl. Hohenwart Podgrad leta 1781 prodal. Kupila ga je Maksimilijana pl. Renzenberg, rojena pl. Brandenau[75] in Hohenwartova družina se je morala od svojega doma posloviti. Janez Ludvik je tedaj vzel v najem svoj rodni dvorec Spodnje Perovo pri Kamniku, ki je bil v lasti brata Jurija Sigmunda.[76] Na tej prav majhni posesti[77] je z ženo in hčerkami – sinova sta se medtem že šolala – preživljal zadnja leta do smrti 25. marca 1785 neznano kje v 69. letu starosti. Njegova smrt ni vpisana ne v kamniški mrliški matici ne v mrliški knjigi ljubljanske stolne župnije,[78] ampak vemo le za datum, ker je naveden v zapuščinskem inventarju, sestavljenem v dvorcu Spodnje Perovo 11. maja 1785.[79]

---

[72] DAGS, PA Graz–Hl. Blut, Sterbebuch XV 1770–1784, pag. 317.

[73] StLA, Altes Landrecht, K 439, Hohenwart, 14. 2. 1776, fol. 35r–40v.

[74] Prav tam, fol. 35v–36r, 36v–47r.

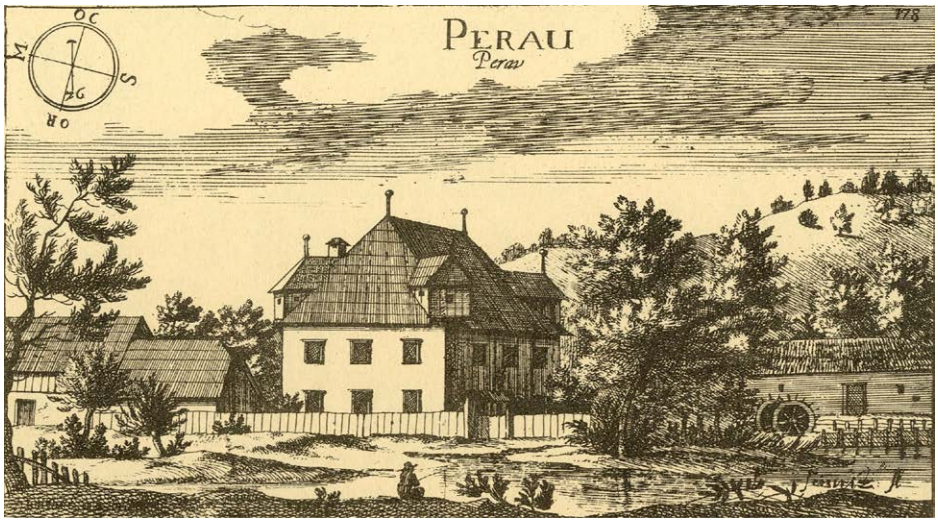
[75] Kupoprodajna pogodba je bila podpisana 3. avgusta v Podgradu. Kupnina je znašala 8000 goldinarjev, od tega 6000 izplačanih do dneva primopredaje in 2000 v zadolžnici. Prodajalec Hohenwart je moral do predaje 24. oktobra poskrbeti za izbris vseh zemljiškoknjižnih bremen. StLA, A. Hohenwart, K 1, H 1, 3. 8. 1781. Prim. Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 190. – Prepis v štajerski imenjski knjigi je bil narejen dve leti pozneje, leta 1783 (StLA, B 249/5, Sikora, Die steirischen Gülten, str. 51).

[76] V zapuščinskem inventarju je štiri leta pozneje naveden kot *Bestand-Inhaber* (SI AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 44, fasc. XXII, lit. H–86, 11. 5. 1785). Tedanjega lastnika Spodnjega Perovega Jurija Sigmunda pl. Hohenwarta je Majda Smole pomotoma imenovala grof (Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 345). O sorodstvenem razmerju med njim in Janezom Ludvikom gl. SI AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 111, Hohenwart.

[77] Po terezijanskem katastru je podložniška posest Spodnjega Perovega leta 1755 obsegala le mlin in štiri kajže, na teh petih posestnih enotah pa je živelo prav toliko podložnikov (SI AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 253, RDA, L 304, No. 3, 16. 5. 1755). Leta 1792, ko je bila že v drugih rokah, ji je poleg mlina pripadalo šest kajž, pri čemer je na eni sedel spodnjeperovski pristavnik (majar) (prav tam, No. 8, 2. 6. 1792).

[78] NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige, M 1784–1812; ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*.

[79] SI AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 44, fasc. XXII, lit. H–86, 11. 5. 1785.

Dvorec Spodnje Perovo po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Modernae*, št. 60).

Spodnje Perovo danes (foto: B. Golec, avgust 2026).

Ob očetovi smrti so v zapuščinskem inventarju kot dediči navedeni naslednji otroci, deloma z napačnimi starostmi: iz prvega zakona 40-letna Frančiška, redovnica v Velesovem, iz tretjega pa 30-letna Konstancija, uršulinka v Gorici, 27-letna Ana, 26-letna Nepomucena, 25-letna Frančiška, 24-letna Terezija, 22-letni Ignac, tedaj na študiju v Pavii, 21-letna Marija in 15-letni Anton,[80] ki je bil v resnici v 17. letu.

Nadaljnja usoda tedaj 45-letne vdove Terezije in njenih otrok je znana le v obrisih, razen sina Ignaca, poznejšega duhovnika, in deloma Antona, ki sta bila tedaj oba že v šolah. Mati po očetovi smrti ni postala nova zakupnica Spodnjega Perovega in tako s svojimi petimi hčerkami ni mogla več dolgo ostati tam. Njen svak Jurij Sigmund je namreč čez dobro leto, 10. julija 1786, sporazumno s svojim starejšim bratom duhovnikom Jožefom Antonom dvorec prodal Joahimu Gallingerju, in sicer za skromnih 3100 goldinarjev.[81] Hohenwartova družina se je tedaj preselila le malo stran, iz Spodnjega Perovega v kamniškem primestju v bližnji Kamnik. Ko je namreč mati Terezija 8. novembra 1787 odbor kranjskih deželnih stanov prosila, naj Antonu podelijo Schellenburgovo štipendijo za študij na Dunaju, je prošnjo datirala v mestu Kamnik. Anton je bil tedaj po njenih besedah slušatelj filozofije v Gradcu.[82] Kot bomo videli, je sredi istega leta končal novomeško gimnazijo, ki je bila eno leto krajša, le petletna, življenjski stroški v Novem mestu pa nižji kakor v Ljubljani. Izbira te gimnazije namesto ljubljanske bi bila prav lahko povezana z očetovo smrtjo in gmotnimi težavami družine. Mati Terezija se v omenjeni prošnji sklicuje na revščino, na svojo štiri mesece trajajočo bolezen in na sina študenta kot svoje edino upanje, da bo po njeni smrti pomagal vzdrževati nepreskrbljene sestre.[83] Da ima tudi starejšega sina, ki bo kmalu postal duhovnik, je raje premišljeno zamolčala.

Precej verjetno so Hohenwartove ženske potem ostale v Kamniku več let. V mestu niso imele lastne hiše, ampak so morale prebivati v najetem stanovanju,[84] kamor sta med počitnicami prihajala tudi oba sinova študenta, Ignac in Anton.[85] O tem, kje so se mati in hčerke zadrževale od jeseni 1787, ni nobenih podatkov vse do

[80] Prav tam.

[81] Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 345.

[82] SI AS 14, Gubernij v Ljubljani, II. registratura, šk. 280, fasc. 300, 3453/1787, 8. 11. 1787.

[83] Prav tam.

[84] Ne v jožefinskem katastru ne v zemljiški knjigi mesta Kamnik ni bilo na območju mesta nobene hiše ali druge posesti v rokah katerega od članov Hohenwartove družine (SI AS 175, Jožefinski kataster za Kranjsko, šk. 62, Okrajna gosposka Križ, Kamnik, individualni subreparticijski izvleček, s. d. (1787); o zemljiški knjigi po: Polec, Kamniške meščanske hiše).

[85] Kot smo videli, je Ignac ob očetovi smrti leta 1785 študiral v Pavii. Ob mašniškem posvečenju leta 1788 v Ljubljani ga ordinacijski zapisnik postavlja v Kamnik: *ratione domicilii, Carniolus, Litopolitanus* (Volčjak, *Ordinacijska protokola ljubljanske (nad)škofije. 2. del*, str. 108).

začetka 19. stoletja.[86] Mati Terezija je 31. julija 1802 izpričana v Krškem kot krstna botra hčerki svojega soseda, v hiši št. 7 živečega upravitelja gospostva Mokrice.[87] V mesto ob Savi ni prišla veliko prej, saj je njena navzočnost v zapisniku duš 1792–1804 dokumentirana šele leta 1803 (*Theresia Hochenbartin*), in sicer v beneficiatni hiši št. 6 (*Domus beneficiatii*),[88] ki je stala v Zatonu na južnem koncu Krškega. Pred tem je ne najdemo nikjer drugje, tako tudi ne v župnišču na severnem koncu mesta, kjer je od leta 1795 vse do svoje smrti leta 1832 prebival njen sin Ignac, leskovški župnik.[89] Terezija je v beneficiatni hiši tudi umrla, in sicer 8. novembra 1811, ob smrti ji je bilo 71 let, vzrok smrti pa prisad.[90]

Preden se posvetimo Antonu, si na kratko oglejmo življenjske poti njegovih sorojencev. O polsestri klarisi Frančiški Ksaveriji (1743–1813) in zgodaj umrlem polbratu Karlu (1747–1776) smo že govorili. Frančiški Ksaveriji je na redovniško pot, vendar v manj strog red, sledila Antonova najstarejša prava sestra Konstancija (roj. 1756), kar je bilo gotovo povezano (tudi) s skromno dediščino po očetu. V njegovem zapuščinskem inventarju je leta 1785 izpričana kot 30-letna uršulinka v Gorici.[91] V samostanu očitno še ni bila devet let prej, v začetku leta 1776, ko je med sestrami polbrata Karla v njegovem zapuščinskem inventarju kot redovnica označena samo Frančiška (Ksaverija).[92] Najverjetneje je vseskozi ostala v goriškem uršulinskem samostanu, kjer se ji je življenje izteklo 22. januarja 1824 v 68. letu starosti.[93]

---

[86] V letih po prodaji Spodnjega Perovega ni sicer nihče iz Hohenwartove družine izpričan med krstnimi botri v kamniški krstni matični knjigi; novi lastnik posesti Spodnje Perovo Joahim Gallinger je prvič botroval 30. novembra 1788 (NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige, R 1784–1804, fol. 180).

[87] NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, R 1784–1812, fol. 60.

[88] NŠAL, ŽA Krško, Statusi animarum, št. 1, status animarum 1792–1804, pag. 1.

[89] NŠAL 572, Pokorn France, fasc. 377, Zgodovinski zapiski, Leskovec-Krško; Otrin, Zgodovina župnije, str. 62–66. – V zapisniku duš 1792–1804 ni sicer nobena v župnišču (št. 65, *Domus Parochialis*) stanujoča oseba navedena z imenom in priimkom, ampak vse samo s socialnim statusom (*Parochus*, *Vicarius*, *Coqua*, *Famulus* itd.), njihova navzočnost pa je beležena le do leta 1800 (NŠAL, ŽA Krško, Statusi animarum, št. 1, status animarum 1792–1804, pag. 14. Po zapisniku duš 1827–1830 je v župnišču prebival samo župnik Ignac pl. Hohenwart s hlapcem (prav tam, št. 5, status animarum 1827–1830, pag. 20).

[90] NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, M 1784–1818, fol. 63. – Naschenweng navaja za njeno smrt pravilen datum, a napačno letnico 1795 (Naschenweng, *Der landständische Adel*, elektronska izdaja, [str. 10 in 866]).

[91] SI AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 44, fasc. XXII, lit. H–86, 11. 5. 1785.

[92] StLA, Altes Landrecht, K 439, Hohenwart, 14. 2. 1776, fol. 36v.

[93] Mrliška matica ji pripisuje 70 let in grofovski stan, njeno osebno ime pa je Marija Jožefa (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Görz*, str. 405), kar sta bili dve od njenih štirih krstnih imen: Marija Ana Jožefa Nepomucena (Župnijski arhiv Vransko, Matične knjige, R 1754–1770, pag. 44). Leto prej je kot uršulinka v Gorici navedena med dediči sestre Ane v njenem zapuščinskem spisu (SI AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani, Civilne zadeve 1816–1854, Zapuščine in kuratele, fasc. 6, D, št. 477, 9. 9. 1823).

Čeprav je oče zapustil v zadolžnicah več kot 10.000 goldinarjev,[94] to ni odtehtalo, da bi bila Hohenwartova dekleta dovolj zanimiva za snubce. Prvorojenka iz drugega zakona je šla v samostan, od ostalih petih pa se je omožila samo ena, in še ta v poznejših letih s starcem.

Ana (roj. 1757), ki je preminila na istem naslovu v Krškem kot njena mati, v beneficiatni hiši št. 6,[95] je bila članica ustanove za neporočene kranjske plemkinje (*krainische Stiftsfräule*). Njena življenjska pot se je končala 6. septembra 1823 v starosti 66 let zaradi vročinske bolezni.[96]

Frančiška (roj. 1760) se je pridružila graški ustanovi za neporočene plemkinje (*k. k. adelige Stiftsdame*) in umrla 10. aprila 1832 v Gradcu za vnetjem črevesja, stara 72 let.[97] Ta sestra je bila Antonu nemara najbliže in je nekaj časa najbrž živela pri njem. Ko je na Ježici, kjer je služboval kot stanovski mitničar na Črnuškem mostu, edinkrat šel za krstnega botra, in sicer 4. januarja 1805 hčerki svojega podrejenega, nadzornika Martina Zora, je bila namreč skupaj z njim botra.[98]

Leta 1832 se je tako kot Frančiškina 25. februarja v 74. letu iztekla življenjska pot Nepomucene (roj. 1758), in sicer zaradi vodenice v Celju,[99] kjer je prebivala v hiši moža svoje sestrične Antonije baronice Dienersperg, rojene baronice Adelstein (1782–1845), poznejše oporočne dedinje vsega Antonovega premoženja. Antonijin soprog Franc Ksaver baron Dienersperg (1773–1846) je v rokopisni zgodovini svojega rodu in spominih leta 1835 zapisal, da je bila Nepomucena leta 1824 skupaj z bratom Antonom krstna botra njegovega najmlajšega otroka, sicer pa je pomagala njegovi ženi pri hišnih opravilih in »leta 1830 [prav: 1832] v naši hiši tudi umrla«.[100] Od sorojencev

---

[94] SI AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 44, fasc. XXII, lit. H–86, 11. 5. 1785.

[95] Po zapisniku duš iz leta 1822 je v hiši št. 6 živelo z njo šest žensk, v katerih je treba videti služkinje in gostačke (NŠAL, ŽA Krško, Statusi animarum, št. 3, status animarum 1822, pag. 24).

[96] Brat Ignac, župnik in dekan, ki jo je pokopal, se je pri njeni starosti uštel za deset let, saj je navedel, da je bila pokojnica stara 76 let (NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, M 1818–1841, fol. 15). O njeni skromni zapuščini: SI AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani, Civilne zadeve 1816–1854, Zapuščine in kuratele, fasc. 6, D, št. 477. Po L. Lazariniju je kot »Stiftsdame« z imenom Ana Marija izpričana v letih med 1801 in 1821 (SI ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. XXV, Hohenwarth, s. p.). O njeni pripadnosti ustanovi za neporočene plemkinje na Kranjskem (*K. K. Fräulein-Stift in Krain*): *Schematismus des Laibacher Gouvernements-Gebieths 1819*, str. 292; *1820*, str. 296; *1821*, str. 271; *1822*, str. 277.

[97] Mrliška matica navaja kot kraj smrti Bürgergasse 16 v neposredni bližini stolnice in previsoko starost 76 let (DAGS, PA Graz–Dom, Sterbebuch II 1822–1840, fol. 304; prim. Schiviz von Schivizhoffen, Der *Adel – Graz*, str. 37). Po L. Lazariniju je kot »Stiftsdame« v Gradcu izpričana v letih 1817 in 1827 (SI ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. XXV, Hohenwarth, s. p.).

[98] NŠAL, ŽA Ljubljana–Ježica, Matične knjige, R 1787–1812, fol. 85.

[99] Umrla je v hiši št. 41, mrliška matica pa ji daje 72 let (NŠAM, Župnija Celje–Sv. Danijel, Matične knjige, M 1808–1834, pag. 310).

[100] Golec, *Vzpon in zaton*, str. 158 in 160.

Ivana Nepomucena pl. Hohenwart (1758–1832); portret je leta 1774 naslikal Andrej Peric, Franc Ksaver baron Dienersperg pa ga je dal opremiti z napisom, ki vsebuje dva napačna podatka, letnico smrti 1833 in starost 73 let (© Narodna galerija, Ljubljana, NG S 729; foto: Bojan Salaj).

Antona pl. Hohenwarta je Nepomucena edina, o kateri je znanega malce več. Samo njo poznamo tudi s portretne upodobitve, ki jo je omenjeni baron Dienersperg, graščak na Dobrni, leta 1833 ali malo zatem opremil z novim napisom in jo uvrstil v enotno urejeno portretno zbirko Dienerspergov.[101]

Nepomuceno sta preživeli dve sestri, obe umrli istega leta 1837 v isti hiši v Krškem, ki je od začetka 19. stoletja dalje postajalo zatočišče neporočenih Hohenwartov. Drug za drugim so prišli živet v mesto ob Savi, kjer je od leta 1795 do svoje smrti leta 1832 kot župnik služboval Ignac. Še za materinega življenja se je tu znašla najmlajša sestra Marija (roj. 1766), ki je skoraj gotovo prebivala z materjo v beneficiatni hiši in se je edina od desetih odraslih Hohenwartovih otrok poročila. Poroka je bila v bistvu zaščitno-dedovanjski dogovor med starcem in odcvetelo samico, sklenjena v Krškem 6. novembra 1809, slab mesec po nastanku Ilirskih provinc. Leskovški župnik in krški dekan Ignac pl. Hohenwart je dal svojo 43-letno sestro v zakon 80-letnemu Janezu Nepomuku pl. Klaffenauu (*Claffenau*), graščaku v bližnji Nemški vasi, cesarsko-kraljevemu svetniku in (nekoč) članu odbora kranjskih deželnih stanov. Poročni priči sta bila dva bližnja graščaka grofa Auersperga, Aleksander s Šrajbarskega turna in Andrej iz Velike vasi.[102] Klaffenau, ki je po ženi pl. Busetovi nasledil njen podedovani dvorec Nemška vas in imel prav majhno podložniško posest,[103] je bil sin stotnika. Izviral je s Štajerskega, iz rodbine, poplemenitene v 16. stoletju, ki je po moški liniji ugasnila z njegovo smrtjo.[104] Kranjsko deželanstvo je

[101] Golec, Zbirka plemiških portretov, str. 73–74.

[102] NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, P 1784–1816, fol. 24. – V poročni matici je navedeno samo skupno novo bivališče: Nemška vas h. št. 1. Nevestina starost 38 let je za pet let prenizka. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 303.

[103] Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 318.

[104] Naschenweng, *Der landständische Adel*, elektronska izdaja, str. [268–270]. – Naschenweng pozna njegove starše, ne pa tudi kraja in datuma rojstva.

dobil šele leta 1790,[105] po dolgoletnem službovanju v Novem mestu in Ljubljani. 16 let je bil novomeški okrožni glavar (1767–1783), kot tak delaven in priljubljen, nato pa je postal okrožni komisar v Ljubljani.[106] V zakonu s tretjo ženo Marijo pl. Hohenwart je preživel le štiri leta in pol, do smrti 31. maja 1814, ko je imel po mrliški matici 87 let in je umrl zaradi starostne oslabelosti.[107]

Janez Nepomuk Karel pl. Klaffenau se je v Nemški vasi pri Krškem za stalno naselil po upokojitvi, sicer pa je bil s temi kraji povezan že veliko prej. 1. septembra 1756 se je namreč v Kostanjevici na Krki poročil z dedinjo te skromne posesti vdovo Marijo Regino pl. Silly, rojeno pl. Buset,[108] ki je tu preminila po dobrih tridesetih letih zakona 10. maja 1787, stara 69 let.[109] Njen precej mlajši 59-letni soprog, ki je postal dedič Nemške vasi,[110] se je naslednje leto, 21. januarja 1788, tedaj okrožni komisar v Ljubljani, v ljubljanski stolni župniji drugič oženil, tokrat z Marijo Katarino, vdovo pl. Lichtenthal,[111] rojeno grofico Wazenberg.[112] Najverjetneje sta zakonca vse do ženine

[105] Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 496. – Anton pl. Hohenwart je med drugim hranil njegovo deželansko diplomo (*Illyrisches Blatt*, Nr. 97, 4. 12. 1849, str. 388).

[106] Vrhovec, *Zgodovina Novega mesta*, str. 126. – Vrhovec ga imenuje Ivan Karol pl. Classenau. – Tudi v mrliški knjigi je označen kot upokojeni okrožni glavar (NŠAL, ŽA Leskovec pri Krškem, Matične knjige, M 1812–1822, fol. 26).

[107] NŠAL, ŽA Leskovec pri Krškem, Matične knjige, M 1812–1822, fol. 26. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 293.

[108] NŠAL, ŽA Kostanjevica na Krki, Matične knjige, P 1726–1770, fol. 177v. – V poročni matici ni podatkov o Klaffenauovem izvoru, razen da je bil sin pokojnega gospoda Franca Jožefa. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 293, ima napačno letnico poroke 1786.

[109] NŠAL, ŽA Leskovec pri Krškem, matične knjige, M 1784–1798, fol. 33. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 293. – Marija Regina se je prvič poročila 25. februarja 1743 s stotnikom Antonom Sigmundom pl. Sillyjem (SI AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 57, fasc. XXVIII, K 152, stara signatura K 153, s. p., 27. 8. 1787).

[110] Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 318.

[111] NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1784–1815, pag. 52. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 164.

[112] Njen dekliški priimek in s tem izvor je razkrila osmrtnica (SI AS 1084, Zbirka osmrtnic, šk. 3, H, 1805). Marija Katarina je znana tudi pod drugim imenom Marija Ana in je bila skupaj s sestro Ano Marijo, o kateri po letu 1726 ni nobenega sledu, zadnja predstavnica svojega rodu (Preinfalk, *Plemiške rodbine – 17. stoletje*, str. 180 in 182). Rodila se je skoraj brez dvoma na gradu Dob v Mirnski dolini, ki je bil tedaj v lasti njenega očeta, Wazi pl. Wazenbergi, nazadnje grofje, pa so tu gospodarili že vse od nakupa Doba leta 1621 (Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 133; prim. Preinfalk, *Plemiške rodbine – 17. stoletje*, str. 176–180). Krstna matica župnije Šentrupert iz časa njenega rojstva je uničena; Schiviz von Schivizhoffen navaja le izpis krsta njenega brata Jožefa Kajetana, rojenega leta 1718 (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 426). Miha Preinfalk pozna o njej zadnji podatek ob poroki 30. julija 1738 v Ljubljani, ko se je omožila z Jožefom Ksaverjem Sumereckerjem pl. Lichtenthalom (Preinfalk, *Plemiške rodbine – 17. stoletje*, str. 182; Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 159). Dejansko pa ji je po Schiviz von Schivizhoffnovi zbirki matičnih podatkov mogoče slediti vse do smrti. Njen prvi soprog Jožef Kajetan pl. Lichtenthal se je rodil 31. decembra 1715 v Ljubljani in umrl 19. aprila 1786 v Novem mestu (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 58 in 382).

smrti 16. novembra 1805 živela na Mestnem trgu v Ljubljani.[113] Tudi Klaffenauova druga žena je bila od njega precej starejša,[114] v tretje pa se je poročil z veliko mlajšo.

Vdova Marija, ki je za njim podedovala dvorec in posest Nemška vas, ju je samo dva meseca po pogrebu moža 2. avgusta 1814 prodala za 15.000 goldinarjev Rihardu grofu Auerspergu[115] in si s tem zagotovila nadaljnjo materialno eksistenco. S tri leta starejšo sestro Terezijo (roj. 1763) je nazadnje živela v Krškem št. 115, kjer sta druga za drugo umrli v letu 1837.[116] Prva se je 25. januarja poslovila 71-letna Marija pl. Klaffenau, umrla zaradi trebušne vodenice, nato pa 12. septembra zaradi starostne oslabelosti še 73-letna Terezija pl. Hohenwart, tudi ona tako kot dve drugi sestri članica ustanove za neporočene plemkinje (*Stifts=Fräule*).[117] Kot kaže, sestri nista vseskozi prebivali v Krškem, saj ju pogrešamo v zapisnikih duš za leto 1822 in 1827–1830.[118] Njuno zadnje bivališče, hišica št. 115, po vsem sodeč zgrajena na novo, je stala ob glavni krški ulici nedaleč od Hohenwartovega doma in ni bila njuna last.[119]

Po Terezijini smrti je Anton ostal brez bližnjih sorodnikov, saj je pet let pred zadnjima sestrama odšel v večnost tudi njegov štiri leta starejši brat Ignac (roj. 1764), dolgoletni leskovški župnik in krški dekan. Ignac se je verjetno najprej šolal

---

[113] NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1771–1812, pag. 190. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 209.

[114] V poročni matici je sicer navedena starost 60 let (pri možu 59), ob smrti pa 86, kar pomeni, da se je rodila okoli leta 1719 (gl. prejšnji dve opombi).

[115] Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 318.

[116] Za sestrama ni ne zapuščinskih spisov ne oporoke (prim. SI AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani, Civilne zadeve 1816–1854, Zapuščine in kuratele, indeks; SI AS 309, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, popis).

[117] NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, M 1818–1841, fol. 61 in 63. – Pri Tereziji je v mrliški knjigi navedena previsoka starost 76 let. – Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 304. – Terezijo srečamo med članicami ustanove za neporočene plemkinje (*K. K. Fräulein Stift in Krain*) prvič v deželnem šematizmu za leto 1827 (*Schematismus von Krain 1827*, str. 296).

[118] NŠAL, ŽA Krško, Statusi animarum, št. 3, status animarum 1822; št. 5, status animarum 1827–1830.

[119] V zapisniku duš iz leta 1822 te hišne številke še ni, ampak je najvišja 114 (NŠAL, ŽA Krško, Statusi animarum, št. 3, status animarum 1822, pag. 58). Po tri leta mlajšem franciscejskem katastru je bila hiša št. 115 v rokah Jožefa Božiča (stavb. parc. 65), ki je imel za njenim dvoriščem večjo hišo št. 86 tik ob Savi (stavb. parc. 64) (SI AS 176). Iz visoke in vrinjene hišne številke izhaja, da je nastala na novo, očitno na mestu dolgotrajne pustote (SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 84, k. o. Krško, zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1825; mapni list 5). Zapisnik duš 1827–1830 hišo že navaja kot, v njej pa družino Jožefa Božiča (NŠAL, ŽA Krško, Statusi animarum, št. 3, status animarum 1827–1830, pag. 5). Po seznamu hišnih posestnikov iz leta 1842 je bil lastnik hiše št. 115 mizar Matija Klökner (prav tam, št. 11, status animarum 1842, pag. 5). Nobena od sester ni navedena med posestniki v indeksu k zemljiški knjigi mesta Krško (SI ZAC 1031, Zbirka zemljiških knjig, knj. 1994, Grundbuch der Stadt Gurkfeld). Za njima tudi ni ne zapuščinskih spisov ne oporoke (prim. SI AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani, Civilne zadeve 1816–1854, Zapuščine in kuratele, indeks; SI AS 309, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, popis).

na ljubljanski gimnaziji, kjer ga v nepopolno ohranjenih katalogih ne najdemo,[120] kot tudi ne v Gradcu,[121] Mariboru[122] in Novem mestu, [123] pri čemer so evidence zadnjih dveh gimnazij zelo dobro ohranjene, veliko bolje kot ljubljanske in graške. Ob očetovi smrti leta 1785, ko mu je bilo 21 let, je študiral v Pavii,[124] kjer je študij verjetno tudi zaključil. Mašniško posvečenje je prejel od ljubljanskega nadškofa 9. novembra 1788, ker je bil, kot pravi ordinacijski zapisnik, po domovanju Kranjec iz Kamnika (*ratione domicilii, Carniolus, Litopolitanus*).[125] Tako po kraju rojstva kot po novem bivališču je sicer spadal v goriško nadškofijo. Kdo mu je podelil nižje kleriške redove in kdo mizni naslov za primer, če se ne bi mogel sam vzdrževati, ni znano, vsekakor pa omenjenih posvečenj ni prejel v Gorici.[126] Leto po posvečenju, 1789, je bival v ljubljanski stolni župniji, nato leta 1792 kaplanoval na Igu in hkrati pol leta užival beneficij pri Sv. Florijanu v Ljubljani. Prvo župniško mesto je nastopil leta 1795 na Kopanju, a le za kratek čas, saj je od tam še isto leto odšel v župnijo v Leskovec pri Krškem, kjer je 36 let služboval kot župnik in z dvema prekinitvima administrativne narave hkrati kot dekan dekanije Krško. Oboje je ostal do smrti 9. januarja 1832, ki ga je doletela v 68. letu starosti zaradi jetike.[127] V oporoki je za svojo glavno dedinjo imenoval sestro Ano ter v dednem zaporedju še tri sestre, če bi katera prej umrla.[128]

---

[120] Črnivec (ur.), *Ljubljanski klasiki*, str. 311–322.

[121] UBG, Handschriften, Ms. 58-2, Matricula 1771–1826, fol. 15r–48v.

[122] SI PAM 739, Klasična gimnazija v Mariboru, šk. 168, katalog 1776–1814, pag. 1–100.

[123] DMNM, KZ 824, kronika gimnazije 1746–1792, pag. 306–311; KZ 833, vpisnice gimnazije Novo mesto 1780–1818, s. p., Caput I–VI. Prim. Dodič, Absolventi novomeške gimnazije, str. 404–405.

[124] SI AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 44, fasc. XXII, lit. H–86, 11. 5. 1785.

[125] Volčjak, *Ordinacijska protokola ljubljanske (nad)škofije. 2. del*, str. 108.

[126] Prim. Volčjak, *Ordinacijska protokola goriške nadškofije. 2. del.*

[127] Pokorn, *Šematizem duhovnikov*, str. 15. – Umrl je v župnišču v Krškem h. št. 68 za jetiko (*Abzehrung*) (NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, M 1818–1841, fol. 45). – Mesto in naziv dekana je Hohenwart dvakrat izgubil zaradi preureditev dekanij in njihovih meja. Do leta 1796 je bil dekan dekanije Krško, nato je župnija Leskovec prešla pod dekanijo Raka, leta 1806 pa je bila za dve leti spet vzpostavljena krška dekanija, ki jo je vodil leskovški župnik; v desetletju od 1808 do 1818/19 je leskovška župnija ponovno spadala v dekanijo Raka, nakar se je ta preimenovala v dekanijo Krško z leskovškim župnikom kot dekanom (Otrin, Zgodovina župnije, str. 62–64).

[128] Po oporoki, sestavljeni 5. februarja 1808 v Krškem, bi glavna dedinja postala sestra Ana. Če bi umrla, bi ji sledila Nepomucena, tej Frančiška in nazadnje Terezija. Sestram Jožefi, uršulinki v Gorici, Nepomuceni, Tereziji in Mariji, poročeni pl. Klaffenau, ter bratu Antonu je Ignac zapustil še vsakemu po 50 goldinarjev, več pa je bilo tudi drugih oporočnih volil (SI AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani, Civilne zadeve 1816–1854, Zapuščine in kuratele, fasc. 6, D, št. 2609, 5. 2. 1818). Inventar njegove zapuščine, ocenjene na slabih 1213 goldinarjev, vsebuje 596 postavk (prav tam, 11. 7. 1832); nazadnje so zanjo na dražbi iztržili nekaj manj kot 1861 goldinarjev, pri čemer je kar nekaj predmetov kupil brat Anton (prav tam, 17. 11. 1832).

Župnišče v Krškem, kjer je živel in umrl Antonov brat župnik Ignac pl. Hohenwart (foto: B. Golec, julij 2026).

Čeprav je bil uradno leskovški župnik, je vseskozi prebival v župnišču na severnem koncu Krškega, ki ga je nedolgo pred njegovim prihodom leta 1788 zgradil oziroma temeljito prezidal predhodnik župnik Ludvik baron Lazarini.[129] Pot do tega službenega mesta je Ignacu gotovo pomagal tlakovati stric Jožef Anton pl. Hohenwart (1711–1795),[130] ki je v 85. letu kot upokojeni duhovnik in zlatomašnik preminil v Krškem 16. septembra 1795. Pokopal ga je prav nečak Ignac,[131] potem ko je tam nekaj mesecev prej postal župnik.[132] Za razliko od strica, ki je rad prebiral duhovna in znanstvena dela,

[129] NŠAL 572, Pokorn France, fasc. 377, Zgodovinski zapiski, Leskovec-Krško, pola 3; Otrin, Zgodovina župnije, str. 60–61.

[130] Jožef se je rodil v Spodnjem Perovem pri Kamniku (gl. op. 37), bogoslovje je študiral v Gradcu, mašniško posvečenje pa prejel leta 1734 v Ljubljani na mizni naslov lastnega patrimonija. Veliko let je služboval na Kamniškem, naposled od leta 1741 do 1751 v Motniku, takoj onstran kranjsko-štajerske meje (Pokorn, *Šematizem duhovnikov*, str. 45). O njegovih posvečenjih do vključno mašniškega prim. Volčjak, *Ordinacijska protokola ljubljanske (nad)škofije. 1. del*, str. 104, 107, 113 in 118.

[131] Kot svetni duhovnik, tako ga imenuje mrliška matica, ki mu daje 86 let, je preminil v župnišču v Krškem št. 65 (NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, M 1784–1818, fol. 16).

[132] NŠAL 572, Pokorn France, fasc. 377, Zgodovinski zapiski, Leskovec-Krško, pola 3.

živel prav zgledno, spodbudno in primerno svojemu stanu,[133] Ignac po F. Pokornu kljub izobraženosti in obvladovanju petih jezikov ni bil posebej priljubljen človek, ampak »trmast, energičen, naposled pa tudi že umobolan«.[134] Po drugi strani pa je prav Ignac pl. Hohenwart med duhovniki ljubljanske škofije izstopal po zavzetosti za sestavo obsežne topografije dveh župnij in enega vikariata, ko je škof Avguštin Gruber leta 1821 sprožil akcijo za izvedbo tega projekta v svoji škofiji.[135]

Okoli Ignaca se je torej od konca 18. ali začetka 19. stoletja zbrala glavnina njegove družine, saj so se v Krškem iztekle življenjske poti matere, sester Ane, Marije in Terezije ter slednjič brata Antona, zadnjih treh že po njegovi smrti (1832). Kakšne družbene vloge so Hohenwarti imeli v mestu ob Savi, na svoj način priča dejstvo, da jih okolica ni vabila za krstne botre. Izjemi sta bila le mati Terezija leta 1802 in Anton leta 1814.[136] Starejši ljudje resda niso veljali za najbolj zaželene botre krščencem, toda odsotnost vseh ostalih Hohenwartov v tej vlogi, vključno z župnikom Ignacem, poraja vprašanja. Nemara je k temu prispevala tudi Ignačeva nepriljubljenost ali pa nedružabnost njegovih bližnjih sorodnikov.

Anton pl. Hohenwart je tako zadnjih osem let svojega življenja do smrti 23. marca 1846 v 78. letu starosti[137] ostal brez bližnjih sorodnikov. Ni izključeno, da njegovo ime sploh ni bilo vpisano na katerem od nagrobnikov njegovih svojcev na danes opuščenem mestnem pokopališču pri nekdanji cerkvi sv. Florijana, pozneje sv. Križa.[138] Ko si je plemiški genealog Ludvik (baron) Lazarini okoli leta 1928 prepisal seznam nagrobnikov (*Grabmähler*) na tem pokopališču pokopanih Hohenwartov, so se na njem znašli le Antonov stric župnik Jožef († 1795), mati Terezija († 1811), sestra Ana († 1823), brat župnik in dekan Ignac († 1832) ter sestri Marija († 1837) in Terezija († 1837).[139] Najbrž gre za prepis seznama, ki je na objavljenem popisu Antonove zapuščine, izročene leta 1847 Kranjskemu deželnemu muzeju, opredeljen kot

[133] Pokorn, *Šematizem duhovnikov*, str. 45.

[134] NŠAL 572, Pokorn France, fasc. 377, Zgodovinski zapiski, Leskovec-Krško, pola 3.

[135] Otrin, Visočnik, *Topografsko-zgodovinski opisi*, str. 19, 26 in 27.

[136] NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, R 1784–1812, fol. 60; R 1812–1837, fol. 7.

[137] NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, M 1818–1867, pag. 85. – Mrliška matica mu daje 79 let.

[138] O rodbinskem grobu in nagrobniku pl. Hohenwartov izvemo največ iz oporoke Antonovega brata župnika Ignaca, ki si je v oporoki leta 1818 izvolil zadnje počivališče ob strani svoje matere. Na njegovem grobu naj bi postavili kamen s sliko Ignačevega godovnega zavetnika, s križem in osebnimi podatki na hrbtni strani vratc skupnega rodbinskega spomenika (*des gemeinschaftlichen Familien-Denkmahls-Kastens*), ki se je nahajal na notranji steni cerkve sv. Florijana. SI AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani, Civilne zadeve 1816–1854, Zapuščine in kuratele, fasc. 6, D, št. 2609, 5. 2. 1818.

[139] SI ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. XXV, Hohenwarth, s. p. – Na drugem mestu govori Lazarini o tem, da so bili zadnji gospodje Hohenwarti pokopani v nekdanji cerkvi sv. Izidorja (prav: sv. Florijana), in v nadaljevanju, da so na podstrehi krške mrtvašnice našli ploščo iz litega železa z nagrobnimi napisi okoli 20 Hohenwartov, ki so jo prodali za staro železo. Pri tem se sklicuje na pismo (Ludviku) Schivizu von Schivizhoffnu z dne 16. marca 1928.

»seznam šestih najbližjih sorodnikov gospodov pl. Hohenwartov, ki jim je Anton pl. Hohenwart na Božji njivi v Krškem postavil nagrobnik«.[140] Njemu samemu ga nemara ni dal postaviti nihče, kar je bilo le še razlog več, da so Krčani njegovo osebno ime tako hitro pozabili.

[140] Verzeichniß der im Jahre 1847, *Illyrisches Blatt*, št. 100, 15. 12. 1849, str. 400.

Hohenwartova življenjska pot

O življenju Antona pl. Hohenwarta je znanega zelo malo. Njegovo življenjsko pot je bilo sicer v grobem mogoče rekonstruirati, pri čemer je ostalo nekaj krajših časovnih vrzeli in odprtih vprašanj. Razumljivo je, da ne vemo nič določnega o njegovih otroških letih, a težave se pojavijo že pri vprašanju, kje je po elementarnem šolanju, ki ga je bil najbrž deležen doma, obiskoval prve štiri razrede gimnazije. Če ne upoštevamo vpisa krsta v matični knjigi župnije Vransko na dan rojstva 11. oktober 1768[141], se njegovo ime v virih prvič pojavi šele v očetovem zapuščinskem inventarju 11. maja 1785, kjer je med dediči naveden kot 15-letnik, dejansko pa je imel dobro leto in pol več. Za razliko od brata Ignaca, o katerem isti vir pravi, da študira v Pavii, ni o Antonu nobenega drugega podatka.[142] Hohenwartova družina se je, kot smo videli, po prodaji Podgrada leta 1781 preselila čez štajersko-kranjsko deželno mejo v očetov rodni dvorec Spodnje Perovo pri Kamniku, ki ga je oče Janez Ludvik vzel v zakup od svojega brata. Anton je bil tedaj star 13 let in več kot goden za gimnazijo, v katero so plemiški sinovi vstopali praviloma prej kot drugi, večkrat že pri desetih letih. Zagotovo vemo, da ni bil vpisan na gimnazijo v Gradcu,[143] morda se je krajši čas šolal na ljubljanski gimnaziji, za katero so evidence dijakov prav v tem času pomanjkljive,[144] z gotovostjo pa lahko rečemo le to, da v nižjih razredih ni redno obiskoval frančiškanske gimnazije v Novem mestu. Na tej ga na vsem lepem srečamo ob začetku zimskega semestra oktobra 1786 (*Antonius de Hohenwarth*), ko mu je bilo 18 let in je naveden v petem razredu, poetiki. V gimnazijskih vpisnicah (protokolu) je vpisan kot 16-letni Štajerec iz Podgrada in plemič (*Stirus*, *Purgstall., Nobilis*), sicer pa o njem beremo naslednje: intelekt zelo dober (*Ingenium: valde Bonum*), po nagnjenju priden (*Applicatio: Sedula*), pri napredovanju v znanju (*Progressus in litteris*) je dobil najvišjo oceno 1, njegovo vedenje pa so ocenili kot »plemiško« (*Mores: Nobiles*), kar ga je med šestimi sošolci uvrščalo v sredino. V naslednjem semestru istega razreda, ki se je končal junija 1787, je dobil iz nagnjenja oceno zelo vztrajen (*peraſsidua*), pri vedenju pa je dodano še: zrelo (*Maturi*).[145] Novomeška frančiškanska gimnazija je imela samo pet razredov s poetičnim kot najvišjim,

[141] Župnijski arhiv Vransko, Matične knjige, R 1754–1770, pag. 192.

[142] SI AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 44, fasc. XXII, lit. H–86, 11. 5. 1785.

[143] UBG, Handschriften, Ms. 58-2, Matricula 1771–1826, fol. 23v–48v.

[144] V objavi imen dijakov manjkajo katalogi za obdobje 1785–1787 (Črnivec (ur.), *Ljubljanski klasiki*, str. 322–323). Ohranjen je sicer vsaj en izvod tiskanega kataloga za leto 1787 (SI AS 14, Gubernij v Ljubljani, II. reg, šk. 280, fasc. 299, Schellenburgove štipendije 1786–1790, spis 3453/1787).

[145] DMNM, KZ 833, vpisnice gimnazije Novo mesto 1780–1818, s. p., Caput XII. Prim. Dodič, Absolventi novomeške gimnazije, str. 406.

Frančiškanska gimnazija v Novem mestu (foto: Tomaž Ivešić, julij 2026).

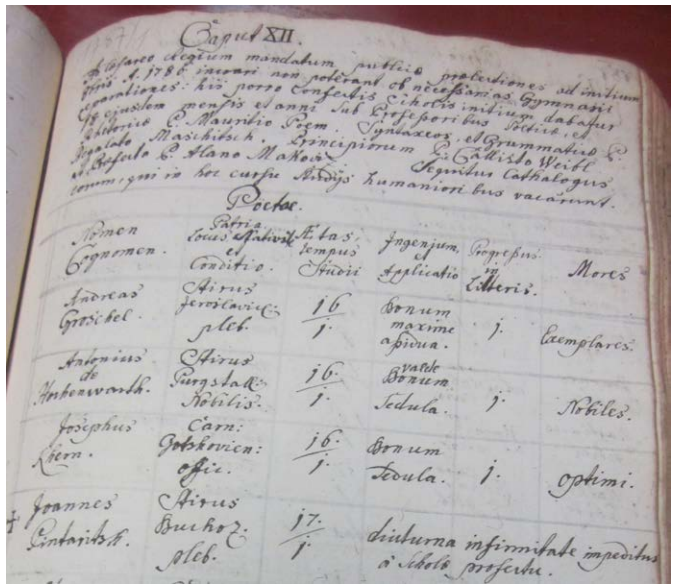
in ne šest kakor medtem (po ukinitvi reda 1773) podržavljene jezuitske. Prejkone se je mladi Hohenwart zanjo odločil (tudi) zaradi tega, pri čemer je bivanje v Novem mestu pomenilo manjše stroške kakor v Ljubljani ali Gradcu. Ni izključeno, da je tamkajšnjo gimnazijo do vključno četrtega razreda obiskoval kot privatist, potem pa se je zaradi poostrenih pravil moral nanjo vpisati redno.[146]

Po njenem zaključku izvemo o Antonu prvič nekaj več. Šolanje je jeseni istega leta 1787 nadaljeval na liceju v Gradcu[147] in užival Škofičevo štipendijo, ki jo je očitno imel že kot gimnazijec.[148] Ko je bil konec oktobra v časopisju objavljen razpis za veliko višjo Schellenburgovo štipendijo, ki je omogočala študij na Dunaju in bila namenjena

[146] Dvorni odlok z dne 5. decembra 1785 je odpravil možnost, da smejo privatni učenci delati izpite doma; odtlej so morali tudi privatisti dvakrat na leto opravljati izpite na gimnaziji v navzočnosti direktorja in prefekta (Dodič, Dvesto petindvajset let, str. 61).

[147] Da se kot študent filozofije nahaja v Gradcu, razberemo iz prošnje njegove matere z dne 8. novembra 1787 kranjskim deželnim stanovom, v kateri je zanj prosila za podelitev Schellenburgove štipendije (SI AS 14, Gubernij v Ljubljani, II. reg., šk. 280, fasc. 299, Schellenburgove štipendije 1786–1790, spis 3453/1787, 8. 11. 1787 (priloga G k dopisu deželnih stanov guberniju z dne 12. 11. 1787)).

[148] O Antonu kot Škofičevem štipendistu izvemo iz dveh virov. Prvi je indeks ljubljanskega gubernija za leto 1787, ki pravi: »v. Hohenwart Anton erhaltet das Skoviz. Stipendium, und wird weiters bestättiget« (SI AS 14, Gubernij v Ljubljani, Indeksi, šk. 3, Repertorium über Geist und Weltliche Stiftungen etc. 1787, s. p., črka H). Spisi o tem, ki naj bi bili shranjeni v fasciklu 297, niso ohranjeni (prav tam, šk. 272–275). Drugi vir o Hohenwartu kot prejemniku omenjene štipendije in o njeni višini je dopis notranjeavstrijskega gubernija v Gradcu združeni dvorni pisarni na Dunaju z dne 24. novembra 1787 (prav tam, šk. 280, fasc. 299, Schellenburgove štipendije 1786–1790, spis 3453/1787, 24. 11. 1787).

Vpis Antona pl. Hohenwarta v vpisnicah novomeške gimnazije leta 1786 (DMNM, KZ 833, vpisnice gimnazije Novo mesto 1780–1818, s. p., Caput XII).

deželanskim sinovom, je njegova mati Terezija oddala prošnjo za ta vir financiranja.[149] Štipendijo je na predlog kranjskih deželnih stanov, na katere se je obrnila, potrjeval Dunaj. Ta prošnja je bila edina med osmimi, ki je ni oddal kandidatov oče, temveč ovdovela mati.[150] Iz njene prošnje stanovskemu odboru, datirane 8. novembra 1787, izvemo za nezavidljive družinske gmotne razmere Hohenwartovih in da je Anton z odličnim uspehom končal novomeško gimnazijo, nič pa o tem, da bi se prej šolal na kateri drugi gimnaziji in da bi užival kakšno štipendijo. Mati je navedla pomemben podatek, da sin zdaj posluša filozofijo v Gradcu – torej na tamkajšnjem liceju –, in prosila, naj hkrati s posredovanjem njene prošnje graškemu notranjeavstrijskemu guberniju Antona obvestijo, da bo naknadno predložil gimnazijsko spričevalo, ki ga ima pri sebi.[151] Ker je za pet razpisanih štipendijskih mest – vsaka štipendija je znašala 200 goldinarjev – prispelo osem kandidatur, je stanovski odbor naredil selekcijo glede na kandidatov učni uspeh, zasluge njegovega očeta za deželo in družinske gmotne razmere. Anton pl. Hohenwart se je znašel med tremi nepredlaganimi: dva, ker sta že prejemala drugo štipendijo, on pa zato, ker se ni rodil na Kranjskem, temveč na Štajerskem (*nicht von Krain, sondern von Steüermarkt gebürtig ist*).[152] Graški gubernij je enega od predlaganih štipendistov v svojem predlogu, poslanem združeni dvorni

[149] SI AS 14, Gubernij v Ljubljani, II. reg., šk. 280, fasc. 299, Schellenburgove štipendije 1786–1790, spis 3453/1787, 12. 11. 1787, 8. 11. 1787 (priloga G k dopisu z 12. 11. 1787).

[150] Prav tam, 12. 11. 1787 in priloge A–G k temu dopisu.

[151] Prav tam, 8. 11. 1787 (priloga G k dopisu z 12. 11. 1787).

[152] Prav tam, 12. 11. 1787.

pisarni na Dunaju, zamenjal z enim od nepredlaganih, za Hohenwarta pa se ni nič spremenilo. Ostal je med slednjimi, in sicer z utemeljitvijo: »ker se je [njegov oče] oženil s Štajerko pl. [baronico] Adelsteinovo, se naselil na Štajerskem in se je mladenič rodil na Štajerskem, ga [Antona] ni več mogoče imeti za Kranjca«. Poleg tega je tako kot druga dva neuspešna kandidata že prejemal štipendijo, in sicer Škofičevo v višini 63 goldinarjev. Gubernij je v dopisu na Dunaj še zapisal, da bo zavrnjene prosilce glede na njihova dobra spričevala mogoče upoštevati pri poznejših razpisih boljših štipendij.[153] Iz indeksov ljubljanskega gubernija ni razvidno, da bi se Anton Hohenwart pozneje potegoval za katero drugo štipendijo,[154] pač pa izvemo, da je pet let zatem, leta 1792, kot študent prava na Dunaju (*Hörer der Rechte in Wien*) prosil za nakazilo svoje štipendije (*um Anweisung seines Stipendiums*).[155] Podrobnosti ne poznamo, ker se spis o tej zadevi žal ni ohranil.[156]

Zanimivo je, da Antonovega imena leta 1787 in pozneje ni v graški gimnazijsko-licejski (univerzitetni) matriki.[157] Možnih je več razlogov, od površnosti pri vodenju evidence študentov do tega, da na liceju ni bil redni slušatelj. Na Dunaju bi pravo lahko študiral tako na univerzi kot na terezijanski viteški akademiji, namenjeni plemiškim sinovom. Med absolventi akademije ga za razliko od več drugih Hohenwartov ne najdemo,[158] kakor tudi ne v univerzitetni matriki, ki pa v tem času ni bila vodena dosledno.[159]

Glede na Antonovo poznejšo poklicno pot smemo upravičeno sklepati, da študija prava ni končal in da se je njegova formalna izobrazba končala s pridobitvijo spričevala graškega liceja. Iz njegovega študentskega obdobja je poleg povedanega znano, da mu je župnik rojstne župnije Vransko decembra 1792 izdal krstni list.[160] Morda si je v mladih letih poleg študija privoščil potovanja in na tujem opravljal kakšno svojemu stanu primerno službo. Nekaj časa bi se, denimo, lahko mudil pri

---

[153] Prav tam, 24. 11. 1787.

[154] Prav tam, Indeksi, šk. 3–11.

[155] Prav tam, Indeksi, šk. 10, Repertorium über Stiftungs- und Armenversorgungssachen vom Jahre 1792, s. p., črka H.

[156] Prav tam, II. reg., šk. 273–275 (fasc. 297).

[157] UBG, Handschriften, Ms. 58-2, Matricula 1771–1826, fol. 23v–48v.

[158] Gemmel-Flischbach – Manussi, *Album der k. k. Theresianischen Akademie (1746–1913)*.

[159] Obveznost imatrikulacije je bila leta 1783 odpravljena in ponovno uvedena šele leta 1803. Imena Antona pl. Hohenwarta ni v univerzitetni matriki za obdobje 1779–1833 (AUW, M 11, Matricula Universitatis Vindobonensis 1779–1833). Pravo sta v tem času potrjeno študirala dva grofa Hohenwarta. V blagajniških žurnalih za obdobje 1792–1794 se pojavlja grof Leopold, v tem času slušatelj prvega in drugega letnika prava (AUW, Rektorat, R 77.8 Kassajournal für 1792/93; R 77.9, Kassajournal für 1793/94), v spisih študijskega konsesa pa Franc Jožef, ki je leta 1793 prosil, da bi juridične izpite smel opravljati izredno (*außer der Ordnung*) (AUW, Studienkonsess Fasz. VII, Nr. 66). Za podatke se iskreno zahvaljujem dr. Ulrike Denk iz dunajskega univerzitetnega arhiva.

[160] StLA, A. Hohenwart, K 1, H 1, No. 18, 15. 12. 1792.

bratrancu Sigmundu pl. Hohenwartu (1745, Celje – 1825, Linz), tedaj generalnem vikarju krške škofije v Celovcu (1787–1809) in nato do smrti škofu v Linzu,[161] s katerim je bil, kot bomo videli, pozneje povezan.

Od srede devetdesetih let 18. stoletja srečujemo Antona kot nižjega državnega uradnika na Kranjskem, kamor se je vrnil najpozneje leta 1794. Njegovo prvo izpričano službeno mesto je bilo v Novem mestu, ki ga je dobro poznal, saj je tam leta 1787, pred študijem v Gradcu in na Dunaju, končal petletno gimnazijo. Pri novomeškem okrožnem uradu (za Dolenjsko) je leta 1794 izpričan kot nižji pisar. Najprej je v januarju kot začasni kancelist (*Interimal Kanzelist*) s tedensko plačo nadomestil obolelega Antona barona Grimschiza, nato pa je bil od avgusta namesto še vedno odsotnega Grimschiza postavljen za pomožnega pisarja (*Hilfsschreiber*) z dnevnim zaslužkom 20 krajcarjev.[162] Na tem mestu je ostal do aprila 1795, od maja pa ga srečujemo kot pomožnega pisarja pri okrožnem uradu v Ljubljani (za Gorenjsko).[163] Podrobnosti žal niso znane, ker so se ohranili samo indeksi in delovodniki ljubljanskega gubernija, ne pa tudi zadevajoče spisovno gradivo.

Dejstvo, da je imela Hohenwartova rodbina kranjsko deželanstvo, je vsekakor veliko pripomoglo, da je Anton iz državne službe lahko presedlal v deželnostanovsko. Tudi tam je začel najniže na uradniški lestvici. Njegovega imena še ni v deželnem šematizmu za Kranjsko za leto 1795,[164] nato pa ga naslednje leto 1796 srečamo med uradniki kranjskih deželnih stanov (*Staendische Verordnete Stelle*), in sicer skoraj čisto spodaj, kot enega od dveh akcesistov (*Akzessisten*), uvrščenih za dva kanclista (*Kanzellisten*) ter pred pisarniškega slugo (*Kanzlei-Diener*), vratarja (*Thürhütter*) in štiri uradne sle (*Amtsboten*). Pravzaprav je bil samo naslovni akcesist (*Hr. Max. Anton von Hohenwart, Titularakzessist*), stanujoč na Starem trgu št. 150.[165] Čez dve leti, leta 1798, je še vedno ostajal na istem službenem mestu, le da se je medtem preselil v neposredno bližino deželne hiše, v Gosposko ulico h. št. 357.[166] Ob zatonu stoletja je slednjič dobil prvo mitničarsko službo in ostal v tej branži dobrega četrt stoletja.

---

[161] https://www.dioezese-linz.at/dioezesanarchiv/bischoefe/hohenwart-sigismund-ernst.

[162] SI AS 14, Gubernij v Ljubljani, Indeksi, šk. 11, Repertorium in Cameral, Polizey, dann Bancal und Domainen Sachen de Anno 1794, s. p. črka H; prav tam, II. reg., šk. 2, Delovodniki, Einreichungs=Protokoll der k. k. Landesstelle in Politicis 1794, del. št. 3180; šk. 3, Delovodniki, Einreichungs=Protokoll der k. k. Landesstelle in Politicis 1794, del. št. 4862, 6251 in 6611.

[163] SI AS 14, Gubernij v Ljubljani, Indeksi, šk. 13, Repertorium in Cameral, Polizey, dann Bancal und Domainen Sachen de Anno 1795, s. p. črka H; šk. 3, Delovodniki, Einreichungs=Protokoll der k. k. Landesstelle in Politicis 1795, del. št. 19, 56, 288, 733, 998, 1133, 1802, 2067, 2356, 2855, 3643, 4667 in 5979.

[164] *Schematismus für das Herzogthum Krain 1795*.

[165] *Instanz Schematismus 1796*, str. 95. – Hiša, danes Gornji trg 13, je bila leta 1789 last Jožefa Schreya, leta 1799 pa Janeza Alojzija Gruberja (Suhadolnik, Anžič, *Stari trg*, str. 78).

[166] *Instanz Schematismus 1798*, str. 65. – Hiša na Gosposki ulici, danes št. 10, je bila v lasti grofov Lamberg (Suhadolnik, Anžič, *Novi trg*, str. 99–100).

Leta 1800 ga namreč najdemo med stanovskimi mostninskimi uradniki (*Staendische Bruckenmauthbeamte*) na mestu prejemnika (*Einnehmer*), tj. predstojnika mostne mitnice v Črnučah nad Ljubljano (*An der Tschernutscher Brücke*), dejansko locirane pri Ježici na desnem bregu Save. Opravljal je delo nadzornika z dvema podrejenima sodelavcema, nadzornim uradnim pisarjem in dvigovalcem zapornice.[167] Deželni šematizmi ga zatem navajajo v isti funkciji tudi naslednja leta.[168] Kot smo videli, je morala biti vsaj nekaj časa ob njem sestra Frančiška Ksaverija, s katero sta leta 1805 botrovala otroku mitninskega nadzornika Martina Zora,[169] kar je edino Antonovo izpričano botrstvo v ježiški župniji v več kot desetih letih službovanja na Črnuškem mostu.

Mitninska oziroma mostninska postaja pred mostom čez Savo pri Črnučah je bila nasploh vodilna med tovrstnimi stanovskimi mitnicami, v deželnih šematizmih vedno navedena na prvem mestu. Skoznjo je šla namreč glavna prometnica od Ljubljane proti Dunaju. Stanovi so mostninarsko službo zato radi zaupali materialno šibkim oziroma obubožanim plemičem. Tako sta v drugi polovici 18. stoletja tu službovala dva takšna moža iz Valvasorjevega širšega sorodstva, kamor upravičeno štejemo tudi Hohenwarta. Za razliko od slednjega sta se življenjski poti obeh njegovih predhodnikov končali prav tu. Najprej je leta 1755 postal črnuški mitničar Jurij Sigfrid pl. Valvasor (1702–1759), zadnji graščak iz Valvasorjevega rodu v Zavrhu pri Svibnem in vnuk polihistorjevega mlajšega brata Janeza Herbarda, potem ko je bil prisiljen prodati skromno posest.[170] Slabih štirideset let pozneje je isto mesto prav tako le nekaj let zasedal človek, na katerega je bil spomin v času Hohenwartovega službovanja še močno živ – Franc Saleški Gall baron Gallenstein (1731–1793), tretji mož in vdovec po polihistorjevi vnukinji Ksaveriji pl. Dienersperg (1719–1786), graščakinji na Gracarjevem turnu pri Šentjerneju, ki je moral v službo kljub šestim križem na plečih.[171]

Anton Hohenwart je drugače kot omenjena predhodnika pustil na Črnuškem mostu pri Ježici svoja mlajša leta, saj je nastopil službo star dobrih trideset let, zapustil pa jo je v svojem 43. ali 44. letu, v času Ilirskih provinc. Še prej mu je direkcija za ceste in mostove v Ljubljani na njegovo prošnjo izdala 19. avgusta 1811 spričevalo o pohvalnem delu. Pobiranje mostnine je namreč medtem iz rok deželnih stanov prešlo na francosko državno upravo. Inženir Poll je v spričevalu navedel, da je Hohenwart dotlej neutrudno opravljal službo prejemnika mostne mitnine na Črnučah, da sta mu bila zaradi zvestobe in sposobnosti zaupana nadzor nad gradnjo mostu in skladišča stavbnega lesa zanjo, med zadnjima vojnama (1805 in 1809), ko se ni niti za četrt

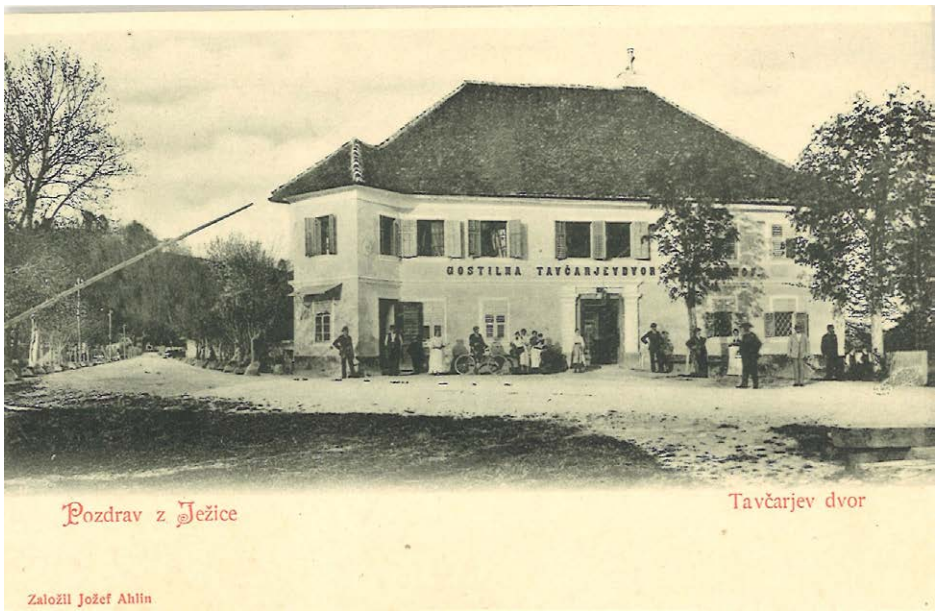
[167] *Instanz Schematismus 1800*, str. 56.

[168] *Instanz Schematismus 1802*, str. 82; *Instanz Schematismus 1803*, str. 82; *Instanzen Schematismus 1804*, str. 88.

[169] NŠAL, ŽA Ljubljana–Ježica, Matične knjige, R 1787–1812, fol. 85.

[170] Golec, *Valvasorji*, str. 433–444, zlasti str. 441–444.

[171] Golec, *Valvasor: njegove korenine*, str. 244–249, zlasti str. 246 in 249.

Tavčarjev dvor na Ježici – nekdanja mostninska hiša na Črnuškem mostu čez Savo v začetku 20. stoletja (SI AS 984, Radics pl. Peter Pavel, šk. 6, mapa XXVI, XXIV, Jurij Sigfrid).

Nekdanja mostninska hiša na Črnuškem mostu danes (foto: B. Golec, julij 2026).

ure oddaljil od zaupanega mu mesta, pa je utrpel izjemno škodo in bil izpostavljen osebni brutalnosti, ko je ta pomembni most z veliko požrtvovalnostjo obranil pred popolnim uničenjem. Hohenwart je obljubil, da bo še naprej opravljal to delo, in prejel zasluženo spričevalo (*verdiente Zeugnis*). Pravzaprav je šlo za vidimiran prepis spričevala s podpisom Aleksandra grofa Auersperga, datiran 30. septembra 1814 na Šrajbarskem turnu pri Krškem, torej že po odhodu Francozov in avstrijski restavraciji oblasti.[172] Razlogi za Antonov odhod iz mostninarske službe na Črnuškem mostu niso znani, kot tudi ne, kdaj natanko se je to zgodilo.[173] Iz spričevala izhaja, da službe ni zapustil takoj po 19. avgustu 1811. Prepis je zelo verjetno nastal za potrebe dokazila ob sprejemanju na novo službeno mesto v Krškem. Gotovo je le, da je Hohenwarta na mostninski mitnici pri Črnuškem mostu najpozneje spomladi 1813, še pod francosko upravo, nasledil Krištof Veje.[174]

Skoraj brez dvoma se je Anton pl. Hohenwart preselil s Črnuškega mostu pri Ježici neposredno v Krško, kjer je imel tedaj brata župnika Ignaca, mater, ki je jeseni 1811 umrla, in vsaj dve sestri. V Krškem je prvič izpričan 21. oktobra 1812, ko je od Antona Vidica kupil hišo št. 109, tri vrtove in košček gozda v Globoki dolini.[175] Prejkone se je v mestu ob Savi nastanil že malo pred tem. Tu je nato brez stalne službe dočakal tudi konec Ilirskih provinc in avstrijsko restavracijo oblasti, saj ga 4. maja 1814 prvič in edinkrat v približno treh desetletjih in pol bivanja v Krškem srečamo kot krstnega botra. Za botra svojemu otroku sta ga povabila priseljenca, ranocelnik Anton Mikoli iz Pazina in njegova žena, doma iz Metlike. Pomenljivo je, da je Anton v krstni matici tedaj označen kot kranjski deželan (*Land=Stand*),[176] kar pomeni, da še ni bil v novi mitničarski službi. Navedba se ujema z omenjenim vidimiranjem spričevala na Šrajbarskem turnu pol leta pozneje, 30. septembra. Na mesto krškega mitninskega kontrolorja je bil namreč nastavljen na svojo prošnjo šele 1. novembra

[172] SI AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko, šk. 5, fasc. 7, Diplome in odlikovanja, 19. VIII. 1811, Ljubljana, Izkaz ing. Polla prejemniku Antonu pl. Hohenwartu za prizadevanja in zvestobo, izkazano pri gradnji Črnuškega mostu, vidimiral Aleksander grof Auersperg, Šrajbarski turn, 30. 9. 1814. Prim. popis darov iz njegove zapuščine v: *Illyrisches Blatt*, št. 100, 15. 12. 1849, str. 400.

[173] V gradivu ilirske cestne direkcije ni zapisov o Hohenwartu (SI AS 27, Glavni intendant Ilirskih provinc, šk. 9, fasc. 10).

[174] Krištof Veje je izpričan kot prejemnik (*Einnehmer alda*) 3. aprila 1813, ko je šel za krstnega botra otroku, rojenemu v mostninski hiši na Ježici št. 29 (NŠAL, ŽA Ljubljana–Ježica, Matične knjige, R 1812–1829, fol. 2).

[175] Podatke o prodaji vsebuje pisna izjava prodajalca Antona Vidica, sestavljena 3. februarja 1816 pred okrajnim sodiščem gospostva Šrajbarski turn za vpis v zemljiško knjigo (SI ZAC 1031, Zbirka zemljiških knjig, knj. 1996, Lit. B, Vormerkbuch der Stadt Gurkfeld, pag. 152).

[176] NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, R 1812–1837, fol. 7.

istega leta 1814,[177] potem ko je novo službo, a brez (stalne) nastavitve, začel opravljati vsaj nekaj tednov, če ne že več mesecev prej. Seznam osebja na mitninskih uradih pod ljubljansko bankalno upravo z datumom 27. september 1814 ga namreč navaja kot kontrolorja v Krškem, ki je »zdaj brez nastavitve« (*dermahlen ohne Anstellung*) in čigar prejšnja zaposlitev je bila »prejemnik na Črnuškem mostu«. Medtem ko je v prejšnji službi kot predstojnik mitnice dobival letno plačo 600 goldinarjev, je zdajšnja znašala le 400 goldinarjev. Njegov šef, mitninski prejemnik Jožef Lakner, je prejemal 540 goldinarjev, oba nadzornika (brez navedenih imen) pa vsak po 150.[178]

Vprašanje je, ali se je tedaj 46-letni Anton sploh potegoval za mesto prejemnika, tj. predstojnika mitnice, ali se je že v izhodišču zadovoljil s položajem kontrolorja, njegovega namestnika. Kakor je njegov ostareli stric duhovnik Jožef Anton leta 1795 gotovo pripomogel k ustoličitvi brata Ignaca za leskovškega župnika, tako je imel zdaj ta verjetno kaj besede pri tem, da je njegov brat Anton dobil državno službo mitninskega nadzornika v Krškem.

Po kranjskih deželnih šematizmih mu lahko v tej službi sledimo od leta 1819, saj šematizmov dotlej očitno nekaj let niso tiskali. Krški mitninski urad se je uradno imenoval cestni mitninski in vinski davčni urad (*Wegmauth= und Wein=Impositions=Amt*), na mestu prejemnika je bil že omenjeni Jožef Lakner, Hohenwart je imel službo kontrolorja (*Controlor*), mitnica pa je zaposlovala še dva poimensko neznana nadzornika (*Aufseher*). Kadrovska zasedba je ostala nespremenjena do leta 1826, nakar je bilo Hohenwartovo kontrolorsko mesto v naslednjem letu 1827 že nezasedeno.[179] Anton pl. Hohenwart se je torej pri 58-ih poslovil od državne službe in se upokojil.[180] Iz zapuščinskega spisa pri mestni in deželni pravdi v Ljubljani izvemo, da je njegova državna pokojnina nazadnje znašala sto goldinarjev letno. Prejemal jo je prek navigacijskega urada v Jesenicah na Dolenjskem iz mitninskih dohodkov omenjenega urada.[181] Pokojnina ni bila njegov glavni prihodek, ampak je pretežno

[177] Datum nastavitve je razviden iz dopisa višjega mitninskega urada v Ljubljani ljubljanskemu guberniju, ki poleg tega navaja, da je bil Maks Anton pl. Hohenwart, nekdanji prejemnik na Črnuškem mostu, tega dne nastavljen kot kontrolor v Krškem na svojo prošnjo, da pa zaradi bolezni do nastanka dopisa, 13. marca 1815, še ni bil zaprisežen pri nadrejenem višjem mitninskem uradu (SI AS 14, Gubernij v Ljubljani, VII. reg., šk. 810, spis 3017, 13. 3. 1815).

[178] Prav tam, šk. 681, spis 293/13835, priloga B, 27. 9. 1814.

[179] *Schematismus des Laibacher Gouvernements-Gebieths 1819*, str. 207; *1820*, str. 207; *1821*, str. 179; *1822*, str. 180; *1823*, str. 189; *1824*, str. 184; *1825*, str. 188; *Schematismus von Krain 1826*, str. 161; *1827*, str. 169.

[180] Med nepopolno ohranjenimi spisi bankalne uprave pri dvorni komori na Dunaju, ki se nanašajo personalne zadeve, med drugim na upokojitve in pokojnine, v letih 1825–1827 ni najti nobenih podatkov o Antonu pl. Hohenwartu (AT ÖStA, FHKA, NHK, Bankale Akten, Neueres Bankale, Fasz. 14, K 2816–2818).

[181] SI AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani, Civilne zadeve 1816–1854, Zapuščine in kuratele, fasc. 6, E, št. 2587, 5. 5. 1846. – Očitno je pokojnino prejemal mesečno; za čas od 1. marca 1846 do dneva smrti 23. marca mu je država dolgovala še 6 goldinarjev ter 23 krajcarjev in pol.

živel od obresti naloženih posojil, pa tudi od obdelovanja zemlje, o čemer bomo spregovorili pri obravnavi njegove zapuščine.

Pred upokojitvijo se je potegoval tudi za dodelitev naslova dednega strežaja Kranjske, ene od častnih služb, dejansko anahronističnih nazivov brez vsebine. Naziv je pripadal vsakokratnemu najstarejšemu članu Hohenwartove rodbine. Službo dednega strežaja na Kranjskem in v Slovenski marki je leta 1463 ustanovil cesar Friderik III. in z njo nagradil Andreja Hohenwarta za njegove zasluge pri reševanju obleganega cesarja na dunajskem gradu leto prej. Služba se je prenašala znotraj Hohenwartovega rodu skoraj štiri stoletja do ukinitve deželnih stanov (1848), formalno pa je obstajala še do zloma monarhije.[182] Ko se je mesto dednega strežaja znova izpraznilo, se je poverjeniški urad kranjskih deželnih stanov leta 1821 pisno obrnil na Antona pl. Hohenwarta, ali bi ga bil kot najstarejši član rodbine pripravljen odstopiti Francu grofu Hohenwartu, upokojenemu gubernialnemu svetniku. Anton je v odgovoru izrazil pripravljenost sam prositi za podelitev naziva, saj ga grof v tej zadevi ni nikoli kontaktiral. In ko je zadeva za štiri leta obstala, je za posredovanje prosil cesarja Franca I. z utemeljitvijo, da se urad dednega strežaja na Kranjskem (*Erbland Truchsessamt in Krain*) po starem običaju podeljuje vsakokratnemu najstarejšemu Hohenwartu.[183] Ni znano, kakšna je bila cesarjeva odločitev, Anton pa po vsem sodeč nikoli ni prišel do te časti, ampak je pripadla grofovski liniji rodbine.[184]

Malo pred odhodom v pokoj se je nato včlanil v Kranjsko kmetijsko družbo, v kateri mu lahko po deželnih šematizmih sledimo od leta 1824 vse do smrti. Uradni šematizmi ga najprej imenujejo mitninski kontrolor v Krškem, nato pa zemljiški posestnik in deželan Štajerske, Koroške in Kranjske.[185]

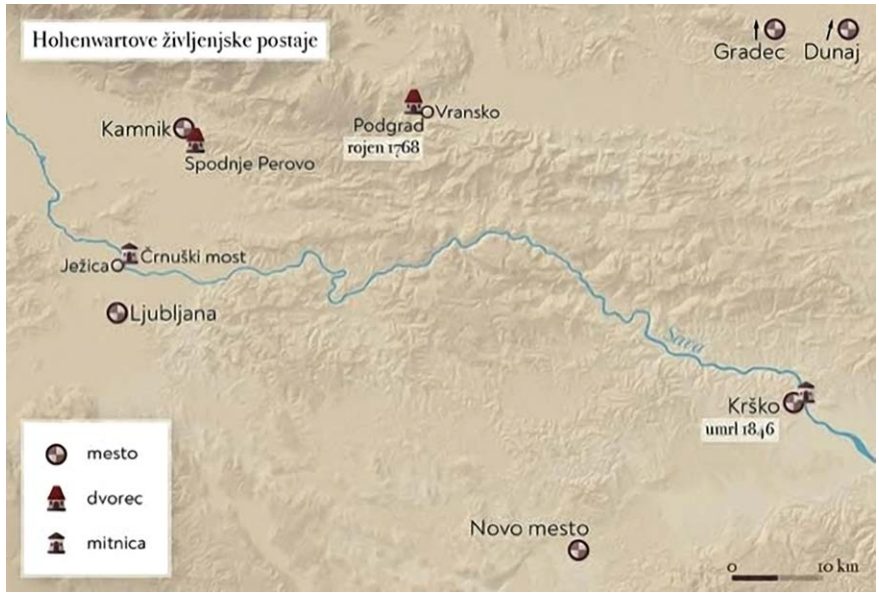
V svojem krškem obdobju se je kot mitninski kontrolor in pozneje kot upokojenec precej ukvarjal s kupoprodajami hišne in zemljiške posesti. Kot smo videli, je že 21. oktobra 1812 od Antona Vidica kupil hišo na južnem koncu mesta (h. št. 109, pozneje 112) in nekaj parcel. Ta posest je bila ob vpisu v zemljiško knjigo mesta Krško ocenjena na vrednost 783 goldinarjev, trije vrtovi v Žviki in eden v Zatonu, ki

[182] Kotar, *Deželnoknežja oblast*, str. 195–197; Nared, *Dežela – knez – stanovi*, str. 163. Prim. Valvasor, *Die Ehre deß Hertzogthums Crain IX*, str. 12.

[183] SI AS 14, Gubernij v Ljubljani, VIII. reg., fasc. 1612, spis 1825/16659, s. d. (prezentirano 29. 9. 1825), 11. 10. 1825.

[184] Anton pl. Hohenwart ni s tem nazivom naveden v nobenem od uporabljenih virov, vključno z deželnimi šematizmi. V teh najprej ni poimenske navedbe nosilca, nato pa je od leta 1830 do 1836 kot dedni strežaj imenovan grof Franc in od leta 1837 njegov brat grof Andrej (*Schematismus für das Laibacher Gouvernement-Gebieth 1830*, str. 114; *1836*, str. 182; *1837*, str. 185; *1838*, str. 198).

[185] Prvič ga srečamo med člani Kmetijske družbe leta 1824 (*Schematismus des Laibacher Gouvernements--Gebieths 1824*, str. 370), zadnjič pa je naveden še po smrti leta 1847 (*Provinzial-Handbuch 1847*, str. 248).

jih je od istega lastnika kupil 3. februarja 1816, pa skupaj na 400.[186] Malo prej mu je krško mesto 13. oktobra 1815 za pičlih 11 goldinarjev prodalo zemljišče z grmovjem, ki je mejilo na Hohenwartove, prej Vidičeve tri vrtove Pod Goro. Nato je 30. aprila 1816 od zakoncev Franca in Apolonije Wolf za 32 goldinarjev kupil še sosednji vrt.[187] Medtem je 4. aprila od nekdanjega beneficiata Blaža Lešine pridobil za kupnino 360 goldinarjev hišico št. 60 nedaleč od župnišča, in to skupaj z vrtom in vinogradom,[188] ter istega dne na dražbi za 101 goldinar izdražil dva Vertličeva vinograda.[189]

[186] SI ZAC 1031, Zbirka zemljiških knjig, knj. 1994, Grundbuch der Stadt Gurkfeld, pag. 697, Urb. No. 15, Rekt. No. 14. – O času nakupa hiše priča pisna izjava prodajalca Antona Vidica, sestavljena 3. februarja 1816 za vpis v zemljiško knjigo (prav tam, knj. 1996, Lit. B Vormerkbuch der Stadt Gurkfeld, pag. 152). Hiša je imela ob nakupu hišno številko 109, po preštevilčenju pa 112. S to številko jo najdemo v franciscejskem katastru iz leta 1825, ki jo prikazuje kot zidano stavbo (stavb. št. 312) (SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 84, k. o. Krško, zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1825; mapni list 8).

[187] SI ZAC 1031, Zbirka zemljiških knjig, pag. 781, pripisano k pag. 697; knj. 1996, Lit. B Vormerkbuch der Stadt Gurkfeld, pag. 153–154.

[188] SI ZAC 1031, Zbirka zemljiških knjig, knj. 1994, Grundbuch der Stadt Gurkfeld, pag. 361, Urb. No. 72, Rekt. No. 74; knj. 1996, B. Vormerkbuch der Stadt Gurkfeld, pag. 148. – Po franciscejskem katastru iz leta 1825 je šlo za leseno hišico s – po preštevilčenju – hišno št. 57 (stavb. št. 13), pri kateri je kot lastnik naveden »Anton Hohenwart, Edelman« (SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 84, k. o. Krško, zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1825; mapni list 5).

[189] SI ZAC 1031, Zbirka zemljiških knjig, knj. 1994, Grundbuch der Stadt Gurkfeld, pag. 361, Urb. No. 72, Rekt. No. 74; knj. 1996, Lit B. Vormerkbuch der Stadt Gurkfeld, pag. 149–151.

Ko je Hohenwart deset let pozneje odhajal v pokoj in imel spet dovolj prihrankov, se je njegova posest povečala za najpomembnejšo pridobitev – za hišo, ki je bila naslednjih dvajset let njegov zadnji dom. Priložnost se je ponudila v začetku leta 1826, ko je bila napovedana dražba hiše, vrtov in vinogradov Jožefa Belmana iz Krškega. Potem ko so po dveh manjših dražbah zemljišč – za en vrt se je potegoval tudi Hohenwart – ostali neprodani še hiša in trije vinogradi na Trški gori, sta 5. maja sledili ločeni dražbi za hišo in za vinograde. Hišo s hlevom, ocenjeno na 1875 goldinarjev in 45 krajcarjev, so začeli dražiti pri okroglih tisoč goldinarjih, po maratonski dražbi pa jo je dobil Hohenwart za 1998 goldinarjev in pol, tj. za pol goldinarja več od druge najvišje ponudbe. Za vinograde z ocenjeno vrednostjo 532 goldinarjev je bilo manj zanimanja. Od izklicnih 200 goldinarjev so prišli na 326, kolikor je ponudil Anton pl. Hohenwart. Tako je v naslednjih dveh mesecih v dveh obrokih položil celotno kupnino v višini 2324 goldinarjev in pol.[190] Hohenwartova novopridobljena hiša (h. št. 82, nato 85) pri cerkvi sv. Janeza Evangelista, ki je pozneje dolgo zmotno veljala za nekdanjo Valvasorjevo, je bila veliko večja od njegovih drugih dveh, saj sta jo, kot je razvidno tudi iz zemljiške knjige, sestavljali nekdanji dve hiši. Vanjo se je Hohenwart preselil iz mitninske hiše, kjer je stanoval pred tem.[191]

Njegovih nepremičninskih poslov v istem letu 1826 s tem nakupom še ni bilo konec. Tako je 27. septembra krškemu trgovcu Ignacu Globočniku prodal svojo prvo kupljeno hišo št. 112 na južnem koncu mesta in štiri vinograde v Žviki.[192] A dve hiši mu očitno nista bili dovolj, saj je pet let pozneje, 28. junija 1831, od Franca Šekliča kupil za 850 goldinarjev hišo št. 12 z vrtom skoraj nasproti svoje nekdanje, zdaj prodane hiše.[193] To leseno stavbo je obdržal sedem let in pol, do prodaje Mihaelu

[190] Prav tam, knj. 1994, Grundbuch der Stadt Gurkfeld, pag. 511, Urb. No. 78 in 79, Rekt. No. 65 in 66; knj. 1997, Lit. C, Vormerk-Buch der Stadt Gurkfeld, pag. 52–89.

[191] Po statusu animarum iz leta 1822 je tedaj prebival v mitninski hiši št. 7, z njim štiričlanska družina in neporočena ženska; njegova hišica št. 57 pri župnišču ni imela stanovalcev, Hohenwartov predstojnik Jožef Lakner pa je z družino izpričan na številki 75 (NŠAL, ŽA Krško, Statusi animarum, št. 3, status animarum 1822, pag. 24, 38 in 46). Status animarum 1827–1830 Hohenwarta že postavlja v hišo št. 82, njegova druga hiša št. 57 pa je bila še vedno prazna; pri njem sta stanovala dva mlada fanta: leta 1807 v Pišecah rojeni Matija Plevnik, ki ni imel staršev, in samo prehodno mizarski pomočnik iz Šentlovrenca pri Mali Loki (prav tam, št. 11, status animarum 1827–1830, pag. 17 in 26). Kot bomo videli, je Plevnik, dejansko Matevž in ne Matija, z ženo Heleno tudi pozneje služil pri Antonu pl. Hohenwartu, zato se ju je Anton leta 1840 spomnil v svoji oporoki.

[192] SI ZAC 1031, Zbirka zemljiških knjig, knj. 1994, Grundbuch der Stadt Gurkfeld, pag. 697, Urb. No. 15, Rekt. No. 14; knj. 1997, Lit. C Vormerk-Buch der Stadt Gurkfeld, pag. 331–335.

[193] Prav tam, knj. 1994, Grundbuch der Stadt Gurkfeld, pag. 75–76, Urb. No. 12, Rect. No. 10; knj. 1996, Lit B. Vormerkbuch der Stadt Gurkfeld, pag. 478–481. – Po franciscejskem katastru iz leta 1825 je šlo za leseno hišo, tedaj v lasti Janeza Kisarja (Kisser) na stavbni parceli št. 330 (SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 84, k. o. Krško, zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1825; mapni list 8).

Hohenwartova hiša v Krškem (zmotna Valvasorjeva hiša) danes; spredaj Valvasorjev spomenik (foto: B. Golec, julij 2026).

Štarklu na novega leta dan 1839.[194] Po seznamu krških hišnih posestnikov iz leta 1842 sta bili tako v njegovih rokah dve hiši: lesena hišica pri župnišču (prej h. št. 57, nova 59) in velika zidana »Valvasorjeva hiša« pri cerkvi (prej h. št. 82, nova 85),[195] kjer je štiri leta zatem umrl kot zadnji moški svojega rodu.[196]

V tridesetih letih so v zemljiški knjigi mesta Krško zabeleženi še trije Hohenwartovi nakupi zemljišč. Najprej je 4. oktobra 1833 kupil od Marije Unterluggauer za 35 goldinarjev dve vinogradniški parceli v Žviki, združeni v eno,[197] 29. avgusta 1835 pa na

[194] Prav tam, knj. 1994, Grundbuch der Stadt Gurkfeld, pag. 76, Urb. No. 12, Rect. No. 10; knj. 1998, Lit. D, Vormerkbuch des Stadt-Dominiums Gurkfeld, pag. 514–517.

[195] NŠAL, ŽA Krško, Statusi animarum, št. 11, status animarum 1842, pag. 4.

[196] Obe hiši sta se skupaj z 18 zemljiškimi parcelami leta 1846 znašli v popisu njegove zapuščine (SI ZAC 1031, Zbirka zemljiških knjig, knj. 1999, Lit. E, Vormerkbuch des Stadt-Dominiums Gurkfeld, pag. 644–649; SI AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani, Civilne zadeve 1816–1854, Zapuščine in kuratele, fasc. 6, E, št. 2587, 25. 6. 1846).

[197] SI ZAC 1031, Zbirka zemljiških knjig, knj. 1994, Grundbuch der Stadt Gurkfeld, pag. 743; knj. 1997, Lit. C, Vormerk-Buch der Stadt Gurkfeld, pag. 749–751.

dražbi za 62 goldinarjev vrt z gumnom in kozolcem, dotlej v lasti Jožefa Šenerja.[198] Nazadnje je 19. decembra 1837 na javni dražbi pridobil še velik vrt Pod Goro, ki ga je prodajal cesarsko-kraljevi erar in za katerega je moral odšteti 350 goldinarjev.[199]

A zanimanje Antona pl. Hohenwarta ni veljalo toliko nepremičninam kakor zbirateljstvu starih listin in drugih predmetov, o čemer ne vemo za njegovega življenja nič določnega. Kot je bilo že povedano, je o njegovih »oglednih predmetih« pisal šele leta 1848 Henrik Costa, ko se je spominjal svojega obiska Krškega deset let prej (1838). Predmete, ki jih je v letih 1846 in 1847 prevzel Kranjski deželni muzej, razkrivajo objavljeni seznami v ljubljanskem časniku *Illyrisches Blatt* leta 1847 in 1849.[200]

Zbiranju starin se je verjetno intenzivneje posvetil zadnjih dvajset let kot upokojenec. Ni dvoma, da mitninski nadzornik in deželan treh vojvodin, Kranjske, Štajerske in Koroške, Anton pl. Hohenwart ni bil samo pasiven hranitelj starin, ampak so ga te precej pritegovale in se je z njimi tako ali drugače ukvarjal.[201] Kot ljubitelja preteklosti ga vsekakor razkrivajo stari novci, najdeni v okolici Krškega, ki jih je deželni muzej prevzel že leta 1846, neposredno po njegovi smrti.[202] Tuje mu prav tako ni bilo naravoslovje, o čemer priča omemba »optičnih in matematičnih instrumentov« v popisu zapuščine.[203] In ne nazadnje je bil Hohenwart med prvimi člani leta 1839 ustanovljenega Društva kranjskega deželnega muzeja, kar je ostal do konca življenja.[204]

---

[198] Prav tam, knj. 1994, Grundbuch der Stadt Gurkfeld, pag. 781, Rect. No. 43; pag. 801 – pripisano k pag. 697;
knj. 1998, Lit. D, Vormerkbuch des Stadt-Dominiums Gurkfeld, pag. 226–234.

[199] Prav tam, knj. 1994, Grundbuch der Stadt Gurkfeld, pag. 837; knj. 1999, Lit. E Vormerkbuch des Stadt-Dominiums Gurkfeld, pag. 636–644.

[200] Verzeichniß der im Jahre 1846 dem Museum in Laibach verehrten Geschenke. *Illyrisches Blatt*, št. 49, 19. 6. 1847, str. 196; Verzeichniß der im Jahre 1847 dem Museum verehrten Geschenke. *Illyrisches Blatt*, št. 96, 1. 12. 1849, str. 384; št. 97, 4. 12. 1849, str. 388; št. 98, 8. 12. 1849, str. 392; št. 99, 11. 12. 1849, str. 396; št. 100, 15. 12. 1849, str. 400; št. 101, 18. 12. 1849, str. 404.

[201] Po očetu Janezu Ludviku je Anton lahko prevzel zelo malo dokumentov, če sodimo po popisu dokumentov v očetovem zapuščinskem inventarju, ki so vsi šele iz zadnjih let njegovega življenja (SI AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 44, H–86, 11. 5. 1785).

[202] Verzeichniß der im Jahre 1846 dem Museum in Laibach verehrten Geschenke. *Illyrisches Blatt*, št. 49, 19. 6. 1847, str. 196.

[203] SI AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani, Civilne zadeve 1816–1854, Zapuščine in kuratele, fasc. 6, E, št. 2587, 25. 6. 1846; SI ZAC 1031, Zbirka zemljiških knjig, knj. 1999, Lit. E, Vormerkbuch des Stadt-Dominiums Gurkfeld, pag. 649.

[204] Hohenwartovo ime je leta 1841 navedeno na prvem seznamu članov društva, objavljenem v kranjskih deželnih šematizmih, in nato vsako leto do 1846 (*Schematismus des Laibacher Gouvernements-Gebieths 1841*, str. 130; *1842*, str. 131; *1843*, str. 142; *Provinzial-Handbuch 1844*, str. 146; *1845*, str. 147; *1846*, str. 150). Po seznamu za leto 1841 je imelo društvo tedaj 206 članov, od tega 36 ali slabo šestino plemičev in poplemenitencev (*Schematismus des Laibacher Gouvernements-Gebieths 1841*, str. 129–134).

S kom se je v Krškem in sicer družil, lahko le ugibamo. V domačem mestu je imel za pomenek na voljo več bolj izobraženih ljudi, od svetnih duhovnikov, kapucinov, učitelja, zdravnika, ranocelnika, gospoščinskega upravitelja do nekaj uradnikov in trgovcev,[205] sicer pa je kot plemič najbrž iskal družbo med okoliškimi graščaki plemiškega rodu. Lahko si predstavljamo, da je obiskoval Šrajbarski turn, kjer je do leta 1825 gospodaril Aleksander grof Auersperg, nato pa do svoje smrti v Gradcu njegov sin, kranjski liberalni politik in nemški pesnik Anton Aleksander grof Auersperg, znan kot nemški pesnik Anastasius Grün (1806–1876).[206]

In kako razumeti Lapajnetove besede o »grofu Hohenwartu«, ki »je baje vedno le v Kriegerjevo krčmo zahajal«?[207] Da ni hodil nikamor drugam, da je v tej krčmi nenehno posedal ali da se je drugim gostilnam v mestu izogibal? Kakor koli, od vseh Hohenwartovih lastnosti poznamo samo to njegovo železno srajco. Kriegerjeva gostilna, od leta 1822 v lasti Mihaela Kregarja (Kriegerja), je stala v južnem delu mesta, ob izteku današnje Ceste krških žrtev v Dalmatinovo ulico.[208] Hohenwart je bil od leta 1812 lastnik hiše le malce naprej proti Savi,[209] prebival pa je v bližnji mitninski hiši št. 7,[210] dokler ni leta 1826 kupil večje hiše pri vikariatni cerkvi sv. Janeza Evangelista, svojega zadnjega doma. Gostilna je bila tako v Hohenwartovem prvem krškem obdobju zelo blizu ne le njegovemu domovanju, ampak tudi mitninskemu uradu, kjer je služboval, ko pa se je upokojil, ji je očitno ostal zvest. Še več, kot vse kaže, sta zakonca Mihael in Neža Krieger, ki sta se prvotno pisala Kregar, sprva stanovala z otroki v Hohenwartovi hiši blizu svoje poznejše gostilne. Nemara je k povezanosti med njima in Antonom pl. Hohenwartom pripomoglo dejstvo, da je bil Mihael Kregar doma s Kamniškega, kjer je nekaj mladostnih let preživel z družino tudi Hohenwart, Mihaelova žena Neža, rojena Jerman, pa je prihajala iz župnije Črnuče, tako da je Anton utegnil spoznati njeno družino, ko je dobro

[205] Prim. popis hišnih gospodarjev in njihovih poklicev v: NŠAL, ŽA Krško, Statusi animarum, št. 11, status animarum 1842, pag. 1–5.

[206] Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 491. O Anastasiusu Grünu gl. Kidrič, Auersperg Anton (Anastasius Grün), str. 19–20.

[207] Lapajne, *Krško in Krčani*, str. 51.

[208] Gostilničar Mihael Krieger (*Kreger*) je imel po zapisniku duš iz leta 1842 v lasti hišo št. 113 (NŠAL, ŽA Krško, Statusi animarum, št. 11, status animarum 1842, pag. 5). Po franciscejskem katastru iz leta 1825 je šlo za stavbo v južnem delu mesta na stavbni parceli 309, obrnjeno z dvoriščem proti Savi in s tedanjo hišno št. 109 (SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 84, k. o. Krško, zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1825; mapni list 8). Kupil jo je leta 1822 od Franca Ruprehta in jo leta 1842 izročil sinu Mihaelu mlajšemu (SI ZAC 1031, Zbirka zemljiških knjig, knj. 1994, Grundbuch der Stadt Gurkfeld, pag. 679; knj. 1996, Lit. B, Vormerkbuch der Stadt Gurkfeld, pag. 491–495).

[209] Gl. op. 175.

[210] NŠAL, ŽA Krško, Statusi animarum, št. 3, status animarum 1822, pag. 24.

desetletje opravljal službo mitničarja na Črnuškem mostu čez Savo.[211] Ne nazadnje se je Kregarjeva najstarejša, še predzakonska hči Helena leta 1831 omožila z Matevžem Plevnikom, ki je kot mlad fant živel pri Hohenwartu in šel od tam tudi k poroki.[212] Kot je Anton leta 1840 zapisal v svoji oporoki, sta mu zakonca Plevnik služila, vendar potem v nasprotju z njegovimi pričakovanji nista ostala pri njem v službi, o čemer bo govor v nadaljevanju. Njuna družina je najprej živela v različnih hišah nedaleč od Hohenwartove in kratek čas verjetno celo pri njem (1833), potem pa na drugem koncu mesta, v lastni hiši skoraj nasproti Kregarjeve.[213]

---

[211] Tako Mihael kot žena Neža sta bila kmečka otroka. Mihael Kregar je prišel na svet 2. januarja 1789 v vasi Rudnik pri Radomljah v kamniški župniji, Neža Jerman pa 28. decembra 1786 na Ježi pri Črnučah (NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige, R 1784–1804, fol. 194; ŽA Črnuče, Matične knjige, R 1784–1812, pag. 15). Po krški poročni matici sta se 10. maja 1812 poročila Mihael Kregar, doma iz Kamnika, in Neža Jerman s Črnuč, ženin star 23 let, nevesta pa 26, z naslovom Krško št. 66, tj. tik ob župnišču (NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, P 1784–1816, fol. 26). Če upoštevamo, da je kot ena od poročnih prič naveden žandar Karel Sartori, je bil Mihael zelo verjetno res v francoski žandarski službi, kot ga brez osebnega imena omenja Živko Šebek: »Krieger (francoski mestni orožnik)« (Šebek, *Krško*, str. 47). Iz zapisnika duš 1827–1830 razberemo, da se je njuna najstarejša hči Helena rodila tri leta pred poroko, 12. aprila 1809 v Ljubljani (NŠAL, ŽA Krško, Statusi animarum, št. 5, status animarum 1827–1830, pag. 36). Dobrih pet mesecev po sklenitvi zakonske zveze sta zakonca Kregar dobila prvega zakonskega otroka, nato pa se jih je do leta 1832 zvrstilo še osem (NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, R 1812–1837, fol. 2, 12, 20, 28, 36, 46, 55, 62, 72). Hišne številke ob rojstvih otrok variiarijo, kar je povezano s preštevilčenjem in selitvijo družine v leta 1822 kupljeno hišo št. 109: leta 1812 – št. 64, 1815 – št. 110, v letih 1818, 1820, 1822 in 1824 – št. 112, 1826 – št. 109, 1828 – št. 112 in 1832 – št. 113. Vse kaže, da so Kregarjevi do nakupa lastne hiše živeli kot najemniki v Hohenwartovi hiši, ki je ob kupoprodaji leta 1812 imela št. 109 (gl. op. 175) in nato 112 (SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 84, k. o. Krško, zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1825). Nasprotno je Kregarjeva hiša dobila št. 109 s preštevilčenjem sredi drugega desetletja 19. stoletja, od ponovnega preštevilčenja po letu 1830 pa je imela št. 113 (NŠAL, ŽA Krško, Statusi animarum, št. 5 status animarum 1827–1830, pag. 36; št. 11, status animarum 1842, pag. 5).

[212] Matevža Plevnika iz Pišec, rojenega 14. maja 1807, srečamo na Hohenwartovem domu že v zapisniku duš 1827–1830, tam pomotoma kot Matijo (gl. op. 191). Istovetnost z Matevžem, ki je šel 4. septembra 1831 iz te hiše (h. št. 85) k poroki, potrjuje poročna knjiga, ki zanj navaja naknadno pripisana ista datum in kraj rojstva kot zapisnik duš (NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, P 1816–1867, fol. 13). Vpis v matici imenuje nevesto Helena Jerman (*Hellena Irman*), rejenka (*Zuchttochter*) in nezakonska hči Neže Jerman, pri njenem imenu pa sta bila pozneje dopisana priimek Krieger ter datum in kraj rojstva: 12. april 1809 Krško. O Heleninem rojstvu prim. prejšnjo opombo. Dejansko se je kot nezakonska hči rodila materi Neži v ljubljanski porodnišnici (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1806–1820, fol. 93).

[213] Prvi Plevnikov otrok, mrtvorojeni deček, je prišel na svet 15. novembra 1831 v eraričnih hiši št. 78, drugi mrtvorojeni sin 2. marca 1833 v Hohenwartovi hiši št. 85, tretji otrok 2. januarja 1834 v Šarlahovi hiši št. 90, ostalih devet pa med letoma 1836 in 1852 v Plevnikovi lastni hiši št. 21 (NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, R 1812–1837, fol. 73, 76, 78, 88 in 95; R 1838–38–1863, fol. 3, 9, 14, 23, 34, 40 in 47). Od rojstva prvega otroka, ki se je rodil na tej številki leta 1836, je Matevž Plevnik v krstni matici vedno naveden kot hišni posestnik ali posestnik, samo leta 1849 izjemoma kot gostilničar; Helenin dekliški priimek je pri prvem otroku še Jerman in nato pri vseh Kregar. – Lokacija rojstva drugega mrtvorejenega dečka, Krško št. 85, bi se sicer lahko nanašala tudi na hišo, kjer se je otrok nepričakovano prišel

Nekdanja Kriegerjeva gostilna danes (foto: B. Golec, julij 2026).

Sprememba priimka v Krieger, do katere je pri družini Kregar prišlo postopoma,[214] bi bila prav lahko povezana s tisto lastnostjo starih Krčanov, ki jo je Lapajne konec 19. stoletja imenoval nemškutarjenje[215] in jo bomo še srečali. Ni dvoma, da je bil Anton pl. Hohenwart eden tistih, ki so govorili nemško. Da ne bi znal slovensko, je seveda povsem nemogoče že zaradi narave njegove službe, druga stvar pa je, kako dobro je jezik obvladal in koliko ga je uporabljal v zasebnem življenju.

Preden se je 23. marca 1846 pri 78-ih v svoji hiši (Krško št. 85) poslovil od tega sveta, je leta 1840 poskrbel za oporoko, ki ji je v zadnjih tednih pred smrtjo dodal dva kodicila.[216] Krška mrliška matična knjiga ga označuje kot upokojenega

na svet, ne pa na domovanje njegovih staršev, če upoštevamo, da sta zakonca Plevnik pri Hohenwartu služila. – O lastnikih in lokacijah hiš: SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 84, k. o. Krško, zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1825; mapna lista 5 in 8; NŠAL, ŽA Krško, Statusi animarum, št. 11, status animarum 1842, pag. 1 in 3–4).

[214] Oblika priimka Krieger se je uveljavila pozno, šele v drugi polovici 19. stoletja, dotlej pa jo srečamo le izjemoma. Pri zadnjem otroku Mihaela in Neže Kregar, rojenem leta 1832, je očetov priimek popravljen: *Michael Kregar recte Krieger* (NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, R 1838–38–1863, fol. 47). Pred tem je v franciscejskem katastru zapisan kot *Kriger* (SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 84, k. o. Krško, zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1825). V matičnih knjigah, zapisnikih duš in zemljiški knjigi so še vso prvo polovico 19. stoletja pisali Kregar (gl. op. 211). Tudi ob Mihaelovi smrti 19. junija 1842 je v mrliški matici njegov priimek Kregar (NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, M 1818–1867, fol. 72), na seznamu hišnih posestnikov, ki ga je istega leta sestavil župnijski vikar, pa beremo Kreger (prav tam, Statusi animarum, št. 11, status animarum 1842, pag. 5).

[215] Lapajne, *Krško in Krčani*, str. 55.

[216] SI AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. H 1–203, testament H–146, 28. 8. 1840, 15. 1. 1846, 9. 3. 1846.

cesarsko-kraljevega nadzornika *(pens. k. k. Kontrolor)*, pripisuje mu eno leto več, 79 let, in kot razlog smrti navaja starostno oslabelost.[217] V skladu z zadnjo voljo so ga pokopali na krškem pokopališču pri cerkvi sv. Florijana, njegova oporočna želja pa je bila, da bi ležal čim bliže materi.[218]

Za razliko od podobe njegove matere, ene od sester, starih staršev in več drugih sorodnikov po materini strani[219] ostaja zunanjost Antona pl. Hohenwarta neznanka. Predstavljamo si ga lahko le na podlagi upodobitev bližnjih sorodnikov, a je pri tem potrebne veliko domišljije. O njegovem značaju je sploh odveč ugibati, saj poznamo eno samo Hohenwartovo lastnost, železno srajco, da je obiskoval vedno isto krško gostilno.

Anton je pripadal tistemu delu razvejene Hohenwartove rodbine, ki leta 1767, leto dni pred njegovim rojstvom, ni dobila grofovskega naslova. So mu pa tega kdaj pomotoma pripisali, morda že za življenja in potrjeno po smrti. Leta 1849, ko je Kranjski deželni muzej v Ljubljani prevzel iz njegove zapuščine izbor starih dokumentov in predmetov, so ga v časniku *Illyrisches Blatt* najprej označili kot grofa in nato v naslednji številki objavili popravek.[220] Že sodobnike je torej begalo dejstvo, da so poleg pl. Hohenwartov obstajali neprimerno bolj znani grofje Hohenwarti.[221] In kot smo videli, je Anton pl. Hohenwart pol stoletja po odhodu v večnost tudi v spominu Krčanov živel kot »grof Hohenwart«, kakor ga je v monografiji *Krško in Krčani* leta 1894 imenoval Ivan Lapajne.[222] Istega leta je avtor podlistka o Valvasorjevem zadnjem domu v Krškem, podpisan kot V. (najverjetneje Ivan Vrhovec), v *Laibacher Zeitung* zagrešil enako napako, ko je zapisal, da je hišo leta 1826 kupil grof Hohenwart.[223]

Največja uganka Hohenwartovega življenja je njegov osebni stan. Je bil vdovec ali je vse življenje ostal samski? V poročilu o zapori njegove zapuščine (*Sperr=Relation*), datiranem na dan smrti v Krškem, je namreč označen kot vdovec brez otrok.[224] Ker so v poročilu zelo natančni podatki o sorodstvu, podpisana pa sta dva njegova dediča, mrzli nečak Ferdinand baron Dienersperg in njegova sestra Ida, gre podatku

[217] NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, M 1818–1867, pag. 85.

[218] SI AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. H 1–203, testament H–146, 28. 8. 1840.

[219] Golec, Zbirka plemiških portretov, str. 73–75, upodobitev na str. 76; Golec, Plemiški portreti, str. 12–22.

[220] Verzeichniß der im Jahre 1847, *Illyrisches Blatt*, št. 96, 1. 12. 1849, str. 384; št. 97, 4. 12. 1849, str. 388.

[221] O sorodstvu gl. SI AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 111, Hohenwart.

[222] Lapajne, *Krško in Krčani*, str. 51.

[223] V., Das Sterbehaus Valvasors, str. 1387 in 1388.

[224] SI AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani, Civilne zadeve 1816–1854, Zapuščine in kuratele, fasc. 6, E, št. 2587, 23. 3. 1846.

tem večja verodostojnost. Toda v vseh drugih virih, vključno z muzejsko-arhivsko zapuščino, ki je šla v Kranjski deželni muzej v Ljubljani, ni niti najmanjšega namiga, da bi imel kdaj ženo in kdo naj bi bila ta ženska. Z gotovostjo lahko rečemo, da nobena takšna gospa pl. Hohenwart ni umrla v duhovnijah, kjer je Anton preživel zadnjih petdeset let svojega življenja: v novomeški kapiteljski župniji, v ljubljanskih mestnih župnijah Sv. Jakoba in Marijinega oznanjenja, v župniji Ježica nad Ljubljano ter v vikariatu Krško,[225] pa tudi ne kje drugje na Kranjskem, Goriškem ali v Gradcu, sodeč po Schiviz von Schivizhoffnovih izpisih o plemstvu iz matičnih knjig.[226] Če je Anton res kdaj imel ženo, je bilo to po vsej verjetnosti v mladih letih, preden se je s študija na Dunaju vrnil na Kranjsko. Nemara je pri vranskem župniku konec leta 1792 dobil krstni list,[227] bodisi osebno bodisi po pošti, prav zaradi poroke. Kakor koli, zakonskega življenja ni užival dolgo, če je imel kakšnega otroka, pa ga je tako kot ženo kmalu izgubil.

[225] KANM, Župnija Novo mesto–kapitelj, Matične knjige, M 1770–1831. – NŠAL, ŽA Ljubljana–Marijino oznanjenje, Matične knjige, M 1791–1802; ŽA Ljubljana–Sv. Jakob, M 1785–1808; ŽA Ljubljana–Ježica, Matične knjige, M 1812–1843; ŽA Krško, Matične knjige, M 1784–1818, M 1818–1841, M 1818–1867. Prva mrliška matica župnije Ježica za obdobje 1784–1812 je danes pogrešana. Schiviz von Schivizhoffen po njej navaja tri plemiške smrti (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 268).

[226] Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*; Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Görz*; Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*.

[227] StLA, A. Hohenwart, K 1, H 1, No. 18, 15. 12. 1792.

KRŠKO V HOHENWARTOVEM ČASU

Preden se posvetimo Hohenwartovi zapuščini, njeni usodi in dedičem, se bomo ustavili pri Krškem, kakršno je bilo v njegovem času. Med drugim je o mestu in mestnem vikariatu pustil dragoceno poročilo Antonov brat Ignac pl. Hohenwart (1764–1832), dolgoletni leskovški župnik in krški dekan, na čigar topografsko-zgodovinski opis[228] se bomo v nadaljevanju opirali. Drugi zelo pomemben vir o Krškem tega časa je franciscejski kataster (1825)[229] z nekaj let pozneje nastalimi cenilnimi operati (po 1830),[230] pri nastajanju katerih si Antona pl. Hohenwarta zlahka predstavljamo kot enega od lokalnih informatorjev.

Ko je bil Hohenwart v začetku drugega desetletja 19. stoletja star 43 ali 44 let in je prišel živet v Krško, so v mestu ob Savi vladale neobičajne razmere. Krško na kranjski strani reke je že pol tisočletja ležalo neposredno ob meji, vse od zgodnjega 14. stoletja, ko se je meja vojvodine Štajerske pomaknila proti jugu do Save. A šlo je za notranjo, administrativno mejo dveh dežel znotraj Svetega rimskega cesarstva, od leta 1804 Avstrijskega cesarstva pod žezlom Habsburžanov. Jeseni 1809 pa je ta meja z Napoleonovo vključitvijo Kranjske v novoustanovljene Ilirske province čez noč postala meja med dvema dejansko antagonističnima cesarstvoma, Avstrijskim in Francoskim. Medtem ko je bilo Krško del Ilirskih provinc in po državnopravni pripadnosti del Francije, je Videm onstran Save ostal pod Avstrijo. In tako je bilo skoraj štiri leta do poraza in odhoda Francozov, čemur je sledila avstrijska restavracija oblasti.

Hohenwart se je preselil v Krško še v času francoske vladavine, nemara kmalu zatem, ko je 19. avgusta 1811 dobil spričevalo o vestnem službovanju kot mitničar na

[228] NŠAL 10, Škofijski arhiv Ljubljana, župnije, šk. 158, Leskovec pri Krškem, ovoj 1821, 10. 7. 1821. Objava v: Otrin, Visočnik, *Topografsko-zgodovinski opisi*, str. 122–148.

[229] SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 84, k. o. Krško.

[230] Prav tam, Cenilni operati, N 84, k. o. Krško.

Črnuškem mostu,[231] in preden mu je 8. novembra istega leta v krški beneficiatni hiši umrla 71-letna mati Terezija, rojena baronica Adelstein.[232] Na prehodu v leto 1812 je francoska oblast v Ilirskih provincah temeljito predrugačila dotedanji avstrijski upravno-sodni sistem in ga približala moderni meščanski ureditvi Francoskega cesarstva, čeprav ne v celoti in ne dosledno, saj, denimo, ni izvedla zemljiške odveze, ampak je samo regulirala fevdalne odnose. Z uveljavitvijo Napoleonovega občega državljanskega zakonika (Code civil) prvi dan leta 1812 so se izenačile pravice ilirskih podanikov, ki so postali enakopravni državljani, odpravljeno je bilo patrimonialno sodstvo zemljiških gospostev, uvedena državna sodišča in šole, na lokalni ravni pa so ustanovili prve upravne občine – merije na čelu z župani (meri) in odbori, imenovanimi od zgoraj.[233] Prvič od ustanovitve mesta leta 1477 je tako Krško izgubilo svojo samoupravo, ki je bila sicer močno omejena že od leta 1795, ko so mesto s t. i. municipalizacijo v sodnem in upravnem pogledu podredili Auerspergovemu gospostvu Šrajbarski turn s sedežem na bližnjem gradu nad Leskovcem.[234]

Takšno Krško je torej spoznaval Hohenwart, tedaj mož dobrih štiridesetih let, brez družine in z večino bližnjih sorodnikov, zbranih v bližini brata Ignaca, od leta 1795 leskovškega župnika in krškega dekana. Tu se je, kot smo videli, leta 1812 ustalil in si kupil hišo še v času francoske uprave, ko pa je leta 1814 dobil službo mitninskega kontrolorja, je bila v polnem teku avstrijska restavracija oblasti, ki je določene pridobitve francoske dobe vendarle pustila nedotaknjene ali le malo spremenjene. Ena teh so bile občine, s sicer manj pristojnostmi od francoskih, druga pa prilagoditev upravno-sodnega sistema na lokalni ravni, ki so ga z državnih sodišč in francoskih občin prenesli na okraje – okrajne gosposke oz. okrajne komisariate –, ne da bi zemljiškim gospostvom vrnili patrimonialno sodstvo in davčne pristojnosti.[235]

Mesto Krško je bilo tako vso predmarčno dobo v upravnem pogledu vključeno v podobčino Krško, ki je poleg mesta obsegala še naselje Trška Gora, sicer pa je spadala v glavno občino Krško z devetimi vključenimi podobčinami (Veliki Trn, Srednje Arto, Ravni, Kobile, Senuše, Sv. Lovrenc, Pijavško, Krško in Leskovec). Krška glavna občina je s še tremi – Raka, Studenec in Cerklje – sestavljala območje okrajne gosposke Šrajbarski turn s sedežem na istoimenskem gradu in pozneje v Krškem.[236] Medtem ko je bila glavna občina Krško leta 1817 po številu prebivalstva s 3455 prebivalci druga največja za rahlo številčnejšo glavno občino Cerklje, je bila

[231] SI AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko, šk. 5, fasc. 7, Diplome in odlikovanja, 19. VIII. 1811, Ljubljana.

[232] NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, M 1784–1818, fol. 63.

[233] Žontar, *Struktura uprave*, str. 185–206.

[234] Prav tam, str. 113.

[235] Prav tam, str. 237.

[236] Polec, *Kraljestvo Ilirija*, str. 318–319.

Joseph Wagner, Krško (Gurkfeld), *Kranjske vedute – Malerische Ansichten aus Krain*, 1842–1848, litografija na papirju (foto: Nives Slemenšek, Posavski muzej Brežice; hrani Posavski muzej Brežice).

podobčina Krško s svojimi 749 prebivalci in 142 hišami daleč najbolj obljudena. Mesto Krško je imelo 114 hiš in 630 prebivalcev, Trška Gora pa 22 hiš s 119 prebivalci. Za Krškim je občutno zaostajal Leskovec, drugo največje naselje v okraju z 72 hišami in 376 prebivalci.[237]

Če je torej Krško v lokalnem okolju močno izstopalo kot mesto s 340-letno tradicijo, ustanovljeno leta 1477 s povzdignitvijo iz trga, je bilo med 14 mesti vojvodine Kranjske[238] po obljudenosti v drugi polovici na devetem mestu, in to pred Kočevjem, Radovljico, Ložem, Višnjo Goro in Kostanjevico. Več hiš in prebivalcev so leta 1817 izkazovala štiri od petih gorenjskih mest (Ljubljana, Kranj, Škofja Loka in Kamnik), eno od samo dveh notranjskih (Idrija) ter tri od sedmih dolenjskih (Novo mesto, Metlika in Črnomelj), pri čemer sta mu bili za petami še dve mesti – dolenjsko Kočevje (107 hiš, 617 prebivalcev) in gorenjska Radovljica (95 hiš, 604 prebivalcev).

[237] *Haupt=Ausweis*, fol. J2–K.

[238] Klasifikacijo naselij v mesta, trge in vasi gl. v: *Alphabetische Ortschafts-Tabelle*.

Meje upravno-sodnega okraja (okrajne gosposke, nato okrajnega komisariata) Šrajbarski turn v obdobju 1814–1848 z glavnimi občinami Krško, Studenec, Raka in Cerklje; letnica 1816 se nanaša na priključitev Cerkelj (Polec, *Kraljestvo Ilirija*, priloga zemljevid Upravna razdelitev Kranjske med letoma 1814 in 1848).

Tudi od 16 kranjskih trgov jih je Krško po obljudenosti puščala za seboj kar polovica: gorenjski Tržič, dolenjska Ribnica in Žužemberk ter pet notranjskih trgov – Cerknica, Postojna, Vrhnika, Vipava in Senožeče, ki so imeli vsi razen treh (obeh dolenjskih trgov in notranjskih Senožeč) več kot tisoč prebivalcev.[239]

Iz Hohenwartovega časa imamo o velikosti in obljudenosti mesta še nekaj statističnih podatkov. Število hiš in prebivalcev od vira do vira variira, pri čemer najbrž ni šlo vedno za enako metodologijo štetja. Opis vikariata Krško izpod peresa župnika Ignaca pl. Hohenwarta iz leta 1821 navaja prav toliko hiš kot uradna statistika leta 1817 – 114, zato pa kar sto duš manj – samo 530.[240] Ker so številke pri vseh drugih krajih v krškem vikariatu in leskovški župniji drugačne kot leta 1817,[241] se župnik Ignac najbrž ni zmotil pri prepisovanju (530 namesto 630), vendar številka vsekakor ni realna glede na sporočeno stanje pred tem in pozneje. V franciscejskem katastru leta 1825 naštejemo 115 hišnih številk in prav toliko bivanju namenjenih stavb.[242]

[239] *Haupt=Ausweis*.

[240] Otrin, Visočnik, *Topografsko-zgodovinski opisi*, str. 143.

[241] Prim. prav tam, str. 133–135 in 143–144.

[242] SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 84, k. o. Krško, zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1825.

Po cenilnih operatih, ki se sklicujejo na ljudsko štetje leta 1830, pa so bile v Krškem tri hiše več, torej 118; v njih je prebivalo 146 stanovanjskih strank in 652 ljudi, od tega 302 moška in 350 žensk.[243] Mesto je sicer dajalo vtis večje obljudenosti, saj so vanj vsakodnevno prihajali po opravkih okoličani ter savski brodniki in splavarji. Izkazovalo je tudi daleč največjo razliko med številom hiš (118) in družin (146), saj je na eno hišo prišlo 1,24 družine, v vaseh pa v povprečju le 1,14. Rast števila hiš in prebivalstva v Krškem je bila počasna. Tudi po zapisniku duš krškega vikariata za leto 1842 je imelo mesto še vedno 118 hišnih številk, tako kot dobro desetletje prej.[244]

Katastrska mapa iz leta 1825 prikazuje večinoma zidane stanovanjske hiše, le okoli tretjina je bila lesenih, zlasti tiste v južnem delu mesta proti mitninski hiši in brodu čez Savo.[245] Cenilni operati malo po letu 1830 navajajo, da je v Krškem več nadstropnih hiš, deloma zgrajenih iz kamna in opeke in deloma iz lesa ter pokritih s skodlami. V vaseh krške katastrske občine so bile stanovanjske stavbe nasprotno pritlične in lesene, brez dimnika, za kritino pa slama. Gospodarska poslopja so se deloma stikala s hišami in deloma stala raztreseno po dvoriščih, protipožarno zavarovani sta bili v vsej občini le dve hiši.[246] Če to stanje primerjamo s starejšimi opisi, je mesto od srede 18. stoletja dalje dobilo veliko bolj zidano podobo. Leta 1749 je namreč kar dve tretjini hiš izpričanih kot povsem lesenih in le vsaka sedma kot v celoti zidana.[247] Že v osemdesetih letih 18. stoletja pa govori opis k jožefinskemu vojaškemu zemljevidu o veliko zidanih zasebnih hišah.[248]

Preden so pri naših mestih konec 18. in v začetku 19. stoletja padla mestna obzidja z mestnimi vrati, je Krško vseeno dajalo veliko bolj vtis trga kakor mesta. Proti reki namreč ni imelo obzidja, tako da je bilo na desnem rečnem bregu mogoče neovirano pristati na mestnih tleh. Nasprotno se je v »prava«, od vseh strani z obzidjem obdana mesta vstopalo le skozi mestna vrata. Kdor se je po vodni poti spustil po Savi in ni bil dobro poučen, je mislil, da je pristal v trgu, ne v mestu. Krško je namreč močno spominjalo na trge, kakršni so bili više ob reki Litija, Radeče ali Sevnica.[249] Prva opazna razlika med obrečnimi trgi in Krškim je bila dolžina sklenjenega naselja (z dober kilometer dolgo glavno ulico, ki je nadomestila trg),[250] druga pa ta, da je popotnik na začetku in koncu Krškega, najsi je prihajal gor- ali dolvodno, opazil zid,

[243] Prav tam, Cenilni operati, N 84, k. o. Krško, cenilni elaborat, s. d., & 3.

[244] NŠAL, ŽA Krško, Statusi animarum, št. 11, status animarum 1842, pag. 1–5.

[245] SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 84, k. o. Krško, mapna lista 5 in 8.

[246] Prav tam, Cenilni operati, N 84, k. o. Krško, cenilni elaborat, s. d., & 1.

[247] Golec, Zemljiški katastri, str. 297–298.

[248] Rajšp, *Slovenija na vojaškem zemljevidu, Opisi*, str. 273.

[249] Po Emilijanu Cevcu je bilo Krško »med vsemi našimi mesti in trgi [...] najbolj izrazit primerek "obrežnega mesta", stisnjenega med reko in hribom« (Cevc, Kulturni spomeniki, str. 168).

[250] Prav tam.

ki se je spuščal od vrha pobočja do Save in skozi katerega so na vsaki strani vodila mestna vrata.[251] Šele ta fizična ovira je dala slutiti, da Krško morda le ni samo trg, tako kot je bila mesto tudi sosednja Kostanjevica, ki je ležala na rečnem otoku in imela le dvoje mestnih vrat z dvižnima mostovoma čez Krko, obzidja pa sploh ne.[252] Drugače kot pri drugih obrečnih pristaniških mestih – Mariboru, Ptuju in Ormožu ob Dravi, Celju ob Savinji in Brežicah ob Savi – pri Krškem reke in pristana od mesta ni ločevalo obzidje.[253] Da ima Krško mestne pravice in velja za mesto, se je moral tujec šele poučiti. In kadar to zanj ni imelo posebnega pomena, tega niti ni nujno izvedel. Zgovoren primer je jožefinski vojaški zemljevid ali t. i. jožefinska merjenja iz let 1784–1787. O Krškem govorijo kot o trgu (*Marckt Gurkfeld oder Gertschko*), ki leži prav na obrežju Save.[254] Mestna vrata se zelo verjetno že tedaj niso več zapirala, desetletje pozneje, leta 1795, pa beremo o razpadlih vratih in podrtem obzidju.[255]

Krško kljub zavajajočemu videzu tedaj ni bilo trg že več kot tristo let. Cesar Friderik III., deželni knez Kranjske, ki je krški trg prevzel v last leta 1469 od Katarine, vdove Ulrika II., zadnjega pripadnika rodbine grofov oz. knezov Celjskih,[256] ga je namreč osem let pozneje, leta 1477, povzdignil v deželnoknežje mesto.[257] Krško je spadalo med tiste štiri kranjske trge iz celjske dediščine, ki so po Friderikovi volji postali mesta v kratkem časovnem razponu sedmih let: poleg Krškega Kočevje (1471), Lož (1477) in Višnja Gora (1478). Tedaj ali malo pozneje, vsekakor pred koncem stoletja, se jim je očitno brez formalne povzdignitve pridružil še peti, prej prav tako celjski trg, Radovljica.[258]

Od naštetih novih mest specifičnega nastanka sta status deželnoknežjega mesta do 19. stoletja obdržali samo dve, Lož in Višnja Gora. Kočevje je namreč cesar Leopold I. že v drugi polovici 17. stoletja prepustil grofom Auerspergom in je s

---

[251] O poteku mestnega obzidja: Golec, *Adam Bohorič*, str. 85–88.

[252] Golec, Glavni poudarki, str. 159–161.

[253] Prim. upodobitve v: Curk, O nastanku in razvoju, str. 142, 145, 148, 152 in 154.

[254] Rajšp, *Slovenija na vojaškem zemljevidu. Opisi*, str. 273; *Karte*, sekcija 217. – Celo domači vir, urbar župnije Krško (Leskovec pri Krškem) iz leta 1677, govori o župniji pripadajočih oštatih v trgu (*in dem Markht*), ne v mestu (SI AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 20, I/12, lit. G XXVII 14–1, urbar župnije Krško 1677, pag. 462).

[255] Dopis gospostva Šrajbarski turn okrožnemu uradu v Novem mestu v zvezi s sporno ustrelitvijo zajca pri cerkvi sv. Rozalije pravi, da so že prej pogosto spuščali lovske pse pred razpadlimi mestnimi vrati pri Krškem (*vor den zusamengefahlenen Stadtthor bei Gurgfeld*); psi so nato tekli čez krške vrtove, saj tu lova ni oviralo nobeno obzidje (*keine Ringmauer*), ki se je prav tako podrlo (*die ebenfahls zusamen gefallen*) (SI AS 785, Gospostvo Šrajbarski turn, fasc. 61, Civitatensia, dopisovanje med gospostvom Šrajbarski turn in novomeškim kresijskim uradom v zadevah mesta Krško, 15. 2. 1795).

[256] Mlinarič, Krško in njegova gospoščina, str. 35.

[257] Prav tam, str. 39–40.

[258] Zwitter, *Starejša kranjska mesta*, str. 14–15; Gestrin, Radovljica – vas, str. 525.

tem postalo patrimonialno mesto,[259] Krško in Radovljica pa sta konec 18. stoletja zdrsnila na raven t. i. municipalnega mesta. Municipalizacija je doletela tista mesta, katerih dohodki niso zadoščali za vzpostavitev novega upravno-sodnega sistema z magistratom, kot je določal dvorni dekret Jožefa II. iz leta 1785. V takih primerih so mestno sodstvo, izvajanje državnih nalog in odvajanje davkov prenesli z mesta na bližnje zemljiško gospostvo. Dotedanji mestni organi so bili odpravljeni, namesto tega je mesto s pristankom gospostva postavilo rihtarja, ki je skrbel za izvajanje predpisov in izdatke mesta ter pobiral davke. Krško je bilo municipalizirano zadnje, leta 1795, ko se je podredilo gospostvu Šrajbarski turn, potem ko sta municipalizacijo že pred njim doživeli Radovljica in Kostanjevica, druga gmotno šibkejša mesta pa so se ji nazadnje vendarle izognila.[260] Francoske upravno-sodne reforme v času Ilirskih provinc so tako Krško prizadele manj kakor druga mesta, ki jih je v paketu doletela odprava mestne samouprave, po avstrijski restavraciji oblasti pa so vsa kranjska mesta z izjemo deželne prestolnice pristala na istem. Da bi novouvedene občine, ki so bile mesta in trgi, razlikovali od ostalih, so jim leta 1814 dovolili, da se njihovi rihtarji imenujejo mestni oziroma trški, niso pa se v ničemer razlikovali od vaških.[261] Funkcija mestnega sodnika se je zlila s funkcijo občinskega rihtarja, ob njem pa je namesto nekdanjega mestnega sveta deloval še (občinski) odbor.[262] Krško po municipalizaciji leta 1795 tudi ni več potrebovalo mestne hiše (rotovža). Stavba, ki je stala ob Savi nasproti poznejše Hohenwartove hiše,[263] je bila v slabem stanju in poleg tega v napoto vleki ladij po Savi navzgor. Na dražbi jo je leta 1796 izdražil okrožni cestni inženir v imenu deželne gradbene direkcije in jo dal porušiti za pridobitev materiala za novo cesto.[264] V predmarčni dobi je tako odbor na čelu z rihtarjem očitno zasedal v privatnih prostorih.

Krško Hohenwartove dobe večino časa ni bilo upravno središče na višji ravni od občinske, tj. od glavne občine. Še najbolj je bila upravičena oznaka cerkvenoupravno

---

[259] Simonič, Zgodovina kočevskega ozemlja, str. 124.

[260] Žontar, *Struktura uprave*, str. 112–113. Prim. Polec, *Kraljestvo Ilirija*, str. 259.

[261] Žontar, *Struktura uprave*, str. 234–236.

[262] Struktura krške mestne uprave je lepo vidna iz katastrskih cenilnih operatov leta 1832. Mestni in občinski rihtar (*Stadt- und Gemeinderichter*) je bil Gregor Brodman, podpisanih pa je še pet odbornikov (*Ausschußmänner*) (SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, Cenilni operati, N 84, k. o. Krško, 15. 6. 1832). V virih srečujemo tudi mestnega blagajnika (*Stadtkassier*) (npr. NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, R 1812–1837, fol. 3, 29. 9. 1820), leta 1842 pa med hišnimi posestniki mestnega rihtarja (*Stadtrichter*) Martina Šarlaha in nekdanjega mestnega sindika (*Ex Stadtsyndicus*) Luko Zormana (NŠAL, ŽA Krško, Statusi animarum, št. 11, status animarum 1842, pag. 2).

[263] Stavba s hišno št. 82 je v zapisniku duš iz leta 1792 označena kot *Domus judicalis* (NŠAL, ŽA Krško, Statusi animarum, št. 1, status animarum 1792–1804, pag. 18).

[264] SI AS 14, Gubernij v Ljubljani, III. registratura, šk. 395, fasc. 52, 6604/1795, 26. 8. 1796, 22. 9. 1796.

središče, dokler je v mestnem župnišču prebival leskovški župnik, Antonov brat Ignac, kar pa se je, kot bomo videli, z njegovo smrtjo spremenilo. Mestne samouprave kot take ni bilo več, ampak so nanjo spominjali le še skromni relikti. Tudi zemljiško gospostvo Krško že od preloma iz 17. v 18. stoletje ni več imelo sedeža na krškem Starem gradu, ki so ga v začetku 18. stoletja prepustili propadanju[265] in je že na Florjančičevem zemljevidu Kranjske iz leta 1744 prikazan kot razvalina.[266] Ko so gospostvo konec 17. stoletja pridobili grofje Auerspergi, tedaj že nekaj desetletij lastniki bližnjega Šrajbarskega turna,[267] so ga začeli upravljati s turnskega gradu, ločeno vodeni upravi obeh gospostev pa sta se fizično vse bolj zlivali v eno,[268] čeprav

[265] Življenjske funkcije gradu so odmrle v prvem ali drugem desetletju 18. stoletja. Okoli leta 1720 je dolenjski arhidiakon Anton Ludvik Kobal poročal vicedomskemu uradu v Ljubljani, da sta krški grad in grajska kapela sv. Nikolaja že zelo rušljiva, zato je dal grof Aleksander Auersperg, ki prebiva v Šrajbarskem turnu, prenesti oltar in parametre v mestno cerkev sv. Janeza Evangelista (SI AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 18, lit. G XVIII–1–1, pag. 29, s. d.; prim. Smole, *Vicedomski urad. 2. del*, str. 217). Isti vir navaja, da se je to zgodilo s privolitvijo nekdanjega župnika Janeza Jurija Tratnika, kar pomeni najpozneje leta 1715, saj je Tratnik 7. septembra navedenega leta umrl (NŠAL, ŽA Leskovec pri Krškem, Matične knjige, M 1701–1731, s. p.). Povedano se ujema s podatkom Franceta Pokorna, da je imel krški zorničar Janez Krstnik Moravčar tudi beneficij sv. Nikolaja v gradu, ki je bil leta 1716 že podrt (NŠAL 572, Pokorn France, fasc. 377, Zgodovinski zapiski, Leskovec-Krško, pola 7). Zadnja lastnica, ki je v krškem gradu potrjeno živela, je bila vdova Katarina Elizabeta grofica Auersperg, rojena grofica Ursini Blagaj. Zapuščino njenega soproga Volfa Jakoba so jeseni 1700 popisali na Šrajbarskem turnu, kar pomeni, da je do konca prebival tam, Katarina Elizabeta pa se je nato (ali morda že pred njegovo smrtjo) preselila na svoje kupljeno krško gospostvo, kjer je čez poldrugo leto, maja 1702, tudi umrla in kjer je nastal njen zapuščinski inventar (Preinfalk, *Auerspergi*, str. 194). Inventar njene zapuščine z datumom 29. maj 1702 priča, da ni imela ničesar več na Šrajbarskem turnu, ampak vse stvari v krškem gradu (*in dem Gschloß*, *im Gschloß Gurgfeld*) in v hiši v Krškem (SI AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 2, fasc. II A–28, 29. 5. 1702). Krški grad je stal in bil opremljen tudi štiri leta pozneje, leta 1706, ob smrti lastnika Ditriha grofa Auersperga s Šrajbarskega turna. Ta je kot svak in eden od treh dedičev grofice Katarine Elizabete leto poprej odkupil deleža svojih sodedičev in postal edini lastnik krškega gospostva, ki je tako kot Šrajbarski turn ostal v rokah grofov Auerspergov vse do leta 1903 (Preinfalk, *Auerspergi*, str. 194). Ditrihov zapuščinski inventar je razdeljen v dva dela: popis zapuščine na gospostvu Šrajbarski turn in popis na gospostvu Krško. Ker v krškem delu ni bilo nobenih pokojnikovih osebnih predmetov (obleke in orožja), ampak samo listine in oprema (pokojne svakinje), je povsem jasno, da je Ditrih živel na Šrajbarskem turnu (SI AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 3, fasc. II A–30, 20. 5. 1706).

[266] Florijančič, *Deželopisna karta*, list 6. – Grad prikazuje kot ruševino tudi jožefinski vojaški zemljevid iz 80. let 18. stoletja (Rajšp, *Slovenija na vojaškem zemljevidu. Karte*, sekcija 217). Ignac pl. Hohenwart pa leta 1821 piše, da je povsem razpadel že pred 60 leti (*schon vor 60 Jahren in gänzlichen Abbau gekommen ist*) (Otrin, Visočnik, *Topografsko-zgodovinski opisi*, str. 136), torej okoli leta 1760.

[267] Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 244 in 491.

[268] Do leta 1705 se v krstni matični knjigi duhovnije Krško kontinuirano omenjata tako upravitelj gospostva Krško (zadnjič 5. junija 1705) kot upravitelj gospostva Šrajbarski turn, odtlej pa samo še turnski upravitelj Janez Krstnik Kamnikar, sprva tamkajšnji gospoščinski pisar, ki je zasedel mesto upravitelja leta 1704 ali 1705 (NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, R 1670–1729, s. p., 16. 7. 1701, 6. 1. 1703, 28. 10. 1703, 14. 2. 1704, 20. 3. 1704, 23. 7. 1704, 5. 11. 1704, 9. 11. 1704, 5. 6. 1705). Kamnikar je znan po tem, da je leta 1706 od vdove Janeza Vajkarda Valvasorja kupil polihistorjevo hišo v Krškem (Golec,

Šrajbarski turn po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Modernae*, št. 262).

sta administrativno še naprej obstajali ločeni gospostvi.[269] Od vzpostavitve okrajnega omrežja z nabornimi gospostvi na Kranjskem (od 1780 dalje) je gospostvo Šrajbarski turn opravljalo tudi te od države delegirane naloge.[270]

Krški Stari grad tik nad severnim koncem mesta je bil tako v Hohenwartovem času že dolgo v ruševinah.[271] Pač pa je »de facto« združeno turnsko-krško gospostvo imelo v Krškem gospoščinsko hišo kot nekakšno pomožno upravno poslopje, ki je sicer dolgo bolj malo služila taki rabi, ampak so jo Auerspergi v glavnem oddajali v najem.[272] Šlo je za daljšo zidano stavbo vzdolž toka Save – severno od cerkve sv. Duha

Valvasorjeva hiša, str. 24–25 in 105–120). Skupno upravljanje formalno dveh ločenih gospostev pod istim upraviteljem na Šrajbarskem turnu je nazorno izpričano sredi stoletja v terezijanskem katastru. Janez Matija Šivic (ok. 1699, neznano kje – 1776, Krško), sicer sedemkrat praded avtorja tega besedila, je istega dne, 12. aprila 1749, kot upravitelj napisal in podpisal ločeni katastrski napovedi za gospostvi, obe datirani na Šrajbarskem turnu (SI AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 131, N 195, No. 1, 12. 4. 1749; šk. 114, N 141, No. 1, 12. 4. 1749).

[269] Prim. Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 244–245 in 490–492. – SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, Cenilni operati, N 84, k. o. Krško, cenilni elaborat, s. d., cenilni elaborat, & 1.

[270] Miklavčič, Predjožefinske župnije, str. 36–37 in 46. Prim. Žontar, *Struktura uprave*, str. 123–130.

[271] Na franciscejski katastrski mapi iz leta 1825 so prikazane ruševine z napisom *Stari grad* (SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 84, k. o. Krško, mapni list 5).

[272] Ko je hiša ob prvem oštevilčenju hiš leta 1771 dobila hišno št. 69, je iz matičnih knjig vidno, da so v njej prebivale različne najemniške družine, tako tudi po knjigi status animarum iz 1792, v kateri je označena kot napol podrta hiša gospostva Šrajbarski turn (*Domus coruta Thurnamhartensis*) (NŠAL, ŽA Krško, Statusi animarum, št. 1, status animarum 1792–1804, pag. 15). O njeni namembnosti in stanovalcih pa ne pove ničesar status animarum za leto 1822, ko je imela (od preštevilčenja leta 1816) hišno številko 74 (prav tam, št. 3, status animarum 1822, pag. 46).

(današnje galerije).[273] Upravnim namenom je v polnosti rabila šele od leta 1838 dalje, ko je turnski graščak Anton Aleksander grof Auersperg, pesnik Anastasius Grün, pri državi dosegel odpoved Šrajbarskega turna okrajni upravi. Namesto okrajne gosposke v upravi turnskega gospostva so v Krškem ustanovili okrajni komisariat drugega razreda, tj. okrajno oblastvo pod neposredno upravo države, Auersperg pa je zanj dal na voljo omenjeno gospoščinsko hišo.[274] Funkcij okrajne gosposke se je že veliko prej, leta 1817, brez uspeha poskušal otresti njegov oče grof Aleksander, tedaj v korist gospostva Kostanjevica.[275] Okrajni komisariat se je v začetku imenoval provizorični deželnoknežji okrajni komisariat Krško (1840–41), nato pa Šrajbarski turn v Krškem.[276]

Zadnja leta življenja Antona pl. Hohenwarta je tako v bližini njegovega doma postalo še živahneje, saj so ljudje iz celega okraja namesto na Šrajbarski turn hodili po sodnih in upravnih opravkih v Auerspergovo hišo v mestu (danes Valvasorjevo nabrežje št. 5).

Severno od nje še vedno stoji krško župnišče, ki ga je na mestu prejšnjega leta 1788 na lastne stroške temeljito prezidal Ludvik baron Lazarini, leskovški župnik v letih 1759–1795, ko je umrl in ga je nasledil Hohenwartov brat Ignac.[277] Kot rečeno, so župniki župnije Leskovec v tem času stalno prebivali v krškem župnišču, ne v leskovškem, kar je bilo pogosto kamen spotike zaradi odsotnosti dušnega pastirja in njegove ločenosti od kaplanov, ki sta stanovala v Leskovcu.[278] Vedno močnejši so postajali pritiski na župnika Hohenwarta, ki nad selitvijo v Leskovec ni bil navdušen in je zavlačeval z gradnjo novega župnišča v župnijskem središču. Šele leta 1830 je naredil načrt za gradnjo župnišča in zanjo priskrbel glavnico.[279] Novo župnišče v Leskovcu je nato zraslo do leta 1832, v tamkajšnji pristavi pa se je že prej nastanil župnijski administrator Andrej Svetlin, in sicer kmalu zatem, ko je v začetku leta 1831 prevzel župnijo in dekanijo namesto obolelega Ignaca pl. Hohenwarta.[280]

---

[273] Po franciscejskem katastru iz leta 1825 je stala na stavbni parceli št. 30 in imela zadaj še zidano gospodarsko poslopje ter vrt s parcelno št. 130 (SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 84, k. o. Krško, zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1825, mapni list 5).

[274] Polec, *Kraljestvo Ilirija*, str. 241. – Iz leta 1839 je ohranjen načrt obnove t. i. uradne hiše (*Amtshaus*) za potrebe deželnoknežjega okraja v Krškem; v stavbi sta bila predvidena tudi komisarjevo stanovanje in okrajni zapor (AT ÖStA, HHStA, FAA, C–48–37, Reparaturen und Zubauten an den Gurkfelder Amtsgebäuden, Plan A etc., s. d., 7. 2. 1839).

[275] Polec, *Kraljestvo Ilirija*, str. 211–212.

[276] *Schematismus des Laibacher Gouvernements-Gebieths 1840,* str. 51; *1841*, str. 53; *1842*, str. 54; *1843*, str. 63; *Provinzial-Handbuch 1844*, str. 68; *1845*, str. 65; *1846*, str. 67; *1847*, str. 67; *1848*, str. 67.

[277] NŠAL 572, Pokorn France, fasc. 377, Zgodovinski zapiski, Leskovec-Krško, pola 3.

[278] Otrin, *Zgodovina župnije*, str. 62–65.

[279] Prav tam, str. 64–65.

[280] Prav tam, str. 80.

Leskovška župnija ni bila nenavadna samo po tem, da župniki zelo dolgo niso prebivali v njenem središču, ampak v nekaj kilometrov oddaljenem Krškem, temveč tudi, ker so se uradno imenovali dekani dekanije Krško.[281] Poleg tega ni bil povsem jasen pravni status duhovnije Krško znotraj župnije – vikariat, kuracija ali samo podružnica? Župnik Hohenwart jo je, da bi upravičil svoje bivanje v mestu, imenoval vikariat. Župnija Leskovec je bila namreč edini primer v ljubljanski škofiji, da župnik ni bival na župnijskem sedežu.[282]

Župnija je bila dolgo pod patronatom deželnega kneza, dokler ni ta leta 1792 v zameno za druge pravice prešel na kranjske deželne stanove.[283] Stanovi so kot prvega župnika leta 1795 ljubljanskemu nadškofu prezentirali Ignaca pl. Hohenwarta.[284] V času bivanja Antona pl. Hohenwarta v Krškem so leta 1832 izvolili še Ignačevega naslednika Antona Strohena (župnik do upokojitve 1848); v njegovem času je Dunaj leta 1837 patronat nad župnijo prenesel nazaj v cesarjeve roke.[285]

Krško, kjer so beneficiati sicer že od leta 1670 vodili lastne matične knjige,[286] v obravnavani dobi formalno ni več imelo lastnega duhovnika. Zornični beneficiat, ki ga je mesto vzdrževalo od 16. stoletja, in še starejši beneficiat sv. Nikolaja (prvotno v krškem gradu)[287] je namreč medtem prevzela leskovška župnija, tako da je dušno pastirstvo opravljala samo še župnijska duhovščina.[288] Že v Hohenwartovem času so si Krčani prizadevali za lastno župnijo, izločeno iz leskovške, kot beremo, denimo, v vizitacijskih pripombah škofa Wolfa leta 1836.[289] Toda do uresničitve njihove želje je po Savi steklo še zelo veliko vode. Krško je namreč dobilo lastno župnijo z ozemeljskim obsegom dotedanjega vikariata šele leta 1894.[290]

---

[281] Gl. op. 127.

[282] Otrin, Zgodovina župnije, str. 62–65; Otrin, Visočnik, *Topografsko-zgodovinski opisi*, str. 26.

[283] Otrin, Visočnik, *Topografsko-zgodovinski opisi*, str. 126. Prim. Otrin, Zgodovina župnije, str. 70.

[284] Benedik, Krško in okolica, str. 161. – Župnik Hohenwart je leta 1821 v zgodovinsko-topografskem opisu župnije sam zapisal: »Ta župnik [Ludvik baron Lazarini] je umrl 23. marca 1795 in na njegovo mesto je bil na deželnem zboru 20. maja 1795 z večino glasov gospodov deželanov izvoljen sedanji župnik in dekan Ignac pl. Hohenwart (*Ignaz Herr von Hohenwart*)« (Otrin, Visočnik, *Topografsko-zgodovinski opisi*, str. 127).

[285] Otrin, Zgodovina župnije, str. 80–81.

[286] Župnik Ignac pl. Hohenwart navaja, da je zornični beneficiat vodil krstne knjige od leta 1670, poročne od 1713 in mrliške od leta 1749 (Otrin, Visočnik, *Zgodovinsko-topografski opisi*, str. 143). Danes je izgubljena najstarejša mrliška matica za obdobje 1749–1771 (NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige).

[287] O obeh ustanovah gl. Golec, *Adam Bohorič*, str. 89 in 160–161.

[288] Otrin, Visočnik, *Zgodovinsko-topografski opisi*, str. 136–137.

[289] Ob vizitaciji 3. maja 1836 so Krčani škofa prosili, da bi jim bila odobrena lastna župnija z župnikom in kaplanom (kooperatorjem); potolažil jih je z besedami, da je bila ta prošnja že vložena pri dvorni pisarni (NŠAL 14, Vizitacije, šk. 9, 1824–1858, Vormerk-Buch etc., str. 411).

[290] Otrin, Zgodovina župnije, str. 88; Benedik, Krško in okolica, str. 164.

Mestno duhovno življenje je poleg prisotnosti župnika močno zaznamoval kapucinski samostan s cerkvijo Marije Brezmadežne, ustanovljen leta 1640. Potem ko se mu je uspelo izogniti jožefinskemu valu ukinitev, ni bilo v njem niti približno več tolikšne živahnosti kot v letih od 1745 do 1782, ko je tu deloval študij filozofije.[291] Ukinitev ga je obšla zato, ker je bil v tem kraju edini, poleg tega pa se je njegova dejavnost razširila na krško šolo, ki so jo kapucini nato vodili do leta 1803.[292] Kot je leta 1821 pisal župnik Ignac pl. Hohenwart, je bil samostan tedaj blizu ukinitvi. V njem so namreč prebivali le še dva stara patra in dva brata laika, naraščaja pa ni bilo pričakovati.[293] A začasna kriza je bila potem vendarle premagana in kapucinska redovna postojanka je obstala še skoraj dve stoletji.[294]

Tako kot v krškem mestu v Hohenwartovem času ni manjkalo duhovnikov, se je lahko pohvalilo s kar petimi cerkvami. Ob vikariatni cerkvi sv. Janeza Evangelista, sosedi Hohenwartove hiše, je bila druga po pomenu Marijina cerkev pri kapucinskem samostanu. Sakralnim namenom sta služili še dve, ki danes nista več v tej funkciji: špitalska cerkev sv. Duha nasproti Hohenwartove hiše (sedanja Galerija Krško) in cerkev sv. Florijana na mestnem pokopališču, danes parku, ki jo je konec 19. stoletja nadomestila cerkev sv. Križa (današnja Dvorana v parku). Na južnem koncu mesta veduto Krškega še vedno zaznamuje podružnična cerkev sv. Rozalije, zavetnice zoper kugo, nad mestom na Trški Gori pa podružnica sv. Jožefa.[295] V Hohenwartovem času so pokopavali samo še pri sv. Florijanu. Staro pokopališče okrog cerkve sv. Janeza Evangelista, kjer so s pokopi tako kot v sami cerkvi prenehali v jožefinski dobi, je bilo do nastanka franciscejskega katastra leta 1825 že docela opuščeno.[296]

---

[291] Benedik, Kapucini na Slovenskem, str. 31. – Samostan je imel leta 1784 kar 25 celic in tri bolniške sobe (prav tam).

[292] Samostanska kronika za leto 1783 beleži, da je moralo po škofovem ukazu zapustiti samostan 12 redovnikov, trije pa so šli prostovoljno za kurate na novoustanovljene duhovnije (Benedik, Krško in okolica, str. 163–164).

[293] Otrin, Visočnik, *Zgodovinsko-topografski opisi*, str. 140.

[294] Samostan je preživel do začetka 21. stoletja, ko je bil 26. septembra 2007 uradno ukinjen, en kapucin – dotlej sta bila dva – pa je v njem ostal še do leta 2020 (informacija provincialnega ministra br. Primoža Kovača 13. 2. 2026).

[295] SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 84, k. o. Krško, mapna lista 5 in 8. – Cevc, Kulturni spomeniki, str. 174–180. – Župnik Ignac pl. Hohenwart je leta 1821 podal precej obsežen opis krških cerkva, njihovih notranjščin in zunanjščin (Otrin, Visočnik, *Topografsko-zgodovinski opisi*, str. 138–141). Pri mestni in vikariatni cerkvi sv. Janeza Evangelista, predhodnici današnje, gre omeniti zvonove, stare nagrobnike in kripto. O kapucinski samostanski cerkvi Naše Ljube Gospe je povedal najmanj. Špitalsko cerkev sv. Duha iz leta 1777 je označil kot novo, zgrajeno v beneškem stavbnem slogu. Pokopališko cerkev sv. Florijana na pokopališču, obnovljeno dve leti prej, je imel za eno najstarejših v župniji in omenil, da je na pokopališču več lepih železnih nagrobnikov. O cerkvi sv. Rozalije z lepimi novimi orglami pa je zapisal, da pri tej svetnici še danes išče zaščito pred človeško in živinsko boleznijo vsak Kranjec in Štajerec, ki ni preveč oddaljen.

[296] SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 84, k. o. Krško, mapni list 5; zapisnik zemljiških parcel, 27. 4. 1825.

Nekdanje pokopališče pri sv. Florijanu, pozneje sv. Križu, kjer so pokopani Anton pl. Hohenwart, njegova mati, brat in štiri sestre (foto: B. Golec, julij 2026).

Če torej Anton pl. Hohenwart z oken svoje hiše, obrnjenih na severno stran, ni več zrl na nekdanjo Božjo njivo, ampak na trg s cerkvama sv. Janeza Evangelista in sv. Duha, pri kateri je še stal meščanski špital, je bilo na južni strani čutiti povsem drugačnega duha mladosti in svežine. Hohenwartova hiša se je namreč dotikala poslopja mestne šole, ki je tu delovala vsaj od 18. stoletja do leta 1860.[297] Na tej lokaciji, v poznejši Jarnovičevi hiši, je potrjena šele konec 18. stoletja,[298] a skoraj ni dvoma, da je v isti stavbi domovala že prej.[299] Ignac pl. Hohenwart v svojem zgodovinsko-topografskem orisu leta 1821 piše, da je v Krškem »že od davnine« ustanova trivialne

[297] Lapajne, *Krško in Krčani*, str. 82.

[298] V zapisniku duš iz leta 1792 ima hišno št. 79 in oznako *Schola* (NŠAL, ŽA Krško, Statusi animarum, št. 1, status animarum 1792–1804, pag. 17).

[299] Po župnikovem poročilu novomeškemu okrožnemu uradu o stanju šole leta 1761 je bilo v Krškem še dokaj dobro zgrajeno šolsko poslopje, ki je pripadalo mestu (*ein noch zimlich gutt erbaute, ihro Stadt zugehöriges Schul=Hauß*) (SI AS 7, Deželno glavarstvo na Kranjskem, politični oddelek, šk. 75, lit. T, No. 4, Vol. 1–2, 13. 6. 1761). Podobno je leta 1774 poročalo okrožnemu uradu krško mestno predstojništvo: v Krškem je mestu pripadajoča šolska stavba (*ein der gemeinen Stadt gehöriges mittelmäßiges Schull-Hauß*) s sobo in kamro ter majhno dvorano za pouk (prav tam, šk. 23, lit. F, No. 12, Vol. 1, 8. 4. 1774).

šole z zidano šolsko stavbo, ki ima dve sobi, kamro in klet. Praviloma jo obiskuje 70 do 80 šolarjev, mesto učitelja pa s soglasjem župnika oddaja mesto.[300] Tudi škof Anton Alojzij Wolf v svojem vizitacijskem zapisniku šest let zatem, leta 1827, pravi, da je trivialna šola z dvema razredoma dokaj dobro obiskana.[301] Manj pohvalni sta poročili župnika in škofa vizitatorja o trivialni šoli v sosednjem Leskovcu z veliko večjim, a povsem podeželskim šolskim okolišem.[302] Za razliko od te šole so mestno šolo s prav tako le enim učiteljem obiskovali samo otroci mestnih prebivalcev, kot malo po letu 1830 beremo v katastrskih cenilnih operatih.[303]

Zelo stara ustanova je bil meščanski špital, ki ga srečujemo od srede 15. stoletja in ob katerem je zrasla špitalska cerkev sv. Duha, prvič izpričana leta 1526. Špital s cerkvijo je s prodajo na dražbi leta 1770 prešel iz mestnih rok v last turnskega graščaka Jožefa grofa Auersperga[304] in ostajal v rokah Auerspergov oziroma Šrajbarskega turna tudi v Hohenwartovem času, ko je špitalska stavba stala na severozahodnem robu trga okrog vikariatne cerkve, diametralno nasproti Hohenwartove hiše.[305] V tem času je bilo špitalsko imenje inkorporirano gospostvu Krško, špital pa je po cenilnih operatih malo po letu 1830 oskrboval 12 oseb.[306] Oskrbovance – po besedah župnika Hohenwarta (1821) je šlo za 10 mest – so izbirali iz vrst revnih meščanov in meščank, pri čemer je mesto obdržalo prezentacijsko oziroma predlagalno pravico, pravica do podeljevanja nadarbin pa je pripadala gospostvu Šrajbarski turn.[307] V Krškem je v tem času deloval tudi ranocelnik, ki se je vzdrževal iz ustanove nekdanjega župnika in dekana Ludvika barona Lazarinija († 1795).[308]

Poleg vikariata, samostana, trivialne šole in meščanskega špitala ter od leta 1838 okrajnega komisariata je v Krškem obstajala še peščica drugih ustanov in uradov. Enega, mitninski urad, kjer je do leta 1826 služboval Anton pl. Hohenwart,

[300] Otrin, Visočnik, *Topografsko-zgodovinski opisi*, str. 137.

[301] NŠAL 14, Vizitacije, šk. 9, 1824–1858, Vormerk-Buch etc., str. 265.

[302] Po Ignacu pl. Hohenwartu je leskovška šola delovala šele od leta 1819 v najetem (*gemüthet*en) stanovanju, obiskovalo pa naj bi jo običajno 50 do 60 učencev (Otrin, Visočnik, *Topografsko-zgodovinski opisi*, str. 131.) Škof Wolf pa je ob vizitaciji leta 1827 zapisal, da je šola zanikrna stavba, v katero gre lahko kakšnih 20 otrok, in da učitelj še sam ne zna nemško (NŠAL 14, Vizitacije, šk. 9, 1824–1858, Vormerk-Buch etc., str. 265).

[303] SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, Cenilni operati, N 84, k. o. Krško, cenilni elaborat, s. d., cenilni elaborat, & 1.

[304] Golec, *Adam Boborič*, str. 89–90.

[305] Hiša št. 80 na stavbni parceli št. 37 (SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 84, k. o. Krško, zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1825, mapni list 5).

[306] SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, Cenilni operati, N 84, k. o. Krško, cenilni elaborat, s. d., & 1.

[307] Otrin, Visočnik, *Topografsko-zgodovinski opisi*, str. 137–139.

[308] SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, Cenilni operati, N 84, k. o. Krško, cenilni elaborat, s. d., & 1.

smo že spoznali. Mitninska hiša v lasti države je stala v Zatonu, na južnem koncu mesta ob Savi, v neposredni bližini Auerspergovega broda, ki je vozil do Vidma na štajerski strani reke.[309] Zelo verjetno je župnik Ignac pl. Hohenwart dobil podatke o prihodkih mitnice od brata Antona, ko je v opisu krškega vikariata leta 1821 navedel, da vinski davčni urad (*k. k. Wein-Impositions Amt*), ki pobira tudi cestno mitnino (*Strassenmaut besorget*), prinaša letno 12.000–15.000 goldinarjev komornih prihodkov. V Krškem je obstajal še loterijski urad, pri katerem je po besedah istega stavilo veliko ljudi s Kranjske in sosednje Štajerske.[310]

Vodno mitnino, ki jo bomo še srečali, je gospostvo Šrajbarski turn pobiralo v svoji hiši, v mitninskem uradu, ob rečnem bregu nad cerkvijo sv. Duha.[311] Na skrajnem severnem koncu mesta se je za župniščem nad rečnim pristaniščem bohotilo povečini leseno in le deloma zidano navigacijsko skladišče (*Navigations-Magazin*), zgrajeno leta 1770 in obdano z obsežnim pašnikom.[312] V tem delu mesta se je odvijal glavni tovorni in tudi trgovski promet. Pristanišče je bilo hkrati prostor za menjavo ladijske vlečne živine; tu so se morala plovila ustavljati zaradi plačila vodne mitnine, skladišče pa je bilo namenjeno hrambi tovorov, medtem ko so rečne ladje čakale na izboljšanje plovnih razmer.[313] Vzdolž celotnega mesta je ob rečnem bregu tekla vlečna pot (*Treppelweg längst der Save*).[314]

Če bi morali izpostaviti eno samo in najpomembnejšo značilnost Krškega v Hohenwartovem času, bi to vsekakor bila rečna plovba, mesto pa bi lahko nasploh poimenovali pristaniško. V prvi polovici 19. stoletja je savska plovba v obeh smereh

---

[309] Mitninska hiša (*k. k. Mauthaus)* s hišno št. 7 je po franciscejskem katastru stala na stavbni parceli št. 335, Auerspergova brodninska hiša s hišno št. 5 pa na stavbišču št. 337 (SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 84, k. o. Krško, zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1825, mapni list 8).

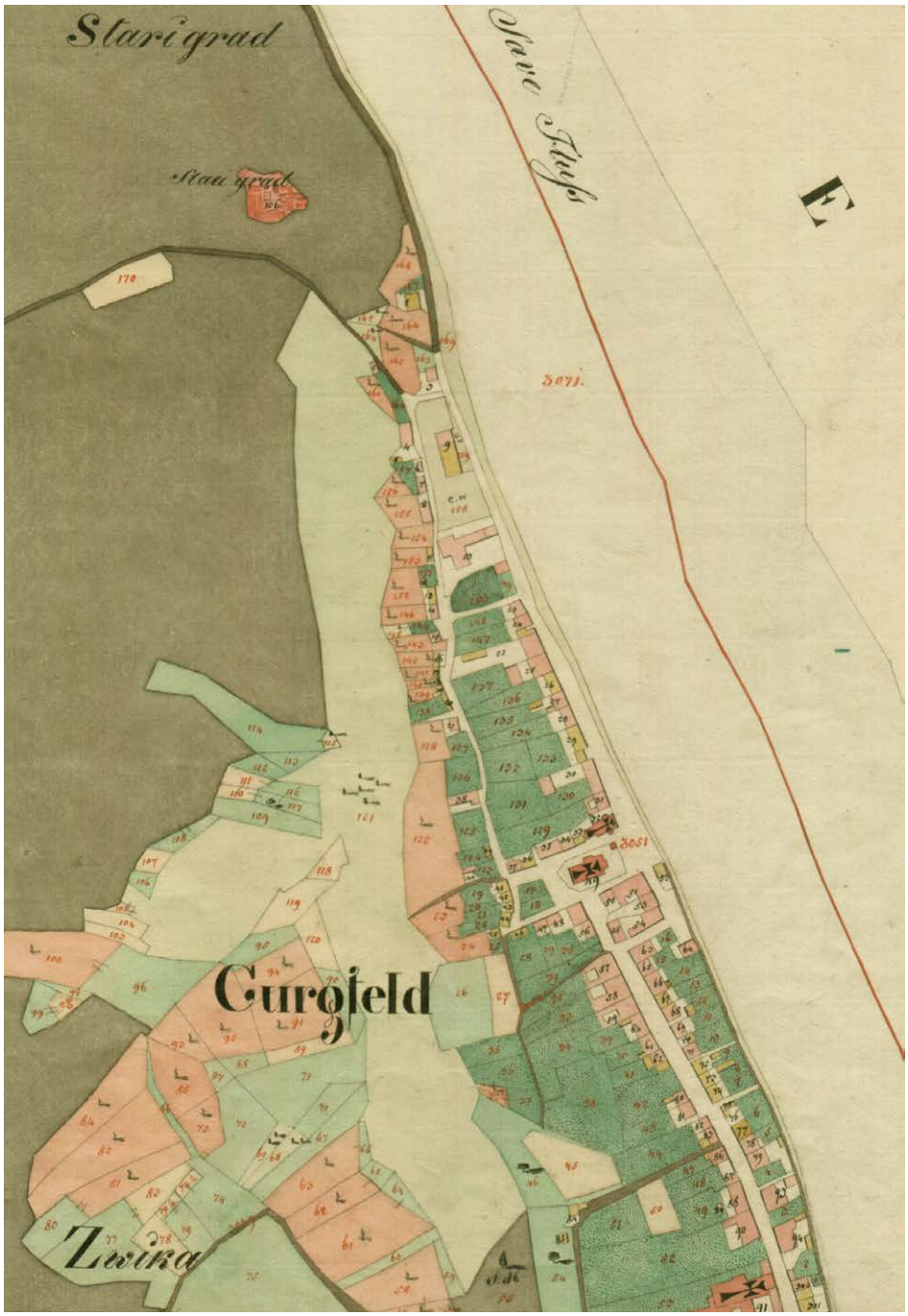
[310] Otrin, Visočnik, *Topografsko-zgodovinski opisi*, str. 142.

[311] Šebek, *Krško*, str. 45.

[312] Stavbišče št. 9, pašnik na parceli št. 158 (SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 84, k. o. Krško, zapisnik stavbnih parcel, 20. 4. 1825; zapisnik zemljiških parcel, 27. 4. 1825; mapni list 5); Šebek, *Krško*, str. 31 in 40. – Krško ni imelo lastnega navigacijskega urada, kot zmotno piše Šebek, ki govori o njegovem odprtju leta 1826 in povzdignitvi najprej v navigacijsko-gradbeni urad in nato v direkcijo (Šebek, *Krško*, str. 48). Tu je v resnici še pred tem deloval le eden od pomočnikov (asistentov) navigacijskega urada v Radečah, kot asistent v Krškem izrecno prvič izpričan leta 1822 (od 1824 še z enim ali dvema zidarskima delovodjema), radeški navigacijski urad pa je spadal pod omenjeno direkcijo v Ljubljani (*Schematismus des Laibacher Gouvernements-Gebieths für das Jahr 1819*, str. 178; *1820*, str. 189; *1821*, str. 162; *1822*, str. 179; *1823*, str. 171; *1824*, str. 166; *1825*, str. 167; *Schematismus von Krain und Kärnten 1826*, str. 134; *1827*, str. 145; *Schematismus für das Laibacher Gouvernement-Gebieth 1828*, str. 66; *1829*, str. 43; *1830*, str. 43; *1831*, str. 45; *1832*, str. 56; *1833*, str. 59; *1834*, str. 57; *1835*, str. 60; *1836*, str. 62; *1837*, str. 62; *1838*, str. 69; *1839*, str. 62; *1840*, str. 67; *1841*, str. 68; *1842*, str. 68; *1843*, str. 77).

[313] Šebek, *Krško*, str. 31.

[314] Zemljiška parcela 3053 (SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 84, k. o. Krško, zapisnik zemljiških parcel, 27. 4. 1825; mapna lista 5 in 8).

Severni del Krškega z rečnim pristaniščem po franciscejski katastrski mapi leta 1825 (SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 84, k. o. Krško, mapni list 5). Hohenwartova hiša s številko stavbišča 51 stoji ob trgu z vikariatno cerkvijo.

Splavi na poti skozi Krško na razglednici s konca 19. stoletja (hrani Valvasorjeva knjižnica Krško).

doživljala največji razcvet. Pešati je začela z zgraditvijo železniške proge od Zidanega Mosta do Ljubljane leta 1849, največja prelomnica zanjo pa je nastopila leta 1862, ko je po štajerski strani Save stekla železnica od Zidanega mosta do Siska in se je glavna plovba končala. Krškega pristanišča sicer še niso ukinili, niso pa ga več vzdrževali.[315] V mestu so se slednjič tja do desetletja po drugi svetovni vojni ustavljali le še z lesom naloženi splavi.[316]

Kakor slovenska mesta tega časa nasploh, razen nekaj največjih, je bilo tudi Krško po svoji gospodarski usmeritvi še precej agrarno. V Hohenwartovem času se le pri vsaki tretji hiši niso ukvarjali tudi ali samo z obdelovanjem zemlje. V celotni katastrski občini Krško, ki je po ljudskem štetju leta 1830 štela 1331 prebivalcev, 243 hiš in 289 družin – od tega okoli polovico mesto Krško (652 prebivalcev, 118 hiš in 146 družin)[317] –, se je od vseh družin ukvarjalo izključno z obrtjo le 14 ali manj

[315] Prim. Šebek, *Krško*, str. 32.

[316] Prim. prav tam, str. 26 in 67–69.

[317] Poleg Krškega so bili v katastrsko občino vključeni še kraji: Trška Gora, Gunte, Cesta, Spodnje Pijavško, Strmo Rebro, Straža pri Sv. Lovrencu, Golek z Osredkom, Senožete, Spodnje Dule ter Sv. Lovrenc s Čretežem in Dunajem, od katerih sta le dva (prvi in zadnji našteti) premogla več kot sto prebivalcev ter 25 oz. 27 hiš (SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, Cenilni operati, N 84, k. o. Krško, cenilni elaborat, s. d., & 3).

kot 5 %.[318] Ker so skoraj brez dvoma vse živele v mestu, je bilo potemtakem takih mestnih družin še vedno manj kot desetina (9,6 %). 90 ali slaba tretjina (31,1 %) se jih je preživljajo tako s kmetovanjem kot z obrtjo. Vse razen redkih izjem lahko štejemo za mestne, kar za Krško pomeni dobre tri petine (61,7 %). V mestu je tako še vedno blizu 42 družin ali okoli 30 % živelo izključno od zemlje, v celotni katastrski občini pa je bilo takih slabi dve tretjini (64,0 %) oziroma (skoraj) vse, če odštejemo mesto.[319]

Po cenilnih operatih je bilo kultiviranje tal v krški katastrski občini nad povprečjem, in sicer zaradi omejenosti plodnih zemljišč, za mesto Krško pa bi lahko govorili celo o odlični negi. Zlasti dobro so v Krškem skrbeli za vrtove, saj veliko hiš ni imelo drugih obdelovalnih zemljišč in so vso pozornost posvečali gnojenju ter pridelavi potrebne zelenjave. Sicer pa so v celotni občini največ pozornosti in dela zahtevali vinogradi.[320] Vino je bilo tudi najpomembnejši prodajni artikel, čeravno ne takšne kvalitete kot »znameniti drenovčan« (mešano belo vino). Kupovali so ga vinski trgovci, ki so ga v Krškem nakladali na ladje in vozili na Gorenjsko. Sicer pa so tudi po vaseh krške katastrske občine pridelali malo presežkov. Nekaj žita in sadja je šlo naprodaj v Krško, ki je moralo poleg hrane uvažati krmo za živino.[321]

Stalež živine je bil glede na majhnost njiv in travnikov razveseljiv in nesorazmerno večji kot v ravninskih žitorodnih občinah Krškega polja z veliko obsežnejšimi obdelovalnimi površinami.[322] Konje, skupno 40, so večinoma redili samo v mestu (24) in na Trški Gori (14), kjer so jih razen za kmečko gospodarstvo uporabljali še za vleko rečnih ladij in za razne druge manjše prevoze. Tudi krav je bilo v Krškem sorazmerno največ (38 od 135), prav tako telet (12 od 52) in prašičev (75 od 339), a njihov delež, ki se je vrtel okoli četrtine, ni toliko odstopal kakor odstotek konj (60 % vseh). Nasprotno v mestu skoraj niso imeli volov (samo dva od 121), mesto pa z govedom ni pokrivalo lastnih potreb po mleku in siru, ki so ju zato tja prodajali okoličani. Prašiči so v celotni občini večinoma zadoščali za kritje hišnih potreb po slanini in prekajenem mesu, reja ovac je bila skromna in omejena samo na štiri vasi, tudi perutnine je bilo malo.[323]

Kot beremo v cenilnih operatih, je bila običajna prehrana v mestu z živahno trgovino in prometom opazno boljša kot po vaseh krške katastrske občine. Medtem ko so se podeželani večinoma hranili z domačimi pridelki in so meso jedli le ob

[318] V izvirniku je pomota: 140 namesto 14 (prav tam).

[319] SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, Cenilni operati, N 84, k. o. Krško, cenilni elaborat, s. d., & 3.

[320] Prav tam, & 10.

[321] Prav tam, & 11.

[322] Prav tam, & 10.

[323] Prav tam, & 4.

nedeljah in praznikih, so imeli slednjega v Krškem na mizah skoraj vsak dan, vino pa je bilo glede na velik pridelek povsod običajna pijača.[324]

Dobro preskrbo mestnih prebivalcev je zagotavljal tedenski sejem ob sredah, čeprav nanj niso prinašali večjih količin žita, ampak samo nekaj perutnine, jajc, masti in kokošje krme iz sosednjih vasi. Večje količine žita in vina so tu natovarjali na ladje za Gorenjsko. Niso pa Krčani in okoličani obiskovali tedenskega sejma v Brežicah. Tudi krški sejem je bil dovoljen šele pred kratkim. Po navedbi v cenilnih operatih se je odvijal zadnji dve leti, torej od okoli leta 1830.[325] A je treba opozoriti, da je mesto premoglo tedenski sejem od nekdaj, še pred povzdignitvijo trga v mesto (1477), le da je vmes večkrat ugasnil.[326]

Krško je bilo tudi sicer močno sejemsko središče z letnimi in živinskimi sejmi. V tridesetih in štiridesetih letih 19. stoletja jih je premoglo sedem.[327] Ignac pl. Hohenwart je sejme leta 1821 delil po pomenu na štiri »odlične letne živinske in stavbnolesne sejme« – pred jožefovim (19. marca), na florijanovo (4. maja), urhovo (4. julija) in v nedeljo po sv. Mihaelu (29. septembra) – in »več drugih letnih in živinskih sejmov, ki pa si zaradi nepomembnosti komajda zaslužijo omembo«. V zvezi s prvimi štirimi je zapisal, da si lahko na njih vsakdo, ki živi do osem ur od Krškega, zadovolji potrebe po stavbnem lesu, oglju, strešnih skodlah, po vseh vrstah desk, zidakov, strešnikov in podobnem. Stavbni les spravljajo povezan v velike splave iz ljubljanskega škofijskega gospostva Gornji Grad po Savinji mimo Celja do Zidanega Mosta in od tam po Savi do Krškega ter naprej na Hrvaško. Običajno stojnino na letnih sejmih in pristojbino od splavov pobira mesto, poleg tega pa morajo splavi na svoji poti v Krško in skozenj plačevati še posebno vodno mitnino gospostvu Šrajbarski turn.[328]

---

[324] Prav tam, & 3.

[325] Prav tam, & 7.

[326] Golec, *Adam Bohorič*, str. 80–81 in 95; Kosi, *Potujoči srednji vek*, str. 259.

[327] Na uradnih seznamih letnih sejmov na Kranjskem so v letih 1819–1821 navedeni samo štirje: 4. februarja, 24. maja, 5. avgusta in 29. novembra (*Schematismus des Laibacher Gouvernements-Gebieths für das Jahr 1819*, str. 430–431; *1820*, str. 438–439; *1821*, str. 420–421). Po šematizmih od leta 1834 do 1840 jih je bilo sedem: 3. februarja, 5. in 18. marca, 4. maja, 4. julija, 24. oktobra in 25. novembra (*Schematismus für das Laibacher Gouvernement-Gebieth im Königreiche Illyrien für das Jahr 1834*, str. 220; *1835*, str. 228; *1836*, str. 236; *1837*, str. 243; *1838*, str. 247; *1839*, str. 256; *1840*, str. 280). Enako število sejmov srečujemo od leta 1841, le da so datumi nekoliko drugačni (*Schematismus für das Laibacher Gouvernement-Gebieth im Königreiche Illyrien für das Jahr 1841*, str. 277; *1842*, str. 289; *1843*, str. 306). Leta 1835 je Krško po številu sejmov na Dolenjskem, tj. v Novomeškem okrožju, zasedalo skupaj s Črnomljem četrto do peto mesto, za trgom Žužemberk z enajstimi ter mestoma Metlika in Višnja Gora z desetimi sejmi. Sledili so mu mesto Kočevje in trg Radeče s šestimi ter mesti Novo mesto in Kostanjevica, ki sta jih imeli vsako po pet (*Schematismus 1835*, str. 228–229).

[328] Otrin, Visočnik, *Zgodovinsko-topografski opisi*, str. 141–142. – H. G. Hoff v svoji monografiji o Kranjski leta 1808 piše o samo štirih letnih sejmih, do katerih ima mesto pravico po deželnoknežjih privilegijih: 3. februarja, 16. maja, 4. avgusta in 26. novembra (Hoff, *Historisch-statistisch-topographisches Gemaehle*, str. 72).

Opis v cenilnih operatih po letu 1830 to podobo še nekoliko dopolnjuje: »Mesto Krško sámo je za to območje pomembno tržišče, saj je pristajališče in pretovarjališče na plovni reki Savi. Tu natovarjajo največ vina iz pomembnega vinorodnega gričevja Šrajbarskega turna in žito ter ju z ladjami prevažajo na Gorenjsko, od tam in z gornje Štajerske [iz Zgornje Savinjske doline] pa prihajajo in se raztovarjajo znatne količine gradbenega in pohištvenega lesa ter desk, pri čemer poteka močna trgovina.«[329]

Leta 1821 je o razmerju med Krškim in Savo zapustil kratko, a zgovorno pričevanje župnik Ignac pl. Hohenwart. Po njegovih besedah je bilo mesto nekoč precej veliko, s stolpi in obzidjem, v njem so prebivali premožni trgovci ali bolje rečeno komisionarji, ki so iz Banata ter z Ogrske in Hrvaške transportirali blago v Ljubljano, v glavnem žito. Toda Sava je odtrgala celo vrsto mestnih hiš in prizadela premoženje mestnih prebivalcev. Kljub temu je med meščani, ki se tu pogosto ukvarjajo z donosno usnjarsko obrtjo, s kupovanjem in prodajo vina, še vedno najti ljudi, po posedovanju tosvetnih dobrin primerljive z drugimi svojega stanu in poklica. Hohenwart je izpostavil znatno porabo vina in vseh vrst živil, ker živijo tukaj obrtniki skoraj vseh strok in ladjarji običajno tu kupujejo življenjske potrebščine. Navzgor in navzdol po Savi sicer ne plujejo več s tako imenovanimi velikimi barketoni (*Barketons Schifen*), saj se je struga zadnjih 40 let močno znižala in postala bolj skalnata, temveč z nekoliko ožjimi, a zelo dolgimi ladjami. Tako lahko v tem okolišu vsak ravninski in hribovski prebivalec zlahka proda svoje pridelke.[330] O Savi beremo v cenilnih operatih, da je njen breg dokaj visok in padec močan, vendar ne more škoditi maloštevilnim obrežnim njivam in travnikom. Le ob izjemnem vodostaju prodre voda v nekatere dele mesta. Občini in posebej mestu prinaša plovna reka s trgovino in prometom mnogotere koristi.[331]

Krško je bilo s svetom v tem času precej bolje povezano po vodi kakor po kopnem. Po cenilnih operatih so imeli Krčani za povezavo čez Savo s Štajersko na voljo brod od Krškega do Vidma, više ob reki pa brod pri Rajhenburgu. Ravna in dobro prevozna t. i. krška cesta je vodila v Kostanjevico, srednje dobro cesto do Boštanja so zgradili šele nekaj let pred 1830 in je deloma služila tudi kot stopničasta pot (*Treppelweg*) za ladijsko vleko.[332] Rečna vleka z vprego po Savi navzgor je tako tekla dobesedno pod okni in pred vhodom vzdolž vzhodne strani hiše Antona pl. Hohenwarta.

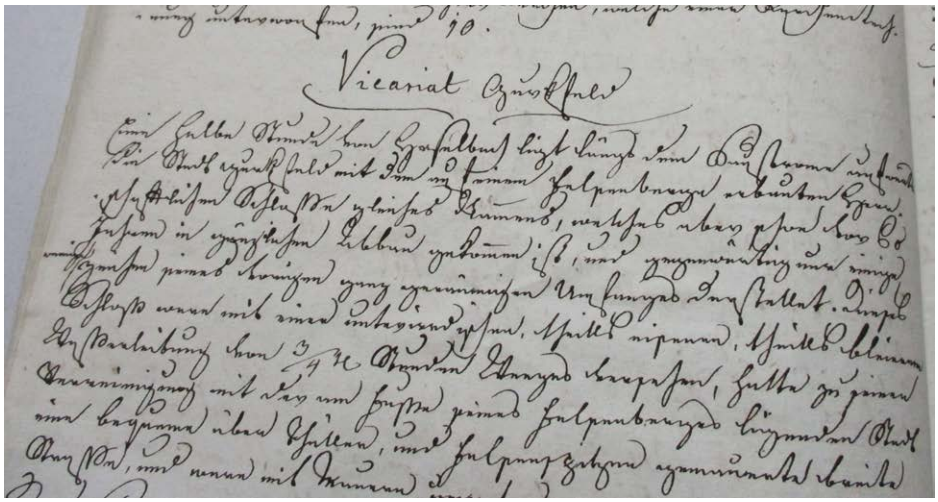
---

[329] SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, Cenilni operati, N 84, k. o. Krško, cenilni elaborat, s. d., & 1.

[330] Otrin, Visočnik, *Zgodovinsko-topografski opisi*, str. 137–138. V tej objavi je nekaj prepisovalskih napak. – O izrazu barketon: Šebek, *Krško*, str. 24. Obstaja tudi sinonim barkoton (https://www.fran.si/iskanje?Query=barkoton&IsAdvanced=True).

[331] SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, Cenilni operati, N 84, k. o. Krško, cenilni elaborat, s. d., & 5.

[332] Prav tam, & 6.

Začetek topografsko-zgodovinskega opisa vikariata Krško izpod peresa Ignaca pl. Hohenwarta, 1821 (NŠAL 10, Škofijski arhiv Ljubljana, župnije, šk. 158, Leskovec pri Krškem, ovitek 1821, 10. 7. 1821).

Natančnejši pregled dejavnosti, s katerimi so se ukvarjali Krčani Hohenwartovega časa, ponuja popis hišnih posestnikov vikariata Krško iz leta 1842,[333] ki pri vsakem posestniku v mestu navaja njegov poklic. Zasebnih posestnikov je bilo sicer manj kakor hiš – teh so popisali 118 – saj je nekaj hiš odpadlo na javna in upravna poslopja: brodninska hiša (v lasti grofa Auersperga), beneficiatna hiša, kapucinski samostan, župnišče, hiša meščanskega špitala, stavba erarja in šola. Nekateri hišni posestniki so imeli več kot eno hišo: Anton pl. Hohenwart dve, prav tako po dve Anton grof Auersperg s Šrajbarskega turna, usnjarja Franc Klemenčič in Matija Banič ter vdova po učitelju Marija Kovačič, vinski trgovec Vincenc Zotter tri, trgovec in manufakturist Ignac Globočnik pa pet. Število vseh zasebnikov s hišno posestjo – od ene do petih hiš – je tako znašalo 99. Poklic ni naveden samo pri enem, šest jih je označenih kot posestniki oziroma posestnice in eden kot hišni posestnik. Med ostalimi naštejemo največ usnjarjev (11) in čevljarjev (10); pri slednjih so bili to v enem primeru dediči, enkrat vdova, enkrat je šlo za porušeno hišo, eden pa je bil obenem trgovec z usnjem. Usnjarjem in čevljarjem so po številčnosti sledili različni trgovci (osem oziroma devet): trije »navadni« trgovci, od katerih je bil eden hkrati milar, svečar in žganjar, trgovčeva vdova, dva vinska trgovca, vdova vinskega trgovca in dva trgovca z usnjem (enega smo že šteli pri čevljarjih). Gostilničarjev srečamo pet, med temi sta navedena dva hkrati kot sodarja. Drugi poklici so bili zelo raznovrstni in manj zastopani – od nekdanjega mestnega sindika, zdravnika, okrajnega ranocelnika,

[333] NŠAL, ŽA Krško, Statusi animarum, št. 11, status animarum 1842, pag. 1–5.

upokojenega župnika do dninarjev in dveh t. i. navigacijskih dninarjev, zaposlenih pri rečni plovbi. Hišnih posestnikov, ki se niso ukvarjali ne z obrtjo ne s trgovino, naštejemo 27, kar je razumljivo manj, kot smo iz podatkov cenilnih operatov za leto 1830 naračunali takih družin – do 42.

Ivan Lapajne, ki je konec 19. stoletja zapisal nekaj ljudskega izročila, je imel zelo prav, ko je o »starih Krčanih« izpričal, da »so se pečali največ z rokodelstvom in z obrtom sploh; največ je bilo usnjarjev, krojačev, črevljarjev, gostilničarjev in drugih obrtnikov«. Kmetovali so malo, ker niso imeli veliko zemlje, pa tudi marali naj ne bi preveč za poljedelstvo.[334]

Lapajne je za ta čas omenil živahnost ob praznikih, mestno gardo, ki naj bi dobila uniforme šele leta 1838, pasijonske igre, občasne gledališke predstave in uniformirano godbo v zgodnjih štiridesetih letih, ki pa je obstala le deset let.[335] Krčani so bili po njegovih besedah »med svetom na dobrem glasu«, »prijazni in ljubeznivi, le preradi so nemškutarili«. »Čeravno so po nekaterih hišah med seboj govorili le nemško, a pisati in brati tega jezika vendar niso znali. Sicer se je pa nekaj tujcev z nemškim občevalnim jezikom naselilo v Krškem.« Kot pravi Lapajne, »nemškutariti jim ni bilo sile«, a jih hkrati jemlje v bran, da so bile tega krive šole, »v katerih se je učilo le nemško«.[336] Ob tem še pripomni: »Dasiravno se je Krčanom silila nemščina, vendar zatajiti niso mogli, da so slovenski Dolenjci. Veliko je bilo, da se je nemško govorilo, a še hujše, da se je bilo vpeljalo po krških cerkvah nemško petje. Vendar beseda božja, pridiga, glasila se je vedno le v njih maternem jeziku, v gladki slovenščini.« O izobrazbi in narodnem čutu pa je zapustil tole dragoceno pričevanje: »Brali so stari Krčani le malo, slovenskega lista niso poznali, boljše hiše so imele nemški uradni list.« Od starih Krčanov se je bil edino trgovec Simon Žark [...] slovenskega duha navzel, pa bil je osamljen in imel težko stališče.«[337] O uradnikih, kar je bil tudi Hohenwart, pa beremo: »Pred letom 1848. niso bili uradniki nič kaj priljubljeni Krčanom, ker

[334] Lapajne, *Krško in Krčani*, str. 52.

[335] Prav tam, str. 52–55. – O preureditvi že dolgo obstoječe garde leta 1837, ki je štela 59 članov, in o njenih novih uniformah, zaradi katerih naj bi bila najlepša meščanska milica na Kranjskem, je leta 1839 pisal Heinrich Kronberg v *Carniolii* (Kronberg, Die schiffbare Save, str. 367). Drugačne podatke navaja leta 1848 Costa v opisu svojega potovanja po Savi leta 1838: krška meščanska garda (*Bürgermiliz*) naj bi imela le nekaj več kot dvajset mož (Costa, *Reiseerinnerungen*, str. 101).

[336] Lapajne, *Krško in Krčani*, str. 55.

[337] Prav tam, str. 56. – Med naročniki Bleiweisovih Kmetijskih in rokodelskih novic ni bilo prvo leto, 1843, še nobenega Krčana, nato pa za Hohenwartovega življenja od naslednjega leta dalje srečujemo znanega poslovneža in mecena Martina Hočevarja (*Imena Delèshnikov kmetijſkih in rokodelſkih noviz. V lètu 1843; Imena Deležnikov kmetijskih in rokodelskih novic. V letu 1844*; *Imena Deležnikov kmetijskih in rokodelskih novic. V letu 1845; Imena prejemnikov kmetijskih in rokodelskih Novic v leti 1846*).

so bili pod absolutno vlado preveč samolastni; po l. 1848 se je pa spremenilo, da so bili mnogo bolj priljubljeni in da so radi bivali v Krškem.«[338]

V Krškem predmarčne dobe je Anton pl. Hohenwart, edini v mestu živeči plemič, seveda zlahka veljal za bogataša in zmotno za grofa, kot ga je pol stoletja po smrti na podlagi pričevanj sodobnikov označil Lapajne.[339]

[338] Lapajne, *Krško in Krčani*, str. 65.

[339] Prav tam, str. 51.

HOHENWARTOVA ZAPUŠČINA

Ker so glavnino Hohenwartove zapuščine skupaj s hišo, v kateri je živel in umrl, podedovali potomci Janeza Vajkarda Valvasorja, stavbe pa se je oprijel glas, da je konec 17. stoletja pripadala kranjskemu polihistorju, bomo Hohenwartovim dedičem in zmoti v zvezi z njegovim zadnjim domom posvetili posebni poglavji. V tem poglavju pa se bomo najprej pomudili pri uresničitvi Hohenwartove oporoke in nato pri njegovi zbirki muzejsko-arhivskih predmetov, ki jih je volil Kranjskemu deželnemu muzeju v Ljubljani.

Žerovčeva karta Save iz leta 1807 – prva tlorisna upodobitev Krškega (ARS, AS 1068, Zbirka načrtov, 2/186). Poznejša Hohenwartova hiša, v kateri je leta 1846 umrl, je v zgornjem delu stavbnega kompleksa (z vogalom proti križišču in Savi) na južni strani trga z vikariatno cerkvijo sv. Janeza Evangelista.

Oporoka in delitev zapuščine

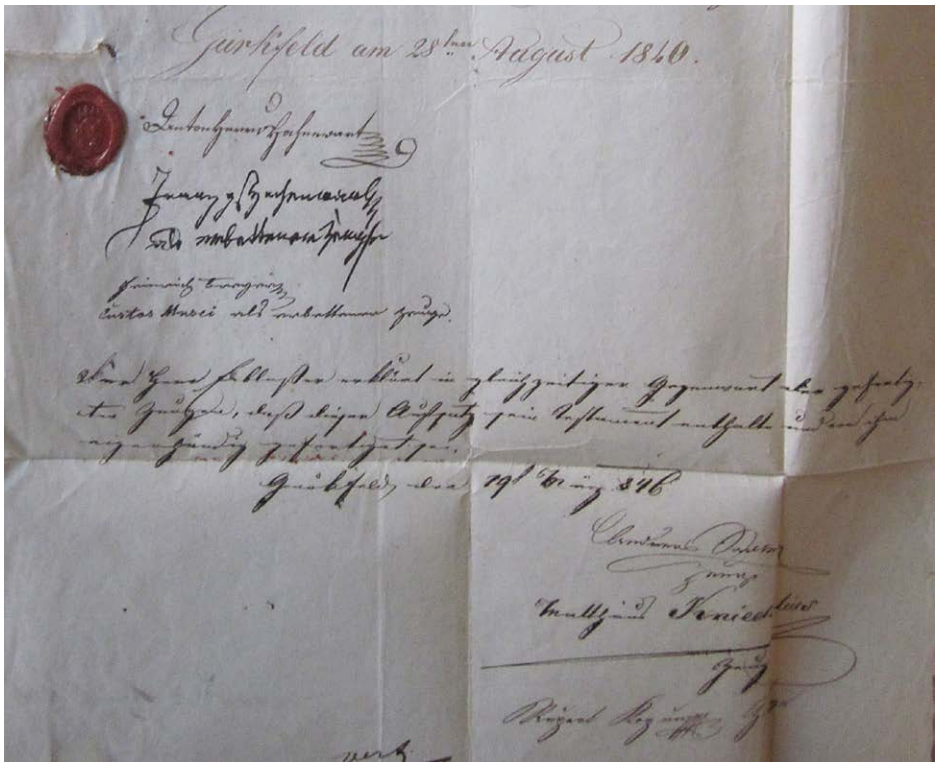
Upokojeni mitninski nadzornik Anton pl. Hohenwart, ki je do leta 1837 pokopal vse bližnje sorodnike, je pri 72-ih 28. avgusta 1840 sestavil oporoko, leta 1846, v zadnjih tednih pred smrtjo, pa ji je dodal dva oporočna pristavka, kodicila, vse troje v Krškem in pred pričami.[340] Verni mož je zelo natančno poskrbel za blagor duše in za razdelitev svojega ne tako velikega, a spodobnega premoženja. Za glavno dedinjo je imenoval sestrično Antonijo baronico Dienersperg, rojeno baronico Adelstein, in za izvršitelja oporoke naprosil njenega soproga, Valvasorjevega prapravnuka Franca Ksaverja Kajetana barona Dienersperga. Če bi Antonija umrla pred Hohenwartom, postanejo dediči njeni otroci, v primeru Dienerspergove smrti pa bodi izvršitelj oporoke njun najstarejši sin Ferdinand, ki naj poskrbi za razdelitev zapuščine med dediče. Oboje se je potem tudi res zgodilo.

Po Antonu pl. Hohenwartu niso dedovali samo baroni in baronice Dienersperg kot glavni dediči, ampak še nekateri. Če si oporoko ogledamo nekoliko podrobneje, najdemo v njej nekaj pomenljivih podatkov. Za svoj dušni blagor je oporočitelj namenil sto goldinarjev konvencionalne valute za branje prav toliko svetih maš. Enako vsoto je takoj po pogrebu volil revežem iz krškega mesta in vikariata. Poleg običajnih stroškov pogreba naj štirje nosilci krste prejmejo vsak po dva goldinarja, duhovnik, ki ga bo pokopal, dva zlata dukata in svečo, štirje duhovniki spremljevalci pa po en zlat dukat in manjšo svečo. Vikariatna cerkev sv. Janeza Evangelista je z oporoko dobila 50 goldinarjev in prav toliko pokopališka cerkev sv. Florijana za cerkvene prte. Krški ubožnici (*Armen Institut*) in šolskemu skladu (*Normalschulfond*) je pripadlo po deset goldinarjev. Služabnik (*Dienstbote*), ki bo pri njem v službi ob njegovi smrti, bo dobil izplačano letno plačo, zakonca Matevž in Helena Plevnik, ki sta mu služila že tedaj in naj bi mu še naprej do konca, pa vsak po 50 goldinarjev.

Osmo točko oporoke bomo podali v celoti: »Iz mojega kabineta (*Cabinett*) naj bodo izročeni: kupa deželne zaveze za škodo (*Landschadenbundesbecher*), vsi družinski in drugi spisi, ki bi jih imeli za primerne (*alle Familien und andere Schriften, die man dafür als geeignet ansehen sollte*), Deželnemu muzeju v Ljubljani, večji srebrni umivalnik (*Lavoir*) z vrčem (*mit der Kanne*) teže 85 lotov[341] mojemu dragemu bratrancu (*Vetter*) gospodu Francu grofu Hohenwartu, dve srebrni namizni svetilki teže 42 lotov mojemu dragemu bratrancu Andreju grofu Hohenwartu, drugi srebrn umivalnik z vrčem teže 76 lotov mojemu dragemu bratrancu Jožefu baronu Adelsteinu, končno srebrn pladenj (*Tace*) teže 19 lotov in srebrna posodica za sladkor (*Zuckertrücherl*)

[340] SI AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. H 1–203, testament H–146, 28. 8. 1840, 15. 1. 1846, 9. 3. 1846.

[341] Lot je 17,5 grama.

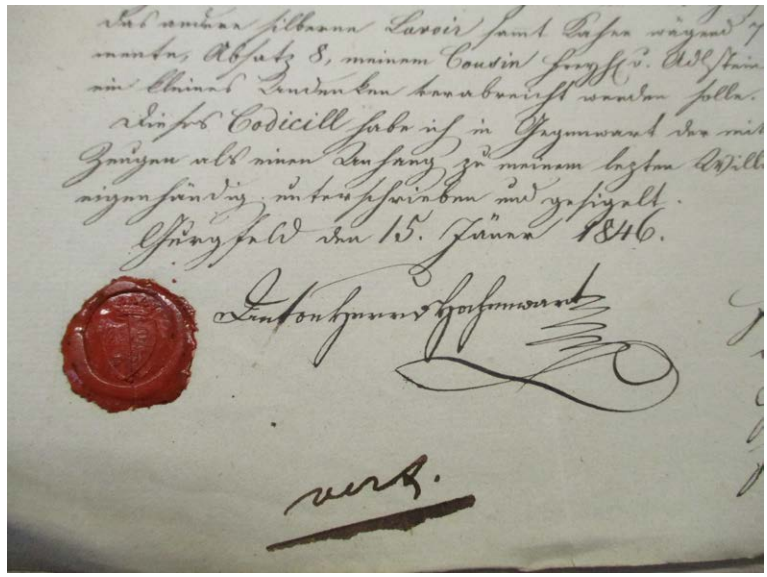
Zaključek Hohenwartove oporoke z dne 28. avgusta 1840 z njegovim podpisom ter s podpisoma vodilnih kranjskih muzealcev Karla grofa Hohenwarta in Henrika Freyerja (SI AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. H 1–203, testament H–146, 28. 8. 1840).

teže 25 lotov, ki je od znotraj pozlačena in ima zapiralo (*Sperre*), moji dragi sestrični (*Cousin*) Babette pl. Carriere, rojeni baronici Adelstein, za spomin (*als Andenken*).«

Za glavno dedinjo je Hohenwart v deveti točki oporoke imenoval sestrično Antonijo baronico Dienersperg, rojeno baronico Adelstein, v primeru njene smrti pa njene otroke. Kot rečeno, naj bi izvršitelj oporoke postal njen soprog Franc Ksaver Kajetan baron Dienersperg oziroma njun najstarejši sin Ferdinand, če bi Dienersperg prej umrl. Hohenwart s smrtjo obeh sorodnikov najbrž ni računal preveč resno, saj je bila sestrična od njega mlajša 14 let, njen mož pa pet. Z otroki sta tedaj že živela v Gradcu, sicer pa so bili v Dienerspergovi lasti dvorec in posest Dobrna pri Celju, tamkajšnje zdravilišče ter sosednji, nekdaj Adelsteinov dvorec Dobrnica.[342]

Kot je Anton pl. Hohenwart še zapisal v oporoki, je več njegovih družinskih članov že počivalo na pokopališču krške cerkve sv. Florijana, kjer naj čim bliže

[342] Golec, *Valvasor: njegove korenine*, str. 292–297.

Hohenwartov podpis in pečat na kodicilu oporoke, Krško, 15. januarja 1846 (SI AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. H 1–203, testament H–146, 15. 1. 1846).

materi položijo v grob tudi njega, na obletnico njegove smrti naj se za vse pokojne iz njegove družine vsako leto obhaja obletna maša, med obredom pa prižge svetilka ob nagrobniku, ki jim ga je dal postaviti. Za pokritje teh stroškov je namenil eno svojih državnih obveznic iz leta 1829 za 770 goldinarjev s 5-odstotnimi obrestmi.

Priči njegove oporoke, datirane v Krškem 28. avgusta 1840, sta bila Franc grof Hohenwart (1771–1844) in Henrik Freyer (1802–1866),[343] kustos Kranjskega deželnega muzeja v Ljubljani (*Custos Musei*). Resničnost oporoke so s podpisi potrdile še tri priče: Andrej Satler, Matevž Kriedelius in Rupert Kopun. Nihče od njih, kot vse kaže, ni bil domačin, kar je pomenljivo.[344] Pomemben je podatek, da sta pri Hohenwartovi zadnji volji sodelovala vodilna predstavnika deželnega muzeja, ki sta si ob tej priložnosti lahko ogledala tudi njegovo muzeju namenjeno zbirko.

Ko je 77-letni Anton pl. Hohenwart v začetku leta 1846 čutil, da mu pojenjajo moči, je nekaj oporočnih določil spremenil, ne da bi bistveno posegel v oporoko. V prvem kodicilu z dne 15. januarja 1846 je črtal volilo zakoncema Plevnik, ker nista bila

[343] Pintar, Freyer Henrik, str. 189. – Natančneje o njem kot muzealcu: Kotar, Od ustanovitve, str. 37–62.

[344] Prim. NŠAL, ŽA Krško, Statusi animarum, št. 11, status animarum 1842, pag. 1–5.

več v njegovi službi,[345] srebrnina, ki jo je prej namenil grofoma Hohenwart – Franc je medtem umrl –, pa je zdaj pripadla bratrancu generalmajorju Jožefu baronu Adelsteinu, ki je poleg tega dobil še 2000 goldinarjev gotovine. Kot priče so tokrat podpisani trije domačini: Franc Skola, cesarsko-kraljevi navigacijski uradnik, Gregor Brodman in Janez Schweiger.[346] Pri drugem kodicilu, datiranem slaba dva meseca pozneje, 9. marca 1846, in nastalem dva tedna pred njegovo smrtjo, so bili navzoči domačini Martin Scharlach, Janez Zeit in Jožef Kompare, Anton pa je z njim svojo zadnjo voljo izdatno spremenil v korist Cerkve. Krški vikariatni cerkvi sv. Janeza Evangelista je namreč poleg 50 oporočnih goldinarjev volil še 1000 goldinarjev konvencionalne valute. Cerkveno predstojništvo je obvezal, da denar varno naloži in ga porabi v trajen spomin na rodbino pl. Hohenwart, ko se bo mestna občina odločila za olepšanje in prezidavo cerkve (*Verschönerungsbau*).[347]

Medtem je 14. januarja 1845 v Gradcu preminila Hohenwartova glavna dedinja, njegova 63-letna sestrična Antonija, poročena baronica Dienersperg.[348] Tako so po oporoki postali Hohenwartovi glavni dediči njeni otroci. Oporočitelj tega sicer ni posebej poudaril ne v prvem ne v drugem dopolnilu k oporoki, ker je ta tako ali tako ostala v veljavi.

Ko je Anton 23. marca 1846 zatisnil oči, sta bila ob njem dva dediča, edina Antonijina otroka, ki sta tedaj bivala na Slovenskem, in to v Celju oziroma v dvorcu Dobrna pri Celju – 31-letni Ferdinand baron Dienersperg stalno, njegova 27-letna sestra Ida pa občasno. Pri popisu zapuščine, opravljenem še istega dne, so sodelovali zaporni komisar (*Sperr Commissar*) Viljem Mack (s strani okrajnega sodišča Šrajbarski turn) ter Krčana Matevž Zorc in Franc Skola.[349] Kot navaja istega dne izpolnjeni obrazec poročila o zapori pokojnikove zapuščine, so gotovino, državne obveznice, dragocenosti in srebrnino shranili v ognjevarnem, z železnimi vrati in tramovi zavarovanem oboku. Obrazec tudi neposredno priča, da sta bila pri inventuri osebno res prisotna oba sorodnika Dienersperga, in navaja, da so pokojnikovo zapuščino zaupali v upravo obema navzočima (*gegenwärtig hier anwesende*) ter njunemu očetu Francu Ksaverju Kajetanu baronu Dienerspergu kot izvršitelju oporoke.[350]

---

[345] O zakoncih Plevnik gl. op. 212.

[346] SI AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. H 1–203, testament H–146, 15. 1. 1846.

[347] Prav tam, 9. 3. 1846.

[348] DAGS, PA Graz–Hl. Blut, Sterbebuch XXI 1830–1861, pag. 256. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 315.

[349] SI AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani, Civilne zadeve 1816–1854, Zapuščine in kuratele, fasc. 6, E, št. 2587, 23. 3. 1846.

[350] Prav tam, 23. 3. 1846 (Sperr=Relation).

Samo Ferdinand in Ida sta komisiji lahko dala tudi tako natančne informacije o sorodstvu, kot jih najdemo na obrazcu. Kot smo videli v prvem poglavju, je pokojni Anton pl. Hohernwart označen kot vdovec, kar je edini znani podatek o njegovem nekdanjem potencialnem zakonskem stanu. Žene in otrok ni zapustil in tudi ne živečih bližnjih sorodnikov po očetovi, Hohenwartovi strani, kot je izrecno navedeno. Po materini, Adelsteinovi strani pa so to bili bratranec, sestrična in šest otrok medtem umrle sestrične baronice Dienersperg. Vseh se je, kot smo videli, spomnil v oporoki. Bratranec Jožef baron Adelstein je bil generalmajor in poročnik cesarsko-kraljeve telesne garde na Dunaju. Sestrična Babette (Barbara) Carriere de Tour de Camp je kot žena podpolkovnika živela v Gradcu, kjer je v začetku leta 1845 umrla druga sestrična, Hohenwartova glavna dedinja Antonija baronica Dienersperg. Tej so zdaj kot glavni dediči v skladu z oporočno voljo sledili njeni otroci: Kajetana, poročena grofica Hoyos, živeča v Gradcu, Ferdinand baron Dienersperg, konceptni praktikant pri okrožnem uradu v Celju, Janez Nepomuk, kadet pri kurasirskem polku saškega kralja v Theresioplu (danes Subotica) na Ogrskem, Ida, stanujoča v Gradcu, Anton Aleks, štabni poročnik pri polku nadvojvode Ludvika v Znojmu, in Marija, tudi ta v Gradcu.[351]

Poročilu o zapori zapuščine je bil priložen seznam najvrednejšega dela njene vsebine, tj. gotovine in državnih obveznic. Pokojnik je imel za slabih 2367 goldinarjev gotovine v različnih kovancih, od napoleonskih do spominskih, in deloma v bankovcih, od česar so odšteli slabih 446 goldinarjev za krsto in pogrebne stroške. V državnih obveznicah, izdanih med letoma 1817 in 1842, je bilo naloženega še 6320 goldinarjev kapitala.[352] Anton pl. Hohenwart je tako razpolagal s čednim premoženjem, če upoštevamo še dve hiši v Krškem s premičninami. Ker je šlo za plemiča, je bila za njegovo zapuščino kot obravnavna instanca (*Abhandlungsinstanz*) pristojna mestna in deželna pravda za Kranjsko v Ljubljani, ki ji je krško okrajno sodišče (pri okrajnem komisariatu) odstopilo dokumente v nadaljnjo obravnavo.[353] Ko je pristojno ljubljansko sodišče dedičem poslalo poziv, naj se dediščini odpovejo ali pa jo sprejmejo,[354] so se vsi odločili za slednje. Vseh šest bratov in sester baronov in baronic Dienersperg je iz krajev, kjer so se zadrževali, poslalo pooblastilo, naj jih v zadevi dediščine zastopa njihov oče Franc Ksaver Kajetan baron Dienersperg.[355]

[351] Prav tam.

[352] Prav tam, 23. 3. 1846, Consignation.

[353] Prav tam, 23. 3. 1846, 4. 4. 1846.

[354] O tem potrdila o prejemu poziva (Empfang=Schein) (npr. prav tam, 24. 4. 1846, 1. 5. 1846).

[355] Pooblastila bratov in sester nosijo naslednje datume in kraje izdaje: Anton Aleks baron Dienersperg – Dobrá na Moravskem, 30. marec 1846; Janez Nepomuk baron Dienersperg – Sombor (danes Vojvodina), 25. april 1846; Kajetana grofica Hoyos, rojena baronica Dienersperg – Gradec, 5. maj 1846; Ferdinand baron Dienersperg – Celje, 7. maj 1846; Ida baronica Dienersperg – Krško, 15. maj 1846; pogrešano je pooblastilo sestre Marije.

Ida je pooblastilo sredi maja poslala iz Krškega, kjer se je še vedno zadrževala, tako kot ob smrti svojega mrzlega strica Antona pl. Hohenwarta slaba dva meseca prej.[356] V Krškem se ji je najpozneje 3. aprila pridružil oče Franc Ksaver Kajetan kot uradni skrbnik zapuščine, pri čemer je Idi krško okrajno sodišče tedaj zaupalo nadzor in upravljanje s Hohenwartovo zapuščino, ki se je dotlej nahajala pod zaporo.[357] Pod natančnejši popis slednje se je baron Franc Ksaver 25. junija 1846 podpisal v vlogi pooblaščenca svojih šestih otrok kot dedičev.[358] Celotna Hohenwartova zapuščina je bila po tem popisu vredna 17.186 goldinarjev, 38 krajcarjev in pol. Pokojnik je poleg gotovine in obveznic v skupni vrednosti nekaj manj kot 8686 goldinarjev premogel 20 nepremičnin in številne premičnine. Med nepremičninami v skupni vrednosti 3000 goldinarjev so na prvem mestu popisali dve hiši v Krškem: prvo s šupo in vrtom poleg savske vlečne poti, sestavljeno iz nekoč dveh hiš (urb. št. 78 in 79, rekt. št. 65 in 66), ter drugo, majhno hišo pri župnišču (urb. št. 72, rekt. št. 74). Štirinajst zemljiških parcel – štirje vrtovi, štirje vinogradi, njiva, tri gozdne parcele, grmišče in klet – je bilo tako kot obe hiši podsodnih mestu Krško, nadaljnje štiri vinogradniške parcele na Trški gori pa krškemu gospostvu po gorskem pravu (*bergrechtlich dienstbar*). Tolikšno vrednost kot nepremičnine, 3000 goldinarjev, je izkazovala srebrnina, sumarno popisana kot različne srebrne posode, jedilni pribori, vrči, kavniki (*Kaffeemaschinen*), sladkornice, pladnji, škarje za sladkor, zlate in srebrne svetilke, žepne ure, zlati prstani, verižice, križi, deloma navadni, deloma z briljanti in drugimi dragimi kamni. Hišno opremo od pohištva do kozarcev so ocenili na 1200 goldinarjev, na 1000 goldinarjev pa predmete v rubriki Optični in matematični instrumenti. V tej so sumarno navedeni »različni teleskopi, perspektive, mikroskopi, barometri, termometri, sončne ure, optične leče, električne »naprave« (*electriker-maschinen*) itd. Ta rubrika je dragoceno pričevanje o Hohenwartovih zanimanjih oziroma konjičkih, o katerih ne vemo sicer nič določnega. Postavlja se vprašanje, ali je Henrik Costa mislil tudi nanje, ko je v svojem potopisu omenjal Hohenwartove »ogledne predmete«, ki naj bi bili po njegovi smrti razneseni. Če je tako, potem je imel do določene mere prav, saj te naprave niso bile namenjene deželnemu muzeju in so šle po vsej verjetnosti na dražbo. Obleka in perilo sta v inventarju ocenjena na neprimerno manj, le na 200 goldinarjev, druge predmete, zajete v rubriki Različne premičnine, kot so vozovi, puške, pištole, razno orodje ipd., pa na 100.

Od tu dalje se ne bomo spuščali v podrobnosti o delitvi zapuščine, kar je, kot rečeno, vodila mestna in deželna pravda za Kranjsko v Ljubljani. Ker je 73-letni

[356] Prav tam, 15. 5. 1846. – Ida zato dekreta ljubljanske mestne in deželne pravde 18. maja 1846 ni mogla prejeti v domačem Gradcu in so ji ga 23. maja poslali v Krško (prav tam, 18. 5. 1846, 23. 5. 1846).

[357] Prav tam, 8. 5. 1846 (Empfangs=Schein).

[358] Prav tam, 25. 6. 1846. – 73-letni Franc Ksaver, ki je še isto leto umrl, se je v domači Gradec večji del poti že lahko popeljal po železniški progi Gradec–Celje, ki je mesto ob Savinji dosegla 2. junija.

Franc Ksaver Kajetan baron Dienersperg, skrbnik zapuščine in pooblaščenec svojih šestih otrok kot dedičev, kmalu zatem umrl, in sicer 15. avgusta 1846 v Gradcu,[359] je njegovo vlogo v skladu s Hohenwartovo oporoko prevzel najstarejši sin, tedaj 31-letni Ferdinand, očetov naslednik na Dobrni in v Dobrnici. Njegovih pet sorojencev ga je na daljavo pooblastilo, da jih kot solastnike zastopa pri prodaji celotne Hohenwartove zapuščine.[360] Še preden pa je Ferdinand sploh zbral njihova pooblastila, je obe hiši z zemljišči v Krškem že prodal. Hišico pri župnišču (št. 59) je že 10. februarja 1847 kupil Anton Banič, pri čemer ne poznamo podrobnosti kupoprodaje, ampak le vpis v zemljiški knjigi mesta Krško.[361] Druga hiša v Krškem, v kateri je Anton pl. Hohenwart zadnjih dvajset let bival, je čakala na novega lastnika še devet mesecev. Po kupoprodajni pogodbi, sklenjeni 12. novembra 1847 v Dienerspergovem dvorcu na Dobrni, sta jo za 2000 goldinarjev skupaj s pritiklinami kupila zakonca Jožef in Katarina Lakner.[362] V Jožefu Laknerju prepoznamo nekdanjega krškega mitninskega prejemnika, Hohenwartovega predstojnika. Zakonca sta v hiši odprla gostilno, o kateri Ivan Lapajne leta 1894 piše, da je bila imenitna, znana po okusnih jedeh gospe Laknerjeve.[363]

Ob praznjenju Hohenwartove hiše se je veliko dokumentov porazgubilo, tako skoraj vsi, ki so zadevali njegovo življenje. Henrik Costa je zato leta 1848 deloma upravičeno zapisal, da so »njegov kabinet raznesli in je za deželo izgubljen«,[364] ni pa vedel, da so bili vrednejši dokumenti v skladu s Hohenwartovo oporoko odbrani za deželni muzej.

---

[359] DAGS, PA Graz–Hl. Blut, Sterbebuch XXI 1830–1861, pag. 285. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 315.

[360] Pooblastila bratov in sester imajo naslednje datume in kraje izdaje: Anton Aleks baron Dienersperg – 28. decembra 1847 v Jihlavi na Moravskem, Janez Nepomuk baron Dienersperg – 29. decembra 1847 v Kecskemétu na Ogrskem, Ida, poročena Vital – 18. januarja 1848 v Reinthalu pri Gradcu, Kajetana grofica Hoyos – 18. januarja 1848 v Gradcu, Marija, poročena Garbich – 21. januarja 1848 v Trstu (SI ZAC 1031, Zbirka zemljiških knjig, knj. 1999, Lit. E, Vormerkbuch des Stadt-Dominiums Gurkfeld, pag. 732–738).

[361] SI ZAC 1031, Zbirka zemljiških knjig, knj. 1994, Grundbuch der Stadt Gurkfeld, pag. 362. – Podrobnosti o kupoprodaji niso znane, ker ni ohranjen prepis kupoprodajne listine.

[362] SI ZAC 1031, Zbirka zemljiških knjig, knj. 1995, Grundbuch der Stadt Gurkfeld II. Band, pag. 793; knj. 1999, Lit. E, Vormerkbuch des Stadt-Dominiums Gurkfeld, pag. 730–732. – Prim. V., Das Sterbehaus Valvasors, str. 1387 (z napačno letnico prodaje 1848).

[363] Lapajne, *Krško in Krčani*, str. 64. – Tudi o Laknerju Lapajne ni več slišal, da je bil prej mitničar. Imenuje ga namreč »neki Lackner« (prav tam, str. 61).

[364] Costa, *Reiseerinnerungen aus Krain*, str. 103. Citat gl. v op. 13.

Muzejsko-arhivska dediščina

Kot smo videli, je Anton pl. Hohenwart s Kranjskim deželnim muzejem, takrat še mlado ustanovo, vzdrževal stike prek daljnega sorodnika Franca grofa Hohenwarta in članstva v leta 1839 ustanovljenem Društvu kranjskega deželnega muzeja, katerega član je bil vsaj že naslednje leto.[365]

S prevzemom odbranih predmetov v tedaj še nastajajoči muzej je bila rešena dragocena kulturna dediščina, ki bi lahko v nasprotnem primeru doživela zelo negotovo usodo. Muzej je iz njegove zapuščine (*aus dem Nachlasse des sel. Herrn Anton, Herrn von und zu Hohenwart, in Gurkfeld*) že leta 1846 prevzel 11 srednjeveških novcev, izkopanih v okolici Krškega. Ljubljanski časnik *Illyrisches Blatt* (1847) navaja kot izročitelja barona Dienersperga, a brez osebnega imena (*Baron von Dienersberg*).[366] Lahko bi šlo torej tako za očeta Franca Ksaverja kot za sina Ferdinanda, ki je po očetovi smrti postal izvršitelj Hohenwartove oporoke. Dve leti pozneje (1849) prinaša isti časnik v kar šestih nadaljevanjih natančen popis predmetov, izročenih muzeju leta 1847. Pri tem se sklicuje na oporoko iz leta 1840 in na njeno določilo, kaj mora pripasti Kranjskemu deželnemu muzeju. Dobrotnik muzeja je v listu najprej zmotno imenovan »grof« Anton Hohenwart, čemur že v naslednji številki časnika sledi popravek.[367] Več kot očitno je v časniku pomota tudi pri imenu izvršitelja oporoke Franca (Ksaverja) Kajetana barona Dienersperga, ki naj bi predmete na podlagi oporočnega določila izročil muzeju. Glede na to, da je umrl že 15. avgusta 1846, je torej tudi za prenos dela Hohenwartove premične zapuščine v Ljubljano leta 1847 poskrbel sin Ferdinand kot njegov pravni naslednik – izvršitelj oporoke.

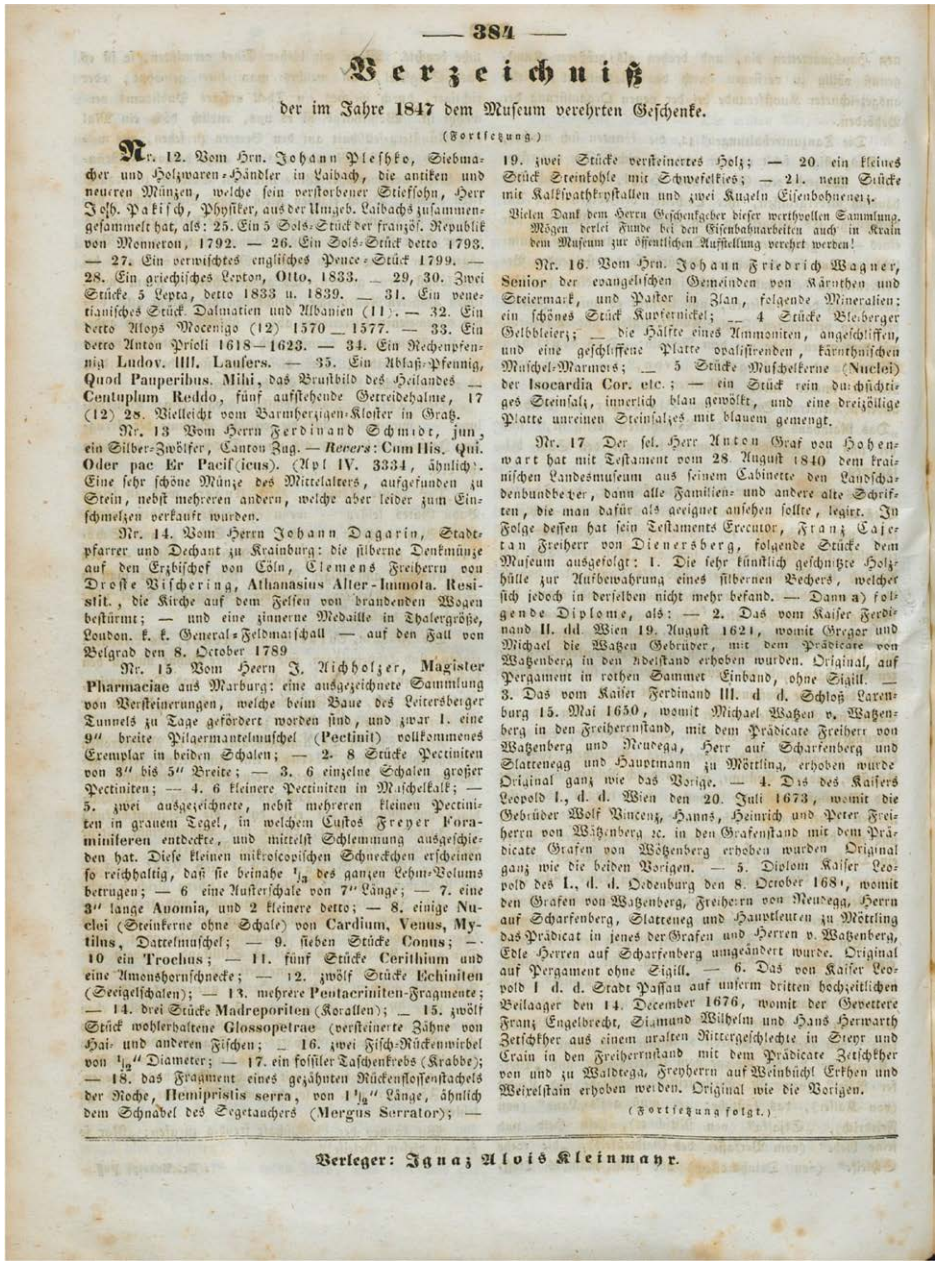
Seznam, objavljen v nadaljevanjih v šestih zaporednih številkah časnika *Illyrisches Blatt*,[368] vsebuje – kot je določala oporoka – izbor pomembnejših dokumentov, in ne vseh pisanj, ki so se nakopičila v Hohenwartovi hiši v Krškem. Razen nekaj izjem tako pogrešamo dokumente iz zadnjih desetletij, izločenega pa je bilo gotovo tudi marsikaj manj pomembnega iz zgodnejšega časa. Seznam navaja 97 popisnih enot in zadnjo brez številke, ki vključujejo več kot sto posameznih kosov, med temi največ listin, pa tudi zemljevide, načrte, rodovnike, drobne tiske in drugo. Ob urejanju so predmete glede na zvrst razdelili v osem skupin (A–H), kolikor ni tega storil že Hohenwart sam. V prvi z naslovom Diplome (A) je deset vladarskih listin iz

[365] Gl. op. 204.

[366] Verzeichniß der im Jahre 1846 dem Museum in Laibach verehrten Geschenke. *Illyrisches Blatt*, št. 49, 19. 6. 1847, str. 196.

[367] Verzeichniß der im Jahre 1847, *Illyrisches Blatt*, št. 96, 1. 12. 1849, str. 384; št. 97, 4. 12. 1849, str. 388.

[368] Verzeichniß der im Jahre 1847 dem Museum verehrten Geschenke. *Illyrisches Blatt*, št. 96, 1. 12. 1849, str. 384; št. 97, 4. 12. 1849, str. 388; št. 98, 8. 12. 1849, str. 392; št. 99, 11. 12. 1849, str. 396; št. 100, 15. 12. 1849, str. 400; št. 101, 18. 12. 1849, str. 404.

— 384 —

Verzeichniß

der im Jahre 1847 dem Museum verehrten Geschenke.

(Fortsetzung.)

Nr. 12. Vom Hrn. Johann Pleshko, Siebmacher und Holzwaren-Händler in Laibach, die antiken und neueren Münzen, welche sein verstorbener Stiefsohn, Herr Josh. Pakisch, Physiker, aus der Umgeb. Laibachs zusammengesammelt hat, als: 25. Ein 5 Sols-Stück der französ. Republik von Monneron, 1792. — 26. Ein Sols-Stück detto 1793. — 27. Ein verwischtes englisches Pence-Stück 1799. — 28. Ein griechisches Lepton, Otto, 1833. — 29, 30. Zwei Stücke 5 Lepta, detto 1833 u. 1839. — 31. Ein venetianisches Stück. Dalmatien und Albanien (11). — 32. Ein detto Aloys Mocenigo (12) 1570 — 1577. — 33. Ein detto Anton Priuli 1618—1623. — 34. Ein Rechenpfennig Ludov. IIII. Laufers. — 35. Ein Ablaß-Pfennig, Quod Pauperibus. Mihi, das Brustbild des Heilandes — Centuplum Reddo, fünf aufstehende Getreidehalme, 17 (12) 28. Vielleicht vom Barmherzigen-Kloster in Graz.

Nr. 13 Vom Herrn Ferdinand Schmidt, jun., ein Silber-Zwölfer, Canton Zug. — *Revers*: Cum His. Qui. Oder pac Er Pacif(icus). (Apl IV. 3334, ähnlich). Eine sehr schöne Münze des Mittelalters, aufgefunden zu Stein, nebst mehreren andern, welche aber leider zum Einschmelzen verkauft wurden.

Nr. 14. Vom Herrn Johann Dagarin, Stadtpfarrer und Dechant zu Krainburg: die silberne Denkmünze auf den Erzbischof von Cöln, Clemens Freiherrn von Droste Vischering, Athanasius Alter-Immota. Resistit., die Kirche auf dem Felsen von brandenden Wogen bestürmt; — und eine zinnerne Medaille in Thalergröße, Loudon. k. k. General-Feldmarschall — auf den Fall von Belgrad den 8. October 1789

Nr. 15 Vom Heern J. Aichholzer, Magister Pharmaciae aus Marburg: eine ausgezeichnete Sammlung von Versteinerungen, welche beim Baue des Leitersberger Tunnels zu Tage gefördert worden sind, und zwar 1. eine 9″ breite Pilgermantelmuschel (Pectinit) vollkommenes Exemplar in beiden Schalen; — 2. 8 Stücke Pectiniten von 3″ bis 5″ Breite; — 3. 6 einzelne Schalen großer Pectiniten; — 4. 6 kleinere Pectiniten in Muschelkalk; — 5. zwei ausgezeichnete, nebst mehreren kleinen Pectiniten in grauem Tegel, in welchem Custos Freyer Foraminiferen entdeckte, und mittelst Schlemmung ausgeschieden hat. Diese kleinen mikroscopischen Schneckchen erscheinen so reichhaltig, daß sie beinahe $^1/_3$ des ganzen Lehm-Volums betrugen; — 6 eine Austerschale von 7″ Länge; — 7. eine 3″ lange Anomia, und 2 kleinere detto; — 8. einige Nucloi (Steinkerne ohne Schale) von Cardium, Venus, Mytilus, Dattelmuschel; — 9. sieben Stücke Conus; — 10 ein Trochus; — 11. fünf Stücke Cerithium und eine Amonshornschnecke; — 12. zwölf Stücke Echiniten (Seeigelschalen); — 13. mehrere Pentacriniten-Fragmente; — 14. drei Stücke Madreporiten (Korallen); — 15. zwölf Stück wohlerhaltene Glossopetrae (versteinerte Zähne von Hai- und anderen Fischen; — 16. zwei Fisch-Rückenwirbel von $^1/_2$″ Diameter; — 17. ein fossiler Taschenkrebs (Krabbe); — 18. das Fragment eines gezähnten Rückenflossenstachels der Roche, Hemipristis serra, von $1^1/_2$″ Länge, ähnlich dem Schnabel des Segetauchers (Mergus Serrator); — 19. zwei Stücke versteinertes Holz; — 20. ein kleines Stück Steinkohle mit Schwefelkies; — 21. neun Stücke mit Kalkspathkrystallen und zwei Kugeln Eisenbohnenerz.

Vielen Dank dem Herrn Geschenkgeber dieser werthvollen Sammlung. Mögen derlei Funde bei den Eisenbahnarbeiten auch in Krain dem Museum zur öffentlichen Aufstellung vereht werden!

Nr. 16. Vom Hrn. Johann Friedrich Wagner, Senior der evangelischen Gemeinden von Kärnthen und Steiermark, und Pastor in Zlan, folgende Mineralien: ein schönes Stück Kupfernickel; — 4 Stücke Bleyberger Gelbbleierz; — die Hälfte eines Ammoniten, angeschliffen, und eine geschliffene Platte ovalisirenden, kärnthnischen Muschel-Marmors; — 5 Stücke Muschelkerne (Nucloi) der Isocardia Cor. etc.; — ein Stück rein durchsichtiges Steinsalz, innerlich blau gewölkt, und eine dreizöllige Platte unreinen Steinsalzes mit blauem gemengt.

Nr. 17 Der sel. Herr Anton Graf von Hohenwart hat mit Testament vom 28. August 1840 dem krainischen Landesmuseum aus seinem Cabinette den Landschadenbundbrief, dann alle Familien- und andere alte Schriften, die man dafür als geeignet ansehen sollte, legirt. In Folge dessen hat sein Testaments Executor, Franz Cajetan Freiherr von Dienersberg, folgende Stücke dem Museum ausgefolgt: 1. Die sehr künstlich geschnitzte Holzhülle zur Aufbewahrung eines silbernen Bechers, welcher sich jedoch in derselben nicht mehr befand. — Dann a) folgende Diplome, als: — 2. Das vom Kaiser Ferdinand II. dd. Wien 19. August 1621, womit Gregor und Michael die Waßen Gebrüder, mit dem Prädicate von Waßenberg in den Adelstand erhoben wurden. Original, auf Pergament in rothen Sammet Einband, ohne Sigill. — 3. Das vom Kaiser Ferdinand III. d. d. Schloß Larenburg 15. Mai 1650, womit Michael Waßen v. Waßenberg in den Freiherrnstand, mit dem Prädicate Freiherr von Waßenberg und Neudega, Herr auf Scharfenberg und Slattenegg und Hauptmann zu Möttling, erhoben wurde Original ganz wie das Vorige. — 4. Das des Kaisers Leopold I., d. d. Wien den 20. Juli 1673, womit die Gebrüder Wolf Vincenz, Hanns, Heinrich und Peter Freiherrn von Waßenberg ꝛc. in den Grafenstand mit dem Prädicate Grafen von Wötzenberg erhoben wurden Original ganz wie die beiden Vorigen. — 5. Diplom Kaiser Leopold des I., d. d. Odenburg den 8. October 168⁴, womit den Grafen von Waßenberg, Freiherrn von Neudega, Herrn auf Scharfenberg, Slatteneg und Hauptleuten zu Möttling das Prädicat in jenes der Grafen und Herren v. Waßenberg, Edle Herren auf Scharfenberg umgeändert wurde. Original auf Pergament ohne Sigill. — 6. Das von Kaiser Leopold I. d. d. Stadt Passau auf unserm dritten hochzeitlichen Beilaager den 14. December 1676, womit der Gebettere Franz Engelbrecht, Siamund Wilhelm und Hans Herwarth Zetschther aus einem uralten Rittergeschlechte in Steyr und Crain in den Freiherrnstand mit dem Prädicate Zetschther von und zu Waldtega, Freyherrn auf Weinbüchl Erthen und Weirelstain erhoben werden. Original wie die Vorigen.

(Fortsetzung folgt.)

Verleger: Ignaz Alois Kleinmayr.

Začetek seznama Hohenwartovih darov Kranjskemu deželnemu muzeju v časniku *Illyrisches Blatt* 1. decembra 1849.

obdobja 1600–1809. Druga, najobsežnejša skupina, naslovljena kot Listine in spisi (B), združuje 49 dokumentov iz časovnega razpona med 1479 in 1811 oziroma 1817 (vidimus). V tretji skupini Rodovniki (C) je sedem rodovnikov rodbin Hohenwart in Petazzi, od tega pet datiranih med letoma 1717 in 1817. Najbolj raznolika je četrta skupina Razno (D), v kateri so, denimo, izpisi iz Valvasorjeve *Slave vojvodine Kranjske* (1689), seznam oseb na Hohenwartovem nagrobniku v Krškem, gradivo o bratrancu Sigmundu pl. Hohenwartu, škofu in naravoslovcu, tri osmrtnice, štirje bakrorezi in drugo. V posebno skupino Tiskovine in rokopisi (E) so uvrstili tiske in rokopise, nastale od leta 1745 do 1837, med drugim potopis omenjenega Sigmunda pl. Hohenwarta v Holandijo (1792). Posebno skupino Bakrorezi (F) sestavljata zgolj dve enoti, portret in rodovnik, maloštevilna je tudi skupina Zemljevidi (G), zadnja skupina pa so Tlorisi (H). V zadnjih treh naštetih je le mlajše gradivo, začenši s Florjančičevim zemljevidom Kranjske. Zunaj navedenih skupin je bilo popisanih še pet predmetov. Na samem začetku srečamo prazen lesen ovoj za hranjenje srebrne kupe, v kateri prepoznamo kupo deželne zaveze za škodo, ki jo je Hohenwart edino izrecno navedel v oporoki kot volilo muzeju,[369] in čisto na koncu štiri z listin odtrgane pečate.

V nadaljevanju so vsi predmeti predstavljeni v prevodu iz nemščine in v opombah opremljeni s podatki o današnjem hranišču in stanju, kolikor jih je bilo mogoče identificirati.

Popis v Kranjski deželni muzej prevzetih muzealij in arhivalij

I. Seznam novcev[370]

1	Dva srebrna pfeniga najstarejših kovancev Republike Verona, kovanih med 1150 in 1250; Apl. IV 3705, R. R.,[371] ta je zelo redek.
2	En srebrn pfenig, Benetke, *Laurent. Tiepolo*, 1268–1275, R. R.; Apl. ga ni zabeležil (*hat ihn nicht verzeichnet*).
3	Trije primerki srebrnih pfenigov, Benetke, *Joannes Dandolo*, 1280–1289. R.; Apl. nima nič od tega (*Apl. hat nichts davon*).
4	Trije srebrni pfenigi, mesto Padova, R. R.; Apl. IV, 2458.

[369] SI AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. H 1–203, testament H–146, 28. 8. 1840.

[370] *Illyrisches Blatt* 1847, Nr. 49, 19. 6. 1847, str. 196, Verzeichniß der im Jahre 1846 dem Museum in Laibach verehrten Geschenke. (Fortsetzung): Nr. 46 Vom Herrn Baron von Dienersberg aus dem Nachlasse des sel. Herrn Anton, Herrn von und zu Hohenwart, in Gurkfeld. 11 Bractetae.

[371] S kratico Apl. je mišljeno delo Josepha Appela o novcih, izdano v štirih zvezkih med letoma 1820 in 1829 (Appel, *Münzen und Medaillen*). Kratica *R. R.* označuje izjemno redkost primerka (lat. *rarissimus* oziroma ital. *rarità rara*), okrajšava R. pa redkost (lat. *rarus* oziroma it. *raro*)

5	En srebrn pfenig, Benetke, *Henricus Dandulo* (sic!), 1192–1205; Apl. ima le enega podobnega (*Apl. hat nur einen ähnlichen*), III, 3907.
6	En srebrn pfenig, Oglej, *Raimundus Patriarcha*, 1273–1298.
	Vsi primerki so bili izkopani na območju Krškega.[372]

II. Seznam drugih darov muzeju[373]

1	Zelo umetniško izrezljan lesen ovoj (*Holzhülle*) za shranjevanje srebrne kupe, ki je ni več v njem.[374]
	A. Potem naslednje diplome (*Diplome*):
2	Diploma cesarja Ferdinanda II., datirana na Dunaju 19. avgusta 1621, s katero sta bila brata Gregor in Mihael Waz (*die Watzen Brüder*) povzdignjena v plemiški stan s predikatom pl. Wazenberg (*von Watzenberg*). Izvirnik, na pergamentu v žametni vezavi, brez pečata.[375]
3	Diploma cesarja Ferdinanda III., datirana na gradu Laxenburg 15. maja 1650, s katero je bil Mihael Waz pl. Wazenberg (*Watzen von Watzenberg*) povzdignjen v baronski stan s predikatom baron z Doba in Mirne, gospod na Svibnem in Slatni in glavar v Metliki (*Freiherr von Watzenberg und Neudegg, Herr auf Scharfenberg und Slattenegg und Hauptmann zu Mötling*). Izvirnik prav tak kot prejšnji [pergament, žametna vezava, pečat je odpadel].[376]

[372] V Numizmatičnem kabinetu Narodnega muzeja Slovenije je danes o provenienci številnih novcev znan le splošen podatek, da izvirajo iz »stare zbirke«. Ta oznaka je zgolj posreden indic in sama po sebi ne omogoča zanesljive potrditve, pri katerih gre dejansko za novce iz Hohenwartove zapuščine. Kljub temu bi na podlagi razpoložljive dokumentacije s Hohenwartom lahko povezali en srebrnik Lorenza Tiepola (1268–1275), dva srebrnika Giovannija Dandola (1280–1289), en srebrnik Henrika Dandola (1192–1205) in en srebrnik patriarha Raimonda (1273–1298). Za srebrnike Padove in Verone takšne povezave ni mogoče potrditi, saj Numizmatični kabinet za ta tip kovancev ne hrani nobenega primerka iz stare zbirke. Za podatke in prijaznost se iskreno zahvaljujem dr. Alenki Miškec, vodji Numizmatičnega kabineta NMS.

[373] Št. 1–6: *Illyrisches Blatt*, Nr. 96, 1. 12. 1849, str. 384, Verzeichniß der im Jahre 1847 dem Museum in Laibach verehrten Geschenke (Fortsetzung): Nr. 17 Der sel. Herr Anton Graf (sic!) von Hohenwart hat mit Testament vom 28. August 1840 dem krainischen Landesmuseum aus seinem Cabinette den Landschadenbundbecher, dann alle Familien= und andere alte Schriften, die man dafür als geeignet ansehen sollte, legirt. In Folge dessen hat sein Testaments Executor, Franz Cajetan Freiherr von Dienersberg, folgende Stücke dem Museum ausgefolgt. Št. 7–19: *Illyrisches Blatt*, Nr. 97, 4. 12. 1849, str. 388, Verzeichniß etc., Nr. 17. Št. 20–36: *Illyrisches Blatt*, Nr. 98, 8. 12. 1849, str. 392, Verzeichniß etc., Nr. 17. Št. 37–49: *Illyrisches Blatt*, Nr. 99, 11. 12. 1849, str. 392, Verzeichniß etc., Nr. 17. Št. 50–71: *Illyrisches Blatt*, Nr. 100, 15. 12. 1849, str. 400, Verzeichniß etc., Nr. 17. Št. 72–97: *Illyrisches Blatt*, Nr. 101, 18. 12. 1849, str. 404, Verzeichniß etc., Nr. 17. – Hohenwartu pomotoma pripisani grofovski naslov v prvem nadaljevanju (1. 12. 1849) je v naslednji številki (4. 12. 1849) doživel popravek (*Berichtigung*), da je treba besedo grof (*Graf*) izpustiti in ime brati kot: gospod Anton pl. Hohenwart (*Herr Anton von Hohenwart*).

[374] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[375] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1064, Zbirka plemiških diplom, št. 122, Gregor, Michael Watzen von Watzenberg, 19. VIII. 1621, Dunaj, nem. jezik, pergament, knjiga vezana v rdeč žamet, pečat manjka.

[376] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1064, Zbirka plemiških diplom, št. 123, Michael von Watzenberg und Neudegg, 15. V. 1650, Laxenburg, nem. jezik, pergament, knjiga vezana v rdeč žamet, pečat manjka.

4	Diploma cesarja Leopolda I., datirana na Dunaju 20. julija 1673, s katero so bili bratje Volf Vincenc, Janez Henrik in Peter baroni Wazenberg itd. (*Freiherren von Wätzenberg etc.*) povzdignjeni v grofovski stan s predikatom grofje Wazenberg (*Grafen von Wötzenberg* [sic!]). Izvirnik prav tak kot oba prejšnja [pergament, žametna vezava, pečat je odpadel].[377]
5	Diploma cesarja Leopolda I., datirana v Šopronu (*Oedenburg*) 8. oktobra 1681, s katero je bil grofom Wazenbergom, baronom z Mirne, gospodom na Svibnem, Slatni in glavarjem v Metliki, spremenjen predikat v grofje in gospodje z Doba, plemeniti gospodje na Svibnem (*Grafen und Herren von Watzenberg, Edle Herren auf Scharfenberg*). Izvirnik na pergamentu brez pečata.[378]
6	Diploma cesarja Leopolda I., datirana v mestu Passau (*Stadt Paſſau*), »na našem tretjem ženitovanju« (*auf unserm dritten hochzeitlichen Beilaager*), 14. decembra 1676,[379] s katero so bili bratranci (*Gevettere*) Franc Engelbreht, Sigmund Viljem in Janez Herbard Zetschker iz prastarega viteškega rodu na Štajerskem in Kranjskem povzdignjeni v baronski stan s predikatom Zetschker z Waldegga, baroni na Vina Gorici, Erkenštajnu in Novem dvoru (*von und zu Waldtega* [sic!] *Freiherrn auf Weinbüchl, Erkhen und Weixelstain*). Izvirnik kot prejšnji (*wie die Vorigen*) [pergament, pečat je odpadel].[380]
7	Diploma cesarja Ferdinanda II., datirana na Dunaju 22. novembra 1624, s katero so bili dekan (*der Dechant*) Jurij Friderik in njegova brata Janez Sterlegger in Friderik Starks povzdignjeni v viteški stan. Izvirnik na pergamentu z velikim cesarskim pečatom v pločevinasti skodelici (*Blechkapsel*).[381]
8	Diploma nadvojvode in poznejšega cesarja Ferdinanda II., datirana v Gradcu 9. avgusta 1600, s katero je bil Baltazarju Wilhelmu, ki je kupil plemiško imenje Klaffenau (*die Edelmanns=Gült Claffenau*) na Štajerskem,[382] podeljen plemiški stan s predikatom pl. Klaffenau (*von und zu Claffenau*). Izvirnik na pergamentu z velikim cesarskim pečatom in z vidimiranim prepisom iz leta 1758.[383]

[377] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1064, Zbirka plemiških diplom, št. 124, Wolf Vincenz, Hans Heinrich, Peter von Watzenberg, 20. VII. 1673, Dunaj, nem. jezik, pergament, knjiga vezana v rdeč žamet, pečat manjka.

[378] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1064, Zbirka plemiških diplom, št. 125, Hans Heinrich, Peter von Watzenberg Herrn auf Scharffenberg, 8. X. 1681, Šopron, nem. jezik, pergament, pečat manjka.

[379] Cesar Leopold I. se je tega dne v Passsauu poročil z Eleonoro Magdaleno Neuburško.

[380] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1064, Zbirka plemiških diplom, št. 118, Franz Engelprecht, Sigmund Wilhalmb, Hans Horwarth Zetschkher von Waldtegg, 14. XII. 1676, Passau, nem. jezik, knjiga vezana v rdeč žamet, pečat manjka.

[381] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1064, Zbirka plemiških diplom, št. 102, Georg Friedrich, Hans Sterlegger, Hans Friedrich Starckh, 22. XI. 1624, Dunaj, nem. jezik, pergament, pečat (fragmenti) v leseni škatlici.

[382] Pri Hartbergu.

[383] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1064, Zbirka plemiških diplom, št. 130, Balthasar, Erhardt von Clafenau, 9. VIII. 1600, Gradec, nem. jezik, pergament, pečatna škatlica manjka; št. 131, prepis 13. 7. 1758. – Frank navaja plemiško diplomo, datirano v Gradcu 12. maja 1601, s katero sta brata Baltazar in Erhard Willhalb prejela »nadvojvodski predikat« (*erzherzogliches Prädikat*) »von oder zu Claffenau« (Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte, 5. Band*, str. 222).

9	Diploma cesarja Ferdinanda II., datirana na Dunaju 27. januarja 1621, s katero se notranjeavstrijskemu komornemu svetniku Erhardu Wilhelmu pl. Klaffenauu (*von Claffenau)* dovoljuje, da se v njegov grb vključi grb njegove matere, hčerke Vincenca Freißmuetha, ki je umrl brez moških potomcev. Izvirnik na pergamentu z velikim cesarskim pečatom v pločevinasti skodelici (*Blechkapsel*), z vidimiranim prepisom brez datuma in drugim vidimiranim prepisom, datiranim na Dunaju 14. julija 1758.[384]
10	Diploma cesarja Franca I., datirana 9. januarja 1809, s katero je bil Sigmundu pl. Hohenwartu, generalnemu vikarju v Celovcu, podeljen mali križec cesarsko-kraljevega Leopoldovega reda. Izvirnik z vtisnjenim velikim cesarskim pečatom na pergamentu.[385]
11	Diploma cesarice Marije Terezije, datirana na Dunaju 23. aprila 1767, s katero je bil Franc Karel pl. Hohenwart (*von Hohenwart*), cesarsko-kraljevi vladni svetnik in svetnik apelacijske komore, skupaj s svojimi potomci povzdignjen v grofovski stan s predikatom grofje in grofice Hohenwart, gospodje na Kolovcu, Ranšperku in Ravnah (*Grafen und Gräfinen von und zu Hohenwart, Herren zu Gerlachstein, Rabensberg und Raunach*) in z naslovom visokorodni in blagorodni (*Hoch- und Wohlgeboren*), s katerim jih morajo naslavljati vsi in vsak volilni knez in knez, duhovni in svetni prelat, grof, baron, vitez in oproda.[386]
	B. Naslednje listine in spise (*Urkunden und Schriften*):
12	Listina poverjenika štajerskih deželnih stanov Henrika barona Sauraua z Larbecka in Kainacha (*Heinrich Freiherr von Sauraw zu Larbeckh und Kainach*), dednega podmaršala na Štajerskem, svetnika rimskega cesarskega veličanstva itd., tudi svetnika kneza brandenburškega, predsednika cesarskega deželnega sodišča grofije (*Burggrafthumbs*) Nürnberg in poverjenika deželnih stanov vojvodine Štajerske, s katero je bil Mihael Zetschker z Valdeka (*Zetschger von und zu Waldeck*) na priporočilo (*auf Intercession*) častitih kranjskih deželnih stanov sprejet za deželana in člana štajerskih deželnih stanov. Izvirnik, datiran v Gradcu na deželnem zboru 22. februarja 1611, na pergamentu s petimi visečimi pečati.[387]
13	Listina nadvojvode Ferdinanda, poznejšega cesarja Ferdinanda II., datirana v Gradcu 6. julija 1612, s katero so bili Erhardu Wilhelmu pl. Klaffenauu (*Erdhardt Wilhelmb von Claffenau*), cesarskemu svetniku in tajniku štajerskih deželnih stanov, podeljeni v fevd pašniki v Hausmannstättnu pri Gradcu, ki jih je imel prej v fevdu Hans Meßmair. Na njej je zapis, da je pokojni Erhard Wilhelm pl. Klaffenau odstopil (*cediert*) to posest svojemu sinu Sigmundu, datiran 4. maja 1647. Izvirnik na pergamentu z večjim nadvojvodskim pečatom,[388] zraven sta nevidimiran prepis na papirju[389] in vidimiran prepis iz leta 1758.[390]

[384] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1064, Zbirka plemiških diplom, št. 14, Erhard Wilhelm von Clafenau 27. I. 1621, Dunaj, nem. jezik, pergament, pečatna škatlica manjka; št. 15, prepis 1758, grb; št. 16, prepis s. d., grb.

[385] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1080/I, Pergamentne listine iz Zbirke Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko, I/28, 1809 I. 9., Dunaj, nem. jezik.

[386] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[387] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1063, Zbirka listin, Kronološka serija, št. 2044, 1611 II. 22., Gradec, nem. jezik, pergament, pet visečih pečatov, šesti odpadel.

[388] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1063, Zbirka listin, Kronološka serija, št. 2060, 1612 VII. 6., Gradec, nem. jezik, pergament, viseči pečat.

[389] Današnje hranišče in stanje: prav tam, št. 2422, 1612 VII. 6., Gradec, nem. jezik, pergament; št. 3071, 1758 VII. 13., Dunaj, nem. jezik, papir.

[390] Današnje hranišče in stanje: prav tam, št. 3075, 1612 VII. 6., Gradec, prepis 13. 7. 1758, Dunaj.

14	Listina Ferdinanda II., datirana na Dunaju 24. februarja 1627, s katero je bila Erhardu pl. Klaffenauu (*Erhardt von Claffenau*), svetniku notranjeavstrijske dvorne komore, in njegovim potomcem podeljena pravica, da smejo pridobiti do dvesto imenjskih funtov gosposkih imenj in deželanskih posesti v vrednosti 20.000–30.000 goldinarjev, ne da bi pri tem kršili privilegije retraktne pravice in deželni običaj (*vngeacht vnd vngehindert des Einstand=Rechts Privilegien und Landtsgebrauch*). Dva vidimirana prepisa na papirju: prvi, ki ga je izdal cesarsko-kraljevi komornik in svetnik, administrator vseh komornih dohodkov v vojvodini Kranjski in Avstrijskem primorju (*auf der österreichischen Seeküste*), je brez datuma, drugi je datiran na Dunaju 13. julija 1758.[391]
15	Listina Karla grofa Sauraua, barona na Ligistu, Labeggu, Premstettnu idr. (*Carl Grafen von Saurau, Freyherrn auf Ligist, Labegg, Prembstetten etc.*), cesarsko-kraljevega tajnega svetnika in predsednika poverjeniškega urada na Štajerskem ter štajerskega stanovskega poverjenika, datirana v Gradcu na deželnem zboru 30. januarja 1620, s katero je bilo Erhardu pl. Klaffenauu (*von Claffenau*), svetniku rimske cesarske notranjeavstrijske dvorne komore in komornemu grofu (*Cammergraffen*) v Eisenerzu, podeljeno štajersko deželanstvo. Izvirnik s petimi visečimi (*anhängenden*) pečati, in to na pergamentu, z dvema vidimiranima prepisoma, datiranima na Dunaju 13. julija 1758.[392]
16	Listina deželnih stanov vojvodine Kranjske z dne 23. julija 1790, s katero je bila gospodu Janezu Karlu pl. Klaffenauu (*von und zu Claffenau*), cesarskemu svetniku in okrožnemu komisarju v Ljubljani, deželanu vojvodine Štajerske, in njegovim potomcem podeljena čast kranjskega deželanstva. Izvirnik na pergamentu, brez pečata.[393]
17	Kupno pismo Janeza Herbarda Valvasorja z Medije (*Johann Hörwardt Valvasor zum Galleneck*), datirano Ljubljana, zadnji februar 1676 [29. 2. 1676], Francu Engelbrehtu Zetschkerju z Erkenštajna in Valdeka (*zum Erkhenstein und Waldeck*), o Mediji pripadajoči njivski in vinski desetini na Dolenjskem v Budni vasi (*Wudendorf*),[394] Zgornjem in Spodnjem Kremenu (*Ober= und Unter=Cremen*),[395] Guntah (*Gunthie*)[396] in Volčjih Jamah (*Wolfsgruben (lišičja jama)*).[397] Izvirnik na pergamentu z obešenim pečatom v skodelici (*Kapselsigille*).[398]
18	Fevdno pismo Janeza, knezoškofa v Krki (*Johann, Fürst Bischofs zu Gurgg*) itd., s katerim se posest Erkenštajn (*das Gut Erkenstein*) z vsemi podrobno popisanimi pritiklinami izroča v fevd Sigmundu Viljemu in Herbardu Zetschkerju. Izvirnik, datiran 26. aprila 1681. Na pergamentu brez pečata, močno poškodovano (*bedeutend beschädiget*).[399]

[391] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[392] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[393] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1063, Zbirka listin, Kronološka serija, št. 3002, 1790 VII. 23., Ljubljana, nem. jezik, papir, knjiga vezana v platnice iz blaga.

[394] Jugovzhodno od Radeč.

[395] Del naselja Jablanica pri Boštanju ob Savi.

[396] Pri Boštanju ob Savi.

[397] Del naselja Vrh pri Boštanju ob Savi.

[398] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1063, Zbirka listin, Kronološka serija, št. 2649, 1676 II. 29., Ljubljana, nem. jezik, pergament, viseči pečat.

[399] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1063, Zbirka listin, Kronološka serija, št. 2674, 1681 IV. 26., Strassburg na Koroškem, nem. jezik, pergament, brez pečata.

19	Zaščitno, pravzaprav intabulacijsko pismo (*Schirm= eigentlich Intabulationsbrief*), s katerim Janez Gašper grof Kobenzl (*Graf Cobenzl*) itd., deželni glavar na Kranjskem, sodno (*von Gericht wegen*) privoljuje (*bewilliget*), da Janez Nikolaj pl. Knessenhof (*von Kneſſenhof*), cesionar Karla Sigfrida barona Kheyssla (*Freiherrn von Kaysell*) in Marije Uršule Žigon (*Schigon*), dá kot volilo brata Janeza Krstnika Prešerna (*als brüderlich Johann Bapt. Prescherische Legataria*) vpisati (*vormerken lasse*) dolg 1000 goldinarjev in 600 goldinarjev skupaj z obrestmi na posesti dedičev barona Franca Engelbrehta Zetschkerja, tj. na Erkenštajn in Gomilo (*Ober= und Unter=Erkenſtein*) ter na Hotemež z vsemi pritiklinami, nadalje na hišo v Krškem in Ljubljani ter na brod pri uradu Impoljca. Izvirnik, datiran v ponedeljek po sv. Trojici 1718 [13. 6. 1718]. Na pergamentu, brez pečata.[400]
20	Dekret notranjeavstrijske vlade in dvorne komore, datiran v Gradcu 28. februarja 1741, polkovnemu stražmojstru (*an den Ob. V. M.* [Obristwachtmeister]) Benvenutu Sigmundu grofu Petazziju (*Benvenuth Sigmund Grafen v. Petazzi*) s Socerba in Novega grada (*St. Servolo und Castelnovo*), baronu v Švarceneku [Završniku] (*Freiherrn in Schwarzenegg*), stotniku v Žumberku in Slunju (*Hauptmann in Sichelburg und Sluin*), s katerim mu je bilo po smrti polkovnika barona Kulmerja podeljeno višje poveljstvo (*Oberhauptmannſchafs=Commando*) v Slunju in Žumberku s plačo in emolumenti (*Emolumente*), ki ga je brez plačila vodil (*unentgeltlich verſehene*) osem let. Izvirnik s srednjim cesarskim pečatom na papirju.[401]
21	Dekret cesarice Marije Terezije s 24. septembra 1746, s katerim je bil polkovnik (*der Oberste*) v Karlovškem generalatu Benedikt (sic!) Sigmund grof Petazzi (*Graf von Petazzi*) povišan v polkovnega stražmojstra (*Obriſtfeldwachtmeiſter*).[402] Izvirnik na papirju z vtisnjenim srednjim cesarskim pečatom.[403]
22	Dekret dvornega vojnega sveta, datiran 21. aprila 1754, generalnemu stražmojstru (*General-Feldwachmeiſter*) Benvenutu grofu Petazziju (*Grafen von Petazzi*), s katerim mu je bil dotlej Kengyelov (Varaždinskega generalata peš-)polk (*bisbin* von *Kengyel´sche (Warasdiner Grenz=Infanterie=) Regiment*) (št. 6 – v šematizmu pomotoma št. 1) podeljen kot imetniku polka (*Regiments-Inhaber*). Izvirnik, podpisan Jožef grof Harrach, na papirju s srednjim cesarskim pečatom.[404]
23	Ukaz za pohod (*Marschbefehl*) generalporočniku (*General-Lieutenant*) ekscelenci grofu Petazziju, datiran v glavnem poveljstvu (*Hauptquartier*) Klein-Schönau 22. in 24. avgusta 1757, naj takoj po prihodu polkovnika Brentana s svojim graničarskim moštvom pri generalu Beku (*beim General Bek*) [Beck] v Hennersdorfu odkoraka h korpusu konjeniškega generala grofa Nadásdyja v Königshein. Izvirnik podpisal Karel grof Lothringen (Lotarinški), na papirju brez pečata.[405]

[400] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1080/I, Pergamentne listine iz Zbirke Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko, I/7, 1718 VI. 13., Ljubljana, razsodba deželnega glavarja Janeza Gašperja grofa pl. Cobenzla glede zapuščine po Francu Engelbrehtu Zetschkerju, papir, pergament, brez pečata.

[401] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[402] Leta 1746 naj bi bil povišan že v generalnega stražmojstra oziroma generalmajorja (*Generalfeldwachtmeister*) (Schmidt-Brentano, *Kaiserliche und k. k. Generale*, str. 74).

[403] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[404] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[405] Današnje hranišče in stanje: neznano.

24	Patent cesarja Karla VI., datiran na Dunaju 16. septembra 1724, s katerim se določi mostninska tarifa na novozgrajenem Črnuškem mostu, ki so ga kranjski deželni stanovi postavili namesto prejšnjega broda: en dvojak (*Zweyer*) ali dva črna pfeniga od osebe, dva krajcarja od goveda ali tovornega konja, tri krajcarje od vpreženega konja in en pfenig od glave drobnice.[406]
25	Dekret dvorne pisarne, datiran 25. oktobra 1776, odprt od deželnega glavarstva v Celovcu 7. novembra 1776, s katerim je deželnoknežja stran določila načrt ureditve temporalij (*Temporalien-Einrichtungplan*) za škofijo Krka (*Domstift Gurk*) za leto 1777. Zelo poučna listina za škofijski stolni kapitelj v Krki. Nevidimiran prepis, na papirju.[407]
26	Spričevalo kranjskega stanovskega poverjeniškega urada, datirano 12. januarja 1802, da je bil stanovski knjigovodja Janez Karel pl. Samburg, nekoč Santpauer (*von Samburg, einst Santbauer*), 3. februarja 1654 sprejet za pravega deželana na Kranjskem. Vidimiran prepis na žigosani poli za 15 krajcarjev.[408]
27	Listina častitih deželnih stanov vojvodine Štajerske, datirana v Gradcu 12. oktobra 1683, s katero je bil Oto Franc pl. Klaffenau (*von Claffenau*) namesto pokojnega očeta Sigmunda imenovan za stanovskega orožarja (*Zeugwarth*) [oskrbnika orožarne]; s tem je prejel natančno uradno inštrukcijo. Izvirnik s petimi vtisnjenimi pečati na papirju.[409]
28	Odpoved (*Verzicht*) [odpovedno pismo] Katarine baronice Adelstein, rojene baronice Türndl z Altkainacha (*Freyin von Adelftein, geb. Tierntl*, *Freyin zu Altkainach*), za dediščino, ki ji je pripadla po materi, rojeni baronici pl. Webersberg (*Freyin v. Webersberg*). Datirano v Dobrnici (*Gutteneg*)[410] 26. avgusta 1691. Vidimiran prepis na žigosani poli za 15 krajcarjev.[411]
29	Obračunsko pismo (*Raithbrief*) častitih deželnih stanov vojvodine Štajerske, datirano v Gradcu 23. junija 1719, s katerim je bil vdovi nekdanjega stanovskega orožarja (*Zeugwarths*) Ota Franca pl. Klaffenaua (*von Claffenau*), nujni varuhinji svojih otrok in nato ponovno poročeni pl. Kellersberg (*von Khellersberg*), rojeni pl. Prandtegg (*von Prandtegg*), potrjen *(adjustirt)* predloženi račun za denar, vojaško opremo in strelivo za čas od 19. septembra 1693 do zadnjega februarja 1696 [29. 2. 1696]. Izvirnik na papirju s petimi vtisnjenimi pečati.[412]

[406] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1063, Zbirka listin, Kronološka serija, št. 2854, 1724 IX. 16., Dunaj, nem. jezik, pergament, viseči pečat v škatlici.

[407] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[408] Današnje hranišče in stanje: neznano. – V Listinskem katalogu v ARS je listina vodena kot prepis na papirju z datacijo 21. junij 1817, Krško.

[409] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[410] Dvorec blizu Dobrne pri Celju.

[411] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko, šk. 3, fasc. 4, Odpovedna pisma, 26. 8. 1691, Dobrnica, odpovedno pismo Marije Katarine baronice Adelstein glede dediščine, nem. jezik, papir, prepis iz 18. stoletja.

[412] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko, šk. 3, fasc. 4, Odvezna in izvršilna pisma, Odvezno pismo orožarja Otona Franca pl. Clafenaua, 23. junij 1719, Gradec, nem. jezik, papir, pet vtisnjenih pečatov.

30	Patent cesarja Karla VI., datiran na Dunaju ___ [manjka datum] februarja 1726, s katerim je bilo častitim deželnim stanovom v vojvodini Kranjski za posojilo 100.000 goldinarjev odobreno pobiranje naklade (*Aufschlag*) od vin, za porabo na Kranjskem uvoženih iz Furlanije, Trsta, Reke, Istre in drugih zahodnih krajev v višini pol krajcarja za bokal (*Maß*), in od štajerskega marvina (*von dem steyrischen Mahrwein*) v višini enega pfeniga za bokal do vrnitve glavnice skupaj z obrestmi. Nevidimiran prepis na papirju.[413]
31	Osnutek menjalnega pisma (*Wechselbrief*), s katerim je Barbara, rojena pl. Seebach (*von Sebepach*), poročena pl. Neuhaus (*Edle von Neuhaus*), zamenjala breg (*einen Rain*) [vinograd] s trtami in trsnimi cepljenkami, ki ga je kupila od Morica Welzerja pl. Ebersteina (*Moritz Welzer von Eberstein*), za druge nepremičnine pri Lembergu na Štajerskem. Datirana na mihaelovo 1544 [29. 9. 1544].[414]
32	Judita Ratz, rojena pl. Hohenwart (*Judith Ratzin, geb. von Hohenwarth*), potrjuje v Gradcu 25. julija 1612, da je od svojega oskrbnika na Podsredi Janeza Babiča (*Hans Wabetsch*) prejela na rentni račun 26 goldinarjev.[415]
33	Prošnja vdove Judite Ratz (*Judith Ratzin*), hčerke Vida pl. Hohenwarta (*Veith von Hohenwart*), gospodu deželnemu glavarju na Štajerskem, naj Janez Krstnik Moscon (*Johann Bapt. Muschkon*) in Jurij (*Georg*) Langenmantel končno neovirano odpravita zaporo na zapuščini njenega pokojnega moža. Brez datuma in pečata, vendar prezentirano 30. marca 1612.[416]
34	Štirje procesni spisi Judite Ratz (*Judith Ratzin*), pozneje poročene Schneeweis (*Schneeweiſſin*), proti Ani Ratz (*Ratzin*) od leta 1612 do 1614.[417]
35	Odredba (*Erlaß*) Valerija barona Moscona (*Valerius Freiherrn von Maschkon*), gospoda na Ortneku[418] in Ottensteinu[419] (*Herrn auf Ottenegkh und Ottenstein*), poverjenika in namestnika deželnega upravnika (*Vice-Landesverwalter*), in Orfeja grofa Strassolda (*Graffen von Straßoldo*), deželnega vicedoma na Kranjskem, Andreju Solomiču (*Solomitsch*), župniku v Žužemberku, in Janezu Adamu pl. Verneku z Vrhovega[420] (*Wernegkh zum Freyhoff*), prisedniku deželne in dvorne pravde deželnih stanov na Kranjskem, naj na prošnjo Marije Salome baronice Moscon (*Moshkonin Freyin*), rojene Gall (*Gallin*), prekinejo komisijo [delo neke komisije] do pritegnitve Jerneja Valvasorja z Medije (*Bathelmä Valvasor zum Gallenegkh*); datirana 16. marca 1638. Izvirnik z dvema vtisnjenima pečatoma in prilogo.[421]

[413] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[414] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1063, Zbirka listin, prepisi, 1544–IX–29, s. l., nem. jezik, papir.

[415] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[416] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[417] SI AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko, šk. 12, fasc. 15, Procesi, Proces med Ano Räzin in Judito Schneeweis, por. Hohenwart, zaradi primoženega premoženja, 1614, nem. jezik, papir. – Procesni spis vsebuje štiri nedatirane dokumente, na enem je zaznamek: prezentirano 2. 8. 1614.

[418] Grad pri Ribnici na Dolenjskem.

[419] Predhodnik Ortneka, že tedaj razvalina.

[420] Dvorec pri Šentjerneju.

[421] Današnje hranišče in stanje: neznano.

36	Prošnja, datirana na dan sv. Janeza Krstnika ob kresu [24. 6.] leta Gospodovega 14 sto LXX V IIIJ [1479], s katero Štefan (*Steuffen*) Hohenwart prosi viteza Volfganga pl. Neuhausa (*den Ritterherrn Wolfgang von Neuhaus*), naj obesi svoj pečat na delilno pismo (*tail Prief*), ki ga [Štefan] izdaja svojemu bratu Andreju Hohenwartu. Brez pečata in podpisa.[422]
37	Osnutek listine, datirane v ponedeljek po svetem Rešnjem Telesu 1524 [30. 5. 1524], s katerim je Marjeta, zapuščena zakonska hči gospoda Andreja Hohenwarta s Kolovca (*zu Gerlachstein*), zdaj zakonska žena plemenitega in krepostnega Krištofa Welzerja (*Wölzer*), oskrbnika na Oberwölzu (*Oberwölliz*), prepustila tretjino vinske desetine na Vinski Gori (*am Weinperg*) v gospostvu Lemberg plemenitemu in častitemu vitezu gospodu Krištofu Welzu pl. Ebersteinu (*Wölz von Eberstein*) starejšemu, (deželnemu) upravitelju (*Verwesern*) na Koroškem, in gospe Neži (*Agnes*), njegovi zakoniti ženi, tj. svojima dragima svaku in sestri. Brez podpisa in pečata.[423]
38	Sodno pričevalno pismo (*Gerichtszeugbrief*) prvega dne [deželne pravde], datirano v Gradcu na deželni pravdi 20. novembra 1614, s katerim Janez Sigmund Schrattenbach, baron na Stopniku in Ojstrici (*zu Heggenberg und Osterwitz*) in deželni upravitelj, potrjuje, da je plemeniti častiti gospod Franc pl. Hohenwart (*von Hohenwarth*) s Kolovca in Ranšperka (*zu Gerlachstein und Rabenspurg*), dedni strežaj (*Erbdruchsaß*) na Kranjskem in v Slovenski marki, kot sedanji fevdnik (*Lehenstrager*), saj je zdaj najstarejši Hohenwartovega imena in rodu, sodno zahteval vsa stara in nova fevdna pisma za Ranšperk in Lemberg (*yber Rabensperg und Lemberg*) od vdove Vida pl. Hohenwarta (*des Veithen von Hohenwarth*), ki jih je ta imel v rokah kot najstarejši Hohenwartovega imena in rodu in fevdnik (*Lehenstrager*). Izvirnik, brez podpisa z vtisnjenim pečatom deželnega upravitelja.[424]
39	Enako sodno pričevalno pismo (*Gerichtszeugbrief*) omenjenega deželnega upravitelja (sodnega predsednika) istim osebam in o isti zadevi ter z enako vsebino, vendar drugega dne, datirano 13. novembra 1617. Izvirnik z vtisnjenim pečatom in napisom na robu: deželni upravitelj na Štajerskem; brez podpisa.[425]
40	Kupno in prodajno pismo, datirano v ponedeljek po sv. Janezu Krstniku 1531 [26. 6. 1531], s katerim Neža (*Agnes*), zapuščena hči Andreja pl. Hohenwarta s Kolovca in zakonska žena viteza Krištofa Welzerja pl. Ebersteina starejšega, s privolitvijo svojega soproga prepušča svoji sestri Marjeti (*Margareth*) nekaj podrobno opisanih imenj in posesti na Ojstrici (*zu Osterwitz*) in v drugih krajih. Prepis brez pečata in podpisa.[426]

[422] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[423] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1063, Zbirka listin, prepisi, 1524–V–30, s. l., nem. jezik, papir.

[424] SI AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko, šk. 10, fasc. 13, Graščinski arhivi (B–N), Kolovec, Proces med Kozmo pl. Hohenwartom in vdovo pokojnega Vida pl. Hohenwarta zaradi fevdnih listin in drugih dokumentov, 1617, 20. 11. 1614, Gradec, nem. jezik, papir.

[425] SI AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko, šk. 10, fasc. 13, Graščinski arhivi (B–N), Kolovec, Proces med Kozmo pl. Hohenwartom in vdovo pokojnega Vida pl. Hohenwarta zaradi fevdnih listin in drugih dokumentov, 1617, 13. 11. 1617, Gradec, nem. jezik, papir.

[426] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1063, Zbirka listin, prepisi, 1531–VI–26/1, s. l., nem. jezik, papir.

41	Kupno in prodajno pismo, datirano na novega leta dan 1531 [1. 1. 1531], s katerim je Marjeta, hči pokojnega Andreja pl. Hohenwarta s Kolovca, zakonska žena Krištofa Welzerja z Oberwölza, prodala svoji sestri Neži (*Agnes*), zakonski ženi plemenitega viteza Krištofa Welzerja z Ebersteina (*von Eberſtain*) starejšega, žitno in vinsko desetino na Lembergu (*zu Lemberg*) na Spodnjem Štajerskem za 640 funtov pfenigov dobre deželne veljave na Štajerskem in Koroškem. Prepis brez pečata in podpisa.[427]
42	Prepis listine o prenosu lastništva/odsvojitvene listine (*Aufsandbriefes*) Neže Welzer (*Agnes Welzerin*), rojene Hohenwart (*Hohenwarterin*), cesarskemu apostolskemu veličanstvu za nekaj posesti na Ojstrici itd., ki jih je prodala Marjeti Welzer (*Margareth Welzerin*). Datirano v ponedeljek po sv. Janezu Krstniku 1531, svetem Božjem krščevalcu [26. 6. 1531]. Brez pečata in podpisa, za kar je bil naprošen gospod Vid Welzer (*Veit Welzer*), deželni glavar na Koroškem.[428]
43	Zadolžnica (Schuldbrief), datirana v ponedeljek po svečnici Naše Ljube Gospe 1533 [5. 2. 1533], s katero Krištof Welzer z Oberwölza priznava, da se je pri svoji ženi Marjeti itd. zadolžil za dva tisoč funtov pfenigov dobre veljave na Štajerskem in Koroškem, da bi lahko dobil v zastavo zastavno posest (*Pfandschilling*), ki izvira (*Herrüerrenndt*) od samostana v Admontu. Prepis brez pečata z drugim prepisom iste zadolžnice, z Marjetino potrditvijo in nekaj priloženimi rodbinskimi zgodovinskimi noticami.[429]
44	Izročilno pismo, datirano v Oberwölzu, v petek po sv. Luciji 1534 [18. 12. 1534], s katerim je Marjeta, rojena Hohenwart s Kolovca, poročena Welzer, izročila Lenartu pl. Auspergu (*Lienharten von Ausperg*) (v adresi piše Auersperg) in Volfgangu pl. Neuhausu (*Wolfgangen von Neuhaws*), svojima dragima sinu in zetu (*Sun und Aiden*),[430] v last vse svoje dedne pravice do ljudi, predmetov, imenj in posesti, tako premičnih kot nepremičnih, majhnih in velikih, ne da bi bilo kar koli izvzeto, ki jih je dobila (*herkhumen*) po svoji pokojni materi Jeri (*Getrauten*), hčerki Sigmunda Lambergerja, in po njeni pokojni gospe materi Kunigundi Apfaltrer (*Khunngund Aphalterin*), njegovi [Lambergerjevi] soprogi. Brez pečata in podpisa, za kar so bili, ker izstaviteljica tedaj ni imela lastnega pečata, naprošeni njen soprog Krištof Welzer, njen bratranec (*Veter*) Jakob pl. Teufenbach (*von Teufenbach*) in Bernard pl. Gosthaim (*Bernhart von Gosthaim*), njen posebej dragi prijatelj.[431]
45	Dekret Janeza Ludvika pl. Hohenwarta s Kolovca in na Ranšperku itd. (*zum Gerlachstain und auff Rabensperg etc.*), upravitelja deželnega glavarstva na Kranjskem, ter N., podpredsednika in kranjskega stanovskega poverjenika, datiran 23. oktobra 1702, s katerim je bilo na prošnjo Luka Žagarja (*Lukaß Sagar*), mestnega sodnika v Krškem, naloženo Ditrihu grofu Auerspergu, lastniku Šrajbarskega turna, in Francu Luku Koširju (*Koschier*), upravitelju gospostva Krško, naj meščanom Krškega ne dovolita izvoza vina, ki ostane po plačilu gornine in desetine, dokler ne plačajo davka in kontribucije. Izvirnik z vtisnjenimi pečati.[432]

[427] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1063, Zbirka listin, prepisi, 1531–I–1, s. l., nem. jezik, papir.

[428] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1063, Zbirka listin, prepisi, 1531–VI–26/2, s. l., nem. jezik, papir.

[429] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[430] O sorodstvenih razmerjih gl. Preinfalk, *Auerspergi*, str. 67.

[431] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1063, Zbirka listin, prepisi, 1534–XII–18, Oberwölz, nem. jezik, papir.

[432] SI AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko, šk. 10, fasc. 13, Graščinski arhivi (B–N), Krško, Proces med Ditrihom državnim grofom Auerspergom in Lukom Koširjem, upraviteljem gospostva Krško, zaradi gornin, 1702, Ljubljana, 23. 10. 1702, nem. jezik, papir.

46	Poročno pismo ženina Janeza Jurija barona Gabelkovna (*Freyherr zu Gabelkoven*) in neveste Eve Marije baronice Deleo (*Dellein Freyin*), hčerke pokojnega Jeremija Delea in Ane Marjete pl. Gabelkoven, datirano na Erkenštajnu (*Erkenstein*)[433] 10. januarja 1724; priči Rudolf Feliks grof Reißing (*Graf von Reißing*) in Franc Leopold grof Gaisruck (*Graf von Gaüßruck*). Vidimiran prepis, datiran 21. junija 1817 z uradnim pečatom krškega mitninskega urada (*mit dem Gurkfelder Mautamtsfigill*).[434]
47	Poročno pismo ženina Jurija Sigmunda pl. Hohenwarta in neveste Ane Alojzije Barbare Killau(er) pl. Ehrenstein (*Khillauerin von Ehrenstein*), datirano v Celju 28. novembra 1742; priče: Janez Maksimilijan Bartholotti, kraljevi (*Königl.*) mestni župnik in arhidiakon, Janez Anton pl. Führenberg (*von Firenberg*), Jurij Sigmund pl. Hohenwart, Franc Ludvik pl. Hohenwart. Izvirnik s petimi voščenimi pečati (*Wachsfigilen*).[435]
48	Originalen krstni list Janeza Ludvika Mihaela, sina Jurija Sigmunda pl. Hohenwarta in Kordule Cecilije baronice Apfaltrer, krščenega v Kamniku 23. maja 1716; boter Janez Ludvik pl. Hohenwart.[436]
49	Izvleček iz krstne knjige župnije Vransko o naslednjih šestih otrocih Janeza pl. Hohenwarta, pokojnega, nekdanjega lastnika posesti Podgrad (*Purgstall*), in Marije Terezije baronice Adelstein (*Barones von Adelstein*): a) Marija Ana, krščena 20. julija 1757; b) Marija Nepomucena 2. septembra 1758; c) Marija Frančiška Ksaverija 15. januarja 1760; d) Marija Terezija Leopoldina 12. aprila 1763; e) Marija Ksaverija Barbara 29. novembra 1766; f) Anton Padovanski Maksimilijan 11. oktobra 1768. Zunaj je navedeno (*Von Außen ist angemerkt*), da je iz istega zakona izviral Ignac Ksaverij pl. Hohenwart, krščen 8. julija 1764.[437]
	7 vidimiranih prepisov krstnih listov in drugi dokumenti:
50	Krstni list Marije Suzane Klare, hčerke Janeza Karla pl. Samburga (*von Samburg*), in Suzane Lukančič pl. Hertenfels (*Lukantschitsch von Hertenfels*), krščene v stolni cerkvi v Ljubljani 7. julija 1663. Botra: Franc Sigmund pl. Gandin in Marija Elizabeta pl. Kovan.[438]
51	Krstni list Jurija Sigmunda pl. Hohenwarta, sina Franca Krištofa pl. Hohenwarta in Ane Marije baronice Valvasor (*Freyinn von Valvasor*), krščenega v Kamniku 6. junija 1678. Botra: Herbard baron Posarelli (*Posforelli*) in Ana Rozalija baronica Valvasor.[439]

[433] Prav: Ekenštajn (Gorica pri Velenju).

[434] SI AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko, šk. 4, fasc. 5, Razne pogodbe II, Ženitne pogodbe in dogovori, Gabelkoven baron Jurij – De Leo Marija Eva, Novi grad [Ekenštajn], 1724 (prepis), 10. 1. 1724, nem. jezik, papir, vidimiral Jožef Lakner, mitninski prejemnik v Krškem, 21. 6. 1817.

[435] SI AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko, šk. 4, fasc. 5, Razne pogodbe II, Ženitne pogodbe in dogovori, Hohenwart pl. Jurij Sigmund – Khillau pl. Ehrenstein Alojzija Barbara. Celje, 28. 11. 1742, nem. jezik, papir.

[436] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[437] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[438] SI AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko, šk. 5, fasc. 7, Osebni dokumenti II, Rojstni in krstni listi, Samburg pl. Marija Suzana Klara, 1802 (prepis), 7. 1. 1802, vidimiral Jožef Lakner, mitninski prejemnik v Krškem, 21. 6. 1817.

[439] Današnje hranišče in stanje: neznano.

52	Krstni list Cecilije, hčerke Jurija Sigfrida barona Apfaltrerja (*Freyherrn von Apfalterer*) in Suzane Klare pl. Samburg, rojene na Vranskem 30. oktobra 1687. Botra: Jakob in Katarina Plopart.[440]
53	Krstni list Franca Jožefa, sina Volfganga Ferdinanda barona Adelsteina (*Freyherrn von Adlstein*) in Katarine baronice Thürndl (*Freyinn von Thürndl*), rojenega na Dobrni 4. decembra 1694. Botra: Jurij Adam baron Adelstein in njegova žena Eleonora.[441]
54	Krstni list Marije Konstancije Lukrecije, hčerke Janeza Jurija barona Gabelkovna (*Freyherrn von Gabelkoven*) in Eve Marije baronice Deleo (*Freyin de Leo*), krščene v Šmartnem pri Šaleku 4. februarja 1698. Botra: Janez Karel baron Gabelkoven in Marija Lukrecija grofica Schrattenbach (*Gräfin von Schrottenbach*), rojena grofica Rattmansdorff (*Gräfin von Rattmanstorf*).[442]
55	Krstni list Janeza Ludvika Mihaela, sina Jurija Sigmunda pl. Hohenwarta in Kordule Cecilije, rojene baronice Apfaltrer, krščenega v Kamniku 23. maja 1716. Botra: Janez Ludvik pl. Hohenwart in Ana Marija pl. Hohenwart.[443]
56	Krstni list Marije Terezije, hčerke Franca Jožefa barona Adelsteina (*Freyherrn von Adlstein*), in Konstancije Lukrecije, rojene baronice Gabelkoven (*Freyin von Gabelkoven*), krščene v Šmartnem pri Šaleku 2. maja 1740. Botra: Janez Karel baron Adelstein in Ana Marija Maksimilijana baronica Gabelkoven.[444]
57	Izvleček oporoke iz listine, datirane v Ljubljani 1. maja 1670, s katero je Janez Karel pl. Samburg (*Hans Carl von Samburg*) zapustil svojima hčerkama Evi Kristini in Suzani Klari vsaki kot volilo (*zu ein Prälegat*) 1000 goldinarjev, svoji drugi [tretji] hčerki Regini Sidoniji Apfaltrer itd. [ni nadaljevanja], shranjen v registraturi c.-kr. deželne oblasti (*k. k. Landesstelle*) [gubernija].[445]
58	Izvleček iz prav tam shranjene izvirne oporoke, datirane v dvorcu [Spodnje] Perovo (*Hof Perau*) 2. aprila 1690, s katero Franc Krištof pl. Hohenwart svoji ženi Ani Mariji, rojeni Valvasor itd. [ni nadaljevanja].[446]

[440] SI AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko, šk. 5, fasc. 7, Osebni dokumenti II, Rojstni in krstni listi, Apfaltrer pl. Cecilija, 1801 (prepis), 15. 11. 1801, vidimiral Jožef Lakner, mitninski prejemnik v Krškem, 21. 6. 1817.

[441] SI AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko, šk. 5, fasc. 7, Osebni dokumenti II, Rojstni in krstni listi, Adelstein baron Franc Jožef, 1801 (prepis), 2. 11. 1801, vidimiral Jožef Lakner, mitninski prejemnik v Krškem, 21. 6. 1817.

[442] SI AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko, šk. 5, fasc. 7, Osebni dokumenti II, Rojstni in krstni listi, Gabelkouen pI. Marija Konstanca Lukrecija. Prepis, 16. 11. 1801, vidimiral Jožef Lakner, mitninski prejemnik v Krškem, 21. 6. 1817.

[443] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[444] SI AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko, šk. 5, fasc. 7, Osebni dokumenti II, Rojstni in krstni listi, Adelstein baronica Marija Terezija, 1801 (prepis), 16. 11. 1801, vidimiral Jožef Lakner, mitninski prejemnik v Krškem, 21. 6. 1817.

[445] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[446] Današnje hranišče in stanje: neznano.

59	Inventar s cenitvenim libelom, datiran 11. maja 1785, o zapuščini Ludvika pl. Hohenwarta, umrlega 25. marca istega leta v 71. letu starosti, zakupnika v Spodnjem Perovem (*Bestand-Inhabers zu Unterperau*). Hči iz prvega zakona Frančiška, redovnica v Velesovem, stara 40 let, iz 2. zakona – [ni otrok], iz 3. zakona Konstancija, uršulinka v Gorici, stara 30 let, Ana, stara 27 let, Nepomucena, stara 26 let, Frančiška, stara 25 let, Terezija, stara 24 let, Ignac na študiju v Pavii, star 22 let, Marija, stara 21 let, in Anton, star 15 let. Aktiva 11.077 goldinarjev, pasiva 404 goldinarji.[447]
60	Spričevalo direkcije za ceste in mostove (inženir Poll), datirano v Ljubljani 19. avgusta 1811, o zelo pohvalnem delu (*Verwendung*) Antona pl. Hohenwarta, cesarsko-kraljevega mostninskega prejemnika na Črnučah (*k. k. Bruckenmauth-Einnehmers zu Tschernutsch*). Prepis Aleksandra grofa Auersperga, vidimiran na Šrajbarskem turnu 30. septembra 1814.[448]
	C. Rodovniki (*Stammbäume*)
61	Rodovnik Ksaverije Leopoldine pl. Hohenwart (preizkus plemiškega izvora za 3 generacije), datiran 8. junija 1802. Izvirnik na pergamentu s 4 vtisnjenimi plemiškimi pečati in 15 barvnimi (*mit Farben rein ausgeführten*) plemiškimi rodbinskimi grbi.[449]
62	Rodovnik Marije Ane pl. Hohenwart z izvorom 3 generacij, datirano 28. decembra 1791. Izvirnik povsem enak kot pod št. 61, vendar z le 7 rodbinskimi grbi.[450]
63	Rodovnik Maksimilijana Antona pl. Hohenwarta s Kolovca in Ranšperka z dokazanim plemiškim izvorom za 4 generacije, datiran 31. julija 1817. Prepis na papirju velike »imperialne« oblike (*Großimperialform*) brez podpisa in pečata, s 27 barvnimi rodbinskimi grbi, le 4 imena so brez grba; skupaj s konceptno polo izključno z imeni brez grbov.[451]
64	Rodovnik Karla grofa Petazzija (*Graf von Petazzi*) z dokazanim plemiškim izvorom za 4 generacije, datiran v Gradcu 15. junija 1717. Izvirnik na pergamentu s 4 vtisnjenimi plemiškimi pečati in popolno vrsto 31 rodbinskih grbov v barvah, zelo dodelanih in okrašenih (*sehr rein und zierlich ausgeführt*).[452]
65	Rodovnik Ferdinanda grofa Petazzija (*Conte Petazzi*) z izvorom 2 generacij. Prepis vidimiran v Gorici 4. januarja 1764, iz prav tako vidimiranega prepisa, datiranega 1. julija 1758, na papirju, samo z imeni, brez grbov in s pečatom vidimiranja.[453]

[447] Današnje hranišče in stanje: neznano. – Drugi izvod: SI AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 44, fasc. XXII, lit. H–86, 11. 5. 1785.

[448] SI AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko, šk. 5, fasc. 7, Diplome in odlikovanja, 19. VIII. 1811, Ljubljana, Izkaz ing. Polla prejemniku Antonu pl. Hohenwartu za prizadevanja in zvestobo, izkazano pri gradnji Črnuškega mostu, vidimiral Aleksander grof Auersperg, Šrajbarski turn, 30. 9. 1814.

[449] Današnje hranišče in stanje: neznano. – Ohranjeno je rodovno deblo Antonove sestre Ksaverije Leopoldine pl. Hohenwart na papirju in brez grbov ter z datumom 9. januar 1802 (SI AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 111, Hohenwart).

[450] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[451] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[452] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[453] SI AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 189, Petazzi, Gorica, 1. 6. (sic!) 1758 in 4. 1. 1764.

66	Genealoška tabela pravilno nanizanih prednikov pl. Hohenwartov. Izvleček iz prvega dela Johanna Seyferta, študenta obojega prava (*J. U. C.*) [iuris utriusque candidatus] »Hochadeliger Geschlechter Ahnen-Tafel nach der Ordnung des Alphabets« [»Tabele prednikov rodov visokega plemstva po abecednem redu«], druga izdaja, Regensburg, založil avtor, tisk Johann Georg Hofmann, 1716.[454]
67	a) Izvleček iz rodovne knjige različnih rodbin tako na Štajerskem kot zunaj dežele, shranjene v cesarsko-kraljevi univerzitetni knjižnici [na Dunaju], str. 70, ki se nanaša na 4 generacije (prednikov) plemiškega izvora Katarine grofice Thurn (*Gräfin von Thurn*). Tiskana plakatna pola z 31 vpisanimi imeni.[455] b) Rodovnik bratov Franca Sigmunda in Adama Sigfrida (*Seyfriedt*) baronov Zetschker (*Tschetschker, Freyherrn*) na belo oblepljenem platnu v navadnem lesenem okvirju, ki predstavlja izvor 4 generacij, z 31 barvnimi rodbinskimi grbi, brez datuma in podpisa, že precej poškodovan.[456]
	D. Razno (*Verschiedenes*)
68	Izvleček različnih mest iz Valvasorjeve *Slave vojvodine Kranjske* o izvoru pl. Hohenwartov in več zelo zaslužnih možeh iz te rodbine. Trije listi v folij formatu.[457]
69	Seznam 6 najbližjih sorodnikov iz rodbine gospodov pl. Hohenwartov (*Hochenwart*), ki jim je Anton pl. Hohenwart (*Hochenwart*) na Božji njivi v Krškem postavil nagrobnik.[458]
70	Tri osmrtnice (*Partezettel*): za ekscelenco gospodom Jakobom grofom Hohenwartom (*Grafen von Hochenwart*),[459] njegovo soprogo Frančiško, rojeno pl. Hohenwart (*von Hochenwart*),[460] in Sigmundom pl. Hohenwartom (*Herrn von Hochenwart*), škofom v Linzu.[461]
71	Tiskana diploma, datirana 20. februarja 1782, s katero je bil Sigmund pl. Hohenwart (*Herr von Hochenwart*), stolni kanonik v Krki, imenovan za člana »Prijateljev naravoslovnega raziskovanja« (*zum Mitgliede naturforschender Freunde*) v Berlinu.[462]

[454] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[455] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[456] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[457] Današnje hranišče in stanje: Rokopis na treh povezanih listih papirja je dodan drugemu rokopisu, ki je na seznamu naveden pod št. 83: ARS SI AS 1073, Zbirka rokopisov, I–102r, Genealogija in zgodovina rodbine Hohenwart, 1818.

[458] Današnje hranišče in stanje: neznano. – Prepis v: SI ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. XXV, Hohenwarth, s. p.

[459] Današnje hranišče in stanje: domnevno SI AS 1084, Zbirka osmrtnic, šk. 3, H, 1800. – Osmrtnica za Jurijem Jakobom grofom Hohenwartom nima nobene signature, zato morda ne izvira iz Hohenwartove zapuščine.

[460] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1084, Zbirka osmrtnic, šk. 3, H, 1831. – Osmrtnica, poslana Antonu pl. Hohenwartu, ima na hrbtu naslovitev: »An unsern Hrn Vettern Anton von Hohenwart«, žig Kranjskega deželnega muzeja in muzejsko signaturo z letnico 1847.

[461] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1084, Zbirka osmrtnic, šk. 3, H, 1825. – Ohranjeni sta dve osmrtnici škofa Sigmunda, prva iz zbirke Jožefa Kalasanca barona Erberga in druga iz zapuščine Antona pl. Hohenwarta, opremljena z muzejskim žigom in muzejsko signaturo z letnico 1847.

[462] Današnje hranišče in stanje: neznano.

72	Tiskana diploma, datirana 15. maja 1790, s katero je bil Sigmund pl. Hohenwart (*Herr von Hochenwart*), stolni kanonik v Krki, sprejet za člana »Prijateljev naravoslovnega raziskovanja« (*zum Mitgliede der naturforschenden Freunde*) v Erlangenu.[463]
73	Nadalje tiskana diploma [Sigmunda pl. Hohenwarta], datirana 30. marca 1798, o častnem članstvu Mineraloške družbe v Jeni (*der Jena´schen Mineralogischen Societät*).[464]
74	In tiskana diploma [Sigmunda pl. Hohenwarta], datirana 19. marca 1800, člana Botanične družbe (*der botanischen Gesellschaft*) v Regensburgu.[465]
75	Notifikacijsko pismo (*Notificationsschreiben*) grofa Lazanskega (*Grafen Lazanzky*) Sigmundu pl. Hohenwartu, škofu v Linzu, datirano na Dunaju 9. julija 1818, s katerim mu je bilo oznanjeno, da mu je Njegovo veličanstvo ob praznovanju duhovniškega jubileja podelilo poveljniški križ (*das Commandeurkreuz*) avstrijskega cesarskega Leopoldovega reda. (Taksa 650 goldinarjev in pisarniška pristojbina (*Kanzelliftengebühr*) 100 goldinarjev).[466]
76	Kratko poročilo pl. Klaffenauov (*deren von Claffenau*) na Štajerskem – tudi: zbrana poročila za preizkus izvora, starosti, plemstva in rodovnega zaporedja starega plemiškega rodu gospodov pl. Klaffenauov (*Herren von und zu Claffenau*), deželanov v vojvodini Štajerski. 4 rokopisi, bolj ali manj popolni, eden v oktavu, dva v kvartu in eden v foliju.[467]
77	Štirje rumeni bakrorezni odtisi upodobitev rodbinskih grbov Janeza Karla pl. Klaffenaua, cesarsko-kraljevega svetnika.[468]
	E. Tiskovine in rokopis (*Druckschriften u. Manuscripte*)
78	Zvezek v kvartu. Pridiga patra Frančiška Borgie Tausha iz reda dominikancev (*Ordo Praedicatorum*) na praznik sv. Romedija (*Hl. Romedius*), grofa s Thauerja in Hohenwartha (*Grafen zu Thauer und Hochenwarth*), zaščitnika na Južnem Tirolskem, Dunaj, tiskano pri Heyingerju, 1745.[469]
79	Somnium Apolineum, Laudes Comitis Sigismundi ab Hochenwart – dum in esiae Hypolitanae Antistitem Inauguraretur, 16. november 1794 [Apolonove sanje, slavljenje ob inavguraciji za predstojnika cerkve [škofa] v St. Pöltnu] – v kvartu brez kraja natisa.[470]
80	List graškega (časopisa) »Aufmerksame« z 2. septembra 1837, št. 105, z anekdoto Cesar Franc in njegov nekdanji vzgojitelj Sigmund grof Hohenwart (*Graf von Hochenwart*), škof v St. Pöltnu.[471]

[463] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[464] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[465] Današnje hranišče in stanje: SI AS 885, Hohenwart Sigismund, mapa 1 (diploma v posebni škatli). Dodano je rokopisno potrdilo na papirju o sprejemu Sigmunda pl. Hohenwarta v družbo meseca aprila 1790, ki ga je vodstvo družbe izdalo 19. marca 1800.

[466] Današnje hranišče in stanje: SI AS 885, Hohenwart Sigismund, mapa 1, dopis 29. 7. 1818, Dunaj, nem. jezik, papir, pola.

[467] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[468] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[469] Današnje hranišče in stanje: Knjižnica Narodnega muzeja Slovenije, signatura K 16731. – Izvor knjižice potrjuje muzejska signatura z letnico 1847.

[470] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[471] Današnje hranišče in stanje: neznano.

81	Potovanje Sigmunda pl. Hohenwarta (*von Hochenwart*) iz Celovca v Holandijo septembra 1792. Rokopis v kvartu, 38 strani.[472]
82	Pastirsko pismo Sigmunda pl. Hohenwarta, škofa v Linzu, ob nastopu škofovske službe 1815. Linz, [tiskano] pri Kastnerju, v kvartu.[473]
83	Dvojno slavje v stolnici v Linzu 1818 – ob duhovniškem jubileju Sigmunda pl. Hohenwarta (*von Hochenwart*) – z zelo zanimivimi poročili iz virov o Hohenwartovi rodbini. – Rokopis nekega Zgornjeavstrijca na 40 straneh.[474]
84	Tri priložnostne pesmi ob vizitacijah šol linškega škofa Sigmunda pl. Hohenwarta, v kvartu.[475]
	F. Bakrorezi (*Kupferstiche*)
85	Portret knezonadškofa na Dunaju Sigmunda pl. Hohenwarta (*von Hohenwart*), rojenega 1. maja 1730, umrlega 30. junija 1820, delo J. Krufta in Lanzedellyja.[476]
86	Rodovno drevo habsburške hiše od Laudelina grofa Habsburga (*Laudelinus Grafen von Habsburg*), umrlega 991, 22 generacij do Marije Terezije, delo Matthiasa Seuterja v Augsburgu.[477]
	G. Zemljevidi (*Landkarten*)
87	Florjančič pl. Grienfeld (*Floriantschitsch von Grünfeld*), zemljevid Kranjske na 12 listih.[478]
88	Generalna karta Ogrske, Sedmograške, Slavonije itd., delo [Franza Antona] Schrämbla, 1790, na 4 listih.[479]

[472] Današnje hranišče in stanje: SI AS 885, Hohenwart Sigismund, mapa 1, nem. jezik, papir, 40 strani (39 oštevilčenih), Sigismund v. Hohenwart etc. Reisejournal etc. – O izvoru iz zapuščine Antona pl. Hohenwarta pričata zaznamek o pridobitvi leta 1847 in takratni žig Kranjskega deželnega muzeja.

[473] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[474] Današnje hranišče in stanje: SI AS 1073, Zbirka rokopisov, I–102r, Genealogija in zgodovina rodbine Hohenwart, 1818. – Rokopis, datiran 15. avgusta 1818 (pag. 37), je nastal ob praznovanju zlate maše škofa Sigmunda pl. Hohenwarta. Avtorja študenta filozofije Johanna Andreasa Aignerja razkriva njegov podpis.

[475] Današnje hranišče in stanje: SI AS 885, Hohenwart Sigismund, mapa 1, tri voščilne pesmi šolske mladine škofove krstne župnije [Celje], ko je 15. februarja 1817 potoval skoznjo, nem. jezik, papir, tri ločene pole. – Glede na zaznamek o pridobitvi leta 1847 in takratni žig Kranjskega deželnega muzeja izvira iz zapuščine Antona pl. Hohenwarta tudi besedilo pesmi, zapete na škofov god 1. maja 1814, nem. jezik, papir. – Znano je tudi voščilo škofu na štirih vezanih listih papirja, katerega kronogram dá letnico 1818. Današnje hranišče in stanje: SI AS 885, Hohenwart Sigismund, mapa 1, Scholares parochiae Florianae etc., nem. in lat. jezik, papir.

[476] Današnje hranišče in stanje: Narodni muzej Slovenije, Grafični kabinet, G-1273.

[477] Današnje hranišče in stanje: neznano.

[478] Današnje hranišče in stanje: Knjižnica Narodnega muzeja Slovenije, Kartografska zbirka, Florjančičev zemljevid *Ducatus Carnioliae Tabula Chorographica*, 1782 (?). – Po mnenju vodje knjižnice Mateja Hreščaka gre skoraj brez dvoma za tistega od sedmih v muzeju hranjenih izvodov Florjančičevega zemljevida, ki nima letnice in je bil najverjetneje tiskan leta 1782. Je edini brez znane provenience. O Florjančičevih zemljevidih v Narodnem muzeju Slovenije prim. Hreščak, Florjančičev zemljevid Kranjske, str. 35.

[479] Današnje hranišče in stanje: neznano.

89	Generalna karta Sedmograške, delo istega avtorja, 1790, na 2 listih velikega formata.[480]
90	Generalna karta Neapeljskega kraljestva, delo istega avtorja, (1790), na 2 listih enakega formata.[481]
	H. Tlorisi (*Grundrisse*)
91	6 kosov o razdelitvi občine Zagradec, Plešivica in Rebro (*Sagratz*, *Pleſchiuz und v´rebru*) [pri Žužemberku] v obsegu 394,918 kvadratnih sežnjev.[482]
92	3 kosi o pašnikih v bližini Spodnjega Mokronoga (*Unternaſſenfuß*) [Mokronog].[483]
93	Situacijski načrt o pašnikih med Novim mestom in Luknjo.[484]
94	Tloris načrtovanih novih vinskih goric na Dermastjevem hribu pri Lanšprežu, datirano 16. septembra 1779.[485]
95	Tloris občine Brezje (*Kerschdorf, vulgo Bresje*) pod gospostvom Lanšprež.[486]
96	Tloris velikega gospostva z velikimi gospodarskimi poslopji in okrasnimi vrtovi, brez napisa, verjetno Šrajbarski turn.[487]
97	Načrt razdelitve dela občine Volar [pri Črni vasi] na Ljubljanskem barju.[488]
–	4 z listin odtrgani pečati v skodelici (*Kapselsigille*), eden od njih je pečat kranjskih deželnih stanov v močno pozlačeni kovini.[489]

Muzealije in arhivalije iz Hohenwartove zapuščine, ki so v letih 1846 in 1847 v dveh ali več pošiljkah prispele v Kranjski deželni muzej v Ljubljani, so torej v objavah v časniku *Illyrisches Blatt* razvrščene po zvrsteh. Morda jih je v te snovne skupine združil že Anton pl. Hohenwart, lahko pa bi to storili šele v muzeju. Kakor koli, v prvem in drugem primeru na škodo temeljnih principov moderne arhivistike, tj. načela izvora ali provenience in načela prvotne ureditve, ki ga tedaj še niso poznali. Jasno je namreč vidno, da dokumenti, ki jih je Hohenwart dobil od določenega imetnika ali zapustnika, niso popisani skupaj, ampak razporejeni po zvrsteh: med diplome, listine, rodovnike itd.

[480] Današnje hranišče in stanje: neznano.
[481] Današnje hranišče in stanje: neznano.
[482] Današnje hranišče in stanje: neznano.
[483] Današnje hranišče in stanje: neznano.
[484] Današnje hranišče in stanje: neznano.
[485] Današnje hranišče in stanje: neznano.
[486] Današnje hranišče in stanje: neznano.
[487] Današnje hranišče in stanje: neznano.
[488] Današnje hranišče in stanje: neznano.
[489] Jernej Kotar je pečat na podlagi opisa identificiral kot pečat Marije Terezije v pozlačeni kovinski škatlici v Zbirki pečatov v Narodnem muzeju Slovenije (inv. št. N 1930) (Kotar, *Zbirka pečatov*, str. 98; o pečatu: str. 206–213), vendar bi po njegovem mnenju lahko šlo za identični pečat le, če bi se v popisu leta 1847 prevzetih Hohenwartovih predmetov zgodila napaka in bi ga pomotoma pripisali kranjskim deželnim stanovom.

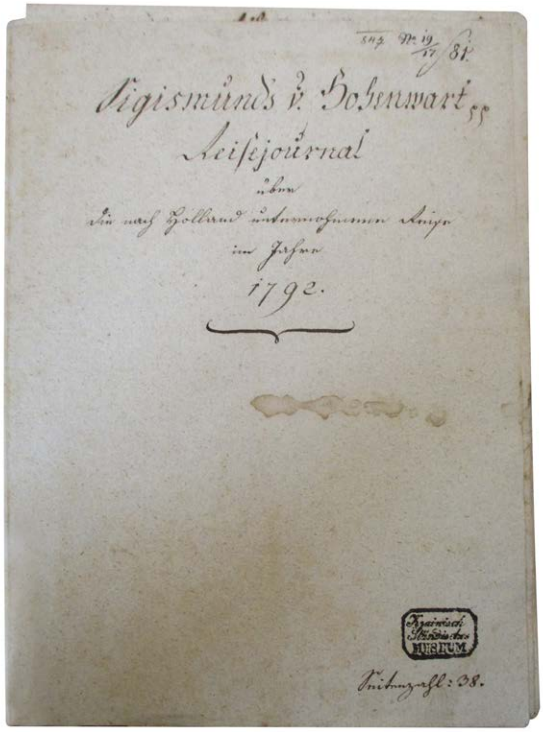
Samo za nekatere je mogoče z večjo mero gotovosti določiti, od kod so prišli v Hohenwartove roke, niti za enega pa ni izpričano, kdaj in kako se je to zgodilo. Prvo skupino izvora sestavljajo edini Antonov osebni dokument in tisti, ki govorijo o njegovi ožji družini – starših in sorojencih. Od vseh zapustnikovih dokumentov, ki se jih je moralo na njegovi življenjski poti nabrati kar nekaj, so ob selekciji kot vredno za izročitev muzeju prepoznali samo spričevalo direkcije za ceste in mostove v Ljubljani, ki mu je bilo izdano leta 1811 za vestno delo in tri leta pozneje vidimirano na Šrajbarskem turnu (št. 60). V rubriki Razno se je znašel seznam šestih Antonovih sorodnikov, ki jim je na krškem pokopališču postavil nagrobnik (št. 69). Med skupno sedmimi rodovniki pa se nanj in na njegovo ožje sorodstvo nanašajo trije: Antonov osebni rodovnik iz leta 1817 (št. 63) ter starejša rodovnika dveh njegovih sester, Marije Ane iz leta 1791 (št. 62) in Ksaverije Leopoldine z letnico 1802 (št. 61). Vsi trije so imeli praktičen dokazovalni namen. Ta je jasno izražen v regestu rodovnika Ksaverije Leopoldine: preizkus plemiškega izvora za tri generacije (*Ahnenprobe der adelichen Abkunft von 3 Generationen*). Gre za sestro, ki jo poznamo kot Frančiško (1760–1832) in je rodovnik potrebovala za sprejem v graško ustanovo za neporočene plemkinje, v katero je bila po vsem sodeč sprejeta dve leti pozneje, leta 1804.[490] Podobno si je Marija Ana, bolj znana kot Ana (1757–1823), najverjetneje dala izdelati rodovnik za tri rodove prednikov za sprejem v takšno ustanovo na Kranjskem. Postavlja se samo vprašanje, zakaj ga je leta 1817 potreboval Anton, in sicer za štiri generacije. Morda se je tedaj brez uspeha potegoval za naslov komornika, za pridobitev katerega so bile pogoj štiri generacije plemiških prednikov po vseh linijah.[491] Da naslova ni dobil, je bilo po vsej verjetnosti krivo, ker se pri nekaterih prednikih ni dalo dokazati plemiškega izvora. Pomenljivo je navedba v opisu njegovega rodovnika, da so štiri imena brez grba (št. 63).

Malo prej si je Anton istega leta 1817 priskrbel poročno pismo prastaršev po materi, Janeza Jurija barona Gabelkovna in Eve Marije baronice Deleo iz leta 1724, ki mu ga je vidimiral njegov predstojnik pri krškem mitninskem uradu (št. 46). Neznano kdaj sta bila izdana še dva dokumenta o članih njegove ožje družine: originalni krstni list očeta Janeza Ludvika Mihaela, krščenega leta 1716 v Kamniku (št. 48), ter izvleček iz krstne knjige župnije Vransko za Antona in pet njegovih sester (št. 49).

Tudi sedem vidimiranih krstnih listov, od katerih jih je šest, najverjetneje pa tudi sedmega leta 1817 vidimiral krški mitninski prejemnik Jožef Lakner, je služilo

[490] V arhivskem fondu rodbine Hohenwart v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu je okorno prepisan preizkus plemstva za tri generacije, ki ga je 5. septembra 1802 izdal v Ljubljani stanovski odbornik Franc Anton pl. Breckerfeld in je vključen v zapis o izdaji ukaza, datiranega v Gradcu, 25. septembra 1804 Mariji (!) Ksaveriji pl. Hohenwart v zvezi z njeno prošnjo za uživanje prebende iz omenjene ustanove za plemkinje (StLA, A. Hohenwart, K 1, H 1, No. 21, 25. 9. 1804).

[491] Prim. Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 34–35.

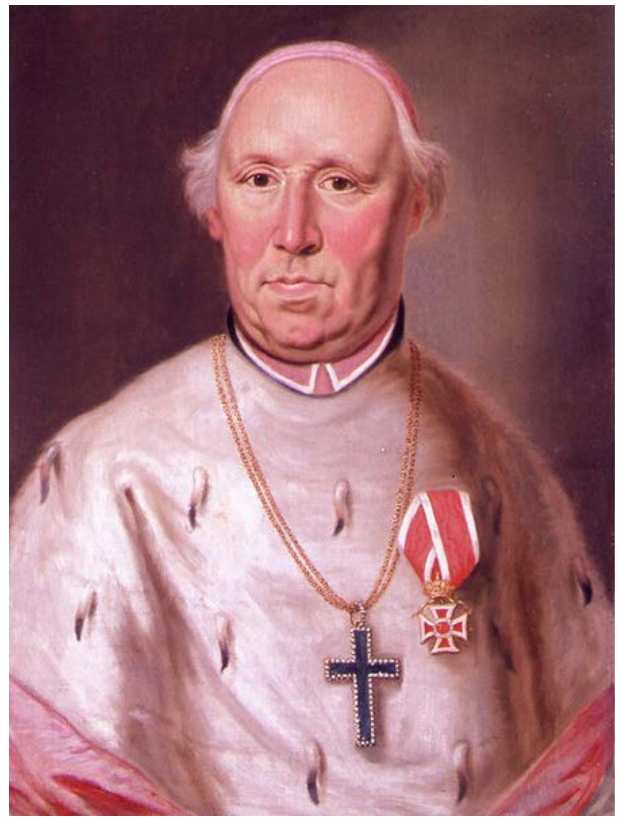

Sigismunds v. Hohenwart
Reisejournal
über
die nach Holland unternommene Reise
im Jahre
1792.

Naslovnica rokopisa Potovanje Sigmunda pl. Hohenwarta iz Celovca v Holandijo leta 1792 (SI AS 885, Hohenwart Sigismund, mapa 1).

praktičnim genealoškim namenom, saj vsi zadevajo Antonove prednike. Po očetovi strani krst očeta Janeza Ludvika, rojenega leta 1716 (št. 55), deda Jurija Sigmunda pl. Hohenwarta, rojenega leta 1678 (št. 51), babice Kordule Cecilije baronice Apfaltrer, rojene 1687 (št. 52), in njene matere Marije Suzane Klare, rojene pl. Samburg leta 1663 (št. 50). Po materini strani pa je šlo za krstne liste matere Marije Terezije, rojene baronice Adelstein, ki je prišla na svet leta 1740 (št. 56), ter njenih staršev Franca Jožefa barona Adelsteina, rojenega 1694 (št. 53), in štiri leta mlajše Marije Konstancije Lukrecije, rojene baronice Gabelkoven (št. 54). Tak vidimus krstnega lista si je pri Laknerju leta 1817 priskrbel zase tudi Anton pl. Hohenwart in je po nepojasnjeni poti prišel v fond rodbine Hohenwart v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu.[492]

Med Antonove rodbinske dokumente rodoslovne narave so spadali še izvlečka oporok dveh prednikov po očetu – prapradeda Janeza Karla pl. Samburga iz leta 1670 (št. 57) in pradeda Franca Krištofa pl. Hohenwarta, poročenega z Valvasorjevo polnečakinjo Ano Marijo, rojeno baronico Valvasor (št. 58) – ter odpovedno pismo

[492] Ohranjena sta izvirnik, ki ga je 15. decembra 1792 izdal vranski župnik, in Laknerjev prepis, datiran v Krškem 23. januarja 1817 (StLA, A. Hohenwart, K 1, H 1, No. 18).

Portret Antonovega bratranca linškega škofa Sigmunda pl. Hohenwarta (1745–1825) (hrani župnijski urad v Grieskirchnu, foto: Diözesanarchiv Linz; https://www.ooegeschichte.at/archiv/themen/religion-und-kirche/kirche-in-oberoesterreich/josephinische-reformen/spaetjosephinismus#asset-2509).

prababice po materi Katarine baronice Adelstein, rojene baronice Türndl, iz leta 1691 (št. 28). Tak je bil tudi zapuščinski inventar Antonovega leta 1785 preminulega očeta Janeza Ludvika pl. Hohenwarta (št. 59). Ne nazadnje je dokaznim namenom služilo spričevalo, ki ga je leta 1802 izdal deželnostanovski poverjeniški urad v Ljubljani, da je bil omenjeni Janez Karel pl. Samburg, pred poplemenitvijo s priimkom Santpauer, leta 1654 sprejet za kranjskega deželana (št. 26). In končno bi lahko za dokazovanje plemiških korenin in zaslug prednikov uporabil izvleček različnih mest o pl. Hohenwartih v Valvasorjevi *Slavi vojvodine Kranjske* iz leta 1689 (št. 68).

Za genealoško tabelo pl. Hohenwartov, izvleček iz druge izdaje tiskanega dela Johanna Seyferta o plemiških rodbinah iz leta 1716 (št. 66), lahko prav tako sklepamo, da je služila praktičnim dokazovalnim namenom, pri čemer jo je Anton verjetno dobil od svojega bratranca Sigmunda pl. Hohenwarta (1745–1825), nazadnje škofa v Linzu, sicer pa priznanega botanika. V Antonovi zapuščini je namreč več drugih dokumentov, ki neposredno zadevajo tega sorodnika in za katere ni dvoma, da so

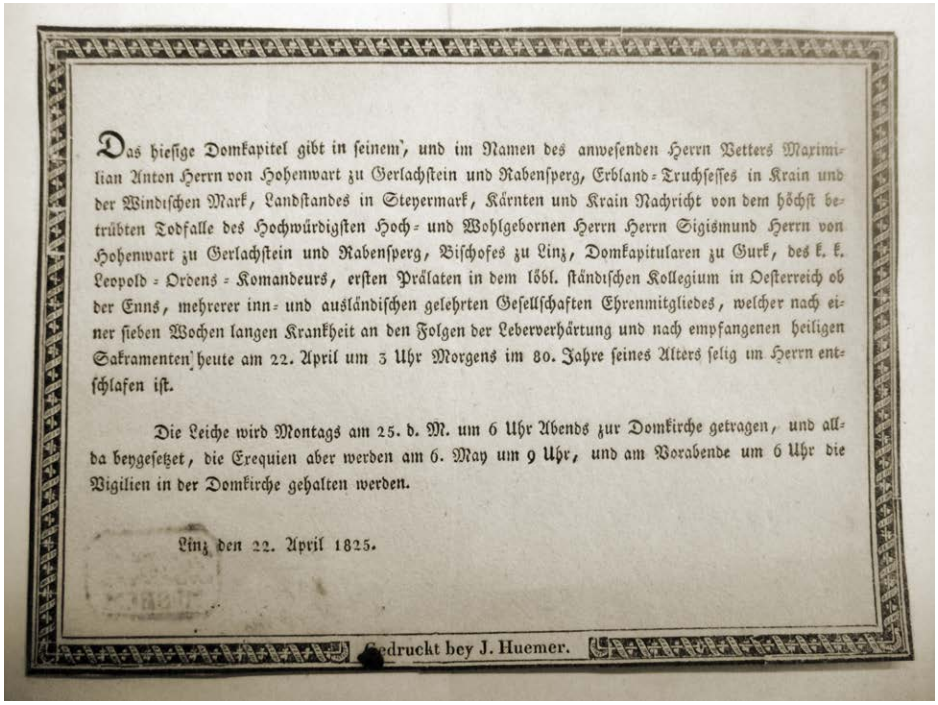
prišli v Antonove roke kot škofova zapuščina ali kot darilo še za Sigmundovega življenja. Na prvem mestu so to dokumenti, ki so na popisu uvrščeni v rubriko Razno. Najstarejši je tiskana diploma iz leta 1782, s katero je bil Sigmund, tedaj stolni kanonik v Krki na Koroškem, sprejet v berlinsko družbo Prijateljev naravoslovnega raziskovanja (št. 71). Sledijo tri druge članske diplome: ob njegovem sprejemu v družbo Prijateljev naravoslovnega raziskovanja v Erlangenu iz leta 1790 (št. 72), ob imenovanju za častnega člana Mineraloške družbe v Jeni z letnico 1798 (št. 73) in ob sprejemu za člana Botanične družbe v Regensburgu leta 1800 (št. 74). Od cesarja Franca I. je leta 1809, tedaj že kot linški škof, prejel diplomo o podelitvi malega križca cesarsko-kraljevega Leopoldovega reda (št. 10), nato pa leta 1818 ob duhovniškem jubileju (50 let duhovništva)[493] še pismo o podelitvi poveljniškega križa istega reda (št. 75). Iz Sigmundove zapuščine so izvirali tudi njegov potopis od Celovca do Holandije iz leta 1792 (št. 81), pastirsko pismo ob nastopu, dejansko papeški potrditvi škofovske službe v Linzu iz leta 1815 (št. 82), tri priložnostne pesmi v škofovo čast (št. 84) in rokopis študenta filozofije Andreasa Johanna Aignerja ob Hohenwartovem duhovniškem jubileju leta 1818, ki je po naslovu historiat Hohenwartove rodbine, dejansko pa v glavnem pripoved o domnevnem sorodniku sv. Romediju (št. 83). Temu rokopisu so danes pridani izpisi različnih mest v Valvasorjevi *Slavi vojvodine Kranjske* o izvoru pl. Hohenwartov in več zelo zaslužnih možeh iz njihovega rodu (št. 68), ki niso ne delo Aignerjeve roke ne Antona pl. Hohenwarta ali njegovega brata Ignaca.[494] Po vsej verjetnosti je iz Sigmundove zapuščine prišla v Antonove roke tudi poročna pogodba škofovih staršev, tj. Antonovega strica Jurija Sigmunda pl. Hohenwarta in njegove izbranke Ane Alojzije Barbare Killau pl. Ehrenstein, datirana leta 1742 v Celju (št. 47). Na enak izvor kaže dekret dvorne pisarne iz leta 1776 o načrtu ureditve temporalij za škofijo Krka, ki je v objavi označen kot zelo poučna listina za tamkajšnji stolni kapitelj (št. 25). Prav tako gre škofovi zapuščini pripisati tisk iz leta 1745, pridigo dominikanskega patra Frančiška Borgie Tausha na praznik sv. Romedija, grofa s Thauerja in Hohenwartha, ki je na Južnem Tirolskem veljal za priprošnjika (št. 78). Puščavnik sv. Romedij iz Tavone ali sv. Romedij Tirolski iz 5. stoletja seveda ni imel nič s kranjskimi Hohenwarti, le rodbina njegovih bližnjih sorodnikov naj bi se imenovala enako – Hohenwart.[495]

---

[493] Sigmund pl. Hohenwart je bil posvečen v mašnika leta 1768 v Krki na Koroškem (https://de.wikipedia.org/wiki/Sigismund_Anton_von_Hohenwart).

[494] Za primerjavo rokopisov prim. zlasti Antonov kodicil k oporoki z dne 15. januarja 1846 in Ignačev topografsko-zgodovinski opis iz leta 1821 (SI AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. H 1–203, testament H–146, 15. 1. 1846; NŠAL 10, Škofijski arhiv Ljubljana, župnije, šk. 158, Leskovec pri Krškem, ovoj 1821, 10. 7. 1821).

[495] Prim. https://orthpedia.de/index.php/Romedius_von_Tirol; https://svetniki.org/sveti-romedij-remedij-iz-tavona-puscavnik/.

Das hieſige Domkapitel gibt in ſeinem, und im Namen des anweſenden Herrn Vetters Maximilian Anton Herrn von Hohenwart zu Gerlachſtein und Rabenſperg, Erbland-Truchſeſſes in Krain und der Windiſchen Mark, Landſtandes in Steyermark, Kärnten und Krain Nachricht von dem höchſt betrübten Todfalle des Hochwürdigſten Hoch- und Wohlgebornen Herrn Herrn Sigismund Herrn von Hohenwart zu Gerlachſtein und Rabenſperg, Biſchofes zu Linz, Domkapitularen zu Gurk, des k. k. Leopold-Ordens-Komandeurs, erſten Prälaten in dem löbl. ſtändiſchen Kollegium in Oeſterreich ob der Enns, mehrerer inn- und ausländiſchen gelehrten Geſellſchaften Ehrenmitgliedes, welcher nach einer ſieben Wochen langen Krankheit an den Folgen der Leberverhärtung und nach empfangenen heiligen Sakramenten, heute am 22. April um 3 Uhr Morgens im 80. Jahre ſeines Alters ſelig im Herrn entſchlafen iſt.

Die Leiche wird Montags am 25. d. M. um 6 Uhr Abends zur Domkirche getragen, und allda beygeſetzet, die Exequien aber werden am 6. May um 9 Uhr, und am Vorabende um 6 Uhr die Vigilien in der Domkirche gehalten werden.

Linz den 22. April 1825.

Gedruckt bey J. Huemer.

Osmrtnica škofa Sigmunda pl. Hohenwarta, 1825 (SI AS 1084, Zbirka osmrtnic, šk. 3, H, 1825).

Edino lastne osmrtnice škof Sigmund ob smrti leta 1825 ni mogel sam posredovati svojemu krškemu sorodniku, ampak jo je ta dobil iz Linza (št. 70). Natisniti jo je dal linški stolni kapitelj v svojem in njegovem imenu, saj je bil Anton pl. Hohenwart pokojnikov najbližji in edini živeči moški sorodnik; osmrtnica ga imenuje bratranec (*Vetter*) Maksimilijan Anton.

Škof Sigmund pl. Hohenwart (1745, Celje – 1825, Linz) je pred zasedbo škofovskega mesta v Linzu leta 1809 dolgo živel na Koroškem, kjer se je z veliko vnemo ukvarjal z naravoslovnimi vedami, posebej z botaniko. V ta namen je večkrat prehodil celo Koroško pa tudi Kranjsko. Poleg krajših člankov je v dveh delih izdal svoja Botanična popotovanja po Koroškem (1792 in 1812), njegovi herbariji in obsežne zbirke metuljev, hroščev, ptičev, mineralij in konhilij pa so pozneje prišle v Štajerski deželni muzej Joanneum.[496]

V Arhivu Republike Slovenije ima škof Sigmund samostojen arhivski fond majhnega obsega, v katerem najdemo več zgoraj navedenih dokumentov (št. 10,

[496] Mal, Hohenwart Sigismund pl., str. 335–336; https://de.wikipedia.org/wiki/Sigismund_Ernst_von_Hohenwart

47, 70, 74, 75, 81, 83 in 84) iz Antonove zapuščine, med njimi je najpomembnejši Sigmundov opis potovanja iz Celovca v Holandijo leta 1792 (št. 81). Tu sta še najmanj dva, za katera lahko upravičeno sklepamo, da sta tja prišla iz zapuščine Antona pl. Hohenwarta, a ju objava prevzetih dokumentov iz leta 1849 ne pozna. Glede na zaznamek o pridobitvi leta 1847 in takratni žig Kranjskega deželnega muzeja izvira iz zapuščine Antona pl. Hohenwarta besedilo nemške pesmi, zapete na škofov god 1. maja 1814.[497] Zelo verjetno je istega izvora cesarjevo tiskano vabilo na deželni zbor v Linzu 1821.[498]

Ob ureditvi fonda[499] sta vanj zašla vsaj dva dokumenta, ki se ne nanašata na linškega škofa Sigmunda pl. Hohenwarta, ampak na njegovega soimenjaka in sodobnika, jezuita in nazadnje dunajskega nadškofa Sigmunda grofa Hohenwarta (1730, Kolovec – 1820, Dunaj), daljnega sorodnika perovsko-krških Hohenwartov. Prvi dokument je pismo neznanca, poslano leta 1769 iz Celovca jezuitskemu patru Sigmundu Hohenwartu (*Patri Sigismundo Hochenwarth*) na terezijansko viteško akademijo na Dunaju. Nepodpisani avtor je bil naslovnikov prijatelj, vsebina pa poročilo o njegovih naravoslovnih spoznanjih.[500] Drugi dokument je Sigmundovo pismo, ki ga je leta 1801 napisal kot škof v St. Pöltnu. Ni izpričano, komu je bilo namenjeno, toda glede na naslovitev prejemnika kot dekana in na uvodne besede, ki govorijo o sorodstvu, ga je zelo verjetno poslal kot odgovor Antonovemu bratu duhovniku Ignacu. Ta je škofa prosil za pobliže neznano posredovanje na dvoru, grof Sigmund pa mu je prijazno odgovoril, da njegov vpliv ne seže tako daleč.[501]

Grof Sigmund, od leta 1803 do smrti dunajski nadškof (prej od 1791 škof v Trstu in od 1794 škof v St. Pöltnu), je kot tak leta 1810 poročil Napoleona I. z Marijo Luizo Habsburško, čeprav je bil uzurpatorjev nasprotnik,[502] in leta 1816 podelil škofovsko posvečenje linškemu škofu soimenjaku Sigmundu pl. Hohenwartu.[503] V Antonovi muzejsko-arhivski zapuščini je sicer zastopan še z nekaj drugimi dokumenti.

---

[497] SI AS 885, Hohenwart Sigismund, mapa 1, 1. 5. 1821.

[498] Prav tam, 5. 9. 1820.

[499] Ni znano, kdaj je fond nastal, arhivski popis je iz leta 1961. Vsekakor je fond že obstajal leta 1960 (*Splošni pregled fondov*, str. 158), enako kot fond muzealca grofa Franca Hohenwarta, ki vsebuje samo rokopis o žuželki Laptodirus Hohenwartii iz leta 1834 (SI AS 884, Hohenwart Franc Jožef Hanibal). Arhivski vodnik iz leta 1999 navaja, da sta gradivo obeh fondov arhivu izročila Karel grof Hohenwart leta 1844 in »gospod Obereigner« leta 1932 (Kološa (gl. ur.), *Vodnik po arhivih III*, str. 193), kar vsaj za Sigmundov fond ne drži.

[500] SI AS 885, Hohenwart Sigismund, mapa 1, 23. 6. 1769. – Ni izključeno, da je avtor pisma Sigmund pl. Hohenwart, poznejši linški škof, ki je leto prej v Celovcu prejel mašniško posvečenje. Primerjava pisave z njegovim skoraj četrt stoletja mlajšim lepopisnim opisom potovanja v Holandijo iz leta 1792 sicer ni zanesljivo potrdila avtorstva.

[501] Prav tam, 12. 12. 1801.

[502] https://de.wikipedia.org/wiki/Sigismund_Anton_von_Hohenwart.

[503] SI AS 1073, Zbirka rokopisov, I–102r, Genealogija in zgodovina rodbine Hohenwart, 1818, pag. 5.

Portret dunajskega nadškofa Sigmunda grofa Hohenwarta (1730–1820) (© Narodni muzej Slovenije, inv. št. G-1273; Fotodokumentacija NMS).

Prvi je diploma Marije Terezije iz leta 1767, s katero je bil njegov oče Franc Karel pl. Hohenwart skupaj s svojimi sinovi povzdignjen v grofovski stan (št. 11). Očitno je šlo za enega od izvodov oziroma za prepis diplome. Med tiskovinami srečamo hvalnico Sigmundu ob umestitvi za škofa v St. Pöltnu leta 1794 (št. 79) in list iz graškega časopisa *Aufmerksame* iz leta 1837 z anekdoto o cesarju Francu I. in Sigmundu kot njegovem vzgojitelju (št. 80).

Krški Hohenwarti so bili na tega svojega daljnega sorodnika s Kolovca razumljivo zelo ponosni, tako da se je v Antonovi zapuščini tudi ohranil nadškofov bakrorezni portret (št. 85). Med tremi osmrtnicami pa najdemo osmrtnici za njegovim bratom grofom Jurijem Jakobom in svakinjo Frančiško, ki je izvirala iz negrofovske linije pl. Hohenwartov (št. 70).[504]

Več drugih dokumentov v zapuščini Antona pl. Hohenwarta se nanaša na bolj oddaljeno Hohenwartovo sorodstvo. Ni jih mogoče preprosto pripisati rodbinski zapuščini, ki bi jo Anton vzel s seboj iz Spodnjega Perovega, kjer je družina na posesti prednikov živela nekaj let v njegovi mladosti, ampak jih je verjetno nabral pri

[504] O stopnji sorodstva: SI AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 111, Hohenwart.

sorodstvu, in sicer iz prestižnih razlogov in osebnega zanimanja. Morda ne vseh on sam, ampak deloma že pred njim bratranec škof Sigmund ali brat župnik Ignac. V Ignačevi zapuščini sicer starejših dokumentov ni, prav tako ne govori o njih v svoji oporoki.[505]

Rekonstruiranje poti starejših dokumentov članov Hohenwartove rodbine v Antonovo posest se je izkazalo za neuspešno. Kdaj, kako in od koga jih je pridobil, ni mogoče ugotoviti niti za enega. Lahko bi šlo za listinski korpus, ki je v Antonovih rokah pristal najprej, razen če jih je dobil šele od bratranca, leta 1825 umrlega linškega škofa Sigmunda.

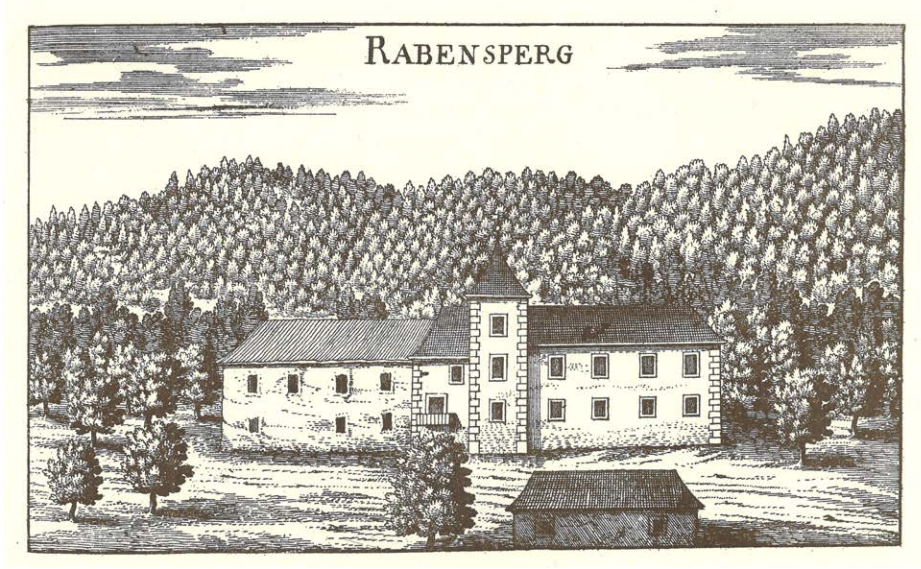
Več jih zadeva Hohenwarte z Lemberga in Ranšperka v Spodnji Savinjski dolini in njihove sorodnike. Oba gradova so Schaunberški leta 1463 zastavili Štefanu in Andreju Hohenwarterju s Kolovca, ki sta leta 1468 vzela od njih v zakup še Ranšperk, nato pa obe posesti, fevda krške škofije, leta 1487 kupila. Ranšperk so Hohenwarti posedovali še več kot sto let, medtem ko je Andrejeva hči Neža prinesla Lemberg kot doto v zakon Krištofu Welzerju pl. Ebersteinu in njegov rod ga je imel do začetka 17. stoletja.[506]

Lemberg pri Dobrni po Vischerjevi *Topografiji Štajerske,* 1681, (Vischer, *Topographia Ducatus Stiriae*, sl. 56).

[505] SI AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani, Civilne zadeve 1816–1854, Zapuščine in kuratele, fasc. 6, D, št. 2609, 5. 2. 1818 (oporoka), 11. 7. 1832 (inventar zapuščine).

[506] Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 216–217; Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji*, str. 68–70 (Lemberg) in 120–121 (Ranšperk).

Ranšperk pri Šmartnem v Rožni dolini po Vischerjevi *Topografiji Štajerske*, 1681 (Vischer, *Topographia Ducatus Stiriae*, sl. 90).

Najstarejši dokument v Antonovi zapuščini je prošnja Štefana pl. Hohenwarta Volfgangu pl. Neuhausu iz leta 1479 za pečatenje delilnega pisma, ki ga je izdal svojemu bratu Andreju (št. 36). Gre za edini dokument, nastal še v srednjem veku. Naslednjih šest listin po kronološkem vrstnem redu datira v desetletno obdobje med letoma 1524 in 1534, vse pa se nanašajo na Andrejevo hčerko Nežo, poročeno Welzer. Po osnutku listine iz leta 1524 je njena sestra Marjeta, prav tako poročena Welzer, žena gospoščinskega oskrbnika na štajerskem Oberwölzu, prepustila del vinske desetine v lemberškem gospostvu sestri in svaku, Neži in Krištofu Welzerju pl. Ebersteinu, deželnemu upravitelju na Koroškem (št. 37). Nato je Marjeta leta 1531 Neži prodala desetino na Lembergu (št. 41), Neža pa istega leta sestri Marjeti nekaj imenj in posesti na koroški Ojstrici in drugod (št. 40) ter istega dne na Koroškem izdala cesarju pismo o prenosu njihovega lastništva (št. 42). Sledi zadolžnica Marjetinega moža Krištofa Welzerja z Oberwölza za dva tisoč funtov pfenigov, da bi lahko vzel v zastavo posest samostana v Admontu, izdana leta 1533 (št. 43), tej pa naslednje leto 1534 Marjetino izročilno pismo sinu Lenartu pl. Auerspergu in zetu Volfgangu pl. Neuhausu; s tem jima je izročila vse svoje imetje, podedovano po pokojni materi Jeri pl. Hohenwart, rojeni pl. Lamberg, in njeni materi Kunigundi, rojeni pl. Apfaltrer (št. 44). V ta sklop spada še osnutek menjalnega pisma Barbare pl. Neuhaus za vinogradniško posest, ki jo je leta 1544 kupila od Morica Welzerja pl. Ebersteina, in za druge nepremičnine pri Lembergu (št. 31).

Naslednji sklop dokumentov Hohenwartovega sorodstva je tri četrt stoletja mlajši. Judita Ratz, hči Vida pl. Hohenwarta in pozneje vnovič poročena Schneeweis, se je med letoma 1612 in 1614 tožila z Ano Ratz, o čemer so pričali štirje procesni spisi (št. 34). Judita je imela v posesti Podsredo in je leta 1612 v Gradcu izdala potrdilo, da je od svojega tamkajšnjega oskrbnika prejela rentni račun (št. 32), štajerskega deželnega glavarja pa je istega leta prosila za odpravo zapore na zapuščini svojega moža (št. 33).

Juditin oče Vid pl. Hohenwart je identičen z Vidom iz ranšperške veje Hohenwartov, umrlim leta 1613 v toplicah Dobrna.[507] Za razumevanje prenašanja dokumentov znotraj Hohenwartove rodbine sta pomembni sodni pismi štajerske deželne pravde v Gradcu iz leta 1614, ki pričata, da je Franc pl. Hohenwart s Kolovca in Ranšperka kot tedanji fevdnik, ker je bil najstarejši Hohenwartovega imena in rodu, od vdove Vida pl. Hohenwarta, dotedanjega najstarejšega člana rodbine in fevdnika, sodno zahteval vsa stara in nova fevdna pisma za Ranšperk in Lemberg (št. 38 in 39). Franc, ki je umrl leta 1630, je bil Vidov bratranec in brat Kozme, leto pred njim preminulega prapradeda našega Antona pl. Hohenwarta.[508] Prav mogoče je torej, da je šla listinska zapuščina naprej po tej sorodstveni liniji in tako prišla do Spodnjega Perovega.

Iz te veje Hohenwartov je izhajal Janez Ludvik pl. Hohenwart, bratranec Antonovega deda Sigmunda. Njegov ukaz iz leta 1702 (št. 45), ko je bil deželni glavar na Kranjskem in podpredsednik poverjeniškega urada, je v Antonove roke prej kot iz Hohenwartove rodbinske zapuščine prišel na drug način. Je namreč edini dokument, ki neposredno zadeva Krško. Omenjeni Janez Ludvik je na prošnjo krškega mestnega sodnika Luka Žagarja z ukazom naložil Ditrihu grofu Auerspergu, lastniku Šrajbarskega turna, in Luku Koširju, upravitelju gospostva Krško, naj meščanom ne dovolita izvoza vina, dokler ne plačajo davka in kontribucije.

Na enak način kot starejši dokumenti o Hohenwartih so v zbirki Antona pl. Hohenwarta pristali dokumenti njegovega kratkotrajnega svaka Janeza Nepomuka pl. Klaffenaua (ok. 1729–1813), graščaka v Nemški vasi pri Krškem, s katerim je bila štiri leta omožena Antonova sestra Marija. Klaffenau ni imel potomcev, premogel pa je kar nekaj zanimivih rodbinskih dokumentov, ki jih je Anton prevzel bodisi po Marijini smrti leta 1837 bodisi iz njenih rok že prej, potem ko je po možu podedovani dvorec Nemška vas leta 1814 prodala.

Klaffenauovi dokumenti, vidimirani prepisi diplom in listin iz leta 1758, si po kronologiji sledijo takole: plemiška diploma nadvojvode Ferdinanda iz leta 1600 za začetnika rodu Erharda Wilhbalda, ki je kupil imenje Klaffenau na Štajerskem (št. 8); listina istega nadvojvode iz leta 1612, izdana Erhardu Wilhbaldu, tajniku štajerskih deželnih stanov, o podelitvi pašnikov pri Gradcu v fevd (ta je posest leta 1647 odstopil

[507] SI AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 111, Hohenwart.

[508] Prav tam.

Plemiška diploma rodbine Klaffenau iz leta 1600 (SI AS 1064, Zbirka plemiških diplom, št. 130, Balthasar, Erhardt von Clafenau, 9. VIII. 1600).

sinu Sigmundu) (št. 13); diploma istega Ferdinanda iz leta 1621, tedaj že kot cesarja Ferdinanda II., o razširitvi Klaffenauovega rodbinskega grba (št. 9) in cesarjeva podelitev pravice pl. Klaffenauom do pridobitve gosposkih imenj in deželanskih posesti do določene vrednosti iz leta 1627 (št. 14). V istem času, leta 1620, so štajerski deželni stanovi omenjenemu začetniku rodbine pl. Klaffenau podelili deželanstvo vojvodine Štajerske (št. 15). Prepise teh dokumentov je na Kranjsko prinesel Janez Nepomuk Karel pl. Klaffenau, najprej okrožni glavar v Novem mestu in nato okrožni komisar v Ljubljani. Taisti je v izvirnikih hranil vsaj dva dokumenta deda Ota Franca: listino štajerskih deželnih stanov iz leta 1683, s katero je ta na mestu stanovskega orožarja nasledil zgoraj svojega omenjenega očeta Sigmunda (št. 27), in obračunsko pismo deželnih stanov vdovi orožarja Ota Franca pl. Klaffenaua z letnico 1719 (št. 29). Prav tako je s Štajerskega prinesel na Kranjsko štiri rokopisna poročila za preizkus plemiškega izvora (št. 76) ter štiri bakrorezne upodobitve rodbinskih grbov (št. 77). Navedene dokumente je nedvomno potreboval, ko se je potegoval za pridobitev kranjskega deželanstva, ki ga je dobil leta 1790 z diplomo kranjskih deželnih stanov (št. 16).

Prek pl. Klaffenaua je do Antona pl. Hohenwarta prišlo tudi več starejših dokumentov kranjske plemiške rodbine Waz pl. Wazenberg, poznejših baronov in grofov Wazenbergov. Iz tega rodu je namreč izšla Klaffenauova druga žena Marija Katarina, vdova pl. Lichtenthal, ki je umrla v visoki starosti leta 1805 v Ljubljani.[509] Rodila se je okoli leta 1719, po vsej verjetnosti na gradu Dob (Wazenberg) v Mirnski dolini, ki je bil tedaj v lasti njenega očeta grofa Karla Henrika, predniki pa so ga kupili sto let

[509] Njen dekliški priimek je razkrila osmrtnica (SI AS 1084, Zbirka osmrtnic, šk. 3, H, 1805).

prej, leta 1621.[510] Marija Katarina je bila zadnja iz rodu grofov Wazenbergov,[511] zato ne preseneča, da je hranila plemiške diplome in gotovo še več drugih dokumentov, ki za razliko od diplom niso prišli v Kranjski deželni muzej in morda niti ne do posrednika Antona pl. Hohenwarta. Med njegovimi muzeju izročenimi dokumenti zadevajo Wazenberge štiri plemiške diplome: cesarja Ferdinanda iz leta 1621, s katero je brata Gregorja in Mihaela Waza (pradeda Marije Katarine) povzdignil v plemiški stan s predikatom pl. Wazenberg (št. 2), cesarja Ferdinanda III. iz leta 1650, ki Mihaelu podeljuje baronski stan (št. 3), cesarja Leopolda I., s katero so bili trije Mihaelovi sinovi leta 1673 povzdignjeni v grofe Wazenberge (št. 4), in diploma istega cesarja iz leta 1681 o spremembi predikata (št. 5).

Z območja Krškega je poleg tja pozno prinesene Klaffenauove in Wazenbergove arhivske zapuščine izvirala tudi zapuščina baronov Zetschker (Čečker), o kateri lahko samo sklepamo, kdaj in kako je prišla v roke Antona pl. Hohenwarta. Med drugim je iz tega rodu izvirala Valvasorjeva druga žena Ana Maksimila, ki je s polihistorjem preživela v Krškem zadnje mesece njegovega življenja (1693) in nato še šest let kot vdova.[512] Zetschkerji so izumrli v drugi polovici osemdesetih let 18. stoletja malo pred Wazenbergi, in sicer s tremi neporočenimi predstavniki dveh rodbinskih vej, obeh obubožanih, bili pa so več generacij tesno povezani s Krškim. Prvo vejo je predstavljal upokojeni zadolženi častnik Ferdinand (1704–1787); umrl je pri 84-ih v hiši, ki jo je leta 1693 kupil in v njej umrl Janez Vajkard Valvasor (Mencingerjeva hiša). Leta 1717 je hiša z nakupom prišla v last Ferdinandovega očeta barona Janeza Sigfrida († 1739/40), ki je izgubil obe svoji podedovani gospostvi pri Boštanju ob Savi – Erkenštajn (Novi grad) in Gomilo.[513] Zadnja predstavnika te rodbine pa sta bila baronica Amalija (ok. 1716–1786), umrla v meščanskem špitalu v Krškem, in njen brat Maksimilijan Rudolf (1709–1788), čigar zapuščino so popisali v Gradcu in ki je postal Amalijin oporočni dedič.[514]

Medtem ko v Amalijinem zapuščinskem inventarju, nastalem leta 1787 na Šrajbarskem turnu, ni regestov starejših listin, ampak le popis novejših dokumentov,[515] so naslednje leto med skromno zapuščino njenega daljnega sorodnika Ferdinanda

[510] Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 133. Prim. Preinfalk, *Plemiške rodbine – 17. stoletje*, str. 176–180.

[511] Natančno o rodbini Wazenberg v: Preinfalk, *Plemiške rodbine*, str. 173–182 in 244–245 (rodovno deblo).

[512] Golec, *Valvasorji*, str. 328–330 in 350–358.

[513] Golec, *Valvasorjeva hiša*, str. 91–96.

[514] Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 291, 330–331 (rodovnik).

[515] SI AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XLVII, lit. T–85, 14. 4. 1787, s. p.

(njuna pradeda sta bila brata)[516] popisali nekaj dokumentov iz 17. stoletja.[517] Med njimi sta dva, ki ju najdemo pozneje v muzejsko-arhivski zapuščini Antona pl. Hohenwarta: štajerska deželanska diploma Mihaela pl. Zetschkerja z Valdeka, tedaj že kranjskega deželana (št. 12), in baronska diploma Leopolda I. iz leta 1676 trem Zetschkerjem – bratrancem Francu Engelbrehtu, Sigmundu Viljemu in Janezu Herbardu (št. 6).

V Hohenwartovih rokah so se znašle še tri listine, ki so bile verjetno prej prav tako v lasti Ferdinanda barona Zetschkerja, le da jih zaradi manjše pomembnosti niso uvrstili v njegov zapuščinski inventar. Prvo med njimi, kupno pismo, je leta 1676 izstavil v Ljubljani Janez Herbard pl. Valvasor z Medije, mlajši brat polihistorja Janeza Vajkarda, vsebina pa je bila prodaja desetine v vaseh okoli Boštanja ob Savi Francu Engelbrehtu pl. Zetschkerju, in sicer nekaj mesecev pred Zetschkerjevim pobaronjenjem (št. 17). Pet let pozneje, leta 1681, je Janez, škof v Krki na Koroškem, izdal njegovima bratrancema, bratoma Sigmundu Viljemu in Herbardu Zetschkerju, fevdno pismo za posest Erkenštajn (št. 18). Zadnja listina je bilo zaščitno pismo kranjskega deželnega glavarja upnikom dedičev Franca Engelbrehta barona Zetschkerja, ki so dali svoje terjatve leta 1718 vpisati na Zetschkerjeve posesti Erkenštajn, Gomila in Hotemež, na hiši v Krškem (nekdanjo Valvasorjevo) in Ljubljani ter na brod čez Savo pri Impoljci (št. 19). Na Zetschkerje se je v Hohenwartovi zapuščini nanašal še šesti dokument: nedatiran rodovnik bratov Franca Sigmunda (1674/75–1743) in Adama Sigfrida (ok. 1685 – po 1709),[518] ki prikazuje izvor štirih generacij rodbine (št. 67).

Glede na to, da Zetschkerjevi dokumenti v Hohenwartovi zapuščini izvirajo od obeh rodbinskih vej, bi prav lahko prišli iz dveh virov, iz Ferdinandove in Amalijine zapuščine. Antona pl. Hohenwarta ob njuni smrti v letih 1786 in 1787 še ni bilo v Krškem in prav tako ne njegovega brata župnika Ignaca. Kdo jih je hranil – ena oseba in več –, ostaja neodgovorjeno. To bi bil lahko že Antonov stric Jožef Anton pl. Hohenwart (1711–1795), ki je nazadnje kot upokojeni duhovnik živel v Krškem, in sicer vsaj že leta 1788.[519] Gre opozoriti, da so pri popisu Ferdinandove zapuščine sodelovali trije: kot cenilca Jurij Naglič, upravitelj v (Klaffenauovi) Nemški vasi, in Franc Vallenzi, nadzornik pri krškem mitninskem uradu (*Zollamts Kontrollor*), torej predhodnik Antona pl. Hohenwarta, ter Andrej Potočnik, nujni varuh svojega sina Vincenca, ki je postal Zetschkerjev glavni dedič.[520] Isti Andrej Potočnik, upravitelj Šrajbarskega turna, je podpisal Amalijin zapuščinski inventar, pri katerem sta kot

[516] Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 330–331 (rodovnik).

[517] SI AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XLVII, lit. T–87, 18. 1. 1788, s. p.

[518] Preinfalk, *Plemiške rodbine – 16. stoletje*, str. 294–295.

[519] Pokorn, *Šematizem duhovnikov*, str. 45.

[520] SI AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 116, fasc. XLVII, lit. T–87, 18. 1. 1788, s. p.

Baronska diploma Zetschkerjev iz leta 1676 (SI AS 1064, Zbirka plemiških diplom, št. 118, Franz Engelprecht, Sigmund Wilhalmb, Hans Horwarth Zetschkher von Waldtegg, 14. XII. 1676).

cenilca sodelovala dva krška meščana, in to mizarski mojster Jernej Vizjak in krojaški mojster Mihael Dobovc.[521] Potencialnih »reševalcev« listinske zapuščine krških Zetschkerjev, je bilo torej kar nekaj in po več desetletjih so dokumenti prišli v roke tistega moža, za katerega so Krčani vedeli, da jih zbira.

Verjetno je Anton pl. Hohenwart na tak način dobil tudi dokumente še ene plemiške rodbine – grofov Petazzijev. Šlo je za zapuščino grofa Benvenuta Sigmunda, visokega častnika in lastnika dvorca Pogance pri Novem mestu, ki je preminil prav tam leta 1784.[522] Z malo domišljije si lahko predstavljamo, da je mladi Anton prišel do Petazzijevih listin še kot novomeški gimnazijec malo po grofovi smrti. Lahko bi jih dobil tudi iz zapuščine svojega svaka pl. Klaffenaua, v tem času okrožnega glavarja v Novem mestu, možnosti za pridobitev pa je še veliko. Dedič grofa Benvenuta Sigmunda je postal sin Adelm, ki je z družino vsaj deloma živel v Novem mestu[523] in je gospostvo Pogance leta 1791 prodal na dražbi. Dokumente njegovega

[521] Prav tam, lit. T–85, 14. 4. 1787, s. p.

[522] KANM, Župnija Novo mesto–kapitelj, Matične knjige, M 1770–1831, fol. 84r. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 382.

[523] V Novem mestu mu je, denimo, 7. marca 1779 umrl sedemmesečni sin (KANM, Župnija Novo mesto–kapitelj, Matične knjige, M 1770–1831, fol. 49v–50r; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 382).

očeta bi Antonu pl. Hohenwartu lahko izročili tudi novi lastniki Langerji, ki so tu gospodarili še vso prvo polovico 19. stoletja.[524]

Benvenut Sigmund grof Petazzi (1699–1784) je bil rojen Ljubljančan, ki je kot grof prišel že na svet,[525] njegov priimek, prvotno Petazzo, pa je dobil končno obliko šele na Kranjskem. Pripadal je leta 1561 poplemeniteni rodbini Tržačanov, gradiščanov na Socerbu (Petazzius), ki je leta 1622 dobila baronski naslov (Petazzo) in bila že čez deset let, 1632, povzdignjena v grofovstvo s predikatom »grof s Podgrada in Socerba, baron s Švarceneka« (*Petazzo Graf zu Castello Nuovo und San Servulo, Freiherr zu Schwarzenegg*).[526] Benvenut Sigmund je naredil spodobno vojaško kariero v Vojni krajini, a je ostajal vseskozi povezan tudi z rodno Ljubljano in Kranjsko. Od svoje zadolžene sestre Terezije, poročene z Adolfom Hanibalom grofom Paradeiserjem, je leta 1755 kupil dvorec Pogance pri Novem mestu s čedno posestjo, ki ga je obdržal do smrti[527] in kjer se je ustalil kot upokojenec v svojih zadnjih letih. Prvič je bil poročen z Maksimilijano grofico Heissenstein, ki mu je leta 1736, ko je s činom podpolkovnika služboval kot poveljnik Žumberka in Slunja, v Novem mestu rodila naslednika Adelma.[528] Po ženini smrti v Ljubljani leta 1766[529] se je čez dve leti neznano kje ponovno oženil, tokrat z veliko mlajšo Eleonoro grofico Luzan,[530] ki je umrla dobrih osem let pozneje v njegovem dvorcu Pogance pri Novem mestu.[531] Grof Benvenut Sigmund

[524] Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 372.

[525] Njegova starša sta bila Anton Adelm in Marija Ana grofa Petazzi, 18. januarja 1699 pa ga je krstil ljubljanski škof Sigmund Krištof grof Herberstein (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1692–1699, pag. 227; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 39).

[526] Frank, *Standeserhebungen und Gnadenakte. 4. Band*, str. 59.

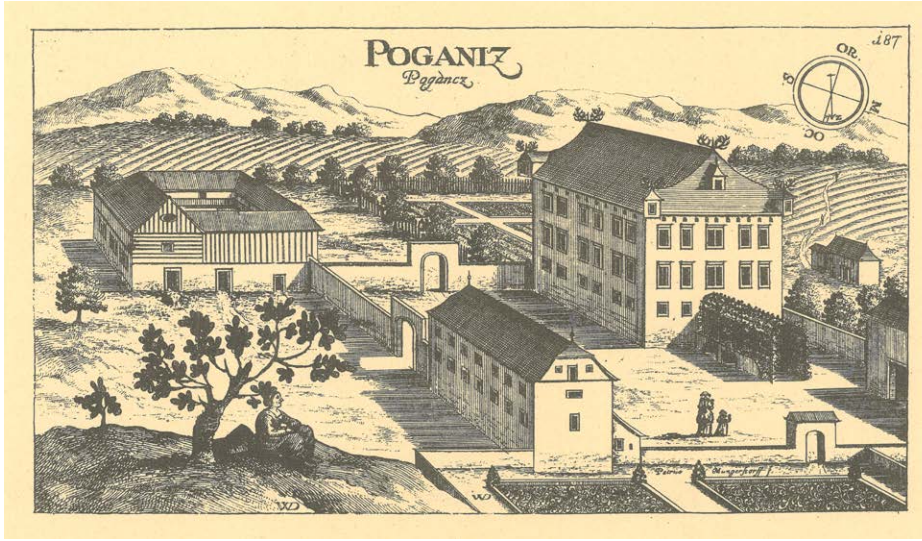
[527] Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 372.

[528] KANM, Župnija Novo mesto–kapitelj, Matične knjige, R 1735–1746, pag. 36, 9. 2. 1736. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 59.

[529] Maksimilijana je preminila 10. marca 1766 v Ljubljani, po mrliški matici stara 56 let in pokopana v uršulinski cerkvi; mrliška knjiga jo pomotoma imenuje Leopoldina (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770, pag. 276; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 201). Oporoko je napisala 17. marca 1757 v Karlovcu (SI AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 91, fasc. XXXVIII, lit. P–197, 15. 9. 1781, pag. 6).

[530] V njegovem zapuščinskem inventarju je regest poročne pogodbe z dne 28. decembra 1768 (SI AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 91, fasc. XXXVIII, lit. P–197, 15. 9. 1781, pag. 5).

[531] Eleonora je preminila 16. januarja 1777, po novomeški mrliški matici stara 50 let in pokopana v kripti kapiteljske cerkve v Novem mestu (KANM, Župnija Novo mesto–kapitelj, Matične knjige, M 1770–1831, fol. 37r; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 382). Dobro leto prej je 26. septembra 1775 na Pogancah umrla tudi Petazzijeva hči Leopoldina, prav tako pokopana v kapiteljski cerkvi sv. Nikolaja (KANM, Župnija Novo mesto–kapitelj, Matične knjige, M 1770–1831, fol. 30v; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 382). Ker ji mrliška matica daje 14 let, bi se morala roditi okoli leta 1761 v očetovem prvem zakonu, a je bila Petazzijeva prva žena za rojstvo otroka tedaj že prestara. Leopoldina je bila torej mlajša hči iz grofovega drugega zakona.

Dvorec Pogance pri Novem mestu po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Modernae*, št. 187).

se je od tega sveta poslovil 27. decembra 1784 v 86. letu starosti.[532] Zadnja leta je bil povsem dementen, tako da je deželno glavarstvo naročilo popis njegovega imetja že leta 1781.[533] V grofovem zapuščinskem inventarju je sicer več regestov dokumentov, vendar ne najdemo niti enega identičnega s tistimi, ki so se znašli pri Antonu pl. Hohenwartu. Kaže, da so popisali samo dokumente z »uporabno vrednostjo«, kot so zadolžnice, pogodbe ipd. Tako med drugim izvemo za grofovo drugo poroko, za oporoko prve žene in zakupno pogodbo, ki jo je skupaj s sinom Adelmom sklenil za gospostvo Ribnik na Hrvaškem južno od Žumberka.[534] Natančnejši je inventar, narejen leta 1785, po grofovi smrti. Med listinami so sumarno navedeni dekreti o imenovanju (*Anstellungs Dekreten*) s strani dvornega vojnega sveta, pobotnice plačanih taks in »nepomembna vojaška korespondenca«.[535] V tej postavki gre iskati Petazzijeve vojsko zadevajoče dokumente, ki so se znašli pri Antonu pl. Hohenwartu (št. 20–23).

[532] KANM, Župnija Novo mesto–kapitelj, Matične knjige, M 1770–1831, fol. 84r. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 382.

[533] Spremno pismo komisarjev deželnemu glavarstvu spričuje, da so popis izvedli diskretno, da grof ni opazil ne njihovega namena ne početja. Telesno je bil sicer videti zdrav, trpel pa je zlasti njegov spomin, tako da je bil po duši kakor nedoleten otrok (SI AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 91, fasc. XXXVIII, lit. P–197, dopis 15. 9. 1781).

[534] SI AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani, šk. 91, fasc. XXXVIII, lit. P–197, 15. 9. 1781, pag. 4–6.

[535] Prav tam, 3. 2. 1785, pag. 12, No. 52–53.

Iz Petazzijeve zapuščine so na seznamu Hohenwartovih dokumentov, prevzetih v Kranjski deželni muzej, štirje, ki zadevajo grofa Benvenuta Sigmunda osebno, in dva rodovnika, vsi iz 18. stoletja. Najstarejši je rodovnik grofa Karla s štirimi generacijami prednikov, datiran leta 1717 v Gradcu (št. 64), najmlajši pa leta 1764 v Gorici vidimirani rodovnik grofa Ferdinanda (št. 65). Osebni dokumenti grofa Benvenuta Sigmunda se nanašajo izključno na njegovo vojaško kariero: dekret iz leta 1741, s katerim je bil postavljen za poveljnika v Slunju in Žumberku (št. 20), dekret Marije Terezije o njegovem povišanju v čin polkovnega (verjetno pa že generalnega) stražmojstra leta 1746 (št. 21), dekret dvornega vojnega sveta iz leta 1754, po katerem je postal imetnik Kengyelovega pešpolka v Varaždinskem generalatu (št. 22), in ukaz grofu Petazziju za pohod med sedemletno vojno leta 1757 (št. 23).

Končno je med Hohenwartovimi arhivalijami še več dokumentov, ki se nanašajo na ljudi in kraje, za katere ne poznamo nobene povezave z Antonom pl. Hohenwartom niti s korpusi dokumentov v njegovi zapuščini. Od starejših je taka listina cesarja Ferdinanda II. iz leta 1624 o povzdignitvi v viteški stan bratov Jurija Friderika, Janeza Sterleggerja in Janeza Friderika Starka (št. 7). Mlajšega nastanka je izvleček iz rodovne knjige, shranjene v (dunajski) univerzitetni knjižnici, za štiri generacije prednikov neke Katarine grofice Thurn, najverjetneje s Štajerskega (št. 67). Uganka je tudi odredba namestnika deželnega upravnika Valerija barona Moscona in kranjskega deželnega vicedoma Orfeja grofa Strassolda, izdana leta 1638 dvema komisarjema, naj ustavita delo neke komisije do prihoda Jerneja Valvasorja z Medije (št. 35). Jernej Valvasor je bil sicer prapraprapraded Antona pl. Hohenwarta in oče polihistorja Janeza Vajkarda, dokument pa bi se lahko znašel na območju Krškega tudi prek Strassoldov, ki so v drugi polovici 17. stoletja imeli v lasti krško gospostvo.[536]

Za en dokument lahko z veliko mero gotovosti rečemo, da je Anton pl. Hohenwart prišel do njega še pred svojim prihodom v Krško. Gre za patent cesarja Karla VI. iz leta 1724 o mitninski tarifi na novozgrajenem Črnuškem mostu čez Savo (št. 24), torej tam, kjer je Anton na prelomu iz 18. v 19. stoletje služboval kot mitničar. In prejkone je v mostninski hiši našel tudi patent istega cesarja iz leta 1726, s katerim je bilo kranjskim deželnim stanovom odobreno pobiranje naklade od uvoženih vin (št. 30).

Ničesar trdnega ni mogoče reči o provenienci rodovnega debla habsburške hiše do Marije Terezije v bakrorezu (št. 86), nadalje štirih zemljevidov (št. 87–90), od katerih je bil prvi Florjančičeva karta Kranjske (št. 87), verjetno njen ponatis iz leta 1782, in treh generalnih kart iz leta 1790 (širše Ogrske, Sedmograške in Neapeljskega kraljestva), kot tudi ne o tlorisih (št. 91–97), od katerih je datiran le eden, in to načrt novih vinskih goric pri dolenjskem Lanšprežu iz leta 1779 (št. 94). Tlorisi so

[536] Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 244.

se nanašali na razne kraje po Dolenjskem, med njimi sta bila načrt razdelitve dela Ljubljanskega barja (št. 97) in načrt nekega gospostva, morda Šrajbarskega turna pri Krškem (št. 96). Dolenjska in okolica Ljubljane kažeta nemara na posredovanje Janeza Nepomuka Karla pl. Klaffenaua, Antonovega svaka, ki je kot okrožni glavar najprej služboval v Novem mestu in nato kot okrožni komisar v Ljubljani.

S katerih listin so bili odtrgani štirje pečati, med njimi pečat kranjskih deželnih stanov (brez številke na koncu seznama), najverjetneje ni vedel niti Anton pl. Hohenwart. Prav tako tudi ne, kje na območju Krškega so našli srednjeveške kovance iz italijanskega prostora (Benetke, Verona, Padova, Oglej), skupaj enajst, o katerih poročilo v *Illyrisches Blatt* pravi, da so bili tam izkopani.[537]

Predmet, ki je Antonu najbrž pomenil največ, tj. srebrna kupa deželne zaveze za škodo, saj o njem govori v svoji oporoki leta 1840,[538] je potrjeno izginil, tako da je prišel do deželnega muzeja le lesen ovoj za njegovo shranjevanje (št. 1). Kako se je kupa znašla v Hohenwartovih rokah, pa je sploh ena največjih ugank v zvezi s provenienco posameznih predmetov.

Najverjetneje ne bomo nikoli izvedeli, kaj je še imel v mislih Henrik Costa, ko je leta 1848 zapisal, da so Hohenwartove »ogledne predmete« po njegovi smrti raznesli.[539] Antonov zapuščinski inventar, denimo, navaja optične in matematične instrumente,[540] ki pa za prenos v muzej nato niso bili odbrani.

Na vprašanje, koliko Hohenwartovih »oglednih predmetov« se je ohranilo do danes in kje se nahajajo, se ne da docela odgovoriti. Od nekaj več kot sto jih je identificiranih manj kot polovica, od tega velika večina v Arhivu Republike Slovenije, vendar se jih vsaj nekaj gotovo še skriva po raznih arhivskih fondih in zbirkah, v katere so jih uvrstili naknadno. Pomemben razlog, da jih toliko ni bilo mogoče izslediti, je gotovo izguba. Marsikaj se je najbrž izgubilo že kmalu po prevzemu v Kranjski deželni muzej. Ko je leta 1852 za dolgoletnim kustosom Henrikom Freyerjem (1832–1852) nastopil mesto kustosa Karel Dežman, je bil muzejski arhiv v zelo neurejenem stanju. Kot je Dežman poročal osem let pozneje, je gradivo ležalo vsepovsod, celo skrito med knjigami, zelo težko je bilo kar koli najti in bilo je tudi pomanjkljivo popisano.[541]

---

[537] *Illyrisches Blatt*, št. 49, 19. 6. 1847, str. 196.

[538] SI AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. H 1–203, testament H–146, 28. 8. 1840.

[539] Costa, *Reiseerinnerungen aus Krain*, str. 103.

[540] SI AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani, Civilne zadeve 1816–1854, Zapuščine in kuratele, fasc. 6, E, št. 2587, 25. 6. 1846; SI ZAC 1031, Zbirka zemljiških knjig, knj. 1999, Lit. E, Vormerkbuch des Stadt-Dominiums Gurkfeld, pag. 649.

[541] Kotar, Od nastopa, str. 65–66.

DEDIČI – VALVASORJEVI POTOMCI

Dedičem Antona pl. Hohenwarta ne bi namenjali tolikšne pozornosti, če ne bi bili kot potomci Janeza Vajkarda Valvasorja del širše zgodbe »Valvasor in Krško«. A ne samo to. Prek njih sta se ohranili galeriji portretov sorodstva, med njimi več Hohenwartovih prednikov in sorodnikov po materini strani, pri čemer se bomo prav tako ustavili.

Antonova glavna oporočna dedinja je torej postala njegova sestrična po materi Antonija baronica Dienersperg, rojena baronica Adelstein (1782, Celje – 1845, Gradec), izvršitelj oporoke pa njen soprog Franc Ksaver Kajetan baron Dienersperg (1773, Dobrna – 1846, Gradec), graščaka na Dobrni in v Dobrnici, ki sta se nekaj let prej z družino preselila v Gradec. Ker je Antonija umrla dobro leto pred Hohenwartom, so bili po njegovi oporoki glavni dediči vsi njeni otroci: šest baronov in baronic Dienersperg.

Zanimivo je dejstvo, da so po prvem krškem muzealcu, prapranečaku Janeza Vajkarda Valvasorja, ki so mu pripisovali lastništvo nekdanje polihistorjeve hiše, dedovali prav Valvasorjevi neposredni potomci. Franc Ksaver Kajetan baron Dienersperg je bil namreč polihistorjev prapravnuk, eden od otrok Valvasorjevega pravnuka Avguština barona Dienersperga. Avguštin (1742, Ponikva – 1814, Zgornji Lanovž pri Celju) je edini od številnih pravnukov kranjskega polihistorja imel odrasle zakonite potomce. Poleg sina Franca Ksaverja Kajetana, kratko imenovanega Franc Ksaver, sta bila to še neporočena sinova Jožef (1778, Dobrna – 1811, prav tam) in Janez Nepomuk (1781, Dobrna – 1836, Gradec) ter hčerki Barbara, poročena pl. Gadolla (1772, Dobrna – 1841, Blagovna pri Šentjurju), in Terezija, poročena pl. Resingen (1776, Dobrna – 1849, Gradec).[542] Medtem ko je rod Franca Ksaverja ugasnil leta 1936 z njegovo pravnukinjo Hermino Evgenijo grofico Hoyos, sta Gadollova in Resingenova

[542] Golec, *Valvasor: njegove korenine*, str. 278–286.

Srečanje Valvasorjevih potomcev na gradu Bogenšperk 2. julija 2017 (foto: Jože Sinigoj).

rodbinska linija živi še danes, ko je po svetu raztresenih več kot sto Valvasorjevih potomcev, od tega največ v Avstriji.[543]

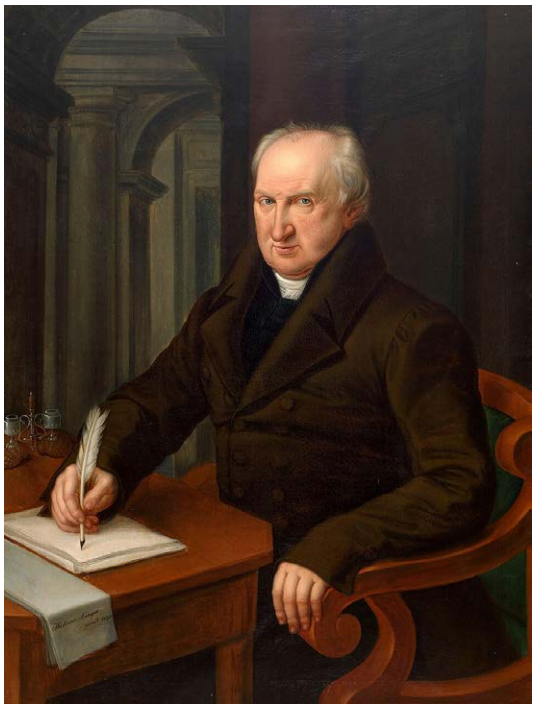
Prvi krški muzealec Anton pl. Hohenwart se je v oporoki leta 1840 poleg glavne dedinje sestrične Antonije baronice Dienersperg spomnil še štirih sorodnikov, dveh relativno bližnjih – Antonijinega brata in sestre – ter dveh zelo oddaljenih. Ta dva, Hohenwarta iz grofovske rodbinske linije, sta bila z Antonom v res daljnem sorodstvu, vendar drugih bližjih sorodnikov ni imel, odkar mu je leta 1825 umrl edini pravi bratranec Sigmund, škof v Linzu. Poleg tega ga je z grofovskima bratoma vezalo dvojno sorodstvo – tudi njuna mati je bila namreč iz Hohenwartovega rodu[544] –, s Francem pa je delil zanimanje za starine.

Z bratoma grofoma Hohenwart je bil Anton osebno vsaj nekoliko povezan, posebej s Francem kot enim od začetnikov muzealstva na Kranjskem, ki je leta 1840 izpričan tudi kot priča njegove oporoke.[545] Grof Franc s polnim imenom Franc Jožef Hanibal

[543] Prav tam, str. 383–389.

[544] Brata sta bila sinova leta 1767 pogrofovljenega Jurija Jakoba pl. Hohenwarta in Marije Frančiške Henrike, rojene pl. Hohenwart (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 113 in 118). Prim. SI AS 1075, Zbirka rodovnikov, št. 111, Hohenwart.

[545] SI AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani, III. serija, fasc. H 1–203, testament H–146, 28. 8. 1840.

Franc grof Hohenwart (1771–1844), eden vodilnih kranjskih muzealcev prve polovice 19. stoletja, dejanski ustanovitelj Deželnega muzeja za Kranjsko (© Narodni muzej Slovenije, inv. št. N 8644, foto: Tomaž Lauko).

(1771, Ljubljana – 1844, prav tam) velja za vodilnega kranjskega muzealca prve polovice 19. stoletja. Kljub zaposlenemu kustosu je v tridesetih letih kot predsednik muzejskega kuratorija dejansko sam vodil vse poslovanje leta 1821 ustanovljenega Kranjskega deželnega muzeja, bil pa je tudi predsednik Kranjske kmetijske družbe (1827–1834) in publicist. Ko je leta 1820 zapustil državno službo, se je ves posvetil naravoslovju in prosveti. Muzeju je med drugim podaril zelo bogato zbirko konhilij in vrsto srednjeveških listin.[546] Po očetu je podedoval Hohenwartov rodbinski grad Kolovec pri Kamniku, a ga je leta 1829 prodal bratu Andreju.[547] Na Kranjskem je posedoval še štiri dvorce, poleg rezidenčnega Ravne ob Pivki še Zdušo pri Kamniku ter dva v bližini Krškega – Jelšo pri Hubanjici in Teriško vas pri Boštanju, ki ju je kupil leta 1826 in obdržal do smrti.[548] Kadar se je mudil v krški okolici in to je bilo redno poleti,[549] je imel torej dovolj priložnosti za srečevanje z daljnim sorodnikom Antonom.

[546] Mal, Hohenwart Franc Jož. Hanibal, grof, str. 331. O njegovem delovanju na področju muzealstva natančneje: Kotar, Od ustanovitve, str. 31–56.

[547] Smole, *Graščine na nekdanjem Kranjskem*, str. 226.

[548] Prav tam, str. 203, 417, 498, 566 in 620.

[549] Heinrich Kronberg je v opisu plovbe po Savi leta 1839 zapisal, da grof Hohenwart obiskuje svojo posest Teriška vas vsako leto v poletnih mesecih (Kronberg, Die schiffbare Save, str. 366). Tudi oporoka Antona pl. Hohenwarta, pri kateri je grof sodeloval kot priča, je datirana konec avgusta (gl. op. 545).

Frančevega veliko mlajšega brata Andreja (1794, Ljubljana – 1881, Dunaj) je Anton pl. Hohenwart prejkone vključil v oporoko le zato, ker je bil Frančev edini živeči brat in lastnik Kolovca.[550] Po smrti grofa Franca ga očitno ni imel več za vrednega dedovanja in je srebrnino, ki mu jo je namenil, prenesel na bratranca po materi Jožefa barona Adelsteina.

Poleg šestih Dienerspergov, ki so nasledili svojo leta 1845 umrlo mater Antonijo, sta za Hohenwartom z manjšima oporočnima deležema dedovala še Antonijina edina sorojenca: omenjeni Jožef baron Adelstein (1780, Celje – 1850, Dunaj) in Barbara, poročena Carriere de Tour de Camp (1783, Celje – 1863, prav tam). Sorojenci so se rodili kot otroci Hohenwartovega strica Antona Karla barona Adelsteina (1736, Gorica pri Velenju – 1784, Celje), graščaka v Dobrnici pri Dobrni, in Kajetane, rojene grofice Attems (1757, Gorica – 1813, Celje).[551]

Jožef baron Adelstein je bil zadnji moški potomec svoje rodbine, rojen 24. avgusta 1780 v očetovem dvorcu Dobrnica.[552] Postal je poklicni častnik, nazadnje generalmajor in poročnik cesarske telesne garde na Dunaju, kjer je 13. decembra 1850 tudi umrl, star 70 let.[553] Poročil se je šele pri 40-ih, in sicer 24. aprila 1820 v Gorici s Klementino Jožefo grofico Coronini-Cronberg (1792, Gorica – 1867, Dunaj), ki mu je rodila tri hčerke.[554] Zanimivo je, da se je najmlajša hči Kajetana (1826, Videm/Udine – 1912, Gradec) leta 1844 poročila na Dunaju z veliko starejšim Valvasorjevim prapranečakom Francem vitezom Gadollo (1797, Blagovna pri Šentjurju – 1866, Gradec), nečakom Franca Ksaverja barona Dienersperga (1773–1846), s katerim je bila poročena nevestina teta Antonija baronica Adelstein (1782–1845), glavna dedinja našega Antona pl. Hohenwarta.[555] Vitez Gadolla, »mali štajerski Valvasor«, je sicer znan kot domoznanec, ki se je ljubiteljsko ukvarjal s širšim območjem Celja in z genealogijo.[556]

Jožefova sestra Barbara – Babette, krščena 18. novembra 1783 v Celju,[557] je tako kot brat dolgo ostala samska, nato pa se je pri 43-ih 5. februarja 1826 v rodnem mestu omožila s precej mlajšim Ferdinandom vitezom Carriere de Tour de Campom

[550] Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 124 (rojstvo) in 245 (1861 poročen kot vdovec). Njegove osmrtnice ni v: SI AS 1084, Zbirka osmrtnic, šk. 3, H.

[551] Natančno o zakoncih Adelstein v: Golec, Plemiški portreti, str. 11–15.

[552] Witting, Steiermärkischer Adel, str. 5. Prim. Naschenweng, *Der landständische Adel*, elektronska izdaja, [str. 1667]. Krstna matica župnije Dobrna za ta čas je izgubljena.

[553] Witting, Steiermärkischer Adel, str. 5. Prim. Naschenweng, *Der landständische Adel*, elektronska izdaja, [str. 1667].

[554] Witting, Steiermärkischer Adel, str. 5. Prim. Naschenweng, *Der landständische Adel*, elektronska izdaja, [str. 1667].

[555] Golec, Dobrna – eno stoletje, str. 448.

[556] O njem: Golec, Pozabljeni »mali štajerski Valvasor«.

[557] NŠAM, Župnija Celje–Sv. Danijel, Matične knjige, R 1773–1784, pag. 119.

Hohenwartov bratranec in eden njegovih stranskih dedičev generalmajor Jožef baron Adelstein (1780, Celje – 1850, Dunaj), portretiran leta 1831, je bil zadnji moški član svoje rodbine (portret je last Margit Gadolla, Dunaj). Jožefova hči Kajetana (1826–1912) se je poročila z Valvasorjevim prapraprapravnukom Francem vitezom Gadollo (1797–1866), »malim štajerskim Valvasorjem«. Iz tega zakonskega para je izšla polovica danes živečih potomcev kranjskega polihistorja.

(ok. 1791 – 1883, Gradec), nadporočnikom pri 47. štajerskem pehotnem polku, pri katerem je služboval tudi njen brat Jožef.[558] Zadnja leta je preživljala na Dobrnici pri Dobrni v nekdanjem Adelsteinovem dvorcu, ki je bil tedaj (1857–1866) v lasti njene nečakinje Kajetane grofice Hoyos, rojene baronice Dienersperg, in nečakinjinega moža Johanna grofa Hoyosa,[559] umrla pa je malo po dopolnjenem 80. letu 17. decembra 1863 v Celju.[560]

Precej dramatična je bila življenjska zgodba druge sestre Antonije, prvotno Hohenwartove glavne dedinje, rojene 25. septembra 1782 v Celju.[561] Oče njenega izbranca Franca Ksaverja barona Dienersperga (1773–1846) iz sosednjega dvorca Dobrna, Valvasorjev pravnuk Avguštin baron Dienersperg (1742–1814), ni hotel niti slišati za sinovo ljubezensko zvezo. Gojil je namreč staro zamero do Antonijinega že dolgo

[558] NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, P 1804–1826, fol. 259. Njen soprog je bil po J. Orožnu »francoski plemiški begunec« in grof (J. Orožen, Donesek k zgodovini Dobrne, str. 284), vendar zadnje ne drži. Poročna matica ga pravilno imenuje »Chevalier«, Anton Aleks Dienersperg pa v svojih spominih »Ritter von« (Golec, Trpljenje 'celjskega Wertherja', str. 46). Z Barbaro se je gotovo seznanil preko njenega brata Jožefa, s katerim sta že leta 1813 skupaj služila v 47. pehotnem polku (Amon von Treuenfest, *Geschichte des k. k. Infanterie-Regimentes Nr. 47*, str. 479).

[559] Golec, Dobrna – eno stoletje, str. 448.

[560] NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1862–1878, fol. 4. – Njen soprog jo je preživel za skoraj dve desetletji in preminil pri 92-ih 27. aprila 1883 v Gradcu (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 323).

[561] NŠAM, Župnija Celje–Sv. Danijel, Matične knjige, R 1773–1784, pag. 110.

Stara očeta Hohenwartovih dedičev baronov Dienersperg – nepomirljiva tekmeca Anton Karel baron Adelstein (1736–1784), stric Antona pl. Hohenwarta (© Narodni muzej Slovenije, inv. št. 17798; foto: Tomaž Lauko), in Valvasorjev pravnuk Avguštin baron Dienersperg (1742–1814) (© Narodna galerija, Ljubljana, NG S 962; foto: Bojan Salaj).

pokojnega očeta Antona Karla barona Adelsteina (1736–1784), ki se ga je Antonija komajda lahko spominjala. Adelstein je leta 1769 namreč skušal na dražbi pridobiti Brandenau-Mühlhoffnovo zadolženo posest Dobrna s starim dobrnskim višinskim gradom Schlangenburg, zaradi česar se je z Dienerspergom zapletel v incident in sodni spor. Avguštin baron Dienersperg, ki se je nato (1770) priženil na Dobrno k Jožefi pl. Brandenau-Mühlhoffen (1743–1818), je iz tega spora sicer izšel kot zmagovalec in kot novi dobrnski graščak, pa vendar trideset let pozneje ni dovolil, da bi Adelsteinova hči postala njegova snaha. Avguštinovo vztrajno zavračanje sinove želje, da se poroči z Antonijo baronico Adelstein, je bilo vzrok dolgoletnemu sporu med očetom in sinom, ki je slednjega privedel skoraj do samomora. Pred Avguštinovo smrtjo je med njima le prišlo do popolne poravnave, kar je Franc Ksaver opisal v rodbinski kroniki in spominih (1835–36).[562]

»Celjski Werther« Franc Ksaver in Antonija sta se po spravi z njegovim očetom, ki je trinajst let nasprotoval njuni zvezi, poročila šele 27. oktobra 1813, vendar ne na Dobrni, temveč na Blagovni, na domu ženinove sestre Barbare pl. Gadolla. Zakoncema

[562] O tem natančno: Golec, Trpljenje 'celjskega Wertherja', str. 30–32, 35–41; Golec, *Vzpon in zaton Dienerspergov*, str. 129–155 in 168–172. Prim. Golec, Dobrna – eno stoletje, str. 428–430.

se je rodilo šest otrok, ki so vsi odrasli in po materini smrti leta 1845 postali glavni dediči Antona pl. Hohenwarta. Prvi trije so prišli na svet še v Celju, najprej 7. aprila 1815 Marija Kajetana, 11. januarja 1817 Ferdinand in 3. februarja 1818 Janez Nepomuk. Medtem je Franc Ksaver nasledil očetovo Dobrno s toplicami, vendar se je z družino preselil tja šele kakšno desetletje pozneje. Na Dobrni sta se mu sicer rodila četrti in peti otrok, 21. julija 1819 Ida Terezija in manj kot leto dni zatem 17. julija 1820 Anton Aleks, a se Dienerspergovi v novem okolju še nekaj časa niso povsem ustalili. Tudi najmlajša Marija Ivana – tej je šel po namestniku za botra Anton pl. Hohenwart – je namreč 12. julija 1824 zagledala luč sveta v Celju. V dobrnskem dvorcu se je baronova družina stalneje naselila v drugi polovici dvajsetih let, potem ko je Franc Ksaver izpregel kot odbornik celjske podružnice Štajerske kmetijske družbe in od ženine družine – svoje žene, njenega brata in sestre – leta 1822 kupil bližnji Adelsteinov dvorec Dobrnica, ki ga je imel prej samo v zakupu. Pred tem je leta 1815 nasledil očeta Avguština kot graščak na Dobrni, nato pa moderniziral dobrnsko zdravilišče in se z družino leta 1835 za stalno preselil v Gradec. Tam sta zakonca po približno desetih letih drug za drugim umrla, žena dobro leto pred Hohenwartom in mož slabih pet mesecev za njim. Antonija je zapustila ta svet 14. januarja 1845 v 63. letu starosti, baron Franc Ksaver pa 15. avgusta 1846, star 73 let.[563]

Dvorec Dobrna z razvalinami gradu Schlangenburg po *Stari Kaiserjevi suiti*, 1824–33 (Kaiser, *Litografirane podobe*, št. 10).

[563] Golec, *Valvasor: njegove korenine*, str. 292–297.

Vas Dobrna z zdraviliškim kompleksom po *Stari Kaiserjevi suiti*, 1824–33 (Kaiser, *Litografirane podobe*, št. 11a).

Od njunih otrok, ki so po odhodu matere Antonije postali Hohenwartovi glavni dediči, nihče ni imel prav srečne življenjske poti. »Pravo patriarhalno življenje«, ki naj bi ga živeli v Gradcu in o katerem je leta 1836 v svojih spominih pisal oče Franc Ksaver, je imelo vsaj dve plati. Tudi sam je namreč deloma stopal po poti svojega očeta Avguština. Najbrž sta njegovo avtoriteto najbolj boleče občutila sinova, ki jima je ponesrečeno določil častniško pot. Posredno je sam priznal, da pri starejšem Janezu Nepomuku ni ravnal prav, ko ga je poslal na vojaško akademijo v Dunajsko Novo mesto, saj ga je moral po šestih letih iz nje vzeti, toda podobno napako je le malo pozneje zagrešil pri Antonu Aleksu, ki bi se sicer rad posvetil tehniki, za njegov stan tedaj še malo primerni poklicni poti. Ne prvi ne drugi ni vztrajal v častniškem poklicu. Janez Nepomuk, ki je moral kar enajst let ostati navaden kadet, je po zgodnji upokojitvi celo psihično zbolel in umrl v umobolnici, Anton Aleks pa je zapustil vojsko takoj, ko je bilo mogoče. Najstarejši sin Ferdinand je podedoval Dobrno, jo po petih letih prodal in kmalu zatem sveže poročen in brez otrok umrl v Gradcu za tifusom. Tri hčerke so šle omožene vsaka svojo pot, a so se nazadnje vse znašle v domačem Celju, kjer so pomrle v letih 1890–1894, malo prej pa se je prav tako na Spodnjem Štajerskem, v Ormožu, iztekla tudi življenjska pot Antona Aleksa, edinega nadaljevalca Dienerspergovega rodbinskega imena. V sicer nedokončanem nadaljevanju očetovih spominov nam je Anton Aleks razkril več dotlej samo slutenih plati družine baronov Dienersperg, pri čemer je kot ključno in

usodno opisal ravnanje svaka Johanna grofa Hoyosa. Temu je tast Franc Ksaver baron Dienersperg leta 1846 prodal dobrnske toplice, ki jih je Hoyos z megalomanskimi projekti in nerazumnim zadolževanjem po dvanajstih letih pripeljal do dražbe, s tem pa ogrozil eksistenco Dienerspergovega sorodstva. Hoyosova zamisel naj bi bila tudi Ferdinandova prodaja dvorca in posesti Dobrna tri leta po zemljiški odvezi (1851) in prav to je po besedah Antona Aleksa pomenilo »razlog za bankrot (*Ruin*) naše družine«. Od nekdanjega lepega premoženja in »slave« baronov Dienerspergov je v petdesetih letih 19. stoletja ostalo komaj kaj.[564]

Pregled življenjskih zgodb šestih sorojencev, zadnjih na Slovenskem rojenih Dienerspergov in Hohenwartovih dedičev, bomo začeli s tremi hčerkami. Sestre Kajetana, Ida Terezija in Marija so bile vse poročene in so druga za drugo v kratkem času preminile v Celju, potem ko so glavnino življenja preživele daleč od rodnega oziroma domačega mesta.

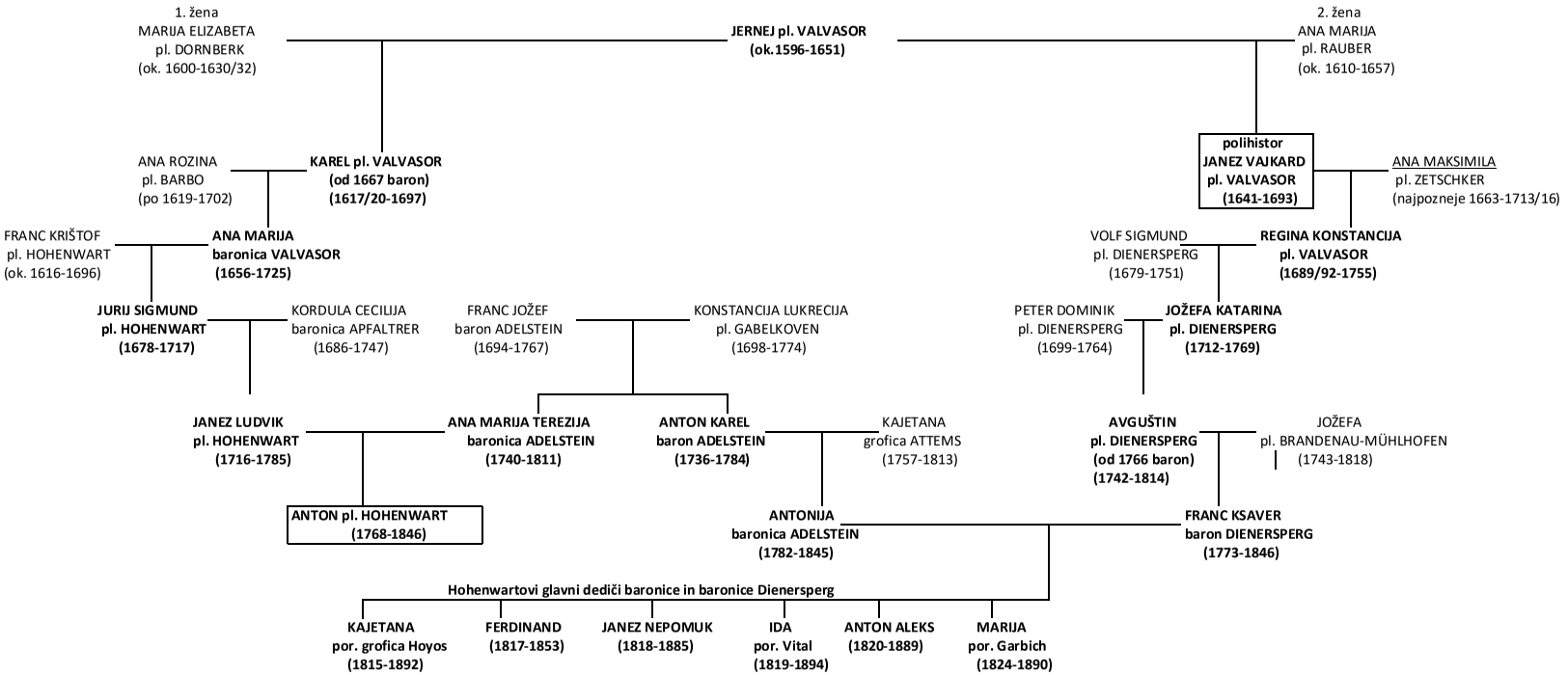
Kajetana baronica Dienersperg, poročena grofica Hoyos (1815–1892), imenovana Jetta, očitno ni imela veliko besede pri sedem let starejšem soprogu, s katerim se je poročila pri 17-ih letih 28. oktobra 1832 v Celju. Velikopotezni in ambiciozni Dunajčan grof Hoyos je mislil predvsem na svojo uradniško kariero, najprej v Celju in nato v Gradcu. Priskrbel si je naziv cesarsko-kraljevega komornika (1840) in imel, kot vse kaže, precejšen vpliv tako na svaka Ferdinanda kot tudi na tasta Franca Ksaverja. Poleg obveznosti do Dienerspergovih otrok, ki so Hoyosu zaupali upravljanje svoje dediščine, naložene v dobrnsko zdravilišče, se je Hoyos do vrtoglavih višin zadolžil za prezidavo in širjenje zdraviliškega kompleksa. Tako kot je rasel zdraviliški kompleks – glavno poslopje denimo z enega na tri nadstropja, občutno večje število sob in gostov –, so se naglo večali tudi dolgovi pri raznih hranilnicah in zasebnikih, največ v Gradcu, dokler ni šlo prenovljeno zdravilišče konec leta 1858 na dražbo. Kupili so ga štajerski deželni stanovi, ki jim ga je prej že dvakrat ponujal v odkup Franc Ksaver. Kajetana in Johann grof Hoyos sta tako ali tako vseskozi, tudi ko sta imela dobrnsko zdravilišče oziroma pozneje dvorec Dobrnica (1857–1866), stalno prebivala v Gradcu, kjer je Johann opravljal visoko funkcijo pri štajerskem namestništvu. Ne vemo, zakaj sta se zakonca v poznih letih odločila, da se spet preselita na Spodnje Štajersko, tokrat v Kajetanino rodno Celje. Zdi se, da je šla tja najprej Kajetana, morda skupaj s sestro Ido Vital, ki je na Hoyosovem celjskem naslovu umrla v času med smrtjo obeh zakoncev. 76-letna Kajetana – Jetta je tam preminila 3. januarja 1892 za možgansko kapjo, 88-letni grof Johann pa 6. decembra 1896 zaradi telesne oslabelosti.[565]

---

[564] Prav tam, str. 297–298. O tem natančno: Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 33, 46–49; Golec, Dobrna – eno stoletje, str. 445–446.

[565] Golec, *Valvasor: njegove korenine*, str. 309–312.

HOHENWARTOVO SORODSTVO
Z VALVASORJI IN DIENERSPERGI

Njun edinec Franc Ksaver grof Hoyos (1833, Dobrna – 1896, Ober St. Veit pri Dunaju), poročen z dvema neplemiškima Dunajčankama, sestrama Hauck, se je podal v vojaške vode, a je kar dvakrat prekinil častniško kariero ter živel proti koncu življenja v dokaj skromnih razmerah in povsem odmaknjeno. Njegova edinka iz prvega zakona Eugenie Hermine (1860, Dunaj – 1936, Gradec) je ostala neporočena, dolgo živela v Londonu in se nazadnje, malo pred smrtjo, ustalila v Gradcu, kjer je umrla kot zadnja potomka svojih baronskih prastaršev Franca Ksaverja in Antonije Dienersperg.[566]

Tudi drugi dve hčerki omenjenega para in Hohenwartovi dedinji nista imeli ravno srečnega življenja. Ida Terezija (1819–1894), ki jo viri običajno imenujejo Ida, sicer pa tudi Tekla, se je omožila šele 15 let za prvorojenko Kajetano, stara 28 let, in sicer kot druga iz te generacije z neplemičem, le malo za svojo mlajšo sestro Marijo. Poroka je bila 29. julija 1847 v nevestini domači župniji na Dobrni, kjer je Ida tedaj živela pri bratu graščaku Ferdinandu. Njen dve leti starejši ženin Anton Vital (1817–1907), rojen v Oberzeiringu na Zgornjem Štajerskem, je izviral iz družine lastnika fužin in je ob poroki posedoval dvorec Reinthal v graškem primestju. Dvorec je še pred letom 1854 prodal, zakonca pa sta se preselila v Gradec, kjer je Anton vse do smrti izpričan kot hišni posestnik na Jakominijevem trgu (Jakominiplatz) na pragu starega mesta. Zakonca brez otrok očitno nista živela v najbolj harmoničnem zakonu. Ida je nazadnje zapustila moža in pri 75-ih umrla 6. novembra 1894 zaradi oslabelosti srca. Živela je pri sestri Kajetani grofici Hoyos, ki je umrla slaba tri leta pred njo, in pri svaku, ki jo je za dobri dve leti preživel.[567] Spomnimo, da je bila Ida z bratom Ferdinandom leta 1846 v Krškem priča smrti Antona pl. Hohenwarta.

Štiri leta pred Idino smrtjo se je prav tako v Celju iztekla življenjska pot njene mlajše sestre Marije Ivane, imenovane Mari (1824–1890).

✝

Die Unterzeichneten geben hiemit im eigenen, sowie im Namen der übrigen Verwandten Nachricht von dem Tode ihrer geliebten Tante, der Frau

Ida Vital,

geb. Baronin Dienersperg,

welche Dienstag, den 6. November 1894, um 8¼ Uhr abends, versehen mit den heiligen Sterbesacramenten, nach langem Leiden, im 76. Lebensjahre sanft verschieden ist.

Das Leichenbegängnis findet am 8. November l. J., 4 Uhr nachmittags, von der städtischen Leichenhalle aus, statt.

Die heiligen Seelenmessen werden am 9. d. M., um 8 Uhr früh, in der deutschen Kirche gelesen werden.

Cilli, am 7. November 1894.

Ferdinand Freiherr von Dienersperg,
k. u. k. Hauptmann im 10. Divisions-Artillerie-Regimente.

Antonie Kofler, geb. Freiin v. Dienersperg.

Ida Garbich.

1006

Osmrtnica Ide Vital, rojene baronice Dienersperg, v celjskem časniku *Deutsche Wacht* 8. novembra 1894.

[566] Prav tam, str. 312–314.

[567] Prav tam, str. 314–316.

Omožila se je istega leta kot Ida, in sicer 17. maja 1847 v Gradcu, stara 23 let. Njen izbranec Nikolaus (Nikola) Garbich (1819–1881) je izviral iz dubrovniške kapitanske družine in bil ob poroki zaposlen kot uradnik pri gubernijskem računskem oddelku v Trstu, kamor sta se po poroki preselila. Z otroki nista imela sreče, saj so jima štirje od petih zgodaj pomrli. Tako je hči Ida (1864, Trst – 1929, Gradec) odraščala kot edinka in pri 17-ih ostala sama z ovdovelo materjo. Preselili sta se v Celje, kjer je najmlajša Dienerspergova 25. aprila 1890 pri 66-ih umrla v skromnih razmerah za marazmom.[568]

Hči Ida je svojega moža dr. Emmanuela Emingerja (1845–1923), po rodu iz Znojma na Moravskem, spoznala še v Celju, se leta 1898 za njim in njegovo soprogo kot neke vrste družabnica in gospodinja preselila v Gradec, kjer je bil Eminger svetnik višjega deželnega sodišča, in pri 50-ih leta 1914 stopila na izpraznjeno mesto pol leta prej umrle »gospe dvorne svétnice dr. Emingerjeve«. Eminger, ki je kot sodnik višjega deželnega sodišča leta 1917 dobil »uradniški« plemiški naslov »Edler von Reeming«, je tega že spomladi 1919 izgubil kot sploh vsi državljani mlade avstrijske republike. Še ne 65-letna vdova Ida Eminger je preminila leta 1929.[569]

Od Dienerspergovih treh sinov je imel eden bolj nesrečno usodo od drugega. Naravnost tragična osebnost je bil srednji brat Janez Nepomuk (1818–1885). Enajstletnega je oče poslal na vojaško akademijo v Dunajskem Novem mestu, a ga je moral čez šest let po lastnih besedah vzeti ven »zaradi tihe narave in celotnega značaja«. Toda takoj zatem ga je spet poslal v vojsko, tokrat v polk svojega svaka Jožefa barona Adelsteina, od koder so ga čez leto dni premestili tako rekoč domov, v graški pehotni polk. Slednjič je le prišel do čina nadporočnika in bil nazadnje spoznan kot »uporaben v običajni službi«, resen, dobrodušen, prizadeven, z veliko volje in nekaj darovi. Pri samo 33-ih se je leta 1851 upokojil, se nato čez štiri leta za nekaj mesecev vrnil v vojsko, po ponovni upokojitvi pa je živel v Gradcu in kmalu zatem psihično zbolel. Kaže, da ga je zlomil dolgoletni boj s svojo nevojaško naravo. Leta 1861 se je znašel v zasebni umobolnici na Dunaju, od koder so ga čez dve leti premestili v enako ustanovo v bližnjem Lainzu. Tam je v 67. letu starosti po 22 letih umrl 30. januarja 1885 za pljučnico.[570]

Za naslednika glavnine rodbinskega premoženja in nadaljevalca »glavne veje« rodu je bil v skladu z običajem določen najstarejši sin Ferdinand (1817–1853), ki se je podobno težko kot njegova brata v vojaškem življenju znašel v civilnem. Potem ko je leta 1840 najbrž res končal študij prava, ga je svak grof Hoyos uvedel v uradniško službo, najprej pri graškem okrožnem uradu in nato pri guberniju. Ferdinand je

[568] Prav tam, str. 316–317.

[569] Prav tam, str. 317–318.

[570] Prav tam, str. 302.

Ferdinand baron Dienersperg (1817–1853), upodobljen leta 1832 kot 15-letni šolar (© Narodna galerija, Ljubljana, NG S 888; foto: Bojan Salaj). Od šestih sorojencev, Hohenwartovih dedičev, je znana samo njegova podoba.

nato v letih 1845 in 1846 izpričan kot konceptni praktikant pri okrožnem uradu v Celju, ker se je očitno že pripravljal na prevzem očetove dobrnske posesti. Morda ni bilo v skladu z njegovimi pričakovanji, da je oče Franc Ksaver malo pred svojo smrtjo 1846 toplice prodal zetu grofu Hoyosu, s čimer se je zdraviliški kompleks ločil od dobrnskega gospostva. To se je dogajalo ravno v času, ko so urejali zapuščinske zadeve Antona pl. Hohenwarta. Hoyos je sicer prevzel zemljiškoknjižne obremenitve gospostva Dobrna, tako da je Ferdinand očetovo dediščino dobil brez bremen. Šest Dienerspergovih otrok je istega leta z očetovo oporoko prejelo vsak svoj dedni delež in družinsko gnezdo se je hitro izpraznilo.

Ferdinand je svojo posest v prvih dveh letih po prevzemu obremenil s posojili, za katerimi je stal Hoyos, in dolgoval iz njenega naslova še dediščino sestri Mariji. Pričakovanja novega, tedaj 31-letnega graščaka o idiličnem življenju na deželi – pri dobrnskem dvorcu je denimo uredil lep park, pri Dobrnici pa žago za furnir – je izničila odprava fevdalnih odnosov jeseni 1848. Na prigovarjanje zakoncev Hoyos je kljub nasprotovanju brata Antona Aleksa leta 1851 privolil v prodajo obeh dvorcev, Dobrne in Dobrnice, ter njune dominikalne posesti Francu Antonu Kolowratu grofu Liebsteinskemu. V Gradcu, kamor se je preselil, je večji del kupnine vložil v lesno trgovino z družabnikom sumljivega slovesa in od njegovega brata kupil dvorca Brdce

in Lešje pri Mozirju. Preminil je nepričakovano za tifusom 8. februarja 1853 v novem delu Gradca, star 37 let. Pol leta pred smrtjo se je še oženil, in sicer 20. julija 1852 neznano kje s Hermine Helene von Popowitz (ne pred 1820–1899), o kateri je znanega zelo malo. »Eksotična« nevesta uniatske veroizpovedi, ob smrti leta 1899 pristojna v Arad na Ogrskem, Ferdinandu ni rodila potomca. Pozneje je kot vdova živela v Gradcu in na Dunaju, kjer se je njeno življenje 46 let za moževim tudi izteklo.[571]

Po Ferdinandovi zgodnji smrti in izbruhu bolezni pri Janezu Nepomuku je ostal edini nadaljevalec rodbinskega imena njun najmlajši brat Anton Aleks baron Dienersperg (1820–1889), za bližnje Anton. Že v prvem stavku svojih spominov, nadaljevanju očetove »družinske kronike«, je kot v opravičilo za neuspešno poklicno pot navedel, da bi se rad posvetil tehniki, a je mož materine sestre Ferdinand baron Carriere de Tour de Camp prepričal njegovega očeta, da ga je pri 19-ih poslal v vojsko. Prej najbrž ni počel ničesar pametnega, ker po preselitvi družine v Gradec (1835), ko mu je bilo 15 let, očitno ni nadaljeval šolanja. Antonov opis devetletne kadetske in častniške poti se zdi eno samo premikanje transportov, saj do vojaške službe ni imel veselja. Služil je v pehotnih polkih, častniška karakteristika pa ga označuje kot mirnega, vljudnega, urejenega, skromnega in priljubljenega, sicer prizadevnega, a ne vedno uspešnega, sprva z malo talenti, nato kot srednje nadarjenega. Prišel je sicer do podporočniškega čina, služboval v raznih krajih od severne Italije do avstrijske Poljske, nato pa sta se ga lotila revmatizem in naglušnost, kar naj bi bilo po njegovem zadosten razlog za upokojitev. Toda usodnega leta 1848 je vojsko zapustil na lastno pest in tako ostal brez pokojnine.

V Jihlavi na Moravskem, kjer je služboval na koncu, se je 20. marca 1849 oženil s Karolino (Charlotte) Sonnewend, rojeno Heller (1819–1882), ovdovelo hčerko papirničarja in materjo majhne hčerke, ter se z mlado družino kmalu po rojstvu prvega otroka preselil v Gradec. Njegov prvi in edini sin Ferdinand je prišel na svet še v Jihlavi, hči Antonija pa v Gradcu. Po poroki je največja skrb »brezposelnega podporočnika« Antona Aleksa postalo preživljanje družine, še zlasti ker je bila usoda skromne dediščine po očetu postavljena na kocko, saj je z njo, vpisano kot hipoteko na zdravilišče Dobrna, nepremišljeno upravljal svak grof Hoyos. Anton Aleks si je v Gradcu kupil manjšo hišo, ker pa ni imel rednih dohodkov, se je krajši čas preživljal kot diurnist na železnici in pomagal bratu Ferdinandu pri lesni trgovini. Bratova nenadna smrt leta 1853 ga je slednjič rešila gmotnih skrbi. Ferdinand je namreč njegovemu triletnemu sinu, svojemu soimenjaku Ferdinandu, kot edinemu moškemu potomcu Dienerspergov, zapustil oporočno volilo 25.000 goldinarjev, uživanje te dediščine pa namenil Antonu Aleksu. Ferdinandova smrt je tako za Antona Aleksa pomenila srečo v nesreči, kajti dediščina po bratu je zadoščala za skromno,

[571] Prav tam, str. 298–302.

Dobrna z dvorcem, ruševinami starega gradu Schlangenburg, vasjo in zdraviliščem, kot jo je leta 1838 naslikal mladi Anton Aleks baron Dienersperg (SI ZAP 6, Zbirka muzejskega društva, šk. 52, Plemiška rodbina Dienersberg, 65/1).

a navzven še gosposko življenje petčlanske družine. Dienerspergovi so v glavnem živeli v najetih stanovanjih v Gradcu, se v sedemdesetih letih začasno preselili na Dunaj, kjer je hči Antonija obiskovala konservatorij, takoj po smrti žene Karoline pa se je ovdoveli Anton Aleks poslovil od Gradca in se preselil na Kog pri Ormožu k hčerki Antoniji, poročeni Kofler.

Karolina je umrla pri hčerki Mariji Geršak iz prvega zakona 20. septembra 1882 v Ormožu, in sicer za pljučnim endemom, stara 63 let; takrat je še stalno živela v Gradcu. Pri pastorki Mariji se je izteklo tudi življenje Antona Aleksa. Za 69-letnika je bila 10. januarja 1889 usodna ohromitev pljuč. Po ženini smrti, ko je izpraznil graško stanovanje, je na Spodnje Štajersko prepeljal tudi zbirko rodbinskih portretov in očetove spomine, ki jih je sam nadaljeval, vendar ne dokončal. Zadnja štiri desetletja svojega življenja po odhodu iz vojske je preživel brez posebnega dela. Iz skromno ohranjenega osebnega arhiva je mogoče sklepati le o konjičkih »brezdelnega« barona. Anton Aleks se je zanimal za zgodovino, zlasti vojaško, si krajšal čas s tehniko, hkrati pa je z risanjem in pesnjenjem dajal duška svojim umetniškim hotenjem. Iz njegovih liričnih, deloma osebnoizpovednih pesnitev vejeta osamljenost in zapuščenost,

kolikor je v njih vedrine, je ujeta v melanholijo.[572]

Tudi njegovih dveh otrok ni spremljala sreča. Sin Ferdinand (1850, Jihlava – 1905, Budimpešta), zadnji moški iz rodu baronov Dienersperg, je imel naravnost melodramatično usodo. Njegova vojaška kariera v avstrijski armadi je bila precej uspešnejša kakor očetova, a jo je prekinila zgodnja smrt. Služboval je v različnih delih monarhije, se slednjič povzpel do čina topniškega majorja, bil priljubljen in vzoren častnik, pravi zgled avstrijskega mirnodobnega oficirja, ki se ni nikoli srečal s pravo vojno. Zadnja leta je živel na Ogrskem in se pri 55-ih, ko se je zdel na vrhuncu moči, nameraval poročiti, da bi izpolnil še obveznost do svojega rodu, toda le malo pred ciljem je omagal. Na strelišču se ga je nepričakovano polotila bolezen in upanje na ozdravitev je vse bolj plahnelo, ko ga je zadela še možganska kap in mu paralizirala desno polovico telesa. Nesrečni major je svoje življenje sklenil v nekaj tednih. Zmogel je le še toliko moči, da se je 15. decembra 1905 v budimpeštanski garnizijski bolnišnici poročil z veliko mlajšo neplemkinjo Marie Mathilde Epstein iz Vészprema in še isti dan zatisnil oči. V poročno matično knjigo se ni mogel več niti podpisati. Njuna poroka, ki jo je zadnji trenutek odobril ogrski pravosodni minister, je zaradi dramatičnosti dogodka polnila stolpce časnikov v monarhiji in po svetu. Kot je med drugim poročalo časopisje, so Dienerspergovi sorodniki nasprotovali njegovi poroki z Judinjo.[573]

Nagrobnik Antona Aleksa in Karoline (Charlotte) baronov Dienersperg na ormoškem pokopališču (foto: B. Golec, julij 2016).

Ferdinandova sestra Antonija (1855, Gradec – 1908, Kog pri Ormožu) se je s svojim bodočim možem skoraj brez dvoma seznanila med obiski pri Geršakovih v Ormožu, kjer je bila njena polsestra Marija (Marie) Sonnewend (1847–1895) omožena z znanim slovenskim narodnjakom, odvetnikom dr. Ivanom Geršakom (1838–1911). S Ptujčanom Ludvikom Koflerjem (1843–1914), veleposestnikom na Kogu, se je Antonija poročila leta 1876 na Dunaju, kjer je končala konservatorij. Zadnji dan istega leta

[572] Prav tam, str. 302–305; Golec, *Zadnji Valvasorjevi potomci*, str. 79–107.

[573] Golec, *Valvasor: njegove korenine*, str. 308.

se je zakoncema Kofler v Gradcu rodil edinec Ludvik Kofler ml. (1876–1914), kmalu zatem pa se je mlada družina za stalno naselila na svojem kogovskem posestvu.

Kog je pravzaprav »kraj žalostnega spomina« na zadnji poganjek Dienerspergovega rodu na Slovenskem. Ludvik Kofler ml., ki ni imel potomcev, je bil namreč poleg svoje mrzle sestrične Eugenie Hermine grofice Hoyos (1860–1936) poslednja generacija na Dienerspergovi veji Valvasorjevega potomstva in eden zadnjih polihistorjevih potomcev, preminulih na slovenskih tleh. Ko mu je leta 1908 umrla mati Antonija, katere naslednik je postal, so mu zaradi razsipnosti dvakrat sodno določili skrbnika in sklep obakrat razveljavili. V vmesnem času (1912) je Ludvik Kofler ml. z oporoko zapustil močno zadolženo posest svojemu osebnemu zdravniku in 12. februarja 1914 v 38. letu umrl za vodenico. Glede na znana dejstva je bila bolezen več kot verjetno povezana z alkoholizmom. Na kogovsko pokopališče, kjer ni danes nobenega pomnika na Koflerjevo družino, je temu Valvasorjevemu petkrat pravnuku še isto leto sledil 71-letni oče Ludvik Kofler st.[574]

Poznejšim lastnikom Koflerjevine, družini Breznik, gredo zasluge, da je v 30. letih prejšnjega stoletja poskrbela za ustrezno muzejsko hrambo Dienersperg-Koflerjeve galerije slik in dela arhiva. Zbirka portretov Dienerspergov in z njimi povezanih oseb se je leta 1934 znašla v Narodnem muzeju v Ljubljani, ostanki arhiva Antona Aleksa in dragocena »družinska kronika« Dienerspergov, ki sta jo pisala Franc Ksaver in Anton Aleks, pa v rokah ptujskega Muzejskega društva.[575]

Od skupno 39 oljnih slik iz obdobja od konca 16. do prve polovice 19. stoletja, ki so leta 1934 po prodaji prišle s Koga v ljubljanski Narodni muzej, jih večina prikazuje člane Dienerspergove rodbine in z njimi sorodstveno povezane Adelsteine, člane rodbine matere barona Antona Aleksa. Glavnino hrani danes Narodna galerija, manjši del pa še vedno Narodni muzej Slovenije. Na portretih je tudi vrsta prednikov in sorodnikov Antona pl. Hohenwarta. Medtem ko je portretna upodobitev njegove sestre Nepomucene (1758–1832) prišla na Dobrno iz Dienerspergovega celjskega stanovanja, kjer je Nepomucena umrla, so portreti Adelsteinov izvirali iz dvorca Dobrnica, ki je bil v lasti te rodbine od konca 17. stoletja do leta 1822, ko jo je kupil Franc Ksaver baron Dienersperg. Zbirko portretov Dienerspergovega sorodstva z Dobrne in Adelsteinovega iz Dobrnice je fizično združil šele njegov sin in dedič Ferdinand, na Kog pri Ormožu pa so vsi skupaj prišli s Ferdinandovim bratom Antonom Aleksom, najverjetneje leta 1882.[576]

Ta dva mrzla nečaka in dediča Antona pl. Hohenwarta, brata Ferdinand in Anton Aleks, sta torej zaslužna, da danes – po spletu srečnih okoliščin – poznamo podobe

[574] Prav tam, str. 305–307; Golec, *Zadnji Valvasorjevi potomci*, str. 109–116.

[575] Golec, *Valvasor: njegove korenine*, str. 302; Golec, *Vzpon in zaton*, str. 20–30.

[576] Golec, Zbirka plemiških portretov; Golec, Plemiški portreti.

Stara starša Antona pl. Hohenwarta Franc Jožef baron Adelstein (1694–1767) (© Narodna galerija, Ljubljana, NG S 712; Fototeka NG) in Marija Konstancija Lukrecija, rojena pl. Gabelkoven (1698–1774) (© Narodna galerija, Ljubljana, NG S 728; foto: Janko Dermastja).

vrste njegovih sorodnikov. Od najbližjih je to poleg omenjene sestre Nepomucene (1758–1832)[577] mati Terezija pl. Hohenwart, rojena baronica Adelstein (1740–1811), njena starša oziroma Antonova stara starša Franc Jožef baron Adelstein (1694–1767) in Marija Konstancija Lukrecija (1698–1774) ter trije njuni otroci, dva Antonova strica in teta: kot odrasel Anton Karel (1736–1784), kot otroka pa Franc Ksaver Marija (1737 – ne pred 1784) in Marija Ana Jožefa, pozneje poročena baronica Jabornig (Jabornegg) (1743–1805).[578]

Adelsteini iz Dobrnice so bili posebej ponosni na pomembne, četudi daljne sorodnike, katerih kopije portretov so krasile njihov podeželski dvorec. Med temi gre posebej omeniti Janeza Baltazarja pl. Gabelkovna (1636, Soteska pri Žalcu – 1716, Gotha, Turingija). Za rodbino Gabelkoven je bil nekaj podobnega kot Janez Vajkard Valvasor za svoj rod, le da je njegova obsežna genealogija Gabelkovnov, natisnjena

[577] Narodna galerija, inv. št. NG S 729. O portretu: Golec, Zbirka plemiških portretov, str. 73–75, upodobitev na str. 76.

[578] Golec, Plemiški portreti, str. 12–22. Signature: Narodni muzej Slovenije, inv. št. 17798, Narodna galerija, inv. št. NG S 712, 727–728, 912, 933.

Dva Hohenwartova praprastrica iz 17. stoletja, ki sta se zapisala raziskovanju preteklosti: Janez Baltazar pl. Gabelkoven (1636–1716) (© Narodna galerija, Ljubljana, NG S 924; foto: Janko Dermastja) in Janez Vajkard (baron) Valvasor (1641–1693) (Greischerjev bakrorez v *Slavi vojvodine Kranjske*).

leta 1709 v Gothi, neprimerno natančnejša od Valvasorjeve obravnave svoje rodbine. Naredil je tudi lepo politično kariero in bil že zato v svojem rodu čaščena osebnost. Leta 1662 ga je vojvoda Ernest Pobožni iz rodbine Sachsen-Gotha-Altenburg imenoval za dvornega junkerja, kot tak je veliko potoval po Evropi in bil vzgojitelj (*Hofmeister*) vojvodovih sinov Albrehta in Bernharda. Po ustalitvi v Gothi je opravljal pomembne funkcije od konzistorialnega svetnika do predsednika konzistorija ter nazadnje postal tajni svetnik. Babica Antona pl. Hohenwarta Marija Konstancija baronica Adelstein, rojena pl. Gabelkoven, je bila vnukinja njegovega najstarejšega brata Janeza Vajkarda (1627–1683) in hči nečaka Janeza Jurija (1654–1724).[579] S tem svojim praprastricem po materi in z Janezom Vajkardom Valvasorjem, svojim drugim praprastricem po očetu, je torej Anton pl. Hohenwart delil zanimanje za preteklost.

[579] Golec, Plemiški portreti, str. 34–35.

HOHENWARTOVA HIŠA IN ZMOTA O VALVASORJEVEM ZADNJEM DOMU

Nadstropna, za krške razmere velika meščanska hiša (Valvasorjevo nabrežje 4) ob vikariatni, danes župnijski cerkvi v Krškem, ki jo je Anton pl. Hohenwart kupil leta 1826 na dražbi in v njej dve desetletji pozneje zatisnil oči, je vsaj od petdesetih let 19. stoletja dalje veljala za zadnji dom Janeza Vajkarda Valvasorja. Takšno prepričanje je nato še za skoraj 120 let utrdila spominska plošča, vzidana 7. oktobra 1894 na severnem pročelju z napisom: »V tej hiši je umrl Janez Bajkort Valvasor 19. septembra 1693«. Kolikor je znano, je hišo dobro desetletje po Hohenwartovi smrti javnosti kot Valvasorjevo prvi predstavil ljubljanski muzejski kustos Anton Jelovšek (Jellouschek) (1809–1877),[580] in sicer 3. septembra 1857 v Ljubljani na mesečnem srečanju članov Historičnega društva za Kranjsko.[581]

Edina izpričana neposredna povezava med Hohenwartom in Valvasorjem je precej mlajša. Plemiški genealog Ludvik (baron) Lazarini je leta 1928 v svojih zapisih o Hohenwartovi rodbini zabeležil: »Zadnji gospodje pl. Hohenwarti v Krškem so stanovali v še danes stoječi patricijski hiši v Krškem, kjer je nekaj let prebival Valvasor, in bili pokopani v nič več obstoječi cerkvi sv. Izidorja.«[582]

---

[580] Glaser, Jellouschek Anton, str. 396. O njem natančno: Janša Zorn, *Historično društvo*, str. 208–222.

[581] Jelovšek je na srečanju kot muzejski kustos predstavil dotlej povsem neznano listino o nakupu in prodaji Valvasorjeve hiše iz leta 1693 ter izrecno zatrdil, da gre za hišo št. 85; tudi prodajalca Jakoba Vodnika je že tedaj razglasil za prednika pesnika Valentina Vodnika ([Anonimus], XVI. Monats-Versammlung, str. 115).

[582] »Die letzten Herren von Hohenwart in Gurkfeld wohnten in dem noch bestehenden Patrizienhause in Gurkfeld, in dem Valvasor einige Jahre gehaust hatte, und waren in der nicht mehr existierenden Kirche zum Hl. Isidor begraben.« (SI ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka, šk. XXV, Hohenwarth, s. p.). Cerkev sv. Izidorja je pomota. Mišljena je pokopališka cerkev sv. Florijana, ki jo je konec 19. stoletja zamenjala cerkev sv. Križa, danes prireditvena dvorana v parku.

Preden se lotimo vprašanja, kako bi zmota o Valvasorjevem lastništvu hiše lahko nastala in kakšno vlogo bi pri tem utegnil imeti Hohenwart, se pomudimo pri vprašanju, kaj je »začetnik krškega muzealstva« o preteklosti hiše lahko dognal na podlagi dokumentov, ki so mu bili v Krškem na voljo. Mestni davčni registri, po katerih bi lahko sledil lastnikom svoje kupljene hiše v preteklost, na drugi strani pa lastnikom Valvasorjeve hiše po polihistorjevi smrti leta 1693, so se do njegovega časa že izgubili. To vemo z gotovostjo zaradi objavljenega poročila, katere mestne dokumente je leta 1846 prejelo v hrambo Historično društvo za Kranjsko in so sestavljali vse ohranjeno starejše gradivo krškega mesta.[583]

Če je Hohenwarta zanimala preteklost hiše, o čemer ne bi smelo biti dvoma, si je lahko pomagal samo z mestno zemljiško knjigo, ki je tako kot tovrstne knjige za druga mesta začela nastajati po letu 1771.[584] Iz zemljiškoknjižnih vpisov je lahko razbral, da je bila hiša sestavljena iz prvotno dveh ločenih hiš – kar je bilo tako ali tako jasno glede na dve pročelji in dva vhoda s ceste –, njenemu historiatu pa se najbrž že tedaj ni dalo slediti dlje v preteklost kakor do začetka 19. stoletja. Kot bomo videli v nadaljevanju, je prišla raziskava, ki jo je pred odkritjem spominske plošče leta 1894 izpeljal pisec feljtona v *Laibacher Zeitung*, podpisan kot V., najverjetneje novomeški profesor Ivan Vrhovec, samo do leta 1803.

Hohenwart torej o hiši ni mogel izvedeti ničesar zanesljivega za celotno 18. in za največji del 17. stoletja. Pred očmi je imel sleherni dan samo napis nad portalom, obrnjenim proti Savi, ki v prvi osebi spričuje, da je dal spodnjo hišo leta 1609 zgraditi trgovec in nekdanji mestni sodnik Luka Kunec: »1609 LVCAS KUNEZ GEWESTER STATT RICHTER VND HANDELSMAN ALHIE HAB DAS HAVS BAVEN LASN GNAD IM GOT WES ISTS GEWESEN VND WES WIRDS NOCH WERDEN«. Besede o Božji milosti, ki jo Kunec kliče nad nekdanje in prihodnje lastnike hiše, imajo še posebno težo ob védenju, kaj se je s hišo dogajalo v naslednjih štirih stoletjih.

Kot vemo danes, sta se obe hiši združili v eno šele v začetku 19. stoletja, potem ko je spodnja, nekdaj Kunčeva, ostala od zgraditve leta 1609 (skoraj) nespremenjena, namesto zgornje, lesene hišice pa so postavili novo nadstropno hišo enake višine, kot je bila sosednja, a občutno krajšo. Skupno hišno številko 82 sta dobili ob preštevilčenju hiš leta 1816 in jo obdržali do vnovičnega preštevilčenja leta 1830 – v vmesnem času je hišo kupil pl. Hohenwart (1826) –, nato pa je več kot pol stoletja nosila številko 85.[585]

[583] Verzeichniss der vom historischen Provinzial=Vereine, str. 70–72. Prim. Golec, *Adam Bohorič*, str. 99.

[584] SI ZAC 1031, Zbirka zemljiških knjig, knj. 1994–1999.

[585] Natančno o historiatu obeh hiš gl. v: Golec, *Valvasorjeva, hiša*, str. 49–74.

Tako kot Hohenwart ni mogel vedeti, katera hiša v Krškem je konec 17. stoletja resnično pripadala Valvasorju, ni bilo o tem živega ustnega izročila. V nasprotnem ne bi prišlo do pomote, ki se je vlekla stoletje in pol. Krivec za nastanek zgodbe o svoji hiši kot nekdanji Valvasorjevi bi bil lahko prav pl. Hohenwart, ki je dobro poznal polihistorjevo delo in vedel za svoje sorodstvo z njim. Morda je na podlagi videza in lege hiše ter zlasti zaradi letnice 1609 na vhodnem portalu in vogalnem pomolu sklepal, da je kupil nekdanjo hišo svojega znamenitega praprastrica Janeza Vajkarda. Ni izključeno, da je krška okolica Hohenwarta nekoliko napačno razumela, kot tudi ne, da so Krčani povezali hišo z Valvasorjem šele po Hohenwartovi smrti, ko so bili njeni prehodni lastniki baroni Dienerspergi, polihistorjevi neposredni potomci s Štajerskega, ki so Valvasorja prav tako poznali kot svojega prednika. Prepričanje o hiši št. 85 kot nekdanjem domu kranjskega polihistorja je tako zelo verjetno nastalo, še preden ga je kot zanesljivo dejstvo leta 1857 ponesel v javnost Anton Jelovšek. Ta bi za »izročilo« o »Valvasorjevi hiši« lahko izvedel od koga v Krškem, toda v resnici ni šlo za dejansko izročilo, ki bi segalo v polihistorjev čas, temveč za plod sklepanj in ugibanj Jelovškovih sodobnikov.[586]

V tem kontekstu ne gre prezreti popotnih spominov Henrika Coste (1848), v katerih avtor pri opisu Krškega omenja tako Hohenwarta, ki ga je leta 1838 očitno sam srečal, kot Valvasorja, a ju sploh ne povezuje.[587] Ko bi bila zavest o Hohenwartovi hiši kot nekdanji Valvasorjevi tedaj res živa, Costi to dejstvo najbrž ne bi ušlo, tako kot ni prezrl usode Hohenwartove zapuščine. Ne nazadnje je Costa drugi najstarejši znani vir za nepotrjeni datum Valvasorjeve smrti 19. september 1693, ki je vklesan tudi na spominski plošči v Krškem.[588] Pri tem je zanimivo, da je zgodovinar Peter pl. Radics (1836–1912), ki je prvi poglobljeno raziskoval Valvasorja, datum najprej sprejel kot dejstvo (1877) in pozneje zapisal, da gre samo za domnevo (1910),[589] vse do zadnjega pa ni problematiziral lokacije Valvasorjeve hiše, ampak se je glede te povsem zanašal na Jelovška.[590]

---

[586] Golec, Neprava Valvasorjeva hiša, str. 88.

[587] Costa, *Reiseerinnerungen*, str. 102, 103. – O Valvasorju je Costa zapisal (str. 102): »Mit noch größerer Wehmuth erfüllte mich der Gedanke, daß hier im Städtchen Gurkfeld der große Chronist Valvasor, der für die »Ehre des Landes Krain,« wie er sein großes, historisch-statistisch-topographisches Werk benannte, sein ganzes Vermögen opferte, am 19. September 1693 in Armuth starb.«

[588] Datum 19. september 1693 je bil po zadnjih ugotovitvah prvič objavljen leta 1836 v časniku *Illyrisches Blatt* ([Anonimus], Historische Erinnerungen, str. 141) in Costa je najverjetneje črpal od tod. Podatek si je iz objave prepisal tudi Radics, a ga ni nikoli objavil (SI AS 984, Radics pl. Peter Pavel, fasc. 5, mapa XXXII, R Grobnica). Branko Reisp dolgo ni poznal navedb tega datuma v literaturi, nastali pred letom 1877 (Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 334), nato pa je leta 1993 navedel, da se 19. september 1693, »kolikor nam je znano«, prvič pojavi pri Costi (Reisp, *Neznani epitaf*, str. 346).

[589] Radics, Johann Weikhard (1877), str. 7; Radics, *Johann Weikhard* (1910), str. 247. Prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 334.

[590] Radics, *Johann Weikhard*, str. 246.

Odločitvi o postavitvi spominske plošče na severno pročelje hiše, tedaj v funkciji hiralnice, so leta 1894 botrovale napačne informacije, ki jim je dal specifično težo prav Radics, takrat največja avtoriteta in referenca za Valvasorjevo življenje in delo ter avtor prve monografije o kranjskem polihistorju (1866). Mladi Radics, nesojeni poklicni zgodovinar,[591] se je v omenjenem delu oprl na nepreverjene trditve omenjenega ljubiteljskega zgodovinarja Antona Jelovška, najditelja listine o kupoprodaji Valvasorjeve hiše iz leta 1693. Jelovšek je ob objavi listine v spominskem zborniku *Vodnikov spomenik* (1859) decidirano navedel, da se kupoprodaja nanaša na »sedanjo hišo št. 85« (*nun Haus-Nr. 85 in Gurkfeld*), in o prodajalcu Jakobu Vodniku prav tako brez vsakršne podlage zapisal, da je bil »brez dvoma eden od prednikov znamenitega kranjskega pesnika in jezikoslovca Valentina Vodnika«.[592] Pri utemeljevanju sorodstvene zveze med krškim meščanom Vodnikom in štiri generacije mlajšim pesnikom (1758–1819), rojenim v Zgornji Šiški nad Ljubljano, se je skliceval na kratko avtobiografijo Valentina Vodnika,[593] a ni v tej dejansko nobenega sledu o dolenjskem izvoru pesnikovih prednikov (!),[594] za hišo št. 85 kot Valvasorjevo pa ni ponudil sploh nobenega dokaza.[595] Povezovanje šišenskih in krških Vodnikov priča sicer o Jelovškovi brezmejni želji po »ustvarjanju zgodovine«, vendar ni šlo nujno za zavestno prikrojevanje dejstev. Zato tudi trditve, katera hiša v Krškem naj bi bila v Valvasorjevi lasti, ni mogoče vnaprej zavrniti kot izmišljene in avtorstva pripisati izključno Jelovšku. Raziskave o Valvasorju in njegovem rodu (2006–2011) so namreč pokazale, da je hiša na poseben način vendarle povezana z Valvasorjem, ne sicer z njim osebno, temveč z njegovim sorodstvom (Hohenwart) in potomstvom (Dienerspergi).[596]

---

[591] O Radicsu in njegovi življenjski poti gl. zlasti: Žigon, *Zgodovinski spomin Kranjske*.

[592] Jellouschek, Valvasor und Vodnik, str. 40.

[593] »Der Verkäufer Jacob Vodnik (oder Vodnikh) war ohne Zweifel einer aus den Vorfahren des berühmten krainischen Dichters und Sprachforschers Valentin Vodnik, denn aus einer Biographie dieses Letztern ist zu ersehen, dass dessen Vorfahren, nachdem dieselben ihren Besitzstand in Unterkrain verkauft hatten, von dort anher gekommen waren, worauf dessen Grossvater Jacob Vodnik, geboren zu St. Jacob bei der Save, das gegenwärtige Stammhaus in der Schischka, welches in der Folge nach ihm »per Žibertu« benannt wurde, im Jahre 1730 kaufte, und daselbst im Jahre 1774, 85 Jahre alt, starb.« (Jellouschek, Valvasor und Vodnik, str. 40).

[594] V resnici je Valentin Vodnik v kratki avtobiografiji, napisani 1. junija 1796 na Gorjušah, povedal o svojem rodu zgolj tole: »Dedec Juri Vodnik je rojen v Šentjakobi uni kraj Save, se je perženil na Trato pod Goro nad Dravlami k hiši Žibert. Potler kupi hišo v Šiški na Jami, imé s seboj pernese v leti 1730, umrje 1774, star osemdeset inu pet let.« V nadaljevanju je še omenil, da je bilo dedovemu očetu ime Miha. Vodnik, Rokopisna avtobiografija, str. 253. – O Vodnikovem rodu gl. natančno v: Golec, Družinske razmere.

[595] Nobenega namiga na vir informacij o hiši ni najti niti v Jelovškovi rokopisni zapuščini v Arhivu Republike Slovenije (SI AS 893, Jellouschek Anton, knj. 1).

[596] Golec, Neprava Valvasorjeva hiša.

Trditve Antona Jelovška o hiši št. 85 kot polihistorjevem zadnjem domu so se pred odkritjem spominske plošče že dodobra utrdile v zgodovinski in domoznanski literaturi. Potem ko je Radics v svoji prvi monografiji o polihistorju (1866) skoraj dobesedno povzel Jelovškove trditve v zborniku *Vodnikov spomenik* (1859), vključno s to, da je bil Jakob Vodnik nedvomno prednik pesnika Valentina,[597] je enako storil tudi August Dimitz v svojem delu *Geschichte Krains* (1876), le da je citiral starejši članek o zborovanju Historičnega društva za Kranjsko (1857).[598] Radics v Krajčevi izdaji *Slave vojvodine Kranjske* (1877) ni natančneje opredeljeval, kje je Valvasor preminil – šlo naj bi za »majhno hišico v Krškem« (*in einem kleinen Häuschen in Gurkfeld in Unterkrain*) –, ampak je navedel samo mesec nakupa hiše ter ponovil podatek o sorodstvu prodajalca Vodnika z razsvetljenskim pesnikom Valentinom.[599] Prvi pisec zgodovine Krškega učitelj Ivan Lapajne pa se je pri historiatu hiše izrecno opiral na Radicsa (brez navedbe dela, a nedvomno na monografijo iz leta 1866), ko je v *Dolenjskih novicah* leta 1889 najbrž kot prvi navedel, da gre za hišo, v kateri je mestna hiralnica, ki ima nad vhodnimi vrati letnico 1609. Historiata stavbe in lastnikov se Lapajne ni loteval na podlagi virov, saj je imenoval le zadnja dva lastnika, notarja in deželnega poslanca Janeza Irkiča ter mestnega dobrotnika Martina Hočevarja, ki je hišo zapustil mestni občini za hiralnico.[600] Ko je v letu postavitve spominske plošče (1894) izšla Lapajnetova monografija o Krškem, so v njej dobili trdno mesto datum Valvasorjeve smrti 19. september 1693, podatek o polihistorjevem nakupu hiše istega leta, ime prodajalca Jakoba Vodnika, navedba, da gre za »sedanjo hiralnico št. 85«, prepis napisa nad portalom ter sodobna upodobitev hiše s severne strani, tedaj še brez spominske plošče.[601]

Zanimivo, a ne tudi presenetljivo je spoznanje, da se raziskave o zadnjem Valvasorjevem domu ni nikoli lotil Peter pl. Radics, čeprav je prav v devetdesetih letih načenjal številna vprašanja, med drugim o polihistorjevi rojstni hiši v Ljubljani.[602] Prvi razlog je gotovo ta, da so mu bili viri preveč od rok, čeravno se je sicer podajal iskat podatke o Valvasorjih v bližnje in oddaljene arhive, celo v London. Drugi, pomembnejši razlog pa je dejstvo, da je tik pred odkritjem plošče v Krškem izšel

[597] Radics, *Valvasor*, str. 40–41.

[598] Dimitz, *Geschichte Krains*, str. 43–44.

[599] Radics, Johann Weikhard (1877), str. 7.

[600] Lapajne, Valvazor, str. 149.

[601] Lapajne, *Krško in Krčani*, str. 120–121, 124. – Lapajne je pet let prej *v Dolenjskih novicah* dal javno pobudo za spominsko ploščo na tej stavbi (Lapajne, Valvazor, str. 149).

[602] Gl. pregled takratnih Radicsevih objav v: Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 340–342. Prim. celotno Radicsevo bibliografijo v: Žigon, *Zgodovinski spomin*, str. 301–350. – Zapiskov o Valvasorjevi hiši v Krškem ni ne med njegovim ohranjenim gradivom v Arhivu Republike Slovenije (SI AS 984, Radics pl. Peter Pavel, fasc. 1–14) ne v zapuščini v Narodnem muzeju Slovenije (gl. popis: Žigon, *Zgodovinski spomin*, str. 381–438).

18. julija 1894 v časniku *Laibacher Zeitung* podlistek neznanega avtorja o neuspešni raziskavi historiata hiše št. 85.[603] Prispevek s podpisom V. – skoraj gotovo se za njim skriva Ivan Vrhovec (1853–1902), profesor zgodovine na novomeški gimnaziji – je bil posvečen prav odkritju spominske plošče, pri preučevalcih Valvasorjevega življenja pa je po krivici ostal prezrt, pač zaradi objave v časniku, ki jo je mogoče zelo hitro spregledati.[604] V uvodu je avtor kot referenci citiral Radicsa (1877) in Dimitza (1876), oprta na Jelovškove podatke iz leta 1857, podal gradbeni opis stavbe in izsledke svoje raziskave o lastnikih, kolikor daleč nazaj mu je uspelo prodreti. Pisec se je raziskave lotil zelo resno in je tudi prvi podvomil, da bi šlo lahko pri Jakobu Vodniku za prednika pesnika Valentina. Ugotavljal je, da iz razpoložljivih spisov ni mogoče ugotoviti, kdo je bil lastnik hiše po Valvasorjevi smrti in kdo vse v 18. stoletju. Po zemljiški knjigi na okrajnem sodišču v Krškem mu je uspelo slediti lastnikom le do leta 1803, saj starejše zemljiške in davčne knjige za mesto že tedaj niso bile ohranjene. O zadnjih posestnikih hiše je navedel še nekaj zanimivih biografskih podatkov, ni pa poznal muzealske dejavnosti Antona pl. Hohenwarta (napačno ga imenuje grof) in seveda ni mogel vedeti, da so bili Hohenwartovi dediči, baroni Dienerspergi, Valvasorjevi neposredni potomci. V tem sicer kratkem prispevku so dragoceni podatki o stavbni zgodovini, še posebej navedba, da je »hiša združena iz dveh, česar od zunaj ni opaziti«.[605] Čeravno pisec tega ne navaja, je podatek nedvomno našel v zemljiški knjigi, kjer piše: »Haus, so am 2ten zusammengebaut«,[606] saj pravi, da je bilo stanje takšno že leta 1826, ko je kupil hišo »grof« Hohenwart. Kot bomo videli v nadaljevanju, je imel avtor zelo prav tudi glede starosti obeh delov združene hiše. »Boljša in verjetno starejša« naj bi bila spodnja hiša, obrnjena proti Savi, pri čemer bi neenake oblike oken, zlasti v kleteh in sobah, lahko kazale na več prezidav. Zanimiva sta še sklepanje o funkciji pomola na hišnem vogalu ter opis popravila hiše ob vzidavi spominske plošče.[607] Letnica 1609 na pomolu spodnje hiše

[603] V., Das Sterbehaus Valvasors, str. 1387–1388.

[604] Valvasorjeva biografa P. Radics (1910) in B. Reisp (1983) prispevka pri obravnavi Valvasorjevega krškega obdobja ne navajata; Reisp ga prav tako nima v bibliografiji o polihistorju. Prim. Radics, *Johann Weikhard*, str. 246; Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 271, 334, 340–341.

[605] V., Das Sterbehaus Valvasors, str. 1387–1388.

[606] SI ZAC 1031, Zbirka zemljiških knjig, knj. 1994, Grundbuch der Stadt Gurkfeld, pag. 511 (Urb. No. 78 in 79).

[607] V., Das Sterbehaus Valvasors, str. 1388 (v prevodu): »Ta stara hiša, še dobro ohranjena, je enonadstropna zidana stavba z opečno streho. Pravzaprav je sestavljena iz dveh hiš, česar od zunaj ni opaziti, in je bila takšna že leta 1826, ko jo je kupil grof Hohenwart. Spodnji del, obrnjen proti Savi, je boljša in verjetno starejša hiša s pomolom na vogalu. Hiša bi bila lahko večkrat prezidana, kajti na oknih, zlasti v kleteh in sobah, zaznamo neenake oblike. Pod pomolom bi nekoč utegnila biti vrata in morda majhen prodajni obok, verjetno v času graditelja hiše Luka Kunca, ki je bil vendar trgovec; hiša je bila po svoji legi primerna za poslovni lokal, ker je cesta prej tekla pod hišo tik ob Savi. Ob vzidavi spominske plošče so hišo popravili, vendar niso spremenili stavbnega sloga. Na glavno pročelje so ob

je enaka letnici na vhodnem kamnitem portalu iste hiše, ob kateri je vklesan napis, ki razkriva, da je hišo omenjenega leta postavil nekdanji mestni sodnik in trgovec Luka Kunec. Pisec prispevka v časniku *Laibacher Zeitung* (1894) je tako upravičeno trdil, da je pomol nastal sočasno s hišo – ta je bila torej nadstropna že ob zgraditvi –, in izrazil domnevo, da gre morda za najstarejšo hišo v Krškem poleg župnišča, ki bi utegnil biti še lovski dvorec Celjskih grofov. Ob prenovi hiše konec 20. in v začetku 21. stoletja so poznogotski elementi v pritličju pokazali, da je renesančna hiša resnično nastala na starejši osnovi.[608]

Ni dvoma, da so Krčani leta 1894 v grobem poznali stavbno zgodovino hiše št. 85, združene iz dveh zgradb časovno različnega nastanka. A ker je bila Valvasorjeva lahko samo ena od njiju, so spominsko ploščo nemara prav zato vzidali na stiku obeh, morda pa je bila ta stran hiše, obrnjena proti trgu, za znamenje preprosto primernejša. Odločitev za ploščo na tem delu hiše bi bila smiselna tudi zato, da bi zadostili vsebini listine iz leta 1693, po kateri je Valvasor kupil hišo z vrtom, ki stoji med dvema drugima hišama z vrtovoma (!). V takem primeru bi bila Valvasorjeva lahko samo zgornja, nekoč samostojna hiša, obrnjena proti trgu in cerkvi, ne pa tudi reprezentativnejša spodnja, nekdanja Kunčeva. A bržkone si s takimi podrobnostmi niso kaj dosti belili glave, če so odgovorni sploh poznali Jelovškovo objavo listine o kupoprodaji (1859).

Radicsu, ki je tudi v svoji drugi, obsežnejši monografiji o Valvasorju (1910) samo povzel navedbe Antona Jelovška, v kateri hiši naj bi Valvasor umrl, in je stanje zacementiral še z objavo fotografije hiše,[609] lahko zamerimo, da ni izrazil niti kančka dvoma o tem, ali je imel Jelovšek glede lokacije prav, saj ta zanjo ni navedel nobenega vira ali argumenta.

Glasove o neupravičenosti postavitve spominske plošče na nekdanjo Hohenwartovo hišo je bilo gotovo slišati že ob dogodku leta 1894, a so bili neizraziti in brez pravega odmeva, hiša pa je nato za več kot stoletje obveljala za Valvasorjev zadnji dom.

---

tej priložnosti vzidali marmorno ploščo z napisom *Hiralnica (Siechenhaus) – Darilo Martina Hočevarja,* na podolžno pročelje, obrnjeno proti cerkvi in cesti, pa na mestu, kjer se oba dela (obe hiši) stikata, spominsko ploščo Valvasorju, prav tako iz repentaborskega marmorja, ki ima tak napis: *V tej hiši je umrl Janez Bajkort Valvasor 19. septembra 1693.*« – Valvasorjeve vedute – od skicne knjige do Slave vojvodine kranjske – jasno pričajo, da se pisec moti o poteku ceste pod hišo tik ob Savi (Valvasor, *Topografija Kranjske 1678–1679,* št. 95; Valvasor, *Topographia Ducatus*, št. 84; Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 235). Obrečna vlečna pot je v resnici nastala šele v 18. stoletju.

[608] Prim. Železnik – Kramberger, *Konservatorske smernice*, s. p.; Černelič Krošelj – Rep Bunetič, *Celovito obnovljen*, s. p. – Dodatne informacije konservatorke Alenke Železnik, 22. 2. 2012.

[609] Radics, *Johann Weikhard*, str. 246, s. p. (fotografija »Valvasors Haus in Gurkfeld – sein Sterbehaus«).

Napačna Valvasorjeva hiša v Krškem – nekdanja Hohenwartova hiša, združena iz dveh nekoč samostojnih hiš (foto: B. Golec, julij 2026).

Način, kako je takratna mestna hiralnica dobila Valvasorjevo spominsko ploščo, je v nikoli dokončanih *Meniških spominih* – pisati jih je začel za svojo sedemdesetletnico (1908)[610] – z nemalo ironije razkril pisatelj Janez Mencinger (1838–1912):

»Tretja in za bodočnost najvažnejša krška znamenitost je pa marmorna plošča, ki na hiši z zlatimi črkami oznanjuje: "V tej hiši je umrl Janez Bajkart Valvasor 19. septembra 1693." Ni še dokazano, da je naš slavni povestničar umrl v Krškem. Če je pa res tukaj umrl, bi se vsaj sedem izmed starejših hiš potegovalo za to čast, katero je pred nekaj leti ta spominska plošča tako iznenada in brez natečaja poklonila mestni hiralnici, ki za Valvasorja ni še bila hiralnica. Če stvar premotrimo z edino pravega, to je praktičnega stališča, se nam vidi tista plošča prav umestna. Sedem grških mest si je prisvajalo rojstni dom divnega Homerja. Da je takrat prebrisana glava na kateri koli hiši tistih sedmih mest vzidati dala marmor z zlatim napisom: "V tej hiši se je rodil Homer dne 1. aprila leta 800 pred Kristusovim rojstvom", koliko bi to bilo koristilo vsemu omikanemu svetu! Ne bi bilo prepira med sedmimi mesti. Še zdaj

[610] O nastajanju Meniških spominov: Logar, Opombe, str. 353.

bi marsikateri učenjak romal k Homerjevi zibki, kakor roma k Vergilovi rakvi v Neapelj-Partenope, in noben učenjak bi se ne bil predrznil sprožiti predrzne domneve, da Homer kakor pesnik celotne Iliade in celotne Odiseje niti živel ni. Mi Krčani smo prekosili stare Grke; kajti v marmor je vdolbeno, v kateri hiši je umrl Valvasor. Kdor bi čez leta na drugi hiši izklesati dal, da je Valvasor v njej umrl, se izpostavi najhujšemu prekletstvu, kar je po vsej pravici: obče zasmehovanje.«[611]

Mencinger, ki je tri desetletja vse do smrti preživel v Krškem, ni najverjetneje niti slutil, da domuje v prostorih, ki so nekoč pripadali kranjskemu polihistorju, ali pač. Leta 1887 je namreč postal lastnik dveh sosednjih hiš, nekdanje Valvasorjeve (tedaj h. št. 37) in njene severne sosede (h. št. 38), pozneje združenih v eno in po njem imenovanih Mencingerjeva hiša (danes Cesta krških žrtev 2).[612] Njegovi *Meniški spomini*, objavljeni šele leta 1963, pol stoletja po smrti, so ostali nema priča o tem, da je Mencinger verjetno povzdignil glas, a brez najmanjšega uspeha, ko so Krčani leta 1894 na vrat na nos ovekovečili tedanjo mestno hiralnico kot Valvasorjevo hišo.

Bolj kot o tem, ali je hiša prava, so tedaj dvomili, ali je Valvasor v Krškem res tudi umrl, ni pa bilo dvomov, da je februarja 1693 tam kupil Vodnikovo hišo, saj je o nakupu pričala ohranjena listina. Tako je neznani novičar v *Dolenjskih novicah* z zadržkom poročal: »Odkrila se je spominska plošča slavnemu zgodovinarju Janezu Vajkhardu Valvazorju, kteri je svoje poslednje leto v Krškem preživel, in najbrže tudi tam pred 201 letom umrl.«[613] Tudi Peter pl. Radics je v letu odkritja spominskega znamenja v *Ljubljanskem zvonu* pisal o hiši kot o nedvoumnem dejstvu, o kraju in datumu smrti pa zadržano: »Meseca februarja 1693. je, kakor znano, baron Valvasor od krškega meščana Jakoba Vodnika kupil hišo štev. 85. z vrtom vred v Krškem, kjer je baje dné 19. septembra istega leta sklenil prezaslužno svoje življenje in kjer so mu letos odkrili spominsko ploščo. Recimo, da je Valvasor res umrl v Krškem – pismenih zapiskov nimamo, pač pa govori za to tradicija …«[614]

Kolikor je znano, se z »nerešljivim« vprašanjem lokacije Valvasorjeve hiše vse od leta 1894 do 2006 ni ukvarjal nihče. Na Mencingerjevo pozno objavljeno problematiziranje spominske plošče je opozoril šele leta 1977 Emilijan Cevc in ga sklenil z nemočno ugotovitvijo: »Menda se res ne da dokazati, da je prav ta hiša na Valvasorjevem nabrežju, zaznamovana s številko 1, bila nekoč Valvasorjeva.«[615] Tudi Branko

[611] Mencinger, Meniški spomini, str. 206–207.

[612] Okrajno sodišče v Krškem, Zemljiška knjiga, k. o. Krško, gl. knj. 1–59, vl. št. 48 in 49.

[613] [Anonimus], Slavnost v Krškem, str. 158. – A. Černelič Krošelj domneva, da je bil poročevalec krški učitelj in domoznanec Ivan Lapajne (Černelič Krošelj, Sledi Janeza Vajkarda, str. 47).

[614] Radics, Graščine in hiše, str. 569–570. – Čeprav je bila spominska plošča slovesno odkrita šele 7. oktobra 1894, govori Radics o slovesnosti v pretekliku že v 9. številki *Ljubljanskega zvona*, ki je izšla 1. septembra.

[615] Cevc, Kulturni spomeniki, str. 170.

Reisp se je v prvi znanstveni monografiji o Valvasorjevem življenju in delu (1983) pri vprašanju, katero hišo je Valvasor leta 1693 kupil od Jakoba Vodnika, odločil za »tradicijo«, ki pa je vodila samo do Jelovška: »Po tradiciji je to stara patricijska hiša v starem mestnem jedru, ki jo je postavil, kakor izpričuje napis nad portalom, leta 1609 nekdanji mestni sodnik in trgovec Luka Kunec.«[616]

Raziskave v letih 2006–2011, ki so po naključju tekle vzporedno s prenovo t. i. Valvasorjevega kompleksa, so slednjič neizpodbitno ovrgle možnost, da bi bila Hohenwartova hiša konec 17. stoletja lahko v Valvasorjevi lasti. Kranjski polihistor je, kot rečeno, živel in umrl v nekaj deset metrov oddaljeni Mencingerjevi hiši. Za Hohenwartovo hišo, v začetku 19. stoletja sestavljeno iz dveh, sicer ni bilo mogoče ugotoviti lastnika ali več lastnikov med letoma 1693 in 1706, ko je nekdanjo Vodnikovo hišo najprej imel v lasti Valvasor in za njim njegova vdova, zato pa imamo podatke, ki zavračajo vsakršno možnost, da bi bila katera od teh dveh hiš Vodnikova oziroma pozneje Valvasorjeva. Spodnjo, Kunčevo hišo iz leta 1609 s pročeljem proti Savi, je namreč neznani lastnik prodal leta 1701, torej pet let prej, preden je vdova Ana Maksimila Valvasor, vnovič poročena pl. Buset, leta 1706 prodala svojo hišo Janezu Krstniku Kamnikarju. Na mestu druge, zgornje hiše, postavljene najpozneje v zadnji četrtini 18. stoletja, pa je sredi stoletja stala zgolj stara lesena hišica in tudi v Valvasorjevem času tu brez dvoma ni bilo ničesar večjega in trdnejšega, morda sploh prazen prostor oziroma pustota. Možnost, da bi hiša v lasti Vodnika, Valvasorja in Kamnikarja stala tukaj, je torej ovržena iz dveh razlogov: zaradi neustrezne lege glede na opis v Valvasorjevi kupoprodajni listini (1693) in zaradi neustreznih lastnikov v času, ko je nekdanja Vodnikova hiša pripadala Valvasorjevi družini.[617]

Kot kaže, so v 20. stoletju pozabili, da je hiša zrastla iz dveh, pa čeprav ima dve pročelji in dva vhoda s ceste. Tako v svojem umetnostnozgodovinskem orisu stavbe (1977) ne navaja podatka o prvotno dveh hišah niti Emilijan Cevc, ampak govori o hiši kot enoviti celoti: »Ta hiša, ki je pozneje postala mestna hiralnica, je vsekakor vredna, da jo varujemo in obnovimo, saj je lep in v Krškem edini primerek poznorenesančne meščanske stavbe. Proti nabrežju je triosna, proti trgu pred špitalsko cerkvijo štiriosna, na oglu pa nosi velik, na kamnitih renesančnih konzolah in profilirani plošči nad njima sloneč pomol; glavno okno pomola je povečano, v stranskih stenah sta ohranjeni še starejši pravokotni okenci. Med konzolama je na ščitku vklesano hišno znamenje lastnika in nad njim spet letnica 1609. Čas pa je stavbo zunaj in znotraj precéj spremenil. Velika okna v prvem nadstropju so predelana – stara so imela spodaj majhno kamnito polico – in fasade so bile večkrat na debelo ometane. Vrh tega je 19. stoletje demodeliralo še plastične polpilastre, ki so

[616] Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 271.

[617] Golec, *Valvasorjeva hiša*, str. 48–49.

nadomestili nekdanje slikane okvire, deleče nadstropje od pritličja in okenske osi. V pritličju so manjša, prav tako novejša okna; na straneh ogla pod pomolom se izpod ometa kažeta polkrožni zazidani odprtini s stopničastim profilom. Kamnitni glavni portal z napisom in letnico je širok in polkrožno zaključen. Tudi notranjščina hiše je doživela več prezidav. Zdaj pokrivata vežo banjast in križni obok, na dvorišču pa opazimo (na strani proti obrežju) zazidane arkade s toskanskimi stebriči, medtem ko vzdolžni trakt spremlja dandanes le dotrajan lesen mostovž.«[618] Katera od prezidav je iz Hohenwartovega časa in ali sploh katera, je mogoče bolj ali manj samo ugibati.

Tako kot Cevc govorijo tudi nekaj mlajše konservatorske smernice (1992) le o eni enonadstropni hiši, ki je zasnovana tritraktno, proti nabrežju Save triosna in proti Hočevarjevemu trgu štiriosna. Vendar sta avtorja smernic pravilno predvidevala, da je trakt ob Hočevarjevem trgu mlajši. Sklepala sta tudi, da gre pri njem najverjetneje za nov prizidan objekt, omenjen v Valvasorjevem zapuščinskem inventarju, pozneje, ob koncu 18. stoletja, pa predelan.[619] Med prenovo se je pokazalo, da je t. i. Valvasorjeva hiša nastala iz dveh, od katerih je zgornja, s pročeljem proti trgu, občutno mlajša od spodnje.[620] Kot smo videli, so slednjo zgradili šele v drugi polovici 18. stoletja.

V letih od 2008 do 2010 je bila hiša kot del stavbnega kompleksa Mestni muzej Krško, t. i. Valvasorjevega kompleksa, temeljito predelana, dobila je drugačno fasado in na dvoriščni strani nove, moderne stavbne elemente, ki jih ni bilo mogoče zagotoviti v okviru obstoječih objektov, ne da bi okrnili njihovo pričevanjskost.[621] Na severnem

Spominska plošča Antonu pl. Hohenwartu na njegovi hiši [foto: B. Golec, julij 2026].

[618] Cevc, Kulturni spomeniki, str. 170.
[619] Železnik – Kramberger, *Konservatorske smernice*, s. p.
[620] Po informaciji konservatorke Alenke Železnik 22. 2. 2012. – Elaborat o izvedbi prenove ni bil nikoli dokončan.
[621] Černelič Krošelj – Rep Bunetič, *Celovito obnovljen*, s. p.

Valvasorjeva potomca polkovnik Egon Ehrlich z Dunaja (na sredini) in psihiater dr. Franz Alfons Mahnert iz Gradca (na desni) na slovesnosti ob odprtju Mestnega muzeja Krško 30. marca 2010 (foto: Mitja Mladkovič). Slavnostna gosta sta predstavljala vsak svojo od dveh še živečih rodbinskih vej polihistorjevega potomstva, Gadollovo in Resingenovo.

pročelju je še vedno vzidana spominska plošča z močno obledelim napisom, da je tu 19. septembra 1693 umrl Janez Vajkard Valvasor, vendar danes, glede na spoznanje o zmoti, manj uporabljajo oznaki Valvasorjeva hiša in Valvasorjev kompleks.

Da bi se izognili zamenjevanju hiše z dejansko Valvasorjevo na Cesti krških žrtev 2, bi bilo za napačno Valvasorjevo hišo sicer primerneje najti drugo, ustreznejše poimenovanje. Glede na to, da je hiša del muzejskega kompleksa, in zlasti glede na vlogo ljubiteljskega muzealca Antona pl. Hohenwarta, njenega lastnika v drugi četrtini 19. stoletja, bi jo bilo zelo primerno imenovati Hohenwartova hiša. Od 15. junija 2013 je pod Valvasorjevo ploščo nova, ki opozarja na Hohenwarta kot prvega krškega muzealca in obenem pojasnjuje, da so hišo najverjetneje prav zaradi njegovega sorodstva s polihistorjem pomotoma pripisali Valvasorju.

Pri vsej stvari je zanimivo naključje, da je Hohenwartova hiša, ki je danes del stavbnega kompleksa Mestnega muzeja Krško, t. i. Valvasorjevega kompleksa, v dvajsetletju med 1826 in 1846 že bila neke vrste zasebni muzej, kar se je po smrti Antona pl. Hohenwarta zelo hitro pozabilo. Hohenwartove zbirke starin in njene usode se v začetku 90-ih let 19. stoletja očitno ni nihče več spominjal. Kot smo videli, je Ivan Lapajne Hohenwarta leta 1891 omenil v knjigi *Krško in Krčani* le v zvezi z nekim trivialnim dogodkom in ni poznal niti njegovega osebnega imena. Hohenwartova hiša pa je v tem času s postavitvijo spominske plošče (1894) tudi »uradno« postala Valvasorjev zadnji dom.

Valvasorjev šestkrat pravnuk polkovnik Egon Ehrlich (1931–2022), tedaj polihistorjev po stopnji sorodstva najbližji živeči sorodnik, kot slavnostni govornik na odprtju Mestnega muzeja Krško (foto: Mitja Mladkovič); Ehrlich je bil hkrati mrzli prapranečak Antona pl. Hohenwarta.

Še več, skoraj sto let po Hohenwartovi smrti je hiša, tedaj splošno znana kot Valvasorjeva, slabo desetletje spet služila ljubiteljski muzejski dejavnosti. Leta 1939 je dobilo v njej prostor novoustanovljeno »Muzejsko društvo za politična okraja Krško in Brežice v Krškem«, ugaslo dve leti zatem z nemško okupacijo. Okupator je z muzejsko dejavnostjo nadaljeval in jo celo razširil. Najprej je muzej preimenoval v Domovinski muzej Krško (*Heimatmuseum Gurkfeld*), nato pa je leta 1943 tu zaživel Muzej okrožja Brežice (*Ranner Kreismuseum)*, ki je vključeval tudi dediščino priseljenih kočevskih Nemcev. Povojna oblast je muzej ponovno ustanovila junija 1945 pod imenom Narodni muzej Krško (obiskovalcem je odprl vrata naslednje leto), vendar so predmete že v začetku leta 1949 na vrat na nos preselili v novoustanovljeni Posavski muzej Brežice.[622]

Dobrih šestdeset let zatem, leta 2010, je Hohenwartova hiša z odprtjem Mestnega muzeja Krško postala del kompleksa profesionalnega muzeja[623] in bila s tem tretjič v svoji več kot štiristoletni zgodovini namenjena muzejski dejavnosti.

[622] Černelič Krošelj, Sledi Janeza Vajkarda Valvasorja, str. 50. Strnjen pregled dogajanja in zadevajočo literaturo gl. v: Pacek, Novoodkrita dejstva (https://www.mestnimuzejkrsko.si/sl/imate-minuto/novoodkrita-dejstva-o-zgodovini-posavskega-muzealstva).

[623] http://www.mestnimuzejkrsko.si/si/o-muzeju/zgodovina.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

AT ÖStA – Österreichisches Staatsarchiv, Wien
FHKA – Finanz- und Hofkammerarchiv
– NHK – Neue Hofkammer
HHStA – Haus-, Hof- und Staatsarchiv
– FAA – Familienarchiv Auersperg

AUW – Archiv der Universität Wien
– Rektorat
– Studienkonsess

DAGS – Diözesanarchiv Graz-Seckau
– PA Graz–Dom
– PA Graz–Hl. Blut

DMNM – Dolenjski muzej Novo mesto
– KZ – Kulturnozgodovinska zbirka

KANM – Kapiteljski arhiv Novo mesto
– Župnija Novo mesto–kapitelj

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana
– NŠAL 10, Škofijski arhiv Ljubljana, župnije
– NŠAL 14, Vizitacije
– NŠAL 572, Pokorn France
– ŽA Kamnik
– ŽA Kostanjevica na Krki
– ŽA Krško
– ŽA Leskovec pri Krškem
– ŽA Ljubljana–Ježica
– ŽA Ljubljana–Marijino oznanjenje
– ŽA Ljubljana–Sv. Jakob
– ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj
– ŽA Velesovo

NŠAM – Nadškofijski arhiv Maribor
– Župnija Celje–Sv. Danijel
– Župnija Št. Ilj pri Velenju

SI AS – Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana
– SI AS 7, Deželno glavarstvo na Kranjskem, politični oddelek
– SI AS 14, Gubernij v Ljubljani
– SI AS 27, Glavni intendant Ilirskih provinc
– SI AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko
– SI AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko
– SI AS 175, Jožefinski kataster za Kranjsko
– SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko
– SI AS 307, Deželno sodišče v Ljubljani
– SI AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani
– SI AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani
– SI AS 785, Gospostvo Šrajbarski turn
– SI AS 884, Hohenwart Franc Jožef Hanibal
– SI AS 885, Hohenwart Sigismund
– SI AS 984, Radics pl. Peter Pavel
– SI AS 1063, Zbirka listin
– SI AS 1064, Zbirka plemiških diplom
– SI AS 1068, Zbirka načrtov
– SI AS 1071, Zbirka grbov in zastav
– SI AS 1073, Zbirka rokopisov
– SI AS 1075, Zbirka rodovnikov
– SI AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko
– SI AS 1080/I, Pergamentne listine iz Zbirke Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko
– SI AS 1084, Zbirka osmrtnic

SI PAM – Pokrajinski arhiv Maribor
– SI PAM 739, Klasična gimnazija v Mariboru

SI ZAC – Zgodovinski arhiv Celje
– SI ZAC 1031, Zbirka zemljiških knjig

SI ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana
– SI ZAL, LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka

SI ZAP – Zgodovinski arhiv na Ptuju
– SI ZAP 6, Zbirka muzejskega društva

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv, Graz

– A. Hohenwart

– Altes Landrecht

– B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten, V. Kreis Cilli

– Theresianischer Kataster

UBG – Universitätsbibliothek Graz

– Handschriften

Župnijski arhiv Vransko

– Matične knjige

Literatura in objavljeni viri

Amon von Treuenfest, Gustav: *Geschichte des k. k. Infanterie-Regimentes Nr. 47*. Wien: Verlag des Regimentes, 1882.

Andritsch, Johann: *Die Matrikeln der Universität Graz. Band 4. 1711–1765*. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Universitätsbuchdruckerei und Universitätsverlag, 2002.

Appel, Joseph: *Münzen und Medaillen der Päbste, geistlichen Fürsten und Herren, nebst andern zur Kirchengeschichte gehörigen Stücken aus dem Mittelalter und der neuern Zeit*. Pesth: Hartleben, 1820 (Appel's Repertorium zur Münzkunde des Mittelalters und der neuern Zeit; Bd. 1).

Appel, Joseph: *Münzen und Medaillen der deutschen Kaiser und Churfürsten, wie auch des Oesterreichischen Kaiserthums aus dem Mittelalter und der neuern Zeit*. Pesth: Hartleben; Wien: Mörschner und Jasper, 1822 (Appel's Repertorium zur Münzkunde des Mittelalters und der neuern Zeit; Bd. 2).

Appel, Joseph: *Münzen und Medaillen der weltlichen Fürsten und Herren aus dem Mittelalter und der neuern Zeit*. Wien: Verfasser, 1824 (Appel's Repertorium zur Münzkunde des Mittelalters und der neuern Zeit; Bd. 3).

Appel, Joseph: *Münzen und Medaillen der Republiken, Städte, Ortschaften, Gymnasien etc. aus dem Mittelalter und der neuern Zeit*. Wien: Verfasser, 1828–1829 (Appel's Repertorium zur Münzkunde des Mittelalters und der neuern Zeit; Bd. 4).

Benedik, Metod: Krško in okolica v cerkvenoupravnem pogledu. V: Smrekar, Lado (ur.): *Krško skozi čas 1477–1977. Zbornik ob 500-letnici mesta*. Krško: Skupščina občine, Odbor za pripravo praznovanja 500-letnice Krškega, 1977, str. 153–164.

Cevc, Emilijan: Kulturni spomeniki v Krškem in bližnji okolici. V: Smrekar, Lado (ur.): *Krško skozi čas 1477–1977. Zbornik ob 500-letnici mesta*. Krško: Skupščina občine, Odbor za pripravo praznovanja 500-letnice Krškega, 1977, str. 165–193.

Costa, Heinrich: *Reiseerinnerungen aus Krain*. Laibach: Eger'sche Gubernial-Buchdruckerei, 1848.

Curk, Jože: O nastanku in razvoju srednjeveških mest na slovenskem Štajerskem. V: Batič, Jerneja (ur.): *Srednjeveška mesta*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo, Uprava Republike Slovenije za kulturno dediščino, 1998, str. 135–163.

Černelič Krošelj, Alenka: Sledi Janeza Vajkarda Valvasorja v Krškem – kaj pa jutri? V: Alenka Černelič Krošelj (ur.): *Janez Vajkard Valvasor in Krško* (K mestu K, št. 6). Krško: Valvasorjev raziskovalni center, 2008, str. 43–73.

Črnivec, Živka (ur.): *Ljubljanski klasiki 1563–1965*. Ljubljana: Maturanti Klasične gimnazije (1941–1958), 1999.

Dimitz, August: *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813. Mit besonderer Rücksicht auf Kulturentwicklung. Vierter Theil. Vom Regierungsantritt Leopold I. (1657) bis auf das Ende der französischen Regierung in Illyrien (1813)*. Laibach: Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1876.

Dodič Milan: Absolventi novomeške gimnazije 1746–1971. V: Sever, Jože (ur.): *225 let Novomeške gimnazije*. Novo mesto: Gimnazija, 1971, str. 397–476.

Florijančič pl. Grienfeld, Janez Dizma: *Deželopisna karta vojvodine Kranjske. Ljubljana 1744. Faksimile* (Monumenta Slovenica VI). Ljubljana: Slovenska knjiga, 1995.

Frank, Karl Friedrich von. *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918. 1. Band. A–E*. Schloss Senftenegg: Selbstverlag. 1967.

Frank, Karl Friedrich von. *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918. 4. Band. O–Sh*. Schloss Senftenegg: Selbstverlag, 1973.

Frank, Karl Friedrich von. *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918. 5. Band. Si–Z*. Schloss Senftenegg: Selbstverlag 1974.

Gemmel-Flischbach, Freiherr von, Max – Manussi, Edler von Montesole, Camillo: *Album der k. k. Theresianischen Akademie (1746–1913): Verzeichnis sämtlicher Angehörigen der k. k. Theresianischen Akademie (ehemals k. k. Theresianische Ritterakademie) von der Gründung durch die Kaiserin Maria Theresia im Jahre 1746 bis zum 1. november 1912 mit kurzen biographischen Daten*. Wien: Selbstverlag, 1913.

Gestrin, Ferdo: Radovljica – vas, trg in mesto do 17. stoletja. *Zgodovinski časopis*, 45, 1991, št. 4, str. 517–547.

Glaser, Janko: Jellouschek Anton. V: *Slovenski biografski leksikon. Knjiga prva. Abraham – Lužar*. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1925–1932, str. 396.

Golec, Boris: *Adam Bohorič, Jurij Dalmatin in mesto Krško v 16. stoletju* (Thesaurus memoriae. Opuscula 11). Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2024.

Golec, Boris: Dobrna – eno stoletje dom potomcev Janeza Vajkarda Valvasorja. *Kronika* 62, 2014, št. 3, str. 423–460.

Golec, Boris: Družinske razmere Valentina Vodnika. V: Legan Ravnikar, Andreja et al. (ur.): *Oživljeni Vodnik: razprave o Valentinu Vodniku*. Ljubljana: Založba ZRC; 2019, str. 19–44, 225–226 in 239–240.

Golec, Boris: Glavni poudarki k topografiji Kostanjevice v stoletjih mestne avtonomije. V: Smrekar, Andrej (gl. ur.): *Vekov tek: Kostanjevica na Krki 1252–2002: zbornik ob 750. obletnici prve listinske omembe mesta*. Kostanjevica na Krki: Krajevna skupnost, Organizacijski odbor za praznovanje 750. obletnice prve listinske omembe mesta, 2003, str. 145–180.

Golec, Boris: Neprava Valvasorjeva hiša v Krškem sredi 19. stoletja v rokah njegovega daljnega sorodnika in neposrednih potomcev – vzrok za »usodno« pomoto? Pozabljeni ljubiteljski muzealec Anton pl. Hohenwart (1768–1846). *Zgodovina za vse* 18, 2011, št. 2, str. 80–91.

Golec, Boris: Neznano in presenetljivo o življenju, družini, smrti, grobu in zapuščini Janeza Vajkarda Valvasorja. *Zgodovinski časopis* 61, 2007, št. 3–4, str. 303–364.

Golec, Boris: Plemiški portreti iz zapuščine baronov Adelstein. *Acta historiae artis Slovenica* 30, 2025, št. 2, str. 5–48.

Golec, Boris: Pozabljeni »mali štajerski Valvasor« – polihistorjev potomec Franc vitez Gadolla (1797–1866). *Kronika* 60, 2012, št. 1, str. 23–78.

Golec, Boris: Trpljenje »celjskega Wertherja«, tosvetne skrbi njegovega sina in uvod v zaton njunega rodu. Spomini dveh Valvasorjevih potomcev baronov Dienerspergov s Celjskega. *Zgodovina za vse* 18, 2011, št. 1, str. 15–67.

Golec, Boris: *Valvasorjeva hiša v Krškem – napačna in prava*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Kulturni dom Krško, enota Mestni muzej Krško, 2013.

Golec, Boris: Valvasorjevi v Krškem – kdaj, kje, s kom in kako. V: Černelič Krošelj, Alenka (ur.): *Janez Vajkard Valvasor in Krško* (K mestu K, št. 6). Krško: Valvasorjev raziskovalni center, 2008, str. 13–42.

Golec, Boris: *Valvasor: njegove korenine in potomstvo do danes* (Thesaurus memoriae. Dissertationes 13). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016.

Golec, Boris. *Valvasorji: med vzponom, slavo in zatonom* (Thesaurus memoriae. Dissertationes 11). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015.

Golec, Boris: *Vzpon in zaton Dienerspergov. Štajersko potomstvo Janeza Vajkarda Valvasorja v luči svojih genealoško-biografskih in spominskih zapisov (1278–1908)*. Ptuj: Zgodovinski arhiv, 2017.

Golec, Boris: Zbirka plemiških portretov Jožefa Breznika s Koga pri Ormožu in njen osrednji del Galerija Dienerspergiana. *Acta historiae artis Slovenica* 30, 2025, št. 1, str. 39–82.

Golec, Boris: Zemljiški katastri 18. in 19. stoletja kot vir za stavbno, gradbeno in urbanistično zgodovino slovenskega ozemlja – 1. del. *Arhivi* 32, 2009, št. 2, str. 283–338.

Hančič, Damjan: *Klarise na Kranjskem* (Gradivo in razprave 26). Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2005.

Hoff, Heinrich Georg: *Historisch-statistisch-topographisches Gemaelde vom Herzogthume Krain, und demselben einverleibten Istrien. Zweyter Theil*. Laibach: Johann Retzer, 1808.

Hreščak, Matej: Florjančičev zemljevid Kranjske: evidentiranje treh novih izvodov v knjižnici Narodnega muzeja Slovenije. *Argo* 65, 2022, št. 2, str. 32–39.

Imena Delèshnikov kmetijſkih in rokodelſkih noviz. V lètu 1843.

Imena Deležnikov kmetijskih in rokodelskih novic. V letu 1844.

Imena Deležnikov kmetijskih in rokodelskih novic. V letu 1845.

Imena prejemnikov kmetijskih in rokodelskih Novic v leti 1846.

Instanz Schematismus für das Herzogthum Krain 1796. Laibach, [1796]; *1798*; *1799*; *1800*; *1801*; *1802*.

Instanzen Schematismus vom Herzogthume Krain. Nebst Kalender für das Jahr 1803. Laibach, [1803].

Instanzen Schematismus vom Herzogthume Krain, dann der gefürsteten Grafschaften Görz und Gradiska. Für das Jahr 1804. Laibach, [1804].

Janša Zorn, Olga: *Historično društvo za Kranjsko*. Ljubljana: Modrijan, 1996.

Jellouschek, Anton: Valvasor und Vodnik. V: Costa, Etbin Henrik (ur.): *Vodnikov spomenik. Vodnik – Album*. Ljubljana–Laibach: I. v. Kleinmayr in F. Bamberg, 1859, str. 40–41.

Kidrič, France: Auersperg Anton (Anastasius Grün). *Slovenski biografski leksikon. Knjiga prva. Abraham–Lužar*. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1925–1932, str. 19–20.

Kološa, Vladimir (gl. ur.): *Vodnik po fondih in zbirkah Arhiva Republike Slovenije I.–III. knjiga*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1999.

Kosi, Miha: *Potujoči srednji vek. Cesta, popotnik in promet na Slovenskem med antiko in 16. stoletjem* (Zbirka ZRC; 20). Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 1998.

Kotar, Jernej: *Deželnoknežja oblast in uprava Friderika III. na Kranjskem (1435–1493)* (Zbirka Zgodovinskega časopisa). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2024.

Kotar, Jernej: Od nastopa Karla Dežmana do preoblikovanja v Narodni muzej (1852–1924). *Narodni muzej Slovenije: 200 let*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2021, str. 65–79.

Kotar, Jernej: Od ustanovitve Kranjskega deželnega muzeja v Ljubljani do odhoda kustosa Henrika Freyerja (1821–1852). *Narodni muzej Slovenije: 200 let*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2021, str. 23–63.

Kotar, Jernej: *Zbirka pečatov v Narodnem muzeju Slovenije*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2019.

Lapajne, Ivan: *Krško in Krčani. Zgodovinske in spominske črtice*. Krško: Odbor za olepšanje mesta, 1894.

Lazar, Tomaž et al. (ur.): *Narodni muzej Slovenije: 200 let*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2021.

Logar, Janez: Opombe. V: Logar, Janez (ur.): Mencinger, Janez: *Zbrano delo. 3. zvezek* (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev. Mencinger 3). Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1963, str. 327–360.

Mal, Josip: Costa Henrik. *Slovenski biografski leksikon. Knjiga prva. Abraham–Lužar*. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1925–1932, str. 86.

Mal, Josip: Hohenwart Franc Erazem. *Slovenski biografski leksikon. Knjiga prva. Abraham–Lužar*. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1925–1932, str. 331.

Mal, Josip: Hohenwart Franc Jož. Hanibal. *Slovenski biografski leksikon. Knjiga prva. Abraham–Lužar*. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1925–1932, str. 331.

Mencinger, Janez: Meniški spomini. V: Logar, Janez (ur.): Mencinger, Janez: *Zbrano delo. 3. zvezek* (Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev. Mencinger 3). Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1963, str. 189–259.

Miklavčič, Maks: Predjožefinske župnije na Kranjskem v odnosu do politične uprave. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 15–16, 1944–45, str. 3–64.

Mlinarič, Jože: Krško in njegova gospoščina v srednjem veku. V: Smrekar, Lado (ur.): *Krško skozi čas 1477–1977. Zbornik ob 500-letnici mesta*. Krško: Skupščina občine, Odbor za pripravo praznovanja 500-letnice Krškega, 1977, str. 25–44.

Nared, Andrej: Dežela – knez – stanovi. *Oblikovanje kranjskih deželnih stanov in zborov do leta 1518* (Thesaurus memoriae. Dissertationes 7). Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU; Arhiv Republike Slovenije, 2009.

Naschenweng, Hannes P.: *Der landständische Adel im Herzogtum Steiermark. Ein genealogisches Kompendium. Band I: Abele bis Juritsch; Band II: Lachawitz bis Zwickl*. Graz: Steiermärkisches Landesarchiv, 2020. Veröffentlichungen des Steiermärkischen Landesarchivs 43/1 in 43/2. Elektronska izdaja: Version I, Stand 1. Oktober 2020 (https://www.landesarchiv.steiermark.at/cms/beitrag/12799919/160291652).

Orožen, Ignaz: *Das Dekanat Neukirchen mit den Pfarren St. Leonhard in Neukirchen, St. Bartholomä in Hoheneck, Maria Himmelfahrt in Doberna, St. Peter und Paul in Weitenstein, St. Martin in Rosenthale, St. Joseph in Sternstein, St. Judok am Kozjak und U. L. Frau in Kirchstätten* (Das Bisthum und die Diözese Lavant. VIII. Theil). Marburg: Selbstverlag, 1893.

Orožen, Ignaz: *Das Dekanat Schallthal mit den Seelsorgestationen St. Georgen in Skalis, St. Martin bei Schalleck, St. Johann am Weinberge, St. Egid bei Schwarzenstein, St. Pankraz in Ober=Ponikl, St. Michael bei Schönstein, St. Peter in Zavodnje und St. Andrä in Weißwasser* (Das Bisthum und die Diözese Lavant, V. Theil). Graz: Selbstverlag, 1884.

Orožen, Janko: Donesek k zgodovini Dobrne. *Celjski zbornik 1960*. Celje: Svet za kulturo okraja Celje, 1960, str. 280–291.

Otrin, Blaž: Zgodovina župnije Leskovec pri Krškem od 1787 do 1899. V: Černelič Krošelj, Alenka in Gnidovec, Matej (ur.): *Marija na jezeru. 1000 let župnije Leskovec pri Krškem*. Leskovec pri Krškem – Ljubljana: Družina, 2025, str. 59–94.

Otrin, Blaž – Visočnik, Julijana: *Topografsko-zgodovinski opisi župnij ljubljanske škofije 1821–1823* (Acta ecclesiastica Sloveniae 43). Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti, 2021.

Pakesch, Peter (ur.): *200 Jahre Universalmuseum Joanneum 1811–2012*. Graz: Universalmuseum Joanneum, 2009.

Pintar, Ivan: Freyer Henrik. *Slovenski biografski leksikon. Knjiga prva. Abraham–Lužar*. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1925–1932, str. 189.

Pirchegger, Hans: *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülten, Städte und Märkte*. München: R. Oldenbourg, 1962.

Pirjevec, Avgust: Hohenwart. *Slovenski biografski leksikon. Knjiga prva. Abraham–Lužar*. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1925–1932, str. 330–331.

Pirjevec, Avgust: Hohenwart Karl Sigmund. *Slovenski biografski leksikon. Knjiga prva. Abraham–Lužar*. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1925–1932, str. 331–335.

Pokorn, Frančišek: *Šematizem duhovnikov in duhovnij v ljubljanski nadškofiji l. 1788*. Ljubljana: Knezo-škofijski ordinariat, 1908.

Polec, Janko: Kamniške meščanske hiše in njihovi lastniki v dve sto letih. *Kamniški zbornik 1955*. Kamnik: Občina, str. 51–110.

Polec, Janko: *Kraljestvo Ilirija: prispevek k zgodovini razvoja javnega prava v slovenskih deželah. I. del*. Ljubljana: Zvezna knjigarna in tiskarna, 1925.

Preinfalk, Miha: *Auerspergi: po sledeh mogočnega tura* (Thesaurus memoriae, Dissertationes 4). Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2005.

Preinfalk, Miha: *Plemiške rodbine na Slovenskem. 16. stoletje. 1. del. Od Barbov do Zetschkerjev*. Ljubljana: Viharnik, 2016.

Preinfalk, Miha: *Plemiške rodbine na Slovenskem. 17. stoletje. 1. del. Od Billichgrätzov do Zanettijev*. Ljubljana: Viharnik, 2014.

Provinzial-Handbuch des Laibacher Gouvernements im Königreiche Illyrien für das Jahr 1844; *1845*; *1846*; *1847*; *1848*. Laibach: Egger'sche Gubernial-Buchdruckerei.

Radics, pl.[emeniti] P.[eter]: Graščine in hiše rodovine Valvasorjeve na Kranjskem. *Ljubljanski zvon* 14, 1894, str. 433–437, 566–570.

Radics, P.[eter] v.[on]: Johann Weikhard Freiherr von Valvasor. V: *Die Ehre des Herzogthums Krain von Johann Weichard Freiherrn von Valvasor. Laibach–Nürnberg 1689. I. Band (Buch I bis IV)*. 2te unveränderte Auflage. Rudolfswerth: J. Krajec, 1877, str. 3–7.

Radics, Peter v.: *Johann Weikhard Valvasor (geb. 1641, gest. 1693). Mit 5 Porträts und 15 anderen Abbildungen; samt Anhang, Nachtrag und der Genealogie der Familie Valvasor*. Laibach: Krainische Sparkasse, 1910.

Radics, P.[eter] v.[on]: *Valvasor. Biographische Skizze (Mit dem Portrait und Faksimile Valvasors)*. Graz: Leuschner & Lubensky, 1866.

Rajšp, Vinko: *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1783–1787. Opisi, 5. zvezek*; *Karte. 5. zvezek*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti; Arhiv Republike Slovenije, 1999.

Reisp, Branko: *Kranjski polihistor Janez Vajkard Valvasor*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1983.

Reisp, Branko: Neznani epitaf Janezu Vajkardu Valvasorju. *Zgodovinski časopis* 47, 1993, št. 3, str. 345–348.

Schematismus des Laibacher Gouvernements-Gebieths für das Jahr 1819; *1820*; *1821*; *1822*; *1823*; *1824*; *1825*; *1828; 1829; 1830*; *1831*; *1832*; *1833*; *1834*; *1835*; *1836*; *1837*; *1838*; *1839*; *1840*; *1841*; *1842*; *1843*. Laibach: Leopold Eger.

Schematismus für das Herzogthum Krain 1795 mit verschidenen nüzlichen Nachrichten geographischen, und statistischen Inhalts. Laibach, [1795].

Schematismus für das Laibacher Gouvernement-Gebieth im Königreiche Illyrien (Jahr) 1828; *1829*. Laibach: Leopold Eger.

Schematismus von Krain und Kärnten vom Jahre 1826; *1827*. Laibach: Leopold Eger.

Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken der Grafschaft Görz und Gradisca*. Gorz: Selbstverlag, 1904.

Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken der Stadt Graz*. Graz: Lydia Schiviz von Schivizhoffen, 1909.

Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain*. Görz: Selbstverlag, 1905.

Schmidt-Brentano, Antonio: *Kaiserliche und k. k. Generale (1618–1815)*. Wien: Österreichisches Staatsarchiv; A. Schmidt-Brentano, 2006. (http://www.historie.hranet.cz/heraldika/pdf/schmidt-brentano2006.pdf).

Simonič, Ivan: Zgodovina slovenskega ozemlja. V: *Kočevski zbornik. Razprave o Kočevski in njenih ljudeh*. Ljubljana: Družba sv. Cirila in Metoda, 1939, str. 45–130.

Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.

Smole, Majda: *Vicedomski urad za Kranjsko 13. stol.–1747. 2. del: Cerkvene zadeve Lit. G* (Publikacije Arhiva SR Slovenije. Inventarji. Serija Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev. Zvezek 4). Ljubljana: Arhiv SR Slovenije, 1988.

Splošni pregled fondov Državnega arhiva LRS. Ljubljana: Državni arhiv LRS, 1960.

Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. Druga knjiga. I. Gorenjska. Območje Kamnika in Kamniške Bistrice*. Ljubljana: Viharnik, 1997.

Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Tretja knjiga. Spodnja Savinjska dolina*. Ljubljana: Park, Ljubljana, Znanstveni tisk, 1992.

Suhadolnik, Jože in Anžič, Sonja: *Novi trg z okolico. Arhitekturni in zgodovinski oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2006.

Suhadolnik, Jože in Anžič, Sonja: *Stari trg, Gornji trg in Levstikov trg. Arhitekturni in zgodovinski oris mestnega predela in objektov, lastniki hiš in arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2003.

Šebek, Živko: *Krško. Življenje z reko Savo*. Krško: Zavod Neviodunum, 2009.

Umek, Ema: *Erbergi in dolski arhiv* (Publikacije Arhiva Republike Slovenije. Inventarji. Serija Graščinski arhivi: zv. 5). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1991.

V. [Vrhovec, Ivan]: Das Sterbehaus Valvasors in Gurgfeld. *Laibacher Zeitung* 113, 1894, št. 162, 18. 7. 1894, str. 1387–1388.

Valvasor, Janez Vajkard: *Topografija Kranjske 1678–1679. Skicna knjiga (Faksimiliran natis originala iz Metropolitanske knjižnice v Zagrebu)*. Ljubljana: Valvasorjev odbor pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, 2001.

Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre deß Hertzogthums Crain*, *I–XV*. Laybach – Nürnberg: Wolfgang Moritz Endter, 1689.

Valvasor, Johann Weichart: *Topographia Ducatus Carnioliae Modernae. Wagensperg in Crain, 1679* (faksimilirana izdaja). Ljubljana: Cankarjeva založba; München: Dr. Dr. Rudolf Trofenik, 1970.

Valvasor, Johann Weikhard Frhr von: *Opus insignium armorumque = Das grosse Wappenbuch/ zussammen gebracht durch Johann Weichart Valvasor* (faksimile rokopisa). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1993.

Verzeichniss der vom historischen Provinzial=Vereine für Krain im Laufe des Jahres 1846 erworbenen Gegenstände. *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 1, 1846, Nr. 12, str. 70–72.

Vischer, Georg Matthaeus: *Topographia Ducatus Stiriae. Gradec 1681* (faksimilirana izdaja). Ljubljana: Cankarjeva založba, 1971.

Volčjak, Jure: *Ordinacijska protokola goriške nadškofije 1750–1824. 2. del: 1765–1824.* (Viri, 34). Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2012.

Volčjak, Jure: *Ordinacijska protokola ljubljanske (nad)škofije 1711–1824. 1. del: 1711–1756* (Viri, 36). Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2013.

Volčjak, Jure: *Ordinacijska protokola ljubljanske (nad)škofije 1711–1824. 2. del: 1761–1824* (Viri, 39). Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2016.

Vrhovec, Ivan: *Zgodovina Novega mesta*. Ljubljana: Slovenska matica, 1891.

Witting Joh.[ann] B.[aptist]: Steiermärkischer Adel. V: *Die Wappen des Adels in Salzburg, Steiermark und Tirol* (J. Siebmacher´s großes Wappenbuch. Band 28). Neustadt an der Aisch: Bauer & Raspe, Inhaber Gerhard Gessner, 1979.

Wolfsgruber, Cölestin: *Sigismund Anton Graf Hohenwart: Fürsterzbischof von Wien*. Graz – Wien: Styria, 1912.

Zwitter, Fran: *Starejša kranjska mesta in meščanstvo*. Ljubljana: Leonova družba, 1929.

Žigon, Tanja: *Zgodovinski spomin Kranjske: življenje in delo Petra Pavla pl. Radicsa (1836–1912)* (Knjižnica Kronike, časopisa za slovensko krajevno zgodovino, zvezek 12). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2009.

Žontar, Jože: *Struktura uprave in sodstva na Slovenskem od srede 18. stoletja do leta 1848*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1998.

Časopisni viri

[Anonimus]: Historische Erinnerungen aus dem Vaterlande. *Illyrisches Blatt* 18, 1836, Nr. 36, str. 141.

[Anonimus]: Slavnost v Krškem. *Dolenjske novice* X, 1894, št. 20, 15. 10. 1894, str. 158.

Jerschinovitz Ritter von Löwengreif, Joseph: Beiträge zur Geschichte des altadelichen gräflichen Hauses von Hochenwart. *Illyrisches Blatt*, št. 2, 12. 1. 1843, str. 6–7; št. 3, 19. 1. 1843, str. 9–11; št. 4, 26. 1. 1843, str. 13–14; št. 5, 2. 2. 1843, str. 17–18; št. 6, 9. 2. 1843, str. 21–23; št. 7, 16. 2. 1843, str. 26–27.

Kronberg, Heinrich: Die schiffbare Save in Krain. *Carniolia. Zeitschrift für Kunst, Literatur, Theater u. geselliges Leben* 2, 1839, Nr. 88, str. 350–351, Nr. 89, str. 354–355; Nr. 90, 358–359; Nr. 91, str. 362–364; Nr. 92, str. 366–367.

Lapajne, Iv.[an]: Valvazor (Znamenita 200letnica). *Dolenjske novice* V (1889), št. 18, 15. 9. 1889, str. 139–141; št. 19, 1. 10. 1889, str. 147–149.

Radics, pl.[emeniti] P.[eter]: Graščine in hiše rodovine Valvasorjeve na Kranjskem. *Ljubljanski zvon* 14, 1894, str. 433–437, 566–570.

V.: Das Sterbehaus Valvasors in Gurgfeld. *Laibacher Zeitung* 113, 1894, št. 162, 18. 7. 1894, str. 1387–1388.

Verzeichniß der im Jahre 1846 dem Museum in Laibach verehrten Geschenke. *Illyrisches Blatt*, št. 49, 19. 6. 1847, str. 196.

Verzeichniß der im Jahre 1847 dem Museum in Laibach verehrten Geschenke. *Illyrisches Blatt*, št. 96, 1. 12. 1849, str. 384; št. 97, 4. 12. 1849, str. 388; št. 98, 8. 12. 1849, str. 392; št. 99, 11. 12. 1849, str. 396; št. 100, 15. 12. 1849, str. 400; št. 101, 18. 12. 1849, str. 404.

Elaborati

Železnik, Alenka – Kramberger, Dušan: *Konservatorske smernice za prenovo Valvasorjevega kompleksa v Krškem*. Ljubljana: Ljubljanski regionalni zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine, marec 1992.

Železnik, Alenka – Kramberger, Dušan – Oman, Jožef: *Konservatorski program za prenovo Valvasorjevega kompleksa v Krškem*. Ljubljana: Ljubljanski regionalni zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine, januar 1993.

Spletni viri

barkoton: https://www.fran.si/iskanje?Query=barkoton&IsAdvanced=True (pridobljeno februar 2026).

Pacek, Dejan: Novoodkrita dejstva o zgodovini posavskega muzealstva: https://www.mestnimuzejkrsko.si/sl/imate-minuto/novoodkrita-dejstva-o-zgodovini-posavskega-muzealstva (pridobljeno avgust 2026).

Mestni muzej Krško: https://www.mestnimuzejkrsko.si/o-muzeju (pridobljeno avgust 2026).

Sigismund Anton von Hohenwart: https://de.wikipedia.org/wiki/Sigismund_Anton_von_Hohenwart (dostop februar 2026).

Sigismund Ernst von Hohenwart: https://de.wikipedia.org/wiki/Sigismund_Ernst_von_Hohenwart (pridobljeno februar 2026).

Drugi viri

Narodna galerija, Ljubljana

Narodni muzej Slovenije, Grafična zbirka

Knjižnica Narodnega muzeja Slovenije

Posavski muzej Brežice

ZUSAMMENFASSUNG

Anton von Hohenwart aus Valvasors Verwandtschaft und die Anfänge des Museumswesens in Krško (Gurkfeld)

Der Name Anton von Hohenwart (1768, Schloss Podgrad/Burgstall bei Vransko/Franz – 1846, Krško/Gurkfeld) war noch vor anderthalb Jahrzehnten weder in der lokalen Kulturszene noch im weiteren Umfeld präsent. Der Mann, der die letzten drei Jahrzehnte in Krško verbrachte und dessen Andenken verblasste, als seine letzten Zeitgenossen zu Grabe getragen wurden, prägte die Stadt an der Save in einer Weise, die sich erst nach zwei Jahrhunderten in ihrer ganzen Tragweite zeigte. Hohenwart darf zu Recht als Begründer des Museumswesens in Krško bezeichnet werden, da er Gegenstände von historischem Wert, insbesondere Dokumente, nicht nur sammelte, sondern sie nach Aussage eines Zeitgenossen auch den Wissbegierigen zeigte. Das Haus, in dem er seit seiner Pensionierung im Jahr 1826 lebte und starb, war somit das erste Museum in Krško, während die bedeutendsten Objekte aus Hohenwarts Sammlung gemäß seinem Testament im Landesmuseum von Krain in Ljubljana ihren Platz fanden.

Zu Hohenwarts Zeiten entstanden im Habsburger Raum bereits die ersten öffentlichen Museen auf Landesebene, und auch die Zahl der Menschen, die sich, wie er, mit Antiquitäten beschäftigten, beschränkte sich nicht mehr auf wenige Einzelpersonen. Doch Hohenwart, zunächst aktiver und später pensionierter Zöllner in Krško, nimmt in seiner Zeit und vor allem in dieser Region dennoch einen besonderen Platz ein. Für Krško ist er als lange Zeit völlig vergessene Persönlichkeit auch erwähnenswert, da er eng mit der Pflege des Andenkens an seinen Verwandten, den Krainer Polyhistor Johann Weichard Valvasor (1641–1693), verbunden ist. Nicht zuletzt erbten sechs direkte Nachkommen Valvasors das Vermögen Hohenwarts.

Hohenwart und Valvasor verbinden neben einer entfernten Verwandtschaft – Hohenwart war der Ururenkel des Polyhistor – zwei wesentliche Dinge. Erstens starben

die beiden Männer in Krško, und zweitens wurde dem Hohenwart-Haus (Valvasorjevo nabrežje 4) mehr als anderthalb Jahrhunderte fälschlicherweise zugeschrieben, es sei dasselbe Haus, in dem Valvasor zuletzt gelebt habe und gestorben sei. Im Jahr 2006 bestätigte sich der Verdacht, dass dies nicht zutrifft, nachdem bereits ein Jahrhundert zuvor einige zu Recht an einer Verbindung zwischen dem Hohenwart-Haus und Valvasor gezweifelt hatten. Skeptisch war beispielsweise der Schriftsteller Janez Mencinger (1838–1912), der tatsächlich selbst in Valvasors letztem Wohnsitz lebte, ohne dies gewußt zu haben.

Hohenwart, den man zu Recht als ersten Museumsmann von Krško bezeichnen kann, blieb als solcher jedoch bis zum Jahr 2011 unbeachtet. Auf ihn wies zwar bereits 1977 der Kunsthistoriker Emilijan Cevc in einem Sammelband zum 500-jährigen Jubiläum der Stadt Krško hin, als er in seinem Beitrag über Kulturdenkmäler kurz den Reisebericht des Historikers und Publizisten Henrik Costa (1796–1870) zusammenfasste. In diesem 1848 veröffentlichten Text von Costa wird der Protagonist unserer Geschichte als »ein gewisser Herr Hohenwart« erwähnt. Kurz nach Hohenwarts Tod berichtete Costa über dessen verstreute »Schaugegenstände«, die im Landesmuseum von Krain ihren Platz finden sollten. Dieser Bericht führte schließlich zur Aufdeckung des Inhalts von Hohenwarts Sammlung, die nicht, wie Costa fälschlicherweise annahm, verloren gegangen war, sondern zu jener Zeit gemäß dem Testament des Verstorbenen tatsächlich ins Landesmuseum in Ljubljana/Laibach gelangte. In den Jahren 1847 und 1849 wurden in der Laibacher Zeitung »Illyrisches Blatt« zwei Verzeichnisse mit mehr als hundert Gegenständen veröffentlicht, darunter überwiegend Dokumente, die das genannte Museum auf der Grundlage von Hohenwarts Testament übernommen und aufgrund ihres historischen Wertes aus seinem Nachlass ausgewählt hatte. Wie die genannten Listen belegen, gelangten 1847 elf mittelalterliche Münzen in das Museum und im folgenden Jahr die ausgewählten Dokumente. Beim Einordnen wurden die Objekte nach Gattung in acht Gruppen (A–H) eingeteilt, sofern dies nicht bereits von Hohenwart selbst vorgenommen worden war.

Die erste Gruppe mit dem Titel »Diplomen« (A) umfasst zehn Herrscherurkunden aus dem Zeitraum 1600–1809. Die zweite, umfangreichste Gruppe mit dem Titel »Urkunden und Schriften« enthält 49 Dokumente aus dem Zeitraum zwischen 1479 und 1811 bzw. 1817 (vidimus). In der dritten Gruppe, »Stammbäume« (C), befinden sich sieben Stammbäume der Familien Hohenwart und Petazzi, davon fünf aus den Jahren 1717 bis 1817. Am vielfältigsten ist die vierte Gruppe, »Verschiedenes« (D), in der sich beispielsweise Auszüge aus Valvasors »Die Ehre des Herzogthums Crain« (1689), eine Liste der Personen auf dem Hohenwart-Grabstein in Krško, Material über den Cousin Sigmund von Hohenwart, Bischof und Naturforscher, drei Todesanzeigen, vier Kupferstiche und anderes. In die Sondergruppe »Druckschriften und

Manuscripte« (E) wurden Drucke und Handschriften aus den Jahren 1745 bis 1837 eingeordnet, darunter der Reisebericht des bereits erwähnten Sigmund von Hohenwart nach Holland (1792). Die Sondergruppe »Kupferstiche« (F) besteht lediglich aus zwei Einheiten, einem Porträt und einem Stammbaum; ebenfalls klein ist die Gruppe »Landkarten«(G); die letzte Gruppe bilden die Grundrisse (H).

Es besteht kein Zweifel, dass Anton von Hohenwart nicht nur ein passiver Sammler von Antiquitäten war, sondern dass ihn diese sehr faszinierten und er sich auf die eine oder andere Weise mit ihnen beschäftigte. Als Liebhaber der Vergangenheit verraten ihn auf jeden Fall die alten Münzen, die in der Gegend von Krško gefunden wurden. Auch die Naturwissenschaften waren ihm nicht fremd, wovon die Erwähnung von »optischen und mathematischen Instrumenten« im Inventar seines Nachlasses zeugt. Und nicht zuletzt gehörte Hohenwart zu den ersten Mitgliedern des 1839 gegründeten Vereins des Krainer Landesmuseums, dem er bis zu seinem Lebensende sieben Jahre später angehörte.

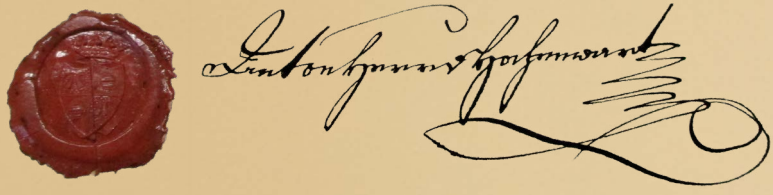
Die irrige Annahme, sein Haus habe Ende des 17. Jahrhunderts dem Universalgelehrten Valvasor gehört, wurde höchstwahrscheinlich von Hohenwart selbst in die Welt gesetzt. Die Nachricht, dass es sich um das ehemalige Valvasor-Haus handele, brachte der Amateurhistoriker Anton Jelovšek 1857 an die Öffentlichkeit; 1894 wurde an der Fassade des Hauses eine Gedenktafel mit der Inschrift enthüllt, dass Valvasor dort im Jahr 1693 verstorben sei. Schließlich erhielt das Haus 2013, zeitgleich mit der Enthüllung der Gedenktafel am wirklichen Valvasor-Haus (Cesta krških žrtev 2), ein Denkmal, das den Passanten mitteilt, was sich in ihm und mit ihm tatsächlich zugetragen hat: »In diesem Haus lebte und starb 20 Jahre lang der erste Museumsmann von Krško Anton von Hohenwart (1768–1846), der Ururneffe von J. W. Valvasor. Wahrscheinlich rührt daher der Irrtum, dass dieses Haus Valvasors letzter Wohnsitz gewesen sei.«

Ein »zufälliger Zufall« wollte es, dass kurz vor dem Zweiten Weltkrieg gerade in diesem Haus das Regionalmuseum für das Gebiet der damaligen politischen Bezirke Krško und Brežice entstand und dass hier der Sitz des neu gegründeten Museumsvereins war. Seit 2010, als Hohenwarts Tätigkeit im musealen Bereich noch nicht bekannt war, beherbergt sein damals gründlich renoviertes Haus das Stadtmuseum Krško. Im Jahr 2026 sind es genau zweihundert Jahre, seit Hohenwart das Haus gekauft hatte, und mindestens ebensoweit zurück reichen die Anfänge seiner Sammeltätigkeit. Hohenwarts Haus war in den letzten zwei Jahrhunderten gleich dreimal (auch) ein Museum, bisher am längsten, nämlich zwanzig Jahre lang, genau in seiner Zeit.

Die Geschichte von Anton von Hohenwart und seiner Sammler- und Museumstätigkeit wird in der Monografie durch einen Überblick über Krško im Vormärz eingerahmt, insbesondere im Lichte der Berichte und Beschreibungen, die seine

Zeitgenossen verfasst haben, darunter der umfangreichste und sehr aussagekräftige Bericht von Hohenwarts Bruder, dem langjährigen Pfarrer von Leskovec und Dekan von Krško, Ignaz von Hohenwart, aus dem Jahr 1821.

Ein eigenes Kapitel ist den Erben Hohenwarts gewidmet – den sechs Kindern seiner Cousine Antonie, Baronin Dienersperg, geborene Baronin Adelstein (1782–1845), die er zur Haupterbin bestimmt hatte, die jedoch vor ihm verstarb. Es folgten ihr drei Söhne und drei Töchter – die Barone und Baroninnen von Dienersperg –, die väterlicherseits direkte Nachkommen des Universalgelehrten Valvasor waren, seine Urururenkel und Urururenkelinnen. Vielleicht trug auch diese Tatsache zur Verwechslung des Hauses Hohenwarts mit dem ehemaligen Haus von Valvasor bei.

Monografija dr. Borisa Golca z naslovom »Anton pl. Hohenwart iz Valvasorjevega sorodstva in začetki muzealstva v Krškem« predstavlja pomemben prispevek k zgodovini slovenskega muzealstva in lokalne kulturne zgodovine. Avtor se loteva raziskave osebnosti, ki je dolgo ostala prezrta – Antona pl. Hohenwarta (1768–1846) – in njegove vloge pri oblikovanju zbirateljske in muzejske kulture v Krškem. Posebna vrednost dela je v tem, da povezuje biografske podatke, analizo materialnih virov in historiografsko refleksijo o dolgotrajnih zmotah v interpretaciji lokalne dediščine.

Iz recenzije dr. Jureta Volčjaka

* * *

Po avtorjevih ugotovitvah sta se dva Hohenwartova praprastrica ukvarjala z raziskovanjem preteklosti. Poleg Janeza Vajkarda Valvasorja se je zgodovini posvečal tudi Janez Baltazar Gabelkoven. Verjetno je ravno tem sorodstvenim povezavam botrovala zmota, da naj bi hiša, v kateri je do svoje smrti prebival Hohenwart, nekdaj pripadala njegovemu slavnejšemu praprastricu Valvasorju. Vir te zmote je bil po avtorjevem domnevanju prav Hohenwart sam.

Iz recenzije izr. prof. dr. Janeza Mlinarja

zalozba.zrc-sazu.si 24 €
9 789610 511830

KULTURNI DOM KRŠKO

mestni muzej Krško

Založba ZRC